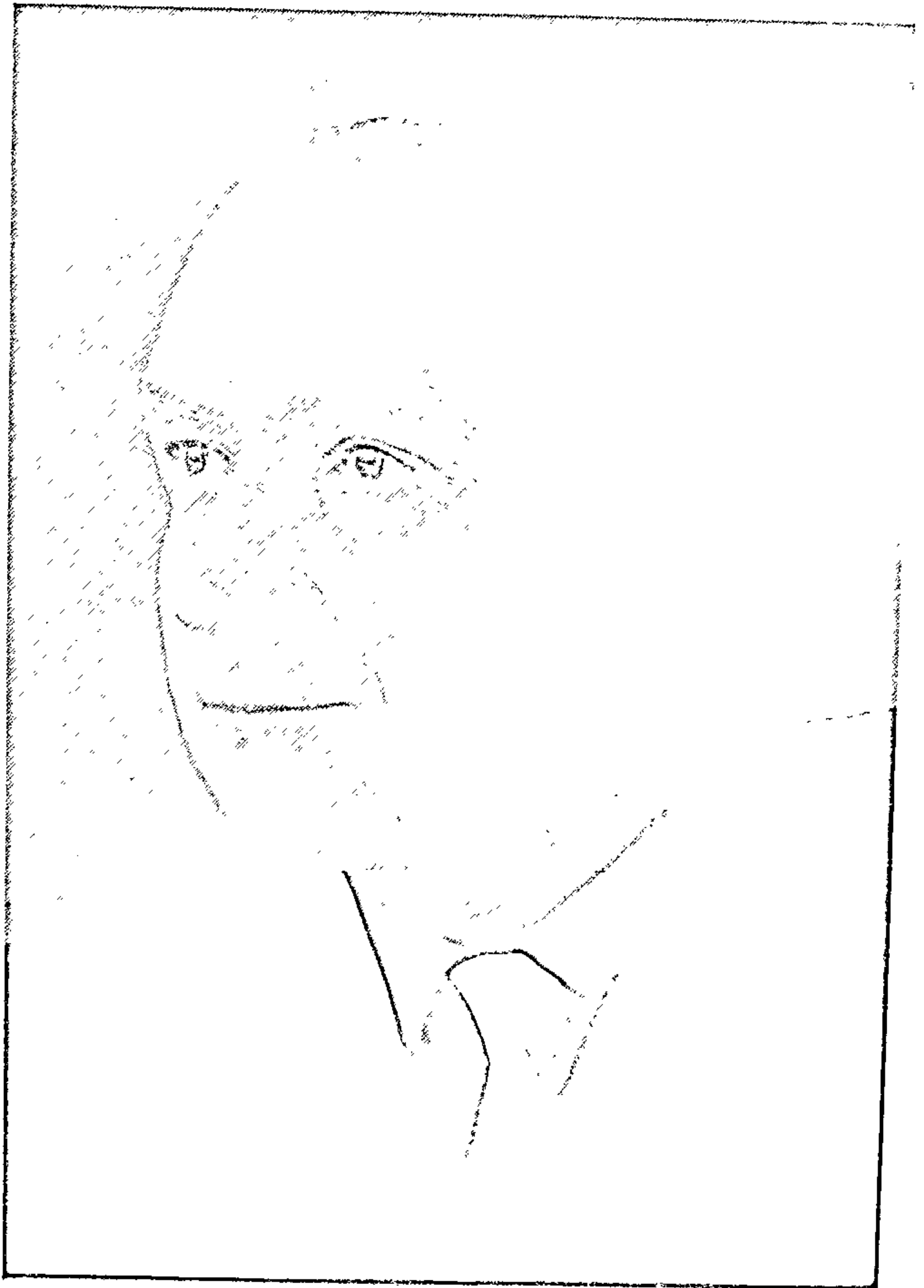

ВАЛЯНИНЪ ЗУБЪ

КАКЪ ВЪИНО
ОНО

Н'ЕСЪ
СУЭНКИ
ЗУНОДЪ

Валянцін Зуб

---

*Надзейная
апора*

П'ЕСЫ
СЦЭНКІ
ЭЦЮДЫ

МІНСК
«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
1985

Бел 2
З-91

З 4702120200—058 138—85
M302(05)—85

© Прадмова. Афармленне.
Выдавецтва «Мастацкая
літаратура», 1985.

П'ЕСЫ, ЯКІЯ І ВУЧАЦЬ І РАДУЮЦЬ

Мне і па сённяшні дзень усё яшчэ не верыцца, што яго няма. Вось-вось, здаецца, прагучыць тэлефонны званок і я пачую ў трубку нясмелы, крыху нават заклівы голас:

— Ты чым заняты, Артур? Ці не хочаш прагуляцца? У мяне адна ідэйка ўзнікла...

— Добра, Валянцін. Зараз выйду...

І якія б справы ні трымалі мяне, я ішоў...

Так некалі высветлілася, што Валянцін Андрэвіч Зуб мае намер напісаць п'есу пра Марата Казея. Я тады быў загадчыкам літаратурнай часткі ў рэспубліканскім тэатры юнага гледача, і прапазова драматурга, п'есы якога ішлі ўжо ў Бабруйску, а таксама ў тэатры імя Янкі Купалы, не магла не зацікавіць мяне. Тэатр для дзяцей меў пільную патрэбу ў новым спектаклі на гераічную тэму. А тут у цэнтры падзей адзін з самых папулярных піянераў-герояў, якому ў сталіцы помнік пастаўлены...

Мы з Валянцінам неаднойчы хадзілі да помніка Марату Казею. Пadoўгу затрымліваліся каля яго. Гэта, відаць, намагала майму сябру ў рабоце пад п'есай...

Аднаго разу паклікаў мяне Валянцін Андрэвіч на прагулку, як звычайна. А калі сустрэліся, ён мне і кажа:

— Знаеш, куды мы пойдзем з табою зараз? — І, бачачы маё здзіўленне, тут жа ўнёс яснасць: — Да Арыядны Іванаўны...

— Да сястры Марата?!

— Так... Да старэйшай сястры Марата Казея. Адзін ісці не асмелюся... А без гэтага п'есу не скончу...

Ён так умольна паглядзеў на мяне, што я згадзіўся. Ды і самому цікава было пазнаёміцца з сястрой героя. Я ўжо ведаў, што яна пастаўніца, — нават заслужаная пастаўніца рэспублікі, — працуе ў школе. Вучыць дзяцей. А вучням яе цяпер столькі ж, колькі было малодшаму брату, калі ён загінуў...

Арыядна Іванаўна тады яшчэ не была Героём Сацыялістычнай Працы. Жыла на вуліцы Краснай, у двухпакаёвай кватэрцы на першым паверсе. За вокнамі грукаталі трамваі. Клаўся на шыбы ранні сняжок. А мы ўсё гутарылі і гутарылі. Арыядна Іванаўна ахвотна расказвала пра свайго малодшага брата. Паказвала сямейныя рэліквіі. І сярод іх — пасмачку светла-залатых, як даспе-лае жыта, валасоў...

— Гэта з яго чупрынкі,— са слязамі на вачах прамовіла яна.

Вочы ў Валянціна Андрэевіча таксама былі вільготныя. Ён па-спеў палюбіць свайго героя, палюбіць, як блізкага, роднага...

Праз колькі часу тэатр паказаў прэм'еру па п'есе Валянціна Зуба «Марат Казей». Разам з юнымі глядачамі на першым спек-таклі прысутнічалі тыя, хто ведаў Марата па партызанскім атра-дзе, хто добра памятаў яго, і, вядома, Арыядна Іванаўна. Глядачы прымалі спектакль выдатна. Калі заслона ў апошні раз апусцілася і змоўклі воплескі, Арыядна Іванаўна паднялася ў кабінет дырэк-тара і доўга не выпускала са сваіх рук далонь аўтара.

— Я вельмі вам удзячна,— шаптала яна ўзрушана,— вельмі ўдзячна... Усё было, як у сапраўднасці... І Марат нібы ажыў...

І гэта было найвялікшай узнагародай для Валянціна Андрэеві-ча. Ён заўсёды імкнуўся да таго, каб у п'есах яго ўсё было, як у сапраўднасці, як у жыцці. Але пра радасць сваю, пра творчае і духоўнае задавальненне ён сказаў мне пазней. А цяпер стаяў пя-смелы, разгублены, нібы ў нечым вінаваты.

Потым была яшчэ адна прэм'ера. Таксама ў тэатры юнага гле-дача. Па п'есе Валянціна Зуба «Юнацтва рыцара», прысвечанай маладым гадам Фелікса Эдмундавіча Дзяржынскага. Як уважліва прыслухоўваўся аўтар да заўваг і прапапоў рэжысёра, артыстаў. Як старанна вывучаў дакументы гісторыі... І зноў — поспех. Поспех невыпадковы. Поспех заслужаны. Поспех, які прыходзіць у вы-ніку самаахвярнага і напружанага творчай працы...

Але поспехі нікольні не адбіліся на характары Валянціна Зу-ба. Тая ж сарамлівасць, тая ж сціпласць і адначасна — жывасць думкі, дасціпнасць.

У час адной з нашых звычайных прагулак, Валянцін, як заў-сёды, не дужа смела прызнаўся:

— Ведаеш, я новую п'есу напісаў... Можа, прачытаеш...— І да-даў, зусім ужо ледзь чутна: — А спадабасца, дык і вершы для песень, магчыма, напішаш...

П'еса мне спадабалася. У аснову яе быў пакладзены смешны, нават кур'ёзны анекдот на вельмі жыццёвую і падзённую,— асабліва на той час,— тэму кватэрнага дэфіцыту. Нават сама назва адразу прыцягвала ўвагу — «Тыдзень вечнага каханя». Гэта мог прыдумаць толькі Валя! Толькі Зуб! Нездарма ж столькі гадоў у «Вожыку» працаваў... Тыдзень і — вечнага... Малайчына!

Незадоўга да гэтага я якраз даведаўся, што кампазітар Юрый Семяняка і рэжысёр Сямён Штэйн шукаюць п'есу, якая магла б легчы ў аснову сучаснай оперэты для нашага тэатра музычнай камедыі. Несці да іх сваю п'есу Валянцін Андрэевіч пасаромеўся. Даручыў мне. І я аднёс. Кампазітар і рэжысёр ухапіліся за яе. Аўтару давялося пешта дапрацоўваць. Мне — пісаць вершы для вакальных нумароў. Так, дзякуючы Валянціну Андрэевічу, я бліжэй пазнаёміўся з новым для мяне жанрам тэатральнага мастацтва і падоўга звязаў з ім у пэўнай меры свой далейшы творчы лёс...

Усё мне здаецца, што вось-вось прагучыць тэлефонны званок, і я пачую ў трубцы нясмелы, крыху нават заклівы голас, які пакліча мяне на прагулку... Я ахвотна пайшоў бы... І можа, Валянцін сказаў бы:

— У мяне ёсць ідэйка...

Ідэй, задум, намераў было ў яго шмат. Некаторыя з іх — амаль ужо ажыццёўленыя. У рукапісах. Я гэта добра ведаю...

А можа, Валянцін, як неаднойчы рапэй, расказваў бы пра сваё мінулае... Як працаваў да вайны на мінскім хлебазаводзе... Як наступіў у Дзяржаўны інстытут кінематаграфіі ў Маскве... Як абараняў сталіцу ад ворага, пайшоўшы з іншымі студэнтамі ў Маскоўскае апалчэнне... Ці пра першыя свае сустрэчы з надзвычай чутым чалавекам і выдатным рэжысёрам Канстанцінам Сапікавым, які, настаўнічы на купалаўскай сцэне яго п'есу «Злавацца по трэба», даў маладому тады драматургу пуцёўку ў вялікае творчае жыццё...

Але не, не загучыць у тэлефоне знаёмы голас, не пакліча на прагулку... Адно сучынае мяне, што жывуць яго творы. А гэта

значыць, што ён побач з намі, разам з намі. Толькі, можа, на нейкі час адлучыўся пекуды...

Яшчэ і яшчэ раз гартаю старонкі ягоных п'ес. І думаю:

— Такія п'есы, як «Марат Казей», «Злавацца не трэба», «Тыдзень вечнага кахання», «Юнацтва рыцара», не могуць адысці ў небыццё. У гэтых п'есах ёсць усё, каб вучыць добраму і радаваць не адно пакаленне гледачоў — і юных і дарослых.

Артур Вольскі

n'ecol

ЮНАЦТВА РЫЦАРА

П'еса ў трох дзях з эпілогам

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Дзяржынскі Фелікс Эдмундавіч.

Алена Ігнатаўна — яго маці.

Альдона — сястра.

Эрнестсан — сакратар Дзяржынскага.

Сінічкін

Тарас

Стась

Казімір

Бронюс

} гімназісты.

Ванда — гімназістка.

Аптэк — сусед Дзяржынскага.

Гжыбоўскі — ксёндз.

Дырэктар гімназіі.

Рак — настаўнік рускай мовы.

Ліццэц Нікап — поп.

Рыжы гімназіст. Жабрак. 1-шы паліцэйскі. 2-гі паліцэйскі.

Следчы. Хлопчык. Дзяўчаты.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Плошча ў невялікім беларускім гарадку — Івянцы. Яна ўпрыгожана маладымі зялёнымі бярозкамі. Людзі ходзяць таксама з бярозавымі галінкамі ў руках. Урачыста гучаць званы. Адчуваецца, што ў гарадку нейкае свята. На плошчы з'яўляецца **ж а б р а к**.

Ж а б р а к. Абабралі! Абабралі! Як ліпку! Апошнюю кароўку забралі! З торбай па свеце пусцілі! (*Працягвае руку, прыстае да прахожых.*) Падайце, калі ласка, хто колькі можа... Падайце... (*Так, з працягнутай рукой, праходзіць па плошчы, знікае ў другім яе канцы*).

На плошчы з'яўляюцца два гімназісты з чамадамі. Гэта **Ф е л і к с** **Дзяржынскі** і **Т а р а с** **Глушчэня**. Фэлікс — высокі статны юнак, Тарас яшчэ вышэйшы і больш мажны. Ён і старэйшы. Прыкметна вырас з гімназічнай курткі.

Т а р а с (*ставіць чамадан*). Уф, прасвятая дзева Марыя, да Івянца, нарэшце, дабраліся.

Ф е л і к с. Дабяромся і да Дзяржынава. Тут ужо недалёка — вёрст чатырнаццаць. А сёння якраз свята — сёмуха. Які-небудзь дзядзька падвязе. (*Павярнуўся ўбок, адкуль даносіцца касцельны зван, перажагнаўся.*)

Т а р а с (*паляпаў Фелікса па плячы*). Што, ксяндзёнак, усё ж свайго дамагаешся?

Ф е л і к с (*не то жартам, не то сур'ёзна*). А як ты думаеш? Той не салдат, хто не цэліць у генералы.

Т а р а с. Ну, цэль, цэль... (*Глянуў на неба.*) А я пайду ў цяпёк. (*Пераходзіць у цень пад дрэва.*)

Ф е л і к с. А я, думаеш, на сошцы пячыся буду? (*Ідзе за Тарасам, адначасова захапіўшы яго чамадан.*) Ты што, цагліні наклаў?

Т а р а с. Кнігі там. (*Забірае свой чамадан.*) Табе, дварацкаму сынку, такі цяжар не па плячы.

Ф е л і к с. Падумаеш, рабклас! Калі гэта было.

Т а р а с. Шэсць гадоў назад, дзева Марыя. Ты ў дзе-

сяць мундзір надзеў, а я толькі ў дваццаць. А да гэтага кадзіла раздзімаў, спачатку ў касцёле, а потым у кавальскім цэху віленскіх чыгуначных майстэрняў. З апошнім, як табе вядома, і цяпер не разлучаюся, каб з гімназіі, як гэта гаворыцца, «не выняндзэм, але прошэ вон» за няўплату не было. (*Лёгка паднімае чамадан.*)

Міма праходзяць дзве дзяўчыны.

Фелікс (*у захапленні*). Ты толькі паглядзі, паглядзі!..

Тарас. Ну, які з цябе ксяндз?

Фелікс. Чаму?

Тарас. Як жа ты... без каханя?.. Цэлібат, вунь жа, не адменны.

Фелікс (*задумаўся*). А і сапраўды... Дзіўна. Папам можна жаніцца, ксяндзам — не. Чаму гэта так?

Тарас. Дык жа даўно вядома, што бог няроўна дзеліць...

Фелікс. Але і ксяндзы не промах — бяруць сабе ў служанкі прыгожых дзяўчат.

Тарас. Дык чым цябе ўсё ж прываблівае ксяндзоўская сутана?

Фелікс. Я хачу памагаць людзям у іх пакутах.

Тарас. Пропаведзімі?

Фелікс. А як жа можна яшчэ?

На плошчы зноў з'яўляецца жабрак. Убачыўшы гімназістаў, падыходзіць да іх.

Жабрак. Падайце, хто колькі можа...

Фелікс дастае з кішэні грошы, працягвае жабраку. Фелікса з усіх бакоў абкружаюць іншыя жабракі: «Пане, падайце», «Пане, памажыце», «Пане... Пане... Пане...» Фелікс вытрасае свае кішэні. Печакана падб'ягаюць два паліцэйскія, бізунамі разганяюць жабракоў.

Фелікс. Што вы робіце!

1 - ш ы п а л і ц э й с к і (да Фелікса). Прабачце, пан гімназіст, але ад гэтай брыдоты інакш не адчэпішся.

Жабракі разбягаюцца, паліцэйскія адыходзяць.

Фелікс. Божа, усюды адно і тое ж... адно і тое ж... І ў Вільні, і тут. Колькі няшчасных...

Тарас. А ты хочаш суцяшаць іх пропаведзямі.

Выходзяць.

Заслона.

Шырокая паляна. На ёй у цэнтры драўляны дом з верандай. Зялёны двор. Гэта Дзяржынава — хутар сям'і Дзяржынскіх. Удалечыні віднецца сцяна векавога лесу. Перад ёй стужкай пятляе нешырокая рака.

Летні дзень. Падыходзяць з чамаданамі Фелікс і Тарас.

Фелікс (спыняецца ля брамкі). Вось і Дзяржынава. Нарэшце дабраліся. (У захапленні.) Ты адчуваеш? Адчуваеш?

Тарас. Што?

Фелікс. Як тут лёгка дыхаць!

Тарас (расшпільвае каўнер). Ага, дзева Марыя, лёгка.

Фелікс. Якая прыгажосць паўкол! Ты толькі паглядзі... (Паказвае.) Вуць той лес, гэта Налібоцкая пушча. Яна заўсёды такая велічная і таямнічая.

Тарас. А грыбы там ёсць?

Фелікс. Хоць касой касі. (Паказвае ў другі бок.) А вуць там, бачыш, сіняя рачулка. Гэта Уса! Праўда, дзіўная назва? Уса!

Тарас. А рыба там ёсць?

Фелікс. Цурбан! Ён толькі і думае пра рыбу ды грыбы...

Тарас. І яшчэ пра квас, дзева Марыя. Вельмі ж люблю халодны вясковы квас.

Фелікс. Прыгажосць трэба адчуваць, прыгажосць...
(Углядаецца ўдалечыню, задумаўся.)

Тарас. Ты зноў задумаўся?

Фелікс. Не выходзіць з галавы тая сцэна ў Івянцы.

Тарас. З жабракамі?

Фелікс. Так. Гэта ж жах! Чалавек просіць хлеба, а яго частуюць бізунамі.

Да Фелікса ззаду падкрадаецца нейкі высокі, франтавата апрануты хлопец і закрывае яму вочы.

Фелікс (абмацуе яго рукі). Антэк!

Антэк. Адгадаў! (Адпускае рукі.) Фелікс, дарагі, здароў жа!

Фелікс (радасна). Здароў, дружа! Як даўно мы не бачыліся! (Абдымаюцца. Тарасу.) Пазнаёмся. Сусед па Дзяржынаве; сябар майго дзяцінства — Антэк Залуцкі. (Антэку.) А гэта мой сябар па гімназіі — Тарас Глушчэня.

Тарас і Антэк паціскаюць адзін аднаму рукі.

Антэк. На вакацыі, значыцца?

Фелікс ківае галавой.

А я зараз у адпачынак.

Фелікс. Дзе ты цяпер?

Антэк. Быў у Варшаве. А зараз пераводжуся ў Вільню.

Фелікс (з наймыснай узнёсласцю). А якой справе ты аддаеш свае маладыя сілы?

Антэк. Пакуль служу ў дэпартаменце. Але па-ранейшаму мару пра універсітэт.

Фелікс. А які дэпартамент ты ашчаслівіў?

Антэк. Дэпартамент унутраных спраў.

Фелікс. Ого, з табой, значыць, трэба вуха востра.

Антэк. Ну што ты... Ты крыўдзіш мяне.

Фелікс. Я жартую. А памятаеш наша ўрачыстае абяцанне?

А н т э к. А як жа... (*Дэкламуе.*)
Я прысягаю імем пакалення
Заўжды быць верным
Праўдзе і сумленню...

Ф е л і к с. І як? Удаецца?

А н т э к (*раптам заспяшаўся*). Мы яшчэ пра гэта на-
гаворым.

Ф е л і к с. Прыходзь вечарам.

Але адысці Фелікс не паспявае. З'яўляецца група на-святочнаму
апрапутых д з я ў ч а т.

Д з я ў ч а т ы (*радасна, перабіваючы адна адну*).

— Фелікс прыехаў!

— Наш Фелікс!

— Віншuem цябе са святам!

— З прыездам!

— Ты надоўга?

Узяўшыся за рукі, дзяўчаты абкружаюць Фелікса, спяваюць кара-
годную песню:

О, не кукуй, зязюленька, рана.
Гэй, гэі, зязюленька, рана,
Ды не кажы, што ночанька мала.
Гэй, гэі, што ночанька мала.
Я, молада, усю ночачку не спала,
Гэй, гэі, усю ночачку не спала,
Міленькага з дарожанькі чакала.
Гэй, гэі, з дарожанькі чакала.

Т а р а с (*да Антэка*). Ну ж і шанцуе чалавеку. Столь-
кі паклонніц.

А н т э к. Сям'ю Дзяржынскіх тут усе любяць. Калі
памёр Феліксаў бацька, дык на яго помніку напісалі: «Спа-
кой праху Справядлівага».

Т а р а с. Дык вось па кім найшоў Фелікс...

А н т э к (*да дзяўчат*). Адпусціце, дзяўчаткі, яго. Ён
яшчэ са сваімі не бачыўся.

Дзяўчаты адпускаюць Фелікса, ён ідзе ў двор. А з дому насустрач ужо бягуць: маці — Алена Ігнатаўна і сястра Альдона. Абдымкі, пацалункі, слёзы.

Зацямненне.

Тая ж дэкарацыя. Прайшоў нейкі час. З дому выбягаюць ужо апрапутыя па-дамашняму Фелікс і Тарас, пачынаюць дужацца. З'яўляецца Альдона.

Альдона. Хлопчыкі, памажыце вынесці стол.

Тарас. Фелікс, пайшлі хутчэй.

Усе трое знікаюць. Праз пекаторы час стол выносяць Тарас і Альдона. Ставяць яго пад дрэвам. Альдона сцэле сурвэту.

Тут у вас хораша.

Альдона. А я люблю гарадское жыццё: агні, шум, мітусню... *(Расстаўляе посуд.)* Чаму вы да нас так рэдка заходзіце, калі мы ў Вільні?

Тарас. Пачакайце, яшчэ вам падакучу...

Альдона. Што вы, што вы... Я вельмі рада бачыць вас у нас у Дзяржынаве.

Тарас. А Фелікс не хацеў, каб я ехаў.

Альдона. Чаму? Хіба вы не сябры?

Тарас. Сябры-то сябры, толькі ледзь не за чубы адзіп аднаго... Увесь час спрачаемся.

Альдона. Відаць, таму і сябруеце, што розныя.

Тарас. Фелікс кажа — я навязваю яму свой склад думак. *(Хвалючыся.)* Але я ўсё роўна прыехаў бы... Люблю сям'ю Дзяржынскіх.

З дому выходзіць Фелікс, нясе крэслы. Альдона ідзе ў дом.

Фелікс *(Тарасу)*. Мяне падганяў, а сам...

Тарас. Што ты, я ўжо стол прынёс.

Фелікс. Сядзець на чым будзем? Ці, можа, па-турэцку?

Тарас. Магу схадзіць і на крэслы...

У двор уваходзяць Антэк і Ванда. Антэк з гітарай. Ванда — прыгожая дзяўчына з ярка-чырвонай ружай у валасах.

Антэк. А няпрошаных гасцей прымаеце?

Фелікс. Хіба ж няпрошаных?

Антэк. Маю гонар пазнаёміць, мая нявеста — Ванда.

Ванда (*нездаволена-сарамліва*). Антэк!

Фелікс (*глядзіць на Ванду*). Гэта тая самая Ванда?
(*Паказвае рукой, якая яна была маленькая.*)

Антэк. Тая самая.

Фелікс. У якой ты калісьці яшчэ грыбы адабраў?

Антэк. І за што быў заслужана пакараны.

Тарас. Пропаведдзю?

Антэк. Тады Фелікс аддаваў перавагу іншым метадам выхавання. (*Паказвае кулак.*)

Тарас (*кніць*). Фелікс, няўжо?

Фелікс. Усё цячэ, усё мяняецца. (*Да Ванды.*) І вы не баіцеся выходзіць замуж за свайго крыўдзіцеля?

Ванда (*з выклікам*). А вы лічыце, што я асталася па-рацейшаму такая ж баязлівая?

З'яўляецца Альдона.

Альдона (*убачыўшы гасцей*). Каго бачу?.. (*Антэку.*) У апошні час вы нешта зусім перасталі заходзіць да нас.

Антэк. Як гэта там гаворыцца ў Каране: «Чым госць радзейшы, тым даражэйшы»?

Альдона. Вы для нас заўсёды дарагія. (*Прыбірае стол.*)

Антэк (*акампаніруючы сабе на гітары, спявае*).

Пазарасталі сцежкі-дарожкі,

Дзе прахадзілі мілага пожкі,

Пазарасталі мохам-травою,

Дзе мы гулялі, мілы, з табою...

Фелікс (*да Ванды*). Вы таксама ў Вільні вучыцеся?

Ванда. Але.

Фелікс. Скажыце, і мы пі разу не сустрэліся?

Вапда. Мо і сустракаліся, але вы проста не заўважалі мяне.

Фелікс. Не можа быць...

Тарас. Не, не... Не можа быць, прыгожанькіх дзяўчат ён заўсёды заўважае...

Вапда апусціла вочы. Антэк узяў фальшывы акорд. З дому выходзіць Алена Ігнатаўна. Яна нясе на падносе пачастунак і бутэлькі.

Антэк *(падбягае да гаспадыні)*. Маё шанаванне, яснавяльможная пані... *(Забірае паднос, артыстычна нясе на адной руцэ.)*

Альдона *(Феліксу)*. Вось у каго трэба вучыцца далікатнасці.

Фелікс. Хіба за ім угонішся?

Алена Ігнатаўна. Прашу за стол.

Усе рассяджваюцца.

Давайце вып'ем за прыезд дарагіх гасцей.

Выпіваюць.

Антэк. Што гэта мы пілі?

Альдона. Настойку, якую гатавала яшчэ наша бабуля на сваё вяселле.

Антэк. Пітво багоў!

Альдона. У нашай бабулі быў вялікі талент — гатаваць рознае пітво.

Усе закусваюць.

Тарас. А піражкі! Якія піражкі!

Антэк. Піражкі таксама бабуля пекла?

Алена Ігнатаўна. Што вы... Тут ужо Альдона пастаралася.

Антэк. Колькі іх, талентаў, у нашым Каралеўстве Польскім... Толькі цяма ім ходу...

Т а р а с. Ну як жа няма? Вось вы знайшлі сябе...

А н т э к. Хто з галавой, той усюды знойдзе.

Т а р а с. А вы не знаходзіце, што, служачы ў дэпартаменце, трэба быць яшчэ вельмі ўважлівым?

А н т э к. О-о, не кажыце, пане Тарас, быць уважлівым усім нам трэба.

Т а р а с *(шматзначна)*. Вядома, каб паспець сказаць: «Будзьце здаровы», калі чхне начальства.

Фелікс гучна засмяўся.

А л е н а І г н а т а ў н а *(нездаволена)*. Фелікс, ты ж гаспадар...

Ф е л і к с. Даруйце, прабачце... *(Палівае ў чаркі.)*

А н т э к *(узяў гітару, заспяваў)*.

Налей, налей, товарищ,
Заздравную чару,
Кто знает, что с нами
Случится впереди.
По рюмочке, по маленькой,
Чем поят лошадей...
Налей, налей, товарищ...

Ф е л і к с. Ужо наліў.

А л ь д о н а. А за што мы зараз будзем піць?

А н т э к. За каханне, якое мацуе дружбу, і за дружбу, якая мацуе каханне.

А л е н а І г н а т а ў н а. Выпіце, выпіце — вы маладыя... *(Адсунула чарку.)*

А н т э к. А вы — чаму, пані Гелена?

А л ь д о н а. Маме пельга. Сэрца...

Выпіваюць усе, акрамя Альдоны.

Т а р а с *(заўважыўшы)*. І ў вас — сэрца?..

А л ь д о н а *(узнімае чарку)*. А я хачу выпіць за каханне, якое б прыносіла шчасце, а не пакуты.

В а н д а *(задуменна)*. А што такое шчасце? Вы можаце сказаць?

А п т э к. Шчасце — гэта певялікі жыццёвы спакой паміж двума цяшчасцямі!

В а н д а. Пешта вельмі ўжо мудравата. *(Да Фелікса.)*
А вы як лічыце?

Ф е л і к с *(паціснуў плячыма)*. Не ведаю, не ведаю... *(Жартаўліва.)* Асабіста для мяне гэтае пытанне яшчэ цёмнае... Але я спадзяюся яго прасвятліць. Абяцаю вам...
За сцэнай чуецца тупат конскіх падкоў, потым вокліч: «Тырр-у-у!»

А л е н а І г н а т а ў н а *(падхапілася)*. Хтосьці прыехаў. *(Выходзіць.)*

А п т э к *(дастаў гадзіннік, глянуў)*. О-о, здаецца, зноў бакалаў нашых прывабіў кагосьці яшчэ...

Т а р а с. Прыгожы ў вас гадзіннік. Недзе я бачыў такі. Вяртаецца Алена Ігнатаўна, а за ёй высокі чалавек у ксяндзоўскай сутане.

У с е *(радасна)*. О-о, пан Гжыбоўскі!..

Г ж ы б о ў с к і *(вітаецца)*. Перпетуам фелецытацелем... Вечнага шчасця вам... *(Жагнае ўзнятай рукой усіх прысутных.)*

А л е н а І г н а т а ў н а. Дзякуй, дзякуй...

Ф е л і к с *(падае крэсла)*. Просім...

Г ж ы б о ў с к і *(да Фелікса)*. Я рады бачыць цябе, сын мой.

Ф е л і к с. Я таксама рады бачыць вас.

А п т э к *(налівае Гжыбоўскаму чарку)*. Мы тут ужо мелі гонар выказацца і цяпер, ваша прападобнасць, просім вас зрабіць нам высокую ласку.

Г ж ы б о ў с к і. У мяне якраз ёсць што сказаць... *(Узнямае чарку.)* Думаю, на мяне не пакрыўдзяцца ў гэтым доме, калі я скажу, што ўзяў на сябе адказнасць за будучыню Фелікса і ўжо ёсць дамоўленасць з Ватыканам, што наш Фелікс, як толькі скончыць гімназію, паедзе вучыцца ў Рымскі універсітэт «Ангелікум». Вось за гэта я і прананую выніць. Сурсэм корда! Ад шчырага сэрца!

Усе радасна зашумелі. Толькі на твары ў Фелікса не відаць радасці: моцна сціснуўшы чарку, ён адыходзіць убок.

А л е н а І г н а т а ў н а (*яна ззяе*). Сёння ў нас шчаслівы дзень: Фелікс прыехаў, і вось яшчэ радасць...

А п т э к (*ускочыў*). Віват, дружа, віват... Схіляюся перад табой і віншую.

Усе п'юць, і Гжыбоўскі таксама.

В а н д а. Зайздросчу вам, пан Фелікс, вы будзеце вучыцца ў Італіі.

Тарас таксама не далучаецца да ўсеагульнага захаплення.

А л е н а І г н а т а ў н а (*заўважыла гэта*). А чаму ж вы, пан Тарас, не радуецца за свайго сябра?

Т а р а с. Прашу прабачэння. Але я не вельмі ўмею выказваць свае пачуцці...

А л е н а І г н а т а ў н а. Чым раней чалавек знаходзіць свой шлях у жыцці, тым спакайней... Ва ўсякім разе, для яго маці.

Т а р а с. Бясспрэчна, бесспрэчна...

А л е н а І г н а т а ў н а. А вы кім збіраецеся быць?

Т а р а с. Доктарам.

А л е н а І г н а т а ў н а. Таксама добрая прафесія. Да доктара ідуць, калі баліць цела, а да ксяндза — калі баліць душа.

Г ж ы б о ў с к і (*глядзіць на Фелікса*). Як ён пасталеў! Я бачу перад сабой не хлопчыка, а мужа...

А л е н а І г н а т а ў н а. Ах, які ён муж, дзіця яшчэ.

Ф е л і к с. Мама, хіба ты не заўважаш, што я ўжо не дзіця?

А л е н а І г н а т а ў н а. Усе дзеці імкнуцца да ранняй самастойнасці, і гэта першая прыкмета таго, што яны яшчэ дзеці.

Ф е л і к с. Вось і наспрабуйце яе пераканаць у адваротным.

Г ж ы б о ў с к і. А ты не крыўдуй. Для маці ты і ў пяцьдзсят гадоў будзеш усё яшчэ дзіцем.

А н т э к. Залатыя словы, ваша прападобнасць. Калі я прыязджаю да сваёй маці, яна, як і раней, усё яшчэ корміць мяне яйкамі ўкрутую, хоць цяпер я калі і ем яйкі, дык толькі ўсмятку.

Г ж ы б о ў с к і (*устаў*). Ну, мне трэба ехаць.

А л е н а І г н а т а ў н а (*таксама ўстала, каб праводзіць Гжыбоўскага*). Пасядзелі б яшчэ...

Г ж ы б о ў с к і. Іншым разам, іншым... (*Нахіляецца да Алены Ігнатаўны, занепакоена*.) Я не ўбачыў у яго вачах радасці...

А л е н а І г н а т а ў н а. Ён, напэўна, яшчэ не паспеў ацаніць усяго...

Г ж ы б о ў с к і. Не ведаю, не ведаю... (*Затрымліваецца ў дзвярах, звяртаецца да Фелікса*.) А ты як-небудзь завітай да мяне... Я буду чакаць цябе...

Ф е л і к с (*з нейкім сваім сэнсам*). Абавязкова, ойча, абавязкова...

Г ж ы б о ў с к і і А л е н а І г н а т а ў н а выходзяць.

А н т э к (*дастаў гадзіннік, глянуў*). Папове, здаецца, і нам час развітвацца з гэтым гасцінным домам.

А л ь д о н а. Ну не-е, вас мы так хутка не адпусцім.

Т а р а с (*звяртаецца да Антэка*). Дазвольце глянуць на ваш гадзіннік.

А н т э к (*дае*). Калі ласка.

А л е н а І г н а т а ў н а (*вярнулася, да Антэка*). Праспявайце што-небудзь.

А н т э к (*бярэ гітару, гледзячы на Ванду, спявае*).

Скоро ты будешь, ангел мой,
Моею маленькой женой.

А л ь д о н а (*да Ванды*). Слухай, Ванда, ці хутка гэта ўжо будзе?

В а н д а (*з хітрынкай*). Ды вось не ведаю, з чаго пашыць шлюбную сукенку...

Т а р а с (*звяртаючыся да Антэка*). Калі не сакрэт, дзе вы думаеце браць шлюб, у царкве ці касцёле?

А л ь д о н а. Дзіўнае пытанне: вядома, у касцёле, яны ж абое католікі.

Т а р а с *(вяртаючы гадзіннік)*. Няўжо я памыліўся, наш Антэк? *(Пільна глядзіць на яго.)*

А н т э к *(неахвотна)*. Так, адзін з нас праваслаўны ўжо. !

А л ь д о н а. Хто ж гэта?

А н т э к *(яму няма куды дзецца)*. Я.

Ф е л і к с *(да Антэка)*. Ты перайшоў у праваслаўную веру? Чаму?

А н т э к *(напайжартам)*. Не хацеў, каб мяне частавалі розгамі, бізунамі або шампаламі.

Ф е л і к с *(раздражнёна)*. Што такое ты гаворыш?

А н т э к *(з усмешкай)*. Герцэп сказаў: калісьці пры дапамозе гэтых атрыбутаў каталіцызм «усякалі» ў праваслаўе. А зараз робіцца наадварот. Усё пры дапамозе тых жа розгаў, шампалоў і бізуноў праваслаўе «ўсякаецца» ў каталіцызм.

В а н д а. Ах, не спасылайся ты на Герцэпа. Табе зусім не было чаго баяцца.

А л ь д о н а. Не, Ванда, магчыма, ты ўсяго і не ведаеш. Цяпер і сапраўды праваслаўе «ўсякаецца», інакш і не назавеш. Вунь у мінулым годзе ў мястэчку Крожы жах што рабілася... Паліцыя і казакі так паласавалі людзей...

Т а р а с. А тыя, хто асабліва вызначаўся, былі ўзнагароджаны гадзіннікамі.

Ф е л і к с. Гэта няпраўда! *(Да Антэка.)* Ты быў у Крожых?

А н т э к. Так, я там быў, якраз у гэты час, але...

Ф е л і к с. І як жа гэта ў цябе спалучаецца з нашым урачыстым абяцаннем: «Заўсёды быць верным праўдзе і сумленню»?

А н т э к. Жыццё намнога складаней, Фелікс, чым мы з табой думалі.

Т а р а с. Вядома, складаней. *(Чытае надпіс на гадзінніку.)* «Антэку Залуцкаму — за верную службу: богу, ца-

ру і айчыне». *(Вяртае гадзіннік Антэку.)* Калі ласка, вазьміце...

Фелікс. Антэк, гэта агідна... Любое адступніцтва заўсёды знаходзіць сабе апраўданне.

Алена Ігнатаўна. Фелікс, падбірай, калі ласка, словы...

Фелікс *(раптам устаў)*. Мне нават непрыемна сядзець з табой за адным сталом.

Алена Ігнатаўна. Фелікс, апамятайся!

Антэк *(падняўся)*. Прашу вас не хвалявацца. Я ўнэўнены, ён мяне зразумее. *(Да Ванды.)* Ты астаешся?

Ванда пехаця ідзе за Антэкам, раптам яна вяртаецца, падбягае да Фелікса, вымае ружу з сваіх валасоў, прымацоўвае яе да грудзей Феліксу, потым бяжыць даганяць Антэка. Непрыемная паўза.

Алена Ігнатаўна. Фелікс, я не пазнаю цябе. Гэта ўсё не твае, чужыя словы. Ідзі напрасі прабачэння...

Фелікс *(падыходзіць да маці)*. Мама, даруй мне. Так усё недарэчна выйшла. Але я не змог стрымаць сябе.

Альдопа. Хадзем, мама. *(Бярэ маці пад руку, вядзе яе ў дом.)*

Тарас. Ну, дзева Марыя, і собіла ж табе... Вытрымкі ў цябе ні на капейку. Ведаў бы, і слова б не сказаў.

Фелікс. Разумею, твая праўда, не тут і не цяпер трэба было заводзіць пра гэта гаворку. Але зло не павінна аставацца непакаранае.

Тарас. Гэта правільна. Толькі галавою сцяну не праломіш. Тут патрэбна...

Фелікс *(перабіваючы)*. Слухай, Тарасе...

Тарас. Шу?

Фелікс *(урачыста)*. Вось што...

Тарас надрыхтаваўся пачуць важную навіну.

Пойдзем лепей спаць....

Тарас. Спаць дык спаць... *(Кладзецца на канапку, якая стаіць тут жа, на верандзе.)*

Фелікс. Чаму ты не ідзеш у пакой?

Тарас. Які ж гэта дурань прамяняе лясны водар на душы пакой?

Фелікс. За такія твае штучкі маці і Альдона пазбавяць мяне кісялю, які я ехаў піць не за сем, а за ўсе дзвесце сем вёрст.

Тарас. Не хвалюйся, дзева Марыя, я з імі дамоўлюся.

Фелікс. Ну хіба што... Тады дай мне тую кніжку.

Тарас. Якую?

Фелікс. Тую, што ты мне яшчэ ў Вільні прапанаваў. Льярэнце, «Гісторыя іспанскай інквізіцыі».

Тарас. Але ж ты тады адмовіўся. Скажаў, што чытаў яе.

Фелікс. Калі гэта было... А ты ж сам гаворыш, што адну і тую ж кнігу ў розным узросце мы чытаем па-рознаму.

Тарас (*дастае з кішэні кніжку ў чырвонай вокладцы*). Вазьмі, але ўлічы, што гэта кепска ўплывае на сон.

Тарас зноў кладзецца і засынае. Фелікс выходзіць.

Здалёку дапосіцца песня дзяўчат:

Што за месяц, што за лясны...

Ўночы свеціць, а ўдзень не...

Паступова гасне святло.

Па авансцэне шпарка ідзе Ванда. Яе дагапяе Антэк.

Антэк (*хвалюючыся*). Ванда, любая, ты таксама, таксама мяне асуджаеш?

Ванда. Не пытайся пра гэта.

Антэк (*у задуменні*). Та-ак, я вас разумю. Папэўна, на вашым месцы я быў бы не лепшы!

Ванда. Што значыць не лепшы?

Антэк. Я зрабіў бы тое ж, што і Фелікс.

Ванда. Мне трэба ісці.

А п т э к. Вагда, зразумей, я не адступнік.

В а н д а. Гэта словы. Твае ўчынкi гавораць пра iншае.

А п т э к. Каб ты ведала праўду!

В а н д а. А што табе перашкаджае адкрыць яе?

А п т э к. Ты разумееш, наша радзіма змучана i раз'яднана, народ пакутуе...

В а н д а. А яе лепшыя сыны атрымліваюць за слёзы людзей яшчэ i гадзішнікі.

А п т э к. Ты памыляешся, ты памыляешся...

В а н д а. Чаму памыляюся? Ты ж сам...

А п т э к. Наадварот, я заўсёды стараюся сваім суайчышнікам. Дзеля гэтага я i ў Крожы паехаў... i колькі людзей, дзякуючы мне, пазбеглі кары...

В а н д а. Чаму ж ты не сказаў пра гэта там?

А п т э к. Не пра ўсіх i не ўсюды можна гаварыць.

В а н д а (*падумала*). Так, вядома... Але ж Фелікс сябар...

А п т э к. Ён яшчэ будзе ведаць... I пра Крожы, i пра шмат iншае... I тады ён зразумее, што i дэпартамент — гэта таксама не выпадковасць.

В а н д а (*задуменна*). Божа, як усё складана... Хадзем ужо.

А п т э к i В а н д а выходзяць.

Веранда. Убягае Фелікс i з усіх сіл пачынае трэсці Тараса за плечы.

Т а р а с (*расплюшчваючы вочы*). Ты што, дзева Марыя?

Ф е л і к с. Навошта! Навошта ты мне даў яе? (*Б'е Тараса кнігай.*)

Т а р а с (*прачынаючыся канчаткова*). А-а, ты вось пра што.

Ф е л і к с. Так, я пра гэта...

Т а р а с. Гэта кніга аб капіталізме.

Ф е л і к с. Ты хочаш сказаць — пра яго злачынствы?

Кучка мярзотнікаў не можа пахіснуць маёй веры. Яны гэта рабілі супраць волі ўсявышняга.

Т а р а с. Ты думаеш? А кажуць жа, што ён усё бачыць, усё чуе, усё ведае, усё можа. Дык чаму ж ён так спакойна і абыякава глядзіць на гэтыя страшныя кастры?

Ф е л і к с. Але ў яго існаванне вераць мільёны! Хіба могуць усе памыляцца?

Т а р а с. Калісь і мільёны людзей верылі ў тое, што зямля трымаецца на трох кітах.

Ф е л і к с. Ты страшны чалавек, Тарас! *(Пахапкам апрагнаецца, ідзе.)*

Т а р а с. Фелікс, Фелікс, ты куды?

Нічога не адказаўшы, Ф е л і к с выбягае.

Касцёл. Цемра. Перад вялікай іконай гарыць маленькая лампадка. Заходзіць Ф е л і к с, азіраецца. У яго ў руках кніжка Льярэшце, якую ён перова круціць. Спыняецца перад іконай.

Ф е л і к с. Божа, я прыйшоў пагаварыць з табой. Чаму ж ты не спапяліў тых, хто спапяліў невіпаватых? Чаму ты не пакараў забойцаў? *(Некаторы час чакае.)* Чаму ты маўчыш? Хіба цяпер на свеце мала робіцца зла і несправядлівасці? Хіба людзі менш пакутуюць? Я больш не веру! Ты чуеш? Я не веру! Дык пакарай мяне! Што хочаш зрабі, толькі адгукніся, давядзі, што ты ёсць! Я чакаю! Чакаю... *(Заплюшчвае вочы, уцягвае галаву ў плечы. Адчуваецца, што яму страшна, але ён прымушае сябе так стаць у чаканні «пакарання гасподняга».)*

І раптам з цемры даносіцца голас: «Сын мой, што прывяло цябе сюды ў такі позні час?» Фелікс здрыгануўся ад нечаканасці, рэзка паварочваецца на голас, куды перабягае і промень пражэктара.

Мы бачым Г ж ы б о ў с к а г а.

Я прыйшоў пагаварыць з богам.

Г жы бо ўскі. Але ж ты прыйшоў у святы храм, калі ўсе парафіяне пакінулі яго. Хіба не бачыш, што вячэрня ўжо скончылася?

Фелікс. А мне зараз і трэба пагаварыць з богам самасам.

Г жы бо ўскі. Што хочаш напрасіць ты ва ўсявышняга?

Фелікс. Нічога. Я толькі прашу, каб ён абазваўся, тады я пераканаюся, што ён ёсць.

Г жы бо ўскі. Сын мой, хто пасеяў у табе зерне сумнення?

Фелікс (*адкрывае кніжку Льярэнце, чытае з абурэннем*). «Не шкадуйце людзей, не шкадуйце крыві. Памытайце, што пяма ахвяры больш прыемнай богу, чым кроў яго ворагаў. Дзейнічайце мячом, а калі вам не ўдасца адкрыта забіць вінаватых, карыстайцеся ядам. Спаліце ўсе гарады, няхай агонь знішчыць праклятую краіну ерэтыкоў. Няхай на дрэвах будзе больш павешаных, чым лісця ў лесе».

Г жы бо ўскі (*спакойна*). Гэта з энцыклапедыі папы Мартына Пятага.

Фелікс. І людзей палілі толькі за тое, што яны думалі не так, як камусьці хацелася. У інквізіцыі былі і свае «героі». Фама Тарквемада праславіўся тым, што адзін спаліў дзесяць тысяч дзвесце дваццаць чалавек жывымі.

Г жы бо ўскі. Так, гэта было страшна... Але гэта было неабходна... у імя ўратавання веры... Веры ў бога...

Фелікс. Я магу яшчэ зразумець тых, хто ўзнімае меч, каб бараціцца ад ворагаў. Але храм божы — гэта ж храм міласэрнасці...

Г жы бо ўскі. Чалавеку патрэбна вера, бо ён прывык да паслушэнства і не можа інакш. А рэлігія дае яму не прыгнечанне тырана, а мудрую і разумную мараль: «Не забі, не ўкрадзі, не пажадай жонкі бліжняга свайго, ні асла яго...» Хіба гэта не справядліва?

Фелікс. Справядліва і разумна! Так. Але чаму ж вы самі, богавы служкі, парушаеце гэтыя заветы?

Гжыбоўскі. Ты начытаўся Льярэнце? І я чытаў, сын мой... Чытаў... І таксама абураўся. Але мне ўдалося пераадолець сябе. Я ўпэўнены: людзям патрэбен бог.

Фелікс. Вы не верыце ў бога! Вы дзеля сваёй духоўнай кар'еры забілі самае лепшае, што было ў вашым сэрцы.

Гжыбоўскі. Зразумей, сын мой, толькі цаной пераадолення сябе чалавек знаходзіць сябе і сваё месца...

Фелікс. Я вельмі ўдзячны вам, ойча, за клопаты аб маім лёсе, толькі я... Я не паеду вучыцца ў «Ангелікум».

Гжыбоўскі. Адумайся, сын мой! Ад чаго ты адмаўляешся... Ты траціш магчымасць аб'яднаць Радзіму нашу! Многія, вельмі многія маладыя сыны Польшчы палічылі б гэта за найвялікшае шчасце. Толькі імем усявышняга мы можам аб'яднаць палякаў. Я разумею, ты шукаеш сілу, здольную ўладарыць над светам. Дык вось яна... *(Уздымае руку з крыжам.)* Адзін узмах, і тысячы падаюць ніцма... Каралі і каралевы ўзыходзяць на трон і страчваюць яго па ўказцы аднаго гэтага пальца... *(Паказвае мезенец.)* Адно наша слова — і мільёны з мячамі кідаюцца адзін на аднаго... Людзям патрэбен бог! Людзі павінны мець веру. Інакш на зямлі будзе хаос і неразбярыха... І тады загіне яшчэ больш людзей, чым ад інквізіцыі.

Фелікс *(абхапіў галаву рукамі)*. Хаос і неразбярыха, хаос і неразбярыха!

Гжыбоўскі *(гаворыць усё больш упэўнена і ўладна)*. Чалавек сам па сабе істота слабая, і яму патрэбна апора ў жыцці. Вальтэр мудра сказаў: «Калі б бога не было, яго трэба было б выдумаць».

Фелікс *(раптам радасна, быццам ён нарэшце знайшоў адказ на пытанне, якое так доўга мучыла яго)*. Ён выдуман! Выдуман! Ваш бог! *(Выбягае.)*

Авансцэна.

З двух бакоў адзін да аднаго ідуць Фелікс і Антэк. Спы-
няюцца.

Фелікс. Ты адкуль?

Антэк. Праводзіў Ванду, вяртаюся дамоў. А ты?

Фелікс (*ухіляецца ад прамога адказу*). Нешта не
спіцца, вось выйшаў пагуляць. Бывай. (*Хоча ісці.*)

Антэк. Пачакай.

Фелікс спыняецца.

Твая праўда.

Фелікс. Ты пра што?

Антэк. Мы павінны быць сумленныя.

Фелікс (*накеплівае*). Адкрыў Амерыку.

Антэк. Але што значыць быць сумленным? Леў Тал-
стой таксама сказаў: жыць сумленна — гэта не значыць
підзе і ніколі не спатыкнуцца. Наадварот, трэба памыляц-
ца і блытацца, пачынаць і кідаць, але, галоўнае, заўсёды
шукаць — і змагацца...

Фелікс (*задумліва*). Як добра сказана, шукаць і
змагацца... Ну, вядома, а калі шукаеш, то магчымы і па-
мылкі... Так, без гэтага, напэўна, не абысціся...

Антэк дастае з кішэні гадзіннік і раптам, размахнуўшыся, кідае яго.

Што ты робіш?

Антэк. Выпраўляю памылку. Я не павінен быў пры-
маць такі падарунак.

Фелікс (*асцярожна*). Але калі ён быў заслужаны...

Антэк (*падкрэслена*). Каб ён быў заслужаны, я не
выкінуў бы яго.

Фелікс. Я веру табе, Антэк... Дай тваю руку. (*Па-
ціскае Антэку руку.*)

Антэк. Прыходзь заўтра да мяне... Забяромся ў са-
мыя нетры Палібокаў... Як калісьці.

Фелікс. Добра, прыйду.

Разыходзяцца ў розныя бакі.

На сцэне зноў двор Дзяржынскіх. Раніца. Т а р а с, расшпіліўшы каўнер, габлюе дошкі. Ужо некалькі новых дошак заменена ў агароджы, пад дрэвам бялее новая лаўка. З дому выходзіць А л ь д о н а, яна выцірае фартухом вочы.

Т а р а с (*занепакоена*). Пацна Альдона, вы плачаце? Што здарылася?

А л ь д о н а. Я крышыла цыбулю.

Т а р а с (*уздыхае*). Уф, дзева Марыя... А як маці?

А л ь д о н а. Ляжыць. Ёй зусім няможна хвалявацца. Які вы гаспадарлівы, пан Тарас. А то ў нас хлопцаў многа, а толку мала. Фелікс умее бачыць толькі чужую бяду...

Т а р а с. Бачыць чужую бяду далёка не ўсе хочучь. Звычайна людзі стараюцца яе не заўважыць. А заўважаюць толькі тыя, у каго тут (*прыкладае руку да сэрца*) певугельчык, а полымя шугае.

А л ь д о н а. Ад гэтага полымя ў нас дома ўсё гарыць. Фелікс раптам адмовіўся ехаць вучыцца ў «Ангелікум»!

Т а р а с. Адкуль вы ведаеце?

А л ь д о н а. Пра гэта пам сказаў сам Фелікс. А цяпер у нас ксёндз Гжыбоўскі. Ён вельмі ўсхваляваны. Не ведаю, як толькі ўсё гэта перажыве мама.

Т а р а с. Вы павінны растлумачыць ёй...

А л ь д о н а. Не, гэта вы, як старэйшы таварыш, павінны растлумачыць Феліксу, што ён памыляецца, ён зусім не ведае жыцця і не ўмее жыць з людзьмі. (*Плача.*)

Т а р а с. Няўжо вы не разумееце, што Фелікс выйшаў з таго ўзросту, калі водзяць за ручку.

А л ь д о н а. Не кажыце так, нічога ён не разумее і яшчэ не раз пашкадуе, але будзе позна... Прашу вас, пагаварыце з ім. Часам і разумнага трэба перасцерагчы. Вы абяцаеце, абяцаеце?

З дому выходзяць А л е н а І г н а т а ў н а і ксёндз Гжыбоўскі.

А л е н а І г н а т а ў н а. Альдона, дай мне крэсла.

Крэсла падае Тарас.

Дзякую. (*Садзіцца.*)

Альдопа. Мама, навошта ты ўстала? Ты ж зусім хвора.

Гжыбоўскі. На Фелікса пехта дрэнна ўшывае.

Алена Ігнатаўна. Так. Я таксама гэта адчула.

Альдопа. Але хто? Тут жа нікога благога няма. Можка, у Вільні?

Алена Ігнатаўна. І ў Вільні, і тут. *(Раптам, навярнуўшыся да Тараса.)* Таму я вас вельмі прашу: пакіньце майго сына ў спакоі... І ў Вільні, і тут.

Альдопа. Мама, што такое ты гаворыш?

Алена Ігнатаўна. Я ведаю, што гавару.

Тарас ірвануў каўнер кашулі, потым пабег у хату, потым спыніўся.

Тарас. Вы памыляецеся... Як вы памыляецеся! Прашу мне прабачыць. *(Выбягае.)*

Альдопа. Мама, мама, што ты робіш?

Гжыбоўскі. Панна Альдопа, вы ведаеце, я сябар вашай сям'і і кепскага вам не жадаю. Наш абавязак — уратаваць Фелікса.

З дому выходзіць Фелікс.

Фелікс. Мама, навошта ты гэта зрабіла?

Алена Ігнатаўна. Я ж твая маці... Хіба магу я маўчаць, калі цябе штурхаюць у бездаць?

Фелікс. Але ж ты не выслухала мяне, не пагаварыла з Тарасам... *(Падыходзіць да маці.)* Мама, ты павінна мяне зразумець... Я толькі цяпер пачынаю знаходзіць сваю сцежку, сваю дарогу...

Алена Ігнатаўна. Мы хацелі, каб з цябе быў чалавек...

Фелікс *(цвёрда)*. З мяне будзе чалавек, мама...

Алена Ігнатаўна. Адукаваны...

Фелікс. І адукаваны, мама...

Алена Ігнатаўна. Мы хацелі, каб ты быў шчаслівы.

Фелікс. Я буду шчаслівы, мама.

А л е н а І г н а т а ў н а. Каб ты памагаў людзям.

Ф е л і к с. Я буду памагаць людзям, мама. *(Памаўчай.)*
Гэта ж ты, мама, і навучыла мяне пенавідзець зло, несправядлівасць, прымус. Яшчэ ў дзяцінстве, калі раскажвала нам пра страшэнныя пакуты народа, пра наўстанне Кастуся Каліноўскага, пра лютасць Мураўёва-вешальніка...

А л е н а І г н а т а ў н а *(усхвалявана)*. О-о, гэта былі пезабыўныя вечары.

Ф е л і к с. А з тых часоў мала што змянілася. Дык хіба можна з гэтым прымірыцца? Няўжо ты хочаш, каб і я навучыўся лгаць і прыстасоўвацца, крывіць душой і дагаджаць? Ты такога хочаш мяне бачыць, мама? Такога?

А л е н а І г н а т а ў н а *(прыхінула сына да сябе, дрыготкай рукой гладзіць па галаве)*. Сыночак мой... Мой сын...

З'яўляецца Т а р а с з чамаданам. Спыняецца.

Т а р а с. Яшчэ раз прашу мне прабачыць.

Усе прысутныя пакіроўваюць трывожныя позіркi на маці, што скажа яна.

А л е н а І г н а т а ў н а *(навярнуўшыся да Тараса, доўга глядзіць на яго, нібы бачыць упершыню)*. Гэта вы мне прабачце, пан Тарас. Я прашу вас, астацьцесья ў нас.

Г ж ы б о ў с к і *(хваляючыся)*. Пані Гелена, пані Гелена, цяпер я вас не разумею...

А л е н а І г н а т а ў н а *(Гжыбоўскаму)*. Даруйце, пан Гжыбоўскі... *(Да Фелікса.)* Я не хачу прымушаць цябе, Фелікс... Свой жыццёвы шлях кожны павінен выбіраць сам... Ідзі, сын мой, ідзі той сцежкай, той дарогай, якую падказвае табе сэрца... Благой дарогі ты не выбераш... Я веру... *(Цалуе Фелікса.)*

Ф е л і к с *(узрушана)*. Дзякуй, мама...

Павольнае зацімненне.

Заслона.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Калідор Віленскай мужчынскай гімназіі. Па адзін бок вокны, па другі — класныя пакоі. Звініць званок. І з класаў стрымгалоў выбягаюць гімназісты, знікаюць за дзвярыма, што вядуць у двор. У калідоры астаюцца толькі некалькі гімназістаў, сярод іх Фелікс, Бронюс, Стась, Казімір.

Стась (*па-змоўніцку*). Давайце зробім яму цёмную.

Казімір (*дастаў рагатку, цэліцца ў акно*). Ніякіх цёмных, я сам яго расстраляю. Вынесіце толькі прысуд. (*Страляе.*) Ой, ха-ха-ха...

Фелікс. Ты чаго?

Казімір. Я таму пану (*паказвае*) у цыліндр пацэліў...

Фелікс. І табе не сорамна?

Казімір. А чаго?

Бронюс. Каб такое зразумець, трэба тут сее-тое мець. (*Паказвае на галаву.*)

Казімір. Цыц, муха, а то зараз і чябе... (*Цэліцца ў Бронюса з рагаткі.*)

Фелікс. Цішэй вы, зпоў счэпіцеся, а ў нас жа сур'ёзная размова.

Казімір. Я ж кажу, вынесіце толькі прысуд.

Фелікс. А можа, ён зусім не вінаваты! А мы яму — цёмную.

З аднаго класа выходзіць, сагнуўшыся, чалавек у пенспэ, з казлінай бародкай і кійком у руцэ. Ubачыўшы гэта, Стась, падміргнуўшы сябрам, у адзін момант прыстройваецца ззаду і ў дакладнасці капіруе яго рухі. Гімназісты гучна смяюцца.

Чалавек у пенспэ, відаць, адчуўшы штосьці, паварочваецца.

Стась (*ветліва вітаецца*). Добры дзень, пан дырэктар.

Дырэктар (*буркнуў*). Добры... (*Знікае за дзвярыма з надпісам: «Канцылярыя».*)

Фелікс *(нездаволена)*. Гэтак мы і да вечара ні аб чым не дамовімся.

Стась. Сінічкін — шпіён, даю галаву на адсячэнне.

Бропюс. Божая кароўка — шпіён? Не-е... Гэты занятак не для яго.

Стась. А вы не заўважалі, як ён непрыкметна прымазваецца то да адной групы, то да другой? І ўсё прыслухоўваецца. А потым усё становіцца вядома дырэкцыі.

Бропюс. Глупства!

Стась. І зусім не глупства... Я бачыў, як ён аціраўся каля тайніка.

Казімір. Няўжо пранюхаў?

У калідоры паказваецца настаўнік Рак. У яго вайсковая выпраўка, ён ідзе амаль страйвым крокам. Стась не вытрымлівае, становіцца ззаду, капіруе яго. Гімпазісты зноў смяюцца.

Рак *(наварочваецца так імгненна, што Стась не паспявае змяніць позы)*. Пан Ясіпскі?

Стась. Так, пан Рак.

Рак. Добра ж... *(Заходзіць у адзін з класаў.)*

Казімір *(Стасю)*. Віншую з двойкай па рускай...

Стась *(заклапочана)*. Ды гэта ўжо як піць даць.

Казімір. Што ж будзем рабіць з Сініцай?

Фелікс. Я думаю, Бропюс мае рацыю. Нам трэба дакладна ведаць, ён даносіць ці не.

Стась. А як ты даведаешся?

Фелікс. Трэба папільнаваць. Калі шпіён, абавязкова пападзецца, рана ці позна.

З вуліцы ў калідор укатваецца маленькі шустры попік з парасонам, на нагах — вялікія галёшы. Перад тым як зайсці ў канцылярыю, ён здымае іх, пакідае каля дзвярэй. Убачыўшы папоўскія галёшы, Фелікс падбягае і дастае з галёша нейкую запіску. Адыходзіць убок, чытае. Казімір непрыкметна падкрадаецца і вырывае запіску з рук Фелікса.

Казімір *(чытае ўголос)*. «Дарагі Фелікс! Дама ва-

шага сэрца знаходзіцца ў вялікай небяспецы. Яе даймаюць каварныя зайздросніцы і спакушаюць ліслівыя кавалеры...»

Фелікс (як каршун, кідаецца на Казіміра). Аддай, кажу! Зараз жа!

Казімір. Паскачы, тады аддам...

Фелікс. Вось я табе зараз паскачу...

Тузаюцца. Фелікс знячэўку піхнуў Казіміра ў бок.

Казімір (схапіўся за бок, енчыць). Вой, вой, вой...

Фелікс (хаваючы адабраную запіску). Цікаўнаму воку заўжды ўсё выходзіць бокам... Запомні!

Казімір. А я ўсё роўна раскажу ўсім, што галёшы айца Нікана ператварылі ў паштовую скрынку.

Стась (Казіміру, шматзначна). Крывое кола на сябе гразь кідае... Май гэта на ўвазе...

Бропюс. Што гэта вы сёння, як пеўні, то адзін, то другі...

З капцыляры выходзіць маленькі, шчуплы гімназіст са спалоханым тварам.

Стась. Сінічкін!

Усе ўмомант становяцца ў кола, напускаюць на сябе змоўніцкі выгляд, але гавораць даволі гучна.

Казімір. Я чуў, што ў некаторых гімназіях узніклі нейкія палітычныя гурткі.

Стась. Можна, таму і захвалявалася наша начальства...

Сінічкін, пачуўшы гэтыя словы, адразу падыходзіць да гімназістаў.

Казімір. У нас жа такіх гурткоў няма, дык чаго хвалявацца?

Сінічкін. Адкуль табе ведаць, ёсць ці няма?

Казімір. Ты гаворыш так, быццам дакладна ведаеш, што ёсць.

Стась. Можна, ты ўступіў ужо?

Сінічкін (*хрысціца*). За каго вы мяне прымаеце?
Казімір. Апу, прызнавайся. Божая кароўка... (*Хапае яго за грудкі.*)

Сінічкін (*малітоўна склаў рукі*). Браточки, хіба я ўступлю? Ды я, каб толькі ведаў, хто збіраецца ўступіць, прачытаў бы за выратаванне яго душы малітву.

Фелікс (*Стасю*). У цябе ніякай вытрымкі.

Стась (*буркліва*). А што з ім цырымоніцца?.. Кажу, тут трэба цёмную!

Фелікс. Гульня ў цёмную і так зацягнулася. (*Да Сінічкіна.*) Божая кароўка, ты адкуль да нас прыляцеў?

Сінічкін. З Келецкай гімназіі.

Стась. Там усе такія... (*Хрысціца.*)

Фелікс (*да Стася*). Не перашкаджай жа ты... (*Да Сінічкіна.*) А чаму пераляцеў?

Сінічкін. Бацькі пераехалі.

Фелікс. А хто твой бацька?

Сінічкін. Гандляр.

Фелікс. А якое ў яго ампуа?

Сінічкін. Што-што?

Фелікс. Ну, чым ён гандлюе: падцяжжкамі, сасіскамі ці хамутамі?

Сінічкін. Кнігамі.

Фелікс (*раптам узрадаваўся*). Ага, значыцца, кнігамі?

Падыходзіць Тарас.

Тарас. Чаго прычапіліся да Божай кароўкі?

Стась. Хочам з яго веру вытрасці.

Тарас. А ты не паддавайся, дзева Марыя.

Стась. Ён і так ні ў якую... (*Сінічкіну.*) Ну, ты, гець адсюль... (*Замахваецца, каб штурхнуць Сінічкіна, але Фелікс перахоплівае яго руку.*)

Фелікс. Ну, ну...

Сінічкін (*Стасю*). Асцярожней на паваротах. (*Адходзіць, удзячна глянуўшы на свайго выратавальніка.*)

Фелікс (*да Тараса*). Чаму так затрымаўся?

Тарас. Хадзіў у тайнік.

Фелікс. Ну і што?

Тарас (*урачыста*). Вось! (*Дастае з-пад курткі нейкую кнігу, падае Феліксу.*)

Фелікс (*узяў, глянуў, збянтэжана*). «Закон божы»?

Тарас (*з іроніяй*). А што? Усе мы ходзім пад ім...

Фелікс (*перагарнуў некалькі старонак, радасна, паўшэптам*). «Што такое «сябры народа» і як яны ваююць супроць сацыял-дэмакратаў».

У гэты момант з канцылярыі выходзіць айцец Нікап. Ён, відаць, пачуў апошнія словы Тараса, таму спыняецца, падазрона глядзіць на гімназістаў. Фелікс хуценька закрывае кнігу, голасна пачынае чытаць тое, што напісана на вокладцы «Закону божага».

Госпадзі, памілуй, госпадзі, памілуй...

Айцец Нікап падыходзіць бліжэй, заглядае цераз плячо Фелікса, што ён чытае. Фелікс, не выпускаючы кнігі з рук, паказвае вокладку.

Айцец Нікап (*супакойваючыся*). Ухваляю, ухваляю... Памілуй вас, госпадзі... (*Хрысціць гімназістаў і адыходзіць.*)

Стась (*у сваю чаргу хрысціць спіну папа і спявае*).
Працясі, госпа-а-адзі...

Гімназісты гучна смяюцца.

Фелікс (*зноў пераходзіць на сур'ёзны тон, паўшэптам*). Значыцца, заўтра запяткі?

Тарас (*сцвярджальна ківае галавой*). Калі ты паспееш падрыхтавацца.

Стась. А гэты «Смелы» ўсё яшчэ баіцца нам наказацца?

Казімір (*пагардліва*). Таямнічы дабрадзеі.

Тарас. Відаць, інакш пельга. Канспірацыя. Разумеце? (*Шэпта дастае з кішэні.*) Там у тайніку была і гэтая

запіска. *(Чытае.)* «Сцеражыцеся настаўніка рускай мовы Рака, ён звязаны з жапдармерыяй. І паогул, будзьце асцярожныя. У кожнага, хто з'явіцца ўпершыню, пытацца пароль. Пароль астаецца той жа». Памятаеце?

Фелікс *(да Стася)*. Казімір *(да Бронюса, прыцішана)*. «Я згубіў канспект па гісторыі, можа, ты мне свой пазычыш?»

Бронюс, Стась *(адказваюць)*. «Я з прыемнасцю б, але ён у мяне дома».

Тарас *(задаволена)*. Не забыліся. Ну, добра. Тут яшчэ прыпіска ёсць. *(Чытае.)* «Клятву будзем прымаць у дзень карапацыі цара, калі зазвоняць званы. Пра месца збору паведамім дадаткова».

Стась. У гэты дзень будуць прысягаць цару.

Тарас. А мы будзем прысягаць нашай справе.

Фелікс *(усхвалявана)*. Прысягаць нашай справе... Хутчэй бы ўжо прыходзіў гэты дзень.

Тарас. Трэба паведаміць усім... *(Азіраецца.)* А дзе Вахтанг Джапарыдзе?

Казімір. Джапарыдзе, як заўсёды, сядзіць у карцэры...

Фелікс *(абурана)*. Агідна! У гімназіі казарменныя парадкі!

Прыбягае гімназіст з вогненна-рыжай шавялюрай.

Рыжы гімназіст. Панове, дазвольце паведаміць радасную навіну. *(Урачыста.)* На суботу мы запрошаны на баль у жапчую гімназію.

Усе *(радасна)*. Ура! Гушкаць яго, гушкаць! *(Падхопліваюць гімназіста на рукі, высока падкідваюць.)*

Тарас. Ой, як шкада... Мне не прыйдзеца быць.

Фелікс. Чаму?

Тарас. Ёсць больш важныя справы.

Звініць званок. З двара стрымгалоў бягуць гімназісты. Але яны не паспяваюць яшчэ разысціся па класах, як з вуліцы дапо-

сіцца магутная, шматгалосая і ў той жа час сумная песня: «Вы жертвою пали в борьбе роковой». Гімназісты прыпадаюць да акон.

Чуюцца галасы:

— Каго гэта хаваюць?

— Хто памёр?

Т а р а с. Хаваюць рабочага — падметка з чыгуначных майстэрняў. Яго засеклі розгамі.

Чуюцца абураныя воклічы:

— Каты!

— Інквізітары!

— Цэрберы!

К а з і м і р. Во дзе парадачкі!

Ф е л і к с. А ў нас хіба лепшыя? Не розгамі, дык карцэрам душаць!

З капцылярыі выбягаюць дырэктар, Рак, поп і іншыя настаўнікі.

Дырэктар. Прашу разысціся па класах!

Гімназісты нібы і не чуюць.

Я патрабую ўсім разысціся па класах. Гэта загад!

С т а с ь (*высунуўшыся з акна*). Далоў тыранаў! Няхай жыве свабода!

Ф е л і к с. Свабоду Джапарыдзе!

Г і м н а з і с т ы (*у момант падхопліваюць гэты заклік і пачынаюць скандзіраваць*). Сва-бо-ду Джа-па-рыдзе! Сва-бо-ду Джа-па-рыдзе!

Дырэктар (*стараючыся перакрычаць усіх*). Ці-ха!

Г і м н а з і с т ы. Сва-бо-ду Джа-па-рыдзе!

Дырэктар. Калі вы зараз жа не сціхнеце, я выклічу паліцыю!

Р а к. Так, так, трэба неадкладна выклікаць паліцыю. Гэта бунт! Бунт у сценах гімназіі!

Фелікс *(спакойна)*. Што ж! Выклікайце! Толькі і гэта вам не паможжа.

Гімназісты. Сва-боду Джа-па-рыдзе!

Дырэктар *(ускінеў)*. Ах, так? Добра ж! *(Выбягае.)*

За ім страявым крокам выходзіць Рак, дробненька тупае по п.

Гімназісты адразу прыціхлі, захваляваліся:

— Што ж гэта цяпер будзе?

— Зноў пачнуць у карцэр саджаць...

Фелікс. Усіх не перасаджаюць! Галоўнае — трымацца дружпа і стойка! Спадзяюся, здраднікаў і баязліўцаў сярод нас не знойдзецца.

Стась. Самая лепшая абарона — нападзенне. Прапапую выкарыстаць гэты канфлікт і прад'явіць ім нашы патрабаванні.

Казімір. Якія?

Стась. Перш за ўсё адмяніць загад, які забараняе ў сценах гімназіі гаварыць на нашай роднай польскай мове.

Тарас. І на беларускай.

Бронюс. І на літоўскай!

Казімір. Адмяніць пакаранне карцэрам!

Стась. Выгнаць даносчыка Рака.

Фелікс. Хвіліначку! Хвіліначку ўвагі! У мяне ёсць прапапова. Давайце ўсё гэта выкладзем на паперы, падпішамся і ўручым дырэктару.

Сінічкін. Што вы гарачку пораце... За такія штучкі могуць і з гімназіі...

Стась. А цябе ніхто не прымушае. Ведаем, што ты за птушка.

Фелікс дастае паперу, прымасціўшыся ля сцяны, пачынае пісаць.

Рыжы гімназіст *(прыбягае)*. Панове! У канцелярыі паліцыя!

Уваходзіць Рак.

Рак *(са з'едлівай ухмылкай)*. Ну-с, панове гімназісты, з каго пачнём?

Фелікс *(робіць крок наперад)*. Можна з мяне!

Услед за Феліксам робяць крок наперад Тарас і Стась. За імі — усе астатнія гімназісты, паўтараючы словы Фелікса: «Можна з мяне», «Можна з мяне». Але першы ўсё ж ідзе Фелікс.

На пярэднім плане — парк. Магутныя дрэвы і акуратна падстрыжаныя кусты. У цэнтры — лаўка. У глыбіні — прасторная тэраса, апавітая плюшчом. На тэрасе пад музыку вальса танцуюць гімназісты і гімназісткі. Час ад часу сюды, у парк, выходзяць пары. Да лаўкі падыходзяць Ванда і Антэк.

Ванда *(абмахваючыся веерам)*. Як табе падабаецца наш баль?

Антэк. Я не танцаваць сюды прыйшоў.

Ванда. А чаго?

Антэк. Ванда, далей я так не магу. Нехта павінен са-ступіць.

Ванда. Я цябе не разумею.

Антэк. Або я, або Фелікс...

Ванда. А, вось ты пра што...

Антэк. Ты павінна зрабіць выбар. Я толькі хачу сказаць, што я на-ранейшаму... *(Укленчвае перад ёй.)*

Ванда *(пераныняючы)*. Не пра гэта трэба зараз думаць.

Антэк. А пра што?

Ванда. Як уратаваць Фелікса.

Антэк. А што здарылася?

Ванда. У яго вялікія непрыемнасці...

Антэк *(з іроніяй)*. І я павінен ратаваць таго, хто выкрадае ў мяне самае дарагое...

Ванда. ...Могучь нават з гімназіі выключыць.

Антэк *(зноў сур'ёзна)*. Нават так? А за што?

Ванда. Гімназісты ўзбунтаваліся. Дырэктар выклікаў паліцыю. Забралі некалькі гімназістаў, у тым ліку і Фелікса. Усіх ужо адпусцілі, а Фелікса не.

Антэк. Можна не сумнявацца, паліцыя не памыліла-

ся. Я ўпэўнены, што завадатар сапраўды быў не хто іншы, як яго светласць — наш Фелікс.

В а н д а. І я так думала спачатку... Але Фелікс сказаў мне, што...

А н т э к *(раўніва)*. Ты ўжо збегала ў паліцэйскі ўчастак.

В а н д а. Мне вельмі хацелася паглядзець, дзе ён і што з ім.

А н т э к. І цябе пусцілі?

В а н д а. Ого, чаго захацеў? Хіба ж там людзі? Але нам усё ж удалося пагаварыць.

А н т э к. І што ён табе сказаў?

В а н д а. Жартаваў, як заўсёды...

А н т э к. Але ўсё ж, усё...

В а н д а. Скажаў, ды яшчэ такім трагічным голасам: «На гэты раз лаўры зачынішчыка перахапіў другі».

А н т э к. Хто ж гэта, цікава?..

В а н д а. Ён яго не назваў, але я дазналася ад іншых. Гэта Стась Ясінскі.

А н т э к *(паўтарае, відаць, стараючыся запомніць)*. Стась Ясінскі... Стась Ясінскі...

В а н д а. Дык ты паклапочаш за Фелікса?

А н т э к. Ну што ж! Я паспрабую, але... *(Няўпэўнена паціскае плячыма.)*

В а н д а. Паспрабуй, Антэчак, паспрабуй... Я вельмі цябе прашу...

Антэк, крута павярнуўшыся, выходзіць. Ванда астаецца адна. Зрывае рамопак, садзіцца на лаўку і варожыць, абрываючы пялёсткі. З тэрасы даносіцца музыка, потым апладысменты. Услед за гэтым чуваць голас капфэрансье: «А зараз перад вамі выступіць будучая знакамітасць Ванда Альшэўская...» Маленькая паўза і воклічы: «Дзе ж яна? Дзе?» Ванда падхапілася, відаць, з намерам уцячы, але яе пераймаюць гімназісты і гімназісткі.

Г і м н а з і с т ы і г і м н а з і с т к і *(абкружваюць Ванду)*. Просім! Просім!

В а н д а. Дык тут жа раяля пяма... Як жа я буду спяваць без акампанементу...

К а з і м і р. А мы табе на гітары сакампаніруем. (*Бярэ акорд.*)

В а н д а (*начынае спяваць*):

Выхожу один я на дорогу,
Сквозь туман кремнистый путь блестит.
Ночь тиха. Пустыня внемлет богу,
И звезда с звездою говорит.

(*Канчае спяваць, ёй горача апладзіруюць.*)

К а з і м і р (*выконвае ролю канферансье*). А цяпер чарга за мужчынскай гімназіяй. Перад вамі выступіць вядомы артыст-гітарыст Ікс-Ігрэк! Прашу!

Але ў гэты момант забягае чымсьці ўстрывожапы рыжы гімназіст, ён кіруецца да Казіміра, нешта яму шэпча.

Нумар адмяняецца! Гімназіст Ясінскі, які павінен быў выступаць, толькі што арыштаваны паліцыяй.

Чуваць галасы абурэння:

— Арыштаваны?

— За што?

Папове гімназісты! Абвяшчаецца антракт. Цяпер лепш за ўсё разысеціся. Але мы яшчэ наш канцэрт прадоўжым!

Прысутныя, узрушаныя пачутай навіпой, паціху разыходзяцца. Да Казіміра падыходзяць Б р о н ю с і яшчэ той-сёй з гімназістаў.

(*Абурана.*) Гэта работа Сінічкіна, пяйначай! Дзе ён?

Р ы ж ы г і м н а з і с т. Ды ён увесь час быў тут. (*Азіраецца.*)

Б р о н ю с (*таксама азіраецца*). Няўжо ўцёк?

К а з і м і р. Адшукаць! Зараз жа! Трэба яго дапытаць.

Г і м н а з і с т ы разбягаюцца.

Некаторы час на сцэне нікога пяма. Потым забягае Фелікс. Ён радасна ўсхваляваны. Азіраецца, прыслухоўваецца. Ідзе. Нечакана паказваецца Сінічкін.

С і н і ч к і н *(радасна)*. Нарэшце... Вызваліўся!

Ф е л і к с *(доўга з цікавасцю разглядае Сінічкіна)*.
Вызваліўся, таварыш Смелы.

С і н і ч к і н *(прыкідваючыся)*. Свят, свят, свят... Што
такое ты гаворыш?

Ф е л і к с. Кінь прыкідвацца. Я даўно сачу за табой.

С і н і ч к і н. Каб я ведаў, хто гэты Смелы, дык прачы-
таў бы малітву за ўратаванне яго душы.

Ф е л і к с *(засумняваўшыся)*. Паслухай, Сініца, што
ты за птушка?

С і н і ч к і н *(зразумеў, што пераіграў)*. І зусім не
птушка. Я — Смелы!

Ф е л і к с *(цяпер ужо не верыць)*. Бач, куды ханіў...

С і н і ч к і н. Я — Смелы!

Ф е л і к с. Ці не западта многа бярэш на сябе?

С і н і ч к і н. Гэта я прыносіў у тайнік кнігі для за-
няткаў вашага гуртка.

Ф е л і к с. Ну, годзе! Хоціць дурыць галаву. Чаго табе
трэба?

С і н і ч к і н *(падкрэслена)*. Я згубіў канспект па гіс-
торыі! Можа, ты мне свой пазычыш?

Ф е л і к с. Я з прыемнасцю б... Але ён у мяне дома.

Некаторы час яны яшчэ дапытліва глядзяць адзін на аднаго, по-
тым Фелікс дае поўную волю сваім пачуццям.

Божая кароўка! Дык жа правільна! Усё было правільна...
Я не памыляюся.

С і н і ч к і н *(занепакойўся)*. Фелікс, як ты думаеш,
больш ніхто не здагадаўся?

Ф е л і к с. Наколькі мне вядома, ніхто.

С і н і ч к і н *(супакойваючыся)*. Ну, то добра... А ты
малайчына — Шэрлок Холмс. Толькі вось гарачыся
часам.

Ф е л і к с *(апусціў галаву, вінавата)*. Бывае... Падво-
дзіць мая паспешлівасць...

С і н і ч к і н *(на-сяброўску палянаў Фелікса на пля-*

чы). Ну што ж, век жыві, век вучыся... Дык чым там цікавілася паліцыя?

Фелікс. Дапытваліся, хто завадатар. Толькі ўсё роўна нічога яны не дазналіся. Стася я не назваў. Але ў чорны спіс мы ўсё ж трапілі.

Сінічкін. Вось што, Фелікс, больш ніякіх імпрэвізацый... Наша сіла ў жалезнай дысцыпліне.

Фелікс. Ад імя каго ты гаворыш?

Сінічкін. Ты знаёмы з дзейнасцю сацыял-дэмакратычнай партыі?

Фелікс. Так.

Сінічкін. А ты ведаеш, які лёс спасціг многіх польскіх рэвалюцыянераў?

Фелікс *(сурова)*. Людвіг Варынскі, Станіслаў Куніцкі, Міхал Асоўскі, Пётр Бардоўскі і Ян Петрусінскі пакараны смерцю.

Сінічкін. І цябе гэта не палохае?

Фелікс. Не.

Працяглая паўза.

Сінічкін *(узрушаны)*. Ну што ж... Тады лічы, што ты звязаў свой лёс з намі...

Фелікс. З кім гэта — «намі»?

Сінічкін. З партыяй сацыял-дэмакратаў... між іншым, я ўжо пра цябе гаварыў.

Фелікс *(узрушана)*. Сінічка, родны... Дзякуй...

Сінічкін. Вось і добра. Клятву будзем даваць заўтра раніцай на гары Гедыміна, калі зазвоняць званы.

Фелікс *(урачыста)*. Калі зазвоняць званы... Хутчэй бы ўжо...

Сінічкін *(з усмешкай)*. А ты і сапраўды пецярплівы... Як і тыя, хто збіраецца адразу пасля балю пайсці на гару і там чакаць світаньня...

Фелікс. А гэта ідэя... Я таксама пайду з імі.

Сінічкін *(углядаецца)*. Ваўда... Ну, мне трэба

ісці... А ты запомні: для ўсіх я па-ранейшаму Божая кароўка...

Выходзіць.

Фелікс (*яму найздагон*). Запомніў, таварыш... Божая кароўка.

Адначасова, калі заходзіць Ванда і кідаецца да Фелікса, у другім канцы сцэны на Сінічкіна пакідаюцца гімназісты, скручваюць яму рукі і кудысьці цягнуць.

Ванда (*радасна*). Цябе выпусцілі? Выпусцілі? Я так перахвалявалася.

Фелікс (*з замілаваннем*). Ванда, мілая Ванда... Яны працягваюць адно аднаму рукі, нясмела набліжаючыся. Раптам чуюцца гучны стрэл і цокат конскіх падкоў. Фелікс і Ванда збянтэжана адхіснуліся адно ад аднаго. Ванда закрыла твар рукамі.

Ванда. Фелікс, мне страшна.

Фелікс. Чаго?

Ванда. Які гэта жах, людзі страляюць у людзей. Калі гэта ўсё скончыцца?

Фелікс. З гэтым пакончыць зможам толькі мы!

Ванда. Хто гэта — «мы»?

Фелікс. Мы?.. Гэта і я, і ты, і ўсе, хто не хоча мірыцца з гвалтам над чалавекам. Хто хоча быць не толькі сынам свайго бацькі, але і сынам свайго народа.

Ванда. Але ж у іх улада, зброя... Ледзь што — яны страляюць...

Фелікс. Стрэлы нараджаюць стрэлы...

Ванда. Ад стрэлаў гінуць людзі...

Фелікс. Лепш загінуць, чым так жыць. Людзі адвыклі гаварыць уголас... Смяяцца... Радавацца жыццю...

Ванда. Але ўсе так жывуць...

Фелікс. ...Забараняецца нават думаць.

Ванда. ...І бываюць нават шчаслівыя...

Фелікс. Гэта не тое шчасце. Не для мяне яно.

Ванда. А якое тваё шчасце?

Фелікс. Маё? (*Задумаўся.*)

Ванда. Памятаеш, ты мне некалі абяцаў адказаць на гэта пытанне.

Фелікс. Шчасце? Ну, як табе сказаць?.. Ты разумеш, большасць людзей на свеце няшчасныя... А шчасце ж не штука, само не прыляціць... Іх трэба зрабіць шчаслівымі... І вось, калі ты дзеля гэтага хоць што-небудзь робіш, што табе пад сілу, ты таксама шчаслівы...

Ванда. А па-мойму, не ў гэтым шчасце.

Фелікс. А ў чым жа?

Ванда. Сказаць?

Фелікс. Скажы!

Ванда. Толькі на вуха...

Цягнеца, каб нешта сказаць Феліксу на вуха, але не паспявае, бо да іх падыходзіць Антэк.

(*Падбягае да Антэка, цалуе яго ў шчаку.*) Антэк, мілы, які ты малайчына... Гэта ты, ты выручыў Фелікса?

Антэк. Я.

Ванда (*да Фелікса*). Мне толькі адно незразумела: чаму ўсіх адпусцілі, а цябе затрымалі? Няўжо ты самая небяспечная асоба ва ўсёй гімназіі?

Антэк. Ты не здагадваешся?

Ванда. Не.

Антэк (*з іроніяй*). Перад табоі жа не Фелікс, а наваяўлены Ісус Хрыстос. Ён усё ўзяў на сябе.

Фелікс (*насцярожана*). Няўжо ў цябе там такія снагадлівыя сябры?

Антэк. Чаму снагадлівыя? Проста я сказаў праўду... І ўсё стала на сваё месца. Адказнасць будзе несці завадатар.

Фелікс (*насцярожана*). Адкуль табе вядома, хто ён?

Антэк. Мне сказала Ванда.

Фелікс (*хапае Антэка за грудзі*). Дык калі я Ісус Хрыстос, дык ты Юда! Юда!

Антэк. Я павінен быў неяк цябе выратаваць.

Фелікс. Але ж гэта подла, подла... Такой цапой...

Антэк. Даруй. Але я зрабіў тое, што ты сам павінен быў зрабіць.

Фелікс. Ты здраднік.

Антэк. Я лічу, што гэта сумленца... Ва ўсякім разе, у адносінах да цябе.

Ванда. Гэта я... я ва ўсім вінавата...

Фелікс раптам зрываецца з месца, імкліва бяжыць.

Антэк *(збянтэжана)*. Куды ён?

Ванда *(разгублена)*. Я і сама не ведаю.

Антэк *(паціскае плячыма)*. Вар'ят! *(Задумаўся.)*
А можа, сапраўды я схібіў?

Зацямпенне.

Гара Гедыміна ў Вільні. На маляўнічай пляцоўцы гарыць касцёр. Каля кастра група ўсхваляваных гімназістаў. Яны дапытваюць Сінічкіна.

Рыжы гімназіст *(пагражаючы кулаком)*. Кажы, ты выдаў Стася?

Сінічкін. Вось вам крыж, не я... *(Хрысціцца.)*

Рыжы гімназіст. Тваё алібі?

Сінічкін *(наказвае на Бронюса і Казіміра)*. Я не адыходзіў ад іх.

Рыжы гімназіст *(звяртаецца да Бронюса і Казіміра)*. Гэта праўда?

Казімір. Праўда, ён не адыходзіў.

Бронюс. Мы былі амаль увесь час разам.

Рыжы гімназіст. Давайце яшчэ раз прасочым усё па парадку... Раней паліцыя не ведала, бо, каб ведала, яго даўно б... *(Робіць рукой аднаведны жэст)*. Даведалася, можна сказаць, толькі-толькі...

Казімір. Можа, нават ад аднаго з тых, хто быў на вечары.

Бронюс. Магчыма, але ад каго?

Усе глыбока задумваюцца.

Рыжы гімназіст (раптам зноў падыходзіць да Сінічкіна). А можа, усё ж такі ты? (Патрабавальна.) Апу, прызнавайся! (Хапае яго за грудкі, пачынае што ёсць моцы трэсці.) Ты? Ты?

Прыбягае Фелікс.

Фелікс. Я так і ведаў... (Да гімназістаў.) Чакайце, чакайце. Гэта не ён... Гэта Антэк Залуцкі.

Рыжы гімназіст. Які Антэк?

Фелікс (апусціў галаву, вінавата). Моі сябар... былы...

Гімназісты адпускаюць Сінічкіна, выходзяць, збянтэжана паціскаючы плячыма. Прыходзіць Тарас.

Тарас. Настаў час адкрыць карты. (Паказваючы на Сінічкіна.) Будзьце знаёмы, гэта таварыш Смелы.

Гімназісты (у вялікім здзіўленні):

— Няўжо? Божая кароўка — Смелы?

— Вось табе і маеш!..

— Ай ды Божая кароўка!..

Дзесьці зусім непадалёку гучна зазванілі званы.

Тарас (глянуў на гадзіннік). Прысяга на вернасць цару-бацюхну пачалася. Пара і нам прымаць сваю прысягу. (Падае Феліксу ліст паперы). Вось яе тэкст... Ты будзеш чытаць...

Фелікс. Я?..

Тарас. Так, ты...

Фелікс (падыходзіць да гімназістаў, становіцца ў строй. Яго твар засвяціўся радасцю. Урачыста). Мы, юныя грамадзяне Расіі, сабраліся сюды, каб даць клятву на вернасць Радзіме. Мы клянёмся смела і рашуча, не шкадуючы ні сіл сваіх, ні жыцця свайго, змагацца з чорнымі сіламі прыгнёту, за ўсё вольнае, светлае, чыстае... Клянёмся!

Усе (разам). Клянёмся!..

Фелікс. Нас не спалохаюць ні турмы, ні катарга, ні

смерць... Мы будзем змагацца са злом да апошняга. Клянёмся!

У с е. Клянёмся!..

Ф е л і к с. Мы цвёрда верым у перамогу справядліва-сці, розуму і братэрства. Кожны дзень жыцця свайго мы аддамо барацьбе за нашу святую справу. Клянёмся!

У с е. Клянёмся, клянёмся, клянёмся!..

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

Лаўка ў парку, на ёй сядзяць Антэк і Фелікс.

А н т э к. Як твая маці?

Ф е л і к с. Павезлі ў бальніцу, у Варшаву.

А н т э к (*спагадліва*). А я і не ведаў. Буду ў Варшаве, абавязкова наведаю.

Адшекуль з вуліцы даносіцца цяжкі тупат мноства людзей і звод кайдапоў. Адначасова гучыць песня:

Динь-бом, динь-бом —
Слышен звод кандальный.
Динь-бом, динь-бом,
Путь сибирский дальний.
Динь-бом, динь-бом —
Слышно там и тут...
Нашего товарища
На каторгу ведут...

А н т э к (*скрывіўшыся*). Ад гэтае песні нікуды не схаваешся.

Ф е л і к с. Якое жыццё, такія і песні.

А н т э к. Надакучыла! Як усё надакучыла! Толькі і чуюш — ты не чалавек, ты паляк...

Ф е л і к с. А . думаеш — беларусы, літоўцы чуюць іншае?

А н т э к (*перадражніваючы*). «Божаю міласцю мы, імператар самадзержац уссрасійскі, цар польскі, вялікі князь фінляндскі і прочая, і прочая, і прочая...» (*Памаўчай.*) Табе не хочацца з гэтага маналога выкрасліць хоць бы два словы?

Ф е л і к с. Якія?

А н т э к. Ну хоць бы «цар польскі».

Ф е л і к с. Не. Мне хочацца закрэсліць увесь маналог.

А н т э к. Ого! Куды хапіў! Але гэта немагчыма.

Ф е л і к с. Чаму? Калі аб'яднацца...

А н т э к. Як раіць «Камуністычны маніфест»?

Ф е л і к с. А праўда, велічна? Які маштаб!

А н т э к. У нас задача больш сціплая.

Ф е л і к с. Ты што маеш на ўвазе — праграму Польскай сацыялістычнай партыі?

А н т э к (*азірнуўся, даверліва*). Так. Я ўступіў у яе... Спадзяюся, і ты будзеш з намі?

Ф е л і к с (*цвёрда*). Не.

А н т э к. Але чаму, чаму? Няўжо табе больш па душы сацыял-дэмакраты?

Ф е л і к с. Так.

А н т э к. Не разумею, чым цябе магла прывабіць іх праграма? Яны ж самі не ведаюць, чаго хочуць.

Ф е л і к с. Ты памыляешся. Сацыял-дэмакраты ведаюць. А вось я зусім не ўпэўнены, ці ведаеце вы, чаго хочаце.

А н т э к. Мы хочам у сваім доме быць гаспадарамі. Жыць без чужога апякунства.

Ф е л і к с. А хіба гэта не хочуць і іншыя? Украінцы, літоўцы, беларусы, ды і самі рускія. Але ўсе яны прыкаваны адным ланцугом. Імя яму — царскае самадзяржаўе. І парваць гэты ланцуг можна толькі разам.

А н т э к. Я думаю, перш за ўсё трэба аб'яднацца нам самім — палякам.

Ф е л і к с. Кажаш, самім? Адным? А ты памятаеш прытчу пра венік? Дык вось, палякі — гэта толькі адзін ду-

бец з вешіка. І ён будзе зламаны імгненна. А нам патрэбен вешік надзейны, моцны. Каб ім можна было змесці самадзяржаўе.

А п т э к. Ты звар'яцеў! Пачынаць адкрыта барацьбу з самадзяржаўем? Гэта ж самагубства! Змагацца, вядома, трэба, але асцярожна, паступова дабівацца аднаведных рэформаў для палякаў...

Ф е л і к с. Жыць пасіўна, чакаць рэформаў, а не змагацца — вось гэта сапраўды самагубства.

А н т э к. Мы — палякі, і сэрца наша павінна быць з Польшчай.

Ф е л і к с. Але ж мы з табой далі абяцанне жыць сумленна. А якое будзе тваё сумленне, калі ты пават і ўбачыш, што палякі вольныя, а ўсе астатнія па-ранейшаму скаваны ланцугом?

А н т э к. Маё сумленне будзе чыстае хоць бы таму, што я зрабіў усё, што мог, для шчасця свайго народа.

Ф е л і к с. Палякі таксама бываюць розныя. Адны і зараз катаюцца ў карэтах, балююць, цешацца жыццём, а другія гнуць на іх спіну.

А н т э к *(раздражнёна)*. Вось-вось, такія, як ты, зводзяць на нішто ўсе нашы намаганні. Вядома, некаторыя супярэчнасці ёсць, але які сапраўдны патрыёт у такі цяжкі час будзе акцэнтаваць на іх увагу? Наш святы абавязак — памагаць палякам у іх барацьбе за самастойнасць, а не перашкаджаць. Калі рабочым кепска, дык няхай бы яны самі і пратэставалі. А то пратэстуеце вы, інтэлігенты, людзі, якім не так ужо і кепска жывецца.

Ф е л і к с. Ах, вось як ты заспяваў? Што ж, адкажу табе і на гэта. Многія рабочыя яшчэ не разумеюць, што можна жыць інакш. Тады да іх прыходзяць сумленныя людзі ад інтэлігенцыі і памагаюць ва ўсім разабрацца.

А н т э к. Па-мойму, вы толькі ўсё блытаеце.

Ф е л і к с. Гэта вы блытаеце...

А н т э к. Збівасце людзей з папталыку.

Ф е л і к с. Гэта вы збівасце! Мамчыны сынкі ды вуз-

калобыя дылетанты выдаюць сябе за палітыкаў! І ты не лепшы, калі прымкнуў да іх!

А н т э к *(прымірэнча)*. Фелікс, мы ж з табой сябры.

Ф е л і к с *(рэзка)*. Былі.

А н т э к. Ну вось, ты, як заўсёды, гарачыся, а потым...

Ф е л і к с. Што потым?

А н т э к. Потым, калі астынеш, мы яшчэ з табой пагаворым. *(Выходзіць, не развітаўшыся.)*

Фелікс астаецца сядзець. Ён абхапіў галаву рукамі, глыбока задумаўся.

Па вуліцы ідзе Фелікс. Яго даганяе Антэк. Яны спыняюцца ля цёмнага пад'езда шматпавярховага дома.

А н т э к. Дзе быў?

Ф е л і к с. На заводзе Гальдштэйна.

А н т э к. Што там рабіў?

Ф е л і к с. Нічога асаблівага... Крыху паплакаў аб цяжкім лёсе рабочых.

А н т э к. Ну і як? Твой «плач» даходзіць?

Ф е л і к с. Поўнае ўзаемаразуменне.

І раптам з пад'езда выбягаюць нейкія людзі ў рабочых спяцоўках, кідаюцца на Фелікса, а заадно і на Антэка. Пачынаецца бойка. Хтосьці закрычаў. Тыя, хто пападаў, разбягаюцца. Антэк і Фелікс ляжаць на зямлі.

(Прыўзнімаючыся.) Ну і ну!.. *(Да Антэка.)* Табе таксама напала?

А н т э к. Крыху. Але і ім дасталося! *(Убачыў, што Фелікс паранены.)* У цябе кроў. Дай я перавяжу. *(Перавязае Феліксу галаву насоўкаю.)*

Ф е л і к с. І што б я рабіў без цябе, Антэк? Ты — як анёл-збавіцель. *(Смяецца.)*

А н т э к. А па-мойму, тут не смяцца, а плакаць трэба.

Фелікс. Плакаць? Не разумею, чаго?..

Антэк (з іроніяй). Так выглядае тваё «поўнае ўзаемаразумеенне» на справе?

Фелікс. Хуліганскія выбрыкі адшчапенцаў, купленых за грошы гаспадарамі, не могуць кінуць цень на ўсіх рабочых.

Антэк. Не на тую карту стаўку робіш.

Фелікс. Не на тую? А ты выйдзі ў нядзелю на вуліцу. Ubачыш, як рабочыя Вільні дружна прадэманструюць сваю салідарнасць з забастоўшчыкамі Лодзі. Ты ўбачыш, якая гэта сіла...

Антэк. А ў мяне няма жадання на яе глядзець. Ды і табе, калі гаварыць па шчырасці, не раю.

Фелікс. Чаму?

Антэк. Могуць быць непрыемнасці. Прытым вялікія.

Фелікс. Ахвотна веру... Толькі ваўкоў баяцца — у лес не хадзіць.

Антэк. Прашу прабачыць, шматпаважаны Фелікс, але трэба зусім страціць розум, каб самаму падстаўляць галаву пад гільяціну.

Фелікс. Па-твойму выходзіць, што мы павінны берагчы толькі свае галовы?

Антэк (злосна). Разумеі як хочаш. (Скончыў перавязваць.) Мой абавязак быў папярэдзіць цябе, як сябра. Але май на ўвазе, што паступным разам анёл-збавіцель можа і не з'явіцца.

Выходзяць.

Кабінет следчага ў паліцэйскім участку. За сталом сядзіць нажылы лысы чалавек. Ён праглядае нейкія паперы, потым устае з-за стала, прачыняе дзверы.

Следчы. Запрасіце гімназіста Дзяржынскага. (Зной садзіцца за стол, налівае сабе з чайніка ў шклянку чай, кідае цукар, спакойна размешвае лыжачкай.)

Заходзіць Фелікс.

(Паказвае на крэсла.) Сядайце.

Фелікс садзіцца.

Перад тым як пачаць допыт, папярэджваю, што вы павінны казаць праўду і толькі праўду.

Фелікс. А я заўсёды кажу толькі праўду.

Следчы. Чыстасардэчнае прызнанне можа аблегчыць ваш лёс. А ўвогуле, дарэмна, зусім дарэмна...

Фелікс. Што дарэмна?

Следчы. ...Вы прынялі ўдзел у гэтай... так званай дэманстрацыі салідарнасці.

Фелікс. Ні на якой дэманстрацыі я не быў.

Следчы. Вас затрымалі, як кажуць, на месцы злачынства.

Фелікс. Са мной здарылася прыкладна такое ж непаразуменне, як з тым цыганом.

Следчы (падлівае ў шклянку чаю). Якім цыганом?

Фелікс. Тым самым, якога абвінавацілі ў крадзяжы каня, а калі разабраліся, дык высветлілася, што не цыган каня ўкраў, а конь украў цыгана.

Следчы (памешвае лыжачкай чай). Цікава, цікава...

Фелікс. Хіба вы не чулі? Гэта было зусім нядаўна. Вы ж ведаеце, якія вузкія вулачкі ў Вільні?

Следчы. Зразумела, ведаю... І вулачкі і завулкі...

Фелікс. Дык вось, ішоў неяк цыган па вузенькай вулачцы, ажно бачыць, конь стаіць уоперак. Ён пачаў пералазіць, а ў гэты момант конь спалохаўся і памчаўся з цыганом на спіне.

Следчы. Апекдоцікі расказваеце, малады чалавек? Ну-с, расказвайце, расказвайце...

Фелікс. Я сур'ёзна. Вось так і са мной здарылася: я пераходзіў вуліцу, а па ёй ішлі нейкія людзі. Раптам ні з таго ні з сяго на іх накінулася маліцыя і давай збіваць і арыштоўваць... Схапілі і мяне.

С л е д ч ы. Гэта не той конь, малады чалавек, не той...
Не думаю, каб вы па ім выехалі.

Ф е л і к с. Вось бачыце, вы не верыце, а я кажу праўду, чыстую праўду.

С л е д ч ы (*адніў чаю, адсунуў шклянку*). Ну, годзе! Пажартавалі, і хопіць. А цяпер давайце пагаворым сур'ёзна. Што вас прываблівае ў гэтых бунтаўшчыках? Што вас звязвае з імі?

Ф е л і к с. Ні з якімі бунтаўшчыкамі я не звязаны. Прашу не прыпісваць мне.

С л е д ч ы. Я не прыпісваю... (*Перагортвае паперы.*) Я толькі чытаю звесткі, якія ёсць у нас. Вы часта выступалі супраць парадкаў у гімназіі, падрывалі аўтарытэт настаўнікаў.

Ф е л і к с. Нельга падрываць тое, чаго няма.

С л е д ч ы. Ну, гэта на ваш погляд. Адноўчы вас ужо выклікалі на допыт у паліцыю.

Ф е л і к с. Быў такі выпадак.

С л е д ч ы. Выпадак?.. Вы ўступілі ў сацыял-дэмакратычную партыю, сталі часта наведвацца да рабочых. Імкнуліся заваяваць іх давер. Вас часта бачылі на вечарынках, дзе збіраліся маладыя рабочыя. Вы пават елі з імі з адной міскі. Гэта таксама — выпадак?

Ф е л і к с. А вы ведаеце, есці з адной міскі значна смачней.

С л е д ч ы. Гледзячы на чый густ... На чый густ... Вам прысвоілі партыйную клічку — Яцэк.

Ф е л і к с. І гэта вам вядома?

С л е д ч ы. Як бачыце. Не так даўно вы ездзілі ў Варшаву на падпольны з'езд вучнёўскіх гурткоў самаадукандыі. Прычым вы, гімназіст Кашуцкі і яшчэ два-тры дэлегаты займалі найбольш ваяўнічую пазіцыю. Такім чынам, вас можна назваць не проста бунтаўшчыком, а завадатарам.

Ф е л і к с. Але ўсё гэта яшчэ трэба даказаць.

С л е д ч ы. Дакажам, калі спатрэбіцца. Будзьце ўпэўнены — як весці размову з бунтаўшчыкамі, мы ведаем.

Ф е л і к с. Мы не бунтаўшчыкі — мы змагары!

С л е д ч ы (з іроніяй). І змагаецеся за шчасце народа? Колькі тут, на гэтым крэсле, ужо сядзела розных змагароў за шчасце народа: анархісты, тэрарысты, радыкалы, лібералы... і як там іх яшчэ... І ўсе яны прыкрываліся такімі ж высокімі словамі. (Памаўчай.) Не разумею, які сэнс рызыкаваць сваім жыццём? У тым ліку і вам, малады чалавек.

Ф е л і к с. Сэнс ёсць. І вялікі. Гэта вы самі добра ведаеце.

С л е д ч ы. Вы думаеце? Імперыя Расійская — крэпасць. Непарушная крэпасць!

Ф е л і к с. Крэпасць, якая стаіць на пяску.

С л е д ч ы. Хіба мала было на яе вяку розных паўстанцаў? А што далі яны? Толькі марна праліваліся рэкі крыві.

Ф е л і к с. Гэта вам здаецца, што марна.

С л е д ч ы. А зрэшты, хопіць тэрэтычных дэбатаў. Цяпер я вам раскажу, як усё будзе выглядаць практычна.

Ф е л і к с. Што ж, паслухаем...

С л е д ч ы. Не проста слухайце, а матайце на вус. Пасля заканчэння следства будзе суд. Я ўжо не кажу пра тое, якая гэта непрыемная працэдура. Вас, напэўна, прыгавораць да турэмнага зняволення, а магчыма — і да катаргі. І вы, малады, здаровы, прыгожы юнак, вельмі хутка ператворыцеся ў бледнага, хворага на сухоты чалавека. Цяпер вы акружаны сябрамі, вы кахаеце, і, напэўна, вас кахае маладая, прыгожая дзяўчына. А там вам прыйдзецца жыць у адной камеры з рознымі крымінальнікамі, зладзеямі, забойцамі. І, галоўнае, вы нікому не будзеце патрэбны, нікому. На вас усё забудзецца. А тут астаецца ўсё па-ранейшаму: будуць цвісці сады, звінецць

песні, хадзіць закаханыя... І ваша прыгажуня нядоўга па-
сумуе адна... Так што падумайце, малады чалавек.

Фелікс. Што вы мяне яшчэ жывога адпяваеце, пан
следчы? Пакіньце сабе гэты спачувальна-павучальны рэк-
віем. Я ўжо даўно ўсё абдумаў.

Следчы. Значыць, будзем заводзіць справу?

Фелікс нічога не адказвае.

(Дастае з шухляды стала чыстую папку-справу. Піша, паўтараючы ўголос тое, што піша). Справа нумар трыста семдзесят пяць тысяч дзвесце дваццаць два па абвінавачанні гімназіста Дзяржынскага... *(Да Фелікса.)* Імя? Імя па бацьку?

Заходзіць Аптэк.

Аптэк *(да следчага).* Можна вас на хвілінку?

Следчы ўстае, ідзе за Аптэкам. Яны выходзяць за дзверы.

Праз некаторы час вяртаецца адзін следчы.

Фелікс *(адказвае следчаму).* Фелікс Эдмундавіч...
Следчы моўчкі бярэ папку, дзярэ яе па кавалкі, кідае ў кошык.

Фелікс з вялікім здзіўленнем назірае за ўсім гэтым.

Следчы. Вам пашанцавала малады чалавек... Мо-
жаце быць вольны, Фелікс Эдмундавіч...

Фелікс, яшчэ не зусім разумеючы, што адбываецца, спіной адыхо-
дзіць да дзвярэй.

Фелікс *(затрымліваючыся ў дзвярах).* Бывайце,
пан следчы... Прабачце за казку пра цыгана. *(Выбягае.)*

Невялікі ўтульны пакой. Многа кветак, розных падушчак, вы-
шывак. Адчуваецца, што тут жыве дзяўчына. А вось і яна — Вапда.

Чымсьці вельмі ўсхваляваная. Падбягае да акна — глядзіць.

Вапда. Няма... Няўжо не ўдалося? *(І раптам радас-
на.)* Ідуць, ідуць...

Выбягае і праз хвіліну вяртаецца з Аптэкам і Феліксам.

(Да Аптэка.) Чаму так доўга? Дзе вы былі?

Аптэк *(Да Ванды)*. Ну ж і задала ты мне задачу. Каперніку, напэўна, лягчэй было даказваць, што зямля круціцца... *(Да Фелікса.)* Спадзяюся, ты не крыўдзішся, што я не стрымаў свайго слова і яшчэ раз патурбаваў анёла-збавіцеля?..

Фелікс. Мне застаецца толькі яшчэ раз шчыра падзякаваць табе...

Аптэк. Але май на ўвазе, што гэта быў сапраўды апошні...

Фелікс. Добра, няхай апошні.

Аптэк. І яшчэ я хацеў табе сказаць... *(Памарудзіў.)* Я толькі ўчора прыехаў з Варшавы. Быў у тваёй маці.

Фелікс *(з хваляваннем)*. Што з ёй?

Аптэк. Кепска. Вельмі кепска.

Вапда адварнулася, выцірае хусцішкай вочы.

Фелікс. Няўжо нельга нічога зрабіць?

Аптэк. Не ведаю. Я не доктар. *(Дастае нейкі карабчак, дае Феліксу.)* На.

Фелікс. Што гэта?

Аптэк. Пярсцёнак. Маці зняла яго са сваёй рукі і перадала з апошняй просьбай *(адварнуўся)*, каб ты надзеў на палец самага дарагога табе чалавека.

Фелікс *(прымае)*. Дзякуй.

Аптэк. І яшчэ яна прасіла цябе вярнуцца да нармальнага жыцця.

Фелікс. Хіба яна ведае што-небудзь пра маё «ненармальнае» жыццё?

Аптэк. Каб яна ведала хоць бы дзесятую долю...

У пакой з рыданнем забягае Альдона.

Альдона *(роспачна)*. Мама! *(Кідаецца Феліксу на грудзі, уздрыгваючы ад рыданняў.)*

Фелікс стаіць з акамянелым тварам.

Зацямпешне.

На авансцэне Антэк і Гжыбоўскі.

Антэк. Пап Гжыбоўскі, мы дарэмна намагамся. Ён непапраўны... Мне ўжо падакучыла быць анёлам-збавіцелем.

Гжыбоўскі. Сын мой, яшчэ крышачку цярпі-васці... Мы не можам пакінуць яго без нашай увагі.

Антэк. А вы ведаеце, што ён задумаў?

Гжыбоўскі. Ведаю, таму і іду туды сам...

Разыходзяцца.

Настаўніцкая ў мужчынскай гімназіі. Дырэктар, Рак, айцец Нікан, ксёндз Гжыбоўскі і яшчэ некалькі настаўнікаў і настаўніц. Апошнія згрунаваліся вакол дырэктара, які вядзе размову з Гжыбоўскім.

Гжыбоўскі. І калі сярод вас ёсць аўтарытэты для яго, многае яшчэ можна паправіць.

Дырэктар. Але чаму? Чаму ўся наша ўвага толькі на яго? Хіба няма іншых?

Гжыбоўскі. Іншыя ёсць. Але вы зразумейце, які цяпер час... Свет узбаламучаны вялікімі парушальнікамі спакою... Маркс... Энгельс... А ў нас, у Расіі, гэты малады Ульянаў. Фелікс яўна пад яго ўплывам... А што яны сеюць? Яны сеюць зерні сумнепня ў непарушнасці аспоў, закладзеных усявышнім!..

Рак. Правільна гаворыце, ваша прападобнасць, вельмі правільна.

Гжыбоўскі. І гэтыя зерні падаюць не на сухую раллю... Прасталаюдзіны думаюць, што варта толькі ім аб'яднацца — і яны змогуць усё перайначыць...

Рак. Так, так... ваша прападобнасць, яны шчыра вераць...

Г ж ы б о ў с к і. Ідэя гэта сапраўды вельмі небяспечная... Яна і нас непакоіць. І, можа, нават больш, чым мы думаем.

А д з і н з н а с т а ў н і к а ў. Авой, авой, што ж гэ-та будзе...

Г ж ы б о ў с к і. Будзе нешта страшнейшае за варфаламееўскую ноч. І перамога не зыдзе да тых, на чым баку будзе больш хрыстовых служак, надзеленых вялікім розумам, гарачым сэрцам, непахіснай верай ва ўсявышняга.

А д з і н з н а с т а ў н і к а ў. І ваша прападобнасць ускладае такую місію на гэтага... гімназіста?..

Г ж ы б о ў с к і. Ён яшчэ ўвесь ў пошуках... А калі ім разумна, тактоўна кіраваць...

Д ы р э к т а р. Мы робім усё, што ад нас залежыць... І далей будзем вучыць яго любіць нашу айчыну і царабацюхну.

Г ж ы б о ў с к і. Вось, вось, аб гэтым я і хацеў прасіць вас. Мы павінны зрабіць усё, што толькі можам, каб ён быў з намі. *(Устае.)* Мне трэба ісці. Да пабачэння.

А й ц е ц Н і к а н. Пачакайце мяне, пан Гжыбоўскі, пойдзем разам... *(Падыходзіць да вешалкі, пачынае апра-нацца. Надзявае галёшы, але адзін галёш чамусьці не лезе. Нахіляецца і... дастае адтуль нейкую паперу, разгортвае яе, чытае: «Мілая Ванда!..» (Шекаторы час чытае сам сабе, потым крычыць.)* Сюды! Хутчэй усе сюды!

Да яго падбягаюць Рак, дырэктар і яшчэ сёй-той з настаўнікаў.

Р а к. Што здарылася?

А й ц е ц Н і к а н. Глядзіце, глядзіце, што было ў маім галёшы.

Д ы р э к т а р. А што гэта?

А й ц е ц Н і к а н. Нейкае пісьмо... *(Ледзь разбіраючы, чытае траха не на складах.)* «Я-я ведаю, гэты мой крок не ўсе п-правільна зразумеюць...»

Р а к. Аіцец Нікан, вы зусім не ўмесце чытаць. Дайце сюды. *(Забірае ў папа пісьмо, чытае.)* «Асабліва будуць

супраць родныя. Я іх разумею. Пакінуць гімназію за два-тры месяцы да заканчэння! Вядома, яны расцэняць гэта як мой чарговы выбрык. Але я раблю ўсё дзеля той святой справы, якой я цвёрда вырашыў аддаць сябе цалкам».

Дырэктар (насяржана). Якой такой справе?

Рак. Зараз, зараз... усё высветлім. (Чытае далей.) «Я не шкадую, што пакідаю гімназію. Не! Яна не ўзбагаціла мае душы... Не тую навуку там давалі...»

Адзін настаўнікаў. Якая няўдзячнасць! Вучылі, вучылі, і вось табе...

Рак (чытае). «Праўда, у гімназіі я спасціг вышэйшую навуку...»

Галасы настаўнікаў. Ага, сумленне загаварыла... Прызнае ўсё-такі...

Рак (чытае далей). «...Навуку аб тым, як змяніць жыццё, як спіхнуць зямлю нашу з непахісных трох кітоў, спрадвечнага бяспраўя, бязлітаснага прыгнёту і рабскай пакорлівасці...»

Адзін настаўнікаў. Дык гэта ж заклік да бунту...

Рак. Не перашкаджайце. (Чытае.) «Але я за гэта павінен дзякаваць не гімназічным настаўнікам, а сябрам сваім...»

Адзін настаўнікаў. Відаць, у іх тут цэлае кодла...

Рак. Та-ак... Аб гэтым трэба будзе далажыць... (Спыніўся.)

Адзін настаўнікаў. Усё?

Рак. Дзе там усё...

Галасы. — Дык чытайце...

— Чытайце ж!

Рак (чытае). «Ты паглядзела б толькі, хто нас вучыць. Букваеды і ўгоднікі... А тых, якія на-сапраўднаму здольны мысліць, заціснулі так, што яны і пікнуць не могуць. Квітнеюць толькі нікчэмнасці. Такія, напрыклад, як айцец Нікан... Гэта ж стары грахаводнік і пралюбадзеі...»

А й ц е ц Н і к а н. Пан Рак, як вам не сорамна...

Р а к. Хіба ж гэта я? Тут так напісана.

Д ы р э к т а р. Чытайце, чытайце...

Р а к (*працягвае*). «Ён вучыць нас веры і цярылінасці, заклікае строга захоўваць пасты́, а сам у гэтыя дні толькі таўсцее... А колькі ён ужо змяніў святых угодніц, пасля таго як намерла яго першая жонка».

А й ц е ц Н і к а н (*з ім пачынаецца ледзь не істэрыка*). Гэта паклёп!.. Гэта, гэта... падрыў... Гэта, гэта...

Д ы р э к т а р. Супакойцеся, айцец Нікан... Не такая ўжо тут хлусня... (*Раку.*) Чытайце далей.

Р а к (*чытае*). «Або возьмем выкладчыка рускай мовы Рака...» (*Змоўк.*)

Н а с т а ў н і к і. Чытайце, чытайце...

Р а к (*працягвае*). «Гэта жандар у цывільным! Яму наглядчыкам у турме быць, а не рускую мову выкладаць. У яго не лекцыя, а паніхіда. Ён чытае нудны канспект, складзены яшчэ, напэўна, пры цару Гароху...»

Д ы р э к т а р (*раптам узрадаваўся*). Ага, а я што вам гаварыў? Вам даўно час абнавіць канспект.

Р а к (*заскрыгатаў зубамі*). Ну ж катаржнік, пу ж арыштант... Я гэтага так не пакіну...

Н а с т а ў н і к і. Чытайце, чытайце далей... Потым будзеце рахункі зводзіць...

Р а к. Дык у нас жа атрымліваецца, як у «Рэвізоры». Мы самі чытаем паклёп на сябе.

Н а с т а ў н і к і. Нічога, нічога... Чытайце!..

Р а к (*чытае*). «А хто ўзначальвае гімназію?.. Наш дырэктар — гэта шэрая пасрэднасць, нашнігаваная афіцыйнымі думкамі і казённымі параграфамі. Святога ў яго...»

Д ы р э к т а р (*вырывае з рук у Рака пісьмо*). Я забараняю чытаць гэты пасквіль.

А й ц е ц Н і к а н. Даўно б так.

Г ж ы б о ў с к і. Хто піша?

Р а к *(глянуў на подпіс)*. Дзяржынскі, вядома... Хто ж можа яшчэ так?

Д ы р э к т а р. Дзяржынскі?

Н а с т а ў н і к і. Дзяржынскі?

Позіркі ўсіх прысутных у настаўніцкай скіроўваюцца на Гжыбоўскага: «Што рабіць? Як нам быць?»

Г ж ы б о ў с к і *(доўга маўчыць, потым гаворыць з жорсткасцю, якую нават цяжка было падазраваць у ім)*. Яго трэба выгнаць! Выгнаць!

Дырэктар, Рак, айцец Нікан і яшчэ некаторыя настаўнікі дружна, з лютай злосцю паўтараюць услед за Гжыбоўскім: «Выгнаць», «Выгнаць!» Імкліва заходзіць Фелікс. Здзіўлена пазірае на настаўнікаў, потым заўважае ў руках у Рака сваё пісьмо і рашае пра ўсё сказаць адкрыта.

Ф е л і к с. Дарэмна турбуецца, панове! Я сам пакідаю гімназію... *(Падыходзіць да дырэктарскага стала, кладзе ліст паперы.)* Вось мая заява... *(Паварочваецца, імкліва выходзіць.)*

Усе прысутныя разгублена глядзяць яму ўслед.

Мансарда. Сюды перасяліўся ў апошні час Фелікс. На стале гектограф, фарбы, стосы паперы. За сталом: Сінічкін, Тарас, Стась, Казімір, Броцюс, рыжы гімназіст і іншыя.

С і н і ч к і н *(чытае тэкст лістоўкі)*. «Рабочым Расіі, якія стогнуць пад прыгнётам царскага самаўладства і не могуць свабодна збірацца і святкаваць, дзень Першага мая павінен стаць сігналам для цяжкай, працяглай і непахіснай барацьбы...» *(Далей чытае сам сабе. Скончыў чытаць, да Фелікса.)* Ты проста малайчына, Яцэк... Такія словы нікога не пакінуць абьякавым, гляньце, хлопцы. *(Бярэ некалькі лістовак, раздае ўсім прысутным.)*

Р ы ж ы г і м н а з і с т *(прачытаў)*. Цудоўна! Аж зайдросна стала!

Т а р а с (*таксама прачытай*). Тое, што нам трэба...

К а з і м і р. А калі ж будзе тыраж?

Ф е л і к с. Тыраж?.. Зірні сюды... (*Зрывае з пасцелі коўдру, якой былі накрыты стосы гатовых лістовак.*)

Г і м н а з і с т ы (*здзіўлена*). О-о, калі ж гэта ты па-спеў?

Ф е л і к с. Дзень і ноч завіхаўся...

С і н і ч к і н. Цудоўна! Сёння ж яны будуць там, дзе ім належыць быць... (*Да гімназістаў.*) Ану, палятай, хлопцы.

Гімназісты наперабой адзін перад адным хапаюць лістоўкі, набіваюць імі кішэні, шапкі, засоўваюць пад кашулю...

Р ы ж ы г і м н а з і с т. Усё? Можна знікаць? (*Накіроўваецца да дзвярэй, за ім — гуртам астатнія.*)

С і н і ч к і н. Можна, толькі не гуртам, а па адным.

Р ы ж ы г і м н а з і с т. Бывай, Яцэк...

К а з і м і р. Да пабачэння, Яцэк...

Б р о н ю с. Будзь здароў, Яцэк...

Г і м н а з і с т ы выходзяць. Апошні ідзе Тарас, у дзвярах ён спыняецца.

Т а р а с. Ледзь не забыўся. (*Дастае з кішэні нейкі скрутак.*) Гэта табе... Піражкі. Альдона прыслала.

Ф е л і к с (*прымае*). Дзякуй. Ну, а жывуць як яны там?

Т а р а с. Цяжка. Асабліва Альдона перажывае. Ніяк не можа забыць смерці маці... Тое, што ты пакінуў гімназію... І хоць дома ніхто не скардзіцца, але мне здасцца, жывуць яны ў вялікай пястачы. Можа, нават часам і педаядаюць.

Ф е л і к с. Так. І гэта ўсё праз мяне. Усе свае надзеі яны ўскладвалі на мяне. Я ведаў гэта! І ўсё ж не мог іначай...

Сюды дапосіцца працізлівы паліцэйскі світок. Тарас выглядае ў акно.

Т а р а с. Пачакай, пачакай... І гэта называецца выбраў сабе канспіратыўную кватэру? Ля самага паліцэйскага ўчастка? Навошта такая рызыка?

Ф е л і к с. Наадварот. Ім і ў галаву не прыйдзе шукаць «бунтаўшчыкоў» у сябе пад носам.

Т а р а с. І лістоўкі ты расклейваеш...

Ф е л і к с. А што лістоўкі?..

Т а р а с. Аднойчы я пазіраў. Увесь вымазаўся ў клей, нібы той першакласнік у чарніла... Каб паліцэйскі ці які-небудзь шпik убачылі...

Ф е л і к с. Не ўбачаць... А гэта нашто... *(Дастае з кішэні жменю махоркі.)* Сыпаю ў вочы, і... А там надзея на іх... *(Паляпаў сябе па нагах.)*

Т а р а с. Але будзь усё ж асцярожны!..

Ф е л і к с *(жартаўліва)*. Няньчыцеся, таварыш Тарас?

Т а р а с. А-бе-ра-гаю... Дзе мы возьмем яшчэ такога Цыцэрона? Мне гаварылі, як ты здрава выступаў там... у Варшаве, на падпольным з'ездзе вучнёўскіх гурткоў самаадукацыі...

Ф е л і к с *(успамінаючы)*. Цяжкавата пам давлялося... Прыхільнікаў раз-два, і ўсё... Гімназіст Кашуцкі, я і яшчэ два-тры гімназісты, вось і наша левае крыло...

Т а р а с. Так што, як бачыш, я недарэмна клапачуся... Да пабачэння... *(Развітваецца, выходзіць.)*

Фелікс астаўся адзін. Пачынае працаваць на гектографіе. Заходзіць Ванда, вясёлая, узнёслая. Бачыць, што Фелікс захоплены сваім заняткам, ціхенька, на дыбках падкрадваецца да яго.

В а н д а. Рукі ўгору!

Фелікс спакойна паварочваецца і з усмешкай паслухмяна паднімае рукі.

Не чакаў?

Ф е л і к с. Ванда... *(Бярэ яе за рукі.)* Даруй мне... Та-кое цяпер у мяне... Ні дня ні ночы...

В а н д а *(прыдзірліва аглядае Фелікса з ног да гала-*

вы). Па-мойму, праз гэтыя справы — ты ўжо шкілет...
(*Ваяўніча.*) Ану, пакажы твае запасы! (*Як гаспадыня, пачынае адчыняць шуфляды і раптам з адной шуфляды дастае лістоўку.*) Ага, дык вось на якія харчы ты перайшоў!.. (*Падыходзіць да стоса з лістоўкамі.*) І тут яны? Значыцца, на снедашні, абед і вячэру ў цябе ўсё адна і тая ж страва?

Фелікс (*адводзіць Ванду ад лістовак*). Як добра, што ты прыйшла.

Ванда (*гулліва*). А можа, зусім і не добра.

Фелікс. Не кажы так. Я ўжо не дачакаюся, калі... (*Разыгрывае сцэну вячання.*) «Вянчаюцца раба божая Ванда і раб божы Фелікс. Авэ Марыя, авэ Марыя, авэ Мары-ы-я-а».

Ванда смяецца.

Дайце вашу руку... (*Бярэ яе руку, надзяе на палец пярсцёнак.*)

Ванда (*з сумам*). Не трэба так жартаваць, Фелікс.

Фелікс. А я і не жартую.

Ванда. Гэты пярсцёнак твае маці?

Фелікс. Так. І ты ведаеш, калі і для чаго яна мне яго пераслала.

Ванда. Ведаю.

Фелікс (*з пачуццём*). Ты асталася ў мяне адна... Адзіная... Маці накінула нас пазаўсёды. З бацькам, не, не родным, духоўным маім бацькам, ксяндзом Гжыбоўскім, я парваў яшчэ два гады таму назад. З Антэкам, сябрам майго дзяцінства, мы таксама разышліся... Ты гэта ведаеш... (*Туліць яе да сябе.*) Ванда, мілая, родная Ванда...

Ванда. А гэта праўда, што людзі дзеля кахання пакідаюць сям'ю, выракаюцца веры і расстаюцца нават з жыццём?

Фелікс (*жартаўліва*). Спадзяюся, ты нічога гэтага не запатрабуеш?

Ванда. А вось і запатрабую.

Фелікс. Пакінуць сям'ю? Дык я і так яе пакінуў.
Бачыш, жыву адзін. Адрачыся ад веры? Адрокся даўно.
Расстацца з жыццём — о, гэта, калі ласка.

Ванда. Ты ўсё жартуеш. А я кажу сур'ёзна.

Фелікс. Сур'ёзна? Тады я слухаю.

Ванда. Ты павінен вярнуцца ў гімназію.

Фелікс. Мая павука там скончала...

Ванда. Навошта так? Ты б мог паступіць ва універсітэт... У цябе такія здольнасці... Я разумела цябе, калі ты адмовіўся ад ксяндзоўства. Там нашаму ні часцю быў перашкодаў гэты няўмольны цэлібат. Але гэты крок... Я не разумею...

Фелікс маўчыць.

Чаму ты маўчыш? Хіба ты не чуеш мяне?

Фелікс *(цвёрда)*. Я не магу вярнуцца ў гімназію, Ванда.

Ванда. Але чаму? Чаму?

Фелікс. Гэта я зрабіў дзеля той святой справы, якой вырашыў аддаць усяго сябе. А гімназія што.. Яна не ўзбагаціла маёй душы... Не тую навуку там давалі... Я сам снасціг куды больш... *(Памаўчай.)* А шпіянаж класных настаўнікаў, даносы... Забарона ўласнай думкі!.. Забарона быць самім сабой...

Ванда. Ты зусім забываеш пра мяне, пра сябе, пра наша шчасце...

Фелікс. Я таксама, як і ўсе людзі, хачу шчасця. Але хіба можна быць шчаслівым, калі бачыш, як пакутуюць мільёны?..

Ванда. Ну, вядома, у цябе размах... Мільёны... Дык дзе ўжо мне знайсці ў тваім сэрцы куточак. *(Плача.)*

Фелікс *(выцірае ёй вочы)*. Ванда, ты зразумей... Выслухай мяне... Я не хачу хаваць ад цябе нічога... Ты павінна ведаць, які лёс чакае тых, хто хоча шчасця не толькі для сябе.

Ванда. Я ведаю, ведаю, куды ты хіліш... Ты проста

не верыш мне... Не верыш у мае пачуцці... *(Задумалася.)*
А можа? Можа, ты лепш ведаеш мяне?.. Можа, сапраўды
я зацата слабая, каб прыняць усё гэта... *(Гаворыць усё
больш пераконана.)* Так, так... Кожны бярэ пошу сабе па
плячы...

Фелікс. Ванда, ты не так мяне зразумела...

Ванда здымае з пальца пярсцёнак, вяртае Феліксу.

Што ты робіш?

Ванда. Так будзе лепш... *(Кідаецца Феліксу на гру-
дзі, цалуе.)* Даруй мне. *(Выбягае.)*

Фелікс *(некаторы час стаіць як утрапёны, потым
бяжыць за Вандай)*. Ванда, Ванда, пачакай!..

На цёмнай яшчэ сцэне страшэнны шум. Тупат ног, стрэлы, праніз-
лівыя крыкі, іржанне коней. Запальваецца святло, і перад намі
зноў мапсарда. Забягае Фелікс. У яго на руках Сінічкін, ён
паранены. Фелікс асцярожна кладзе яго на канапу.

Фелікс *(у роспачы)*. Які жах, які жах! Яны выклі-
калі казакаў. Колькі параненых, колькі забітых... Колькі
крыві... *(Схіляецца над Сінічкіным.)* Вася, Божая кароў-
ка, як ты сябе адчуваеш?.. Вася...

Сінічкін *(апрытомнейшы)*. Дзе я?

Фелікс. Ты ў мяне дома... Не хвалюйся... Я зараз
збегаю па доктара...

Сінічкін. Не трэба.

Фелікс. Я хуценька.

Сінічкін. Не трэба... Мне ўжо ніхто не паможа...
Пабудзь са мной, хоць апошнія хвіліны...

Фелікс. Ну што ты, Вася... Ды мы яшчэ з табой...

Сінічкін. Гэта было цяжкае выпрабаванне... *(Па-
маўчай.)* Галоўнае — не апускаць рук... Чуеш, Фелікс, не
апускаць рук... *(Надоўга змаўкае.)*

Фелікс *(схіляецца над ім)*. Сінічкін, Вася... Божая
кароўка!

У дзвярах наказваюцца два паліцэйскія і Ацтэк.

1-шы паліцэйскі. Дзе ён? Дзе? (*Убачыў Сінічкіна, падбязгае, прыкладае вуха да яго грудзей.*) Мёртвы.

2-гі паліцэйскі. Спазніліся. (*Здымае шапку, хрысціцца.*) Царства яму нябеснае...

1-шы паліцэйскі (*наказвае на Фелікса*). Ваша блagarоддзе, а можа, узяць гэтага?

Антэк робіць выгляд, што не чуе.

Ваша блagarоддзе...

Антэк. Абыдземся без вашых парад.

1-шы паліцэйскі (*казырае*). Слухаюся.

Антэк (*да паліцэйскіх*). Пайшлі.

Паліцэйскія выходзяць, Антэк ідзе за імі, але ў дзвярах спыняецца.

Пройдзе час, і ты яшчэ пашкадуеш, што не быў з намі. (*Выходзіць.*)

Зацямпенне.

Запальваецца святло. Тая ж мансарда. Толькі цяпер Фелікс адзіп.

Фелікс (*зусім спустошаны*). Усё, усё не так... Няўжо Антэк? Няўжо ён пераможцам выходзіць? (*Заплюшчвае вочы, аддаецца ўспамінам.*)

Чутны галасы.

Голас Гжыбоўскага. Ужо ёсць дамоўленасць з Ватыканам, што наш Фелікс, як толькі скончыць гімназію, паедзе вучыцца ў Рымскі універсітэт «Ангелікум».

Голас маці. Мы хацелі, каб ты быў чалавек...

Фелікс. Я буду чалавек, мама...

Голас Антэка. Фелікс, ты ідзеш не па тым шляху...

Фелікс. Мой шлях — служыць праўдзе і сумленню.

Голас маці. Мы хацелі, каб ты быў шчаслівы...

Фелікс. Я буду шчаслівы, мама...

Голас Антэка. Прыйдзе час, і ты яшчэ пашкадуеш, што не быў з намі...

Фелікс. Пабачым, пабачым... *(Страсянуў галавой, абвёў няўцяглым позіткам пакой.)* Божа, як я стаміўся... Мы ўвесь час церпім няўдачы... Нас асталася так мала. *(Падыходзіць да акна, глядзіць.)* І Ванда... Яна сказала, што будзе з першым ударам звапоў... А ці прыйдзе? *(Прыклаў руку да галавы.)* Чаму так кружыцца галава? *(Садзіцца за стол, схіляе галаву і засынае.)*

Некаторы час стаіць цішыня, але вось чуюцца адзін удар звапоў, потым другі... Заходзіць Ванда. Фелікс спіць. Аспярожна, каб не разбудзіць яго, Ванда бярэ паперу, пенка піна. Пакідае паперу на сталі, а сама на дыбках падыходзіць да Фелікса, цалуе яго і... выходзіць. Ужо зусім гучна звоняць званы, Фелікс падхопліваецца.

Я, здаецца, задрамаў... А яе ўсё няма. *(Набліжаецца да акна, глядзіць, потым вяртаецца да стала, заўважае пісьмо.)* Яна была, была! *(Хапае запіску, чытае.)* «Дарагі Фелікс! Даруй, але я зразумела, што не змагу быць табе падтрымкай на тым шляху, які ты выбраў. Бывай назаўсёды. Твая Ванда». *(Кідаецца бегчы і... спыняецца.)* Куды? Навошта? *(Вельмі стомлена.)* Усё, усё не так... *(Садзіцца, сціскае галаву рукамі.)* Ванда, мілая, родная Ванда... Не, не... Я зусім не згодзен з Астроўскім, хоць ён і вялікі драматург. Якая ж тут радасць? А ён жа сказаў: «Няма большай радасці, чым перамагаць пакуты».

Заходзіць Тарас.

Тарас *(жартаўліва)*. Перпетуам фелецытацелам...

Фелікс *(з цяжкасцю прыўзнімае галаву)*. Прабач, Тарасе, мне б хацелася пабыць аднаму.

Тарас. Ты мне прабач, дзева Марыя, але я не магу табе гэтага дазволіць.

Фелікс. Чаму?

Тарас *(падкрэслена)*. Табе трэба ехаць.

Фелікс *(здзіўлена)*. Куды?

Тарас. Віленскі камітэт сацыял-дэмакратычнай партыі...

Фелікс недаўменна глядзіць на яго.

А-а, я і забыўся табе сказаць. Цяпер я... замест Сінічкіна...

Абодва апускаюць галовы, некаторы час маўчаць.

Дык вось, ёсць рашэнне паслаць цябе ў Коўна. Даручэнне надзвычай адказнае. Там непачаты край работы. Сацыял-дэмакратычных арганізацый няма, іх трэба ствараць...

Фелікс. Калі трэба ехаць?

Тарас. Заўтра.

Фелікс. Зразумела.

Тарас. Толькі там ты ўжо будзеш не «Яцэк», а «Пераплётчык». Я таксама ўжо не Тарас...

Фелікс. А хто?

Тарас. Тóмаш.

Фелікс. Бывай, Томаш.

Тарас. Шчаслівай дарогі, Пераплётчык!

Моцна абдымаюцца.

Заслона.

ЭПЛОГ

Сквер у Маскве ля Крамля. На першым плане дрэвы, кусты, лаўка. На другім кавалачак зубчастай Крамлёўскай сцяны і вежа з чырвонай зоркай. Летні дзень. Яркая свеціць сонца. У канцы алеі паказваецца Фелікс Эдмундавіч Дзяржынскі. Мы бачым яго прадаўгаваты прыгожы твар, высокі лоб, клінавідную бародку, жывыя, праніклёныя вочы. Відаць, што ён некуды спяшаецца, ідзе імклівай хадой. Яго дагапяе асабісты сакратар — Эрнестсан.

Эрнестсан. Фелікс Эдмундавіч, вы едзеце адзін, без аховы? У гэта асінае гняздо! Вазьміце хоць мяне.

Дзяржынскі. Дзякуй за клопат... Спадзяюся, што спраўлюся сам. (*Хоча ісці.*)

Эрнестсан. Даруйце, што я вас затрымліваю. Толькі што званілі з Петраграда. Там нашы людзі патрапілі на след буйных спекулянтаў хлебам. Пытаюцца, што рабіць.

Дзяржынскі. Спекулянтаў хлебам? Не ведаюць, што рабіць? Людзі пухнуць з голаду, а яны... Арыштаваць!

І раптам з-пад лаўкі, ля якой яны спыніліся, выскоквае мурзаты, у падрапым адзенні хлопчык, спрабуе кінуцца паўцёк, але

Дзяржынскі хапае яго за крысо.

Пачакай, пачакай, ты куды?

Хлопчык. Дзядзечка, пусціце... Я больш не буду...

Дзяржынскі. Што ты не будзеш?

Хлопчык. Начаваць пад лаўкай. Не трэба мяне арыштоўваць... Я больш не буду.

Дзяржынскі. Ты адкуль?

Хлопчык. З Беларусі.

Дзяржынскі. Дык мы з табой землякі... (*Прыхінае хлопчыка да сябе.*) А як ты ў Маскве апынуўся?

Хлопчык. Хлеба шукаў.

Дзяржынскі (*мацае па кішэнях, да Эрнестсана*). У вас таксама нічога няма?

Эрнестсан. У мяне ёсць!

Дастае з кішэні кавалак хлеба, дае хлопчыку, той з прагнасцю есць.

Дзяржынскі (*да хлопчыка*). Колькі ж табе гадкоў?

Хлопчык. Дзсяць.

Эрнестсан (*да Дзяржынскага*). У вас жа, здаецца, таксама такі?

Дзяржынскі. Не, мой крыху меншы... Майму толькі сем.

Эрнестсан. А вы яго даўно бачылі?

Дзяржынскі. Шэсць гадоў таму назад. Ясіку тады ішоў толькі дзевяты месяц...

Эрнестсан. Цяпер, папэўна, і не пазнаеце...

Дзяржынскі. Вочы, можа, і не пазнаюць, а сэрца пазнае... *(Да хлопчыка.)* Ты хочаш скінуць гэтыя лахманы, спаць не пад лаўкай, а на ложку, кожны дзень есці, мыцца... хадзіць у школу?

Хлопчык. Ой, хачу, хачу.

Дзяржынскі. Дык пойдзеш з гэтым дзядзькам... *(Да Эрнестсана.)* Уладкуйце яго ў прытулак.

Эрнестсан. Добра.

Дзяржынскі *(да хлопчыка)*. А як жа цябе завуць?

Хлопчык. Антэк.

Дзяржынскі. Антэк? *(Задуменна.)* Быў і ў мяне калісьці знаёмы Антэк... Нават сябар... Але ён пайшоў не той дарогай... Рэвалюцыя застала нас на розных берагах. *(Паглядзеў на хлопчыка, як той з прагнасцю есць.)* Так. Нам пакуль што не лёгка. Але хто і калі бачыў, каб толькі што пасаджапы сад даваў плады. *(Летуценна.)* Пройдзе час, і Расія стане квітнеючым садам... найбагацейшым у свеце... Слова рэвалюцыянера! *(Паглядзіў хлопчыка на галаве.)* Спадзяюся, што твой лёс будзе іншы... Дык будзь жа шчаслівы!..

Эрнестсан і хлопчык ідуць у адзін бок, Фелікс Эдмундавіч у другі. А за сцэнай гучыць песня:

Мы кузнецы, п дух наш молод.

Куем мы счастлю ключи...

Зацямпенне.

(Заслона.)

МАРАТ КАЗЕЙ

П'еса ў дзвюх частках, васьмі карцінах

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Марат Казей — хлопчык 13—14 год.

Ада Казей — сястра Марата, дзяўчына 16 год.

Ганна Аляксандраўна Казей — маці Марата і Ады.

Віця
Алесь } сябры Марата.

Надзея
Пеця
Верачка } вучні Ганны Аляксандраўны.

Лейтэнант Чырвонай Арміі.

Барановіч — камандзір партызанскага атрада.

Мартынюк — камісар Чырвонай Арміі, потым камісар партызанскага атрада.

Гораў — камандзір разведкі.

Аленка — медсястра.

Цётка Ядвіга — партызанскі кухар.

Каленчыц — партызан.

Маёр Штрасель — камандзір карнага атрада.

Лейтэнант Вернер — яго намеснік.

Ян Фіглеўскі — начальнік паліцыі.

Лагуцкі — гестапаўскі агент.

1-я жанчына.

2-я жанчына.

1-шы паліцай.

2-гі паліцай.

Партызаны, нямецкія салдаты.

Дзея адбываецца ў час вайны на акупіраванай тэрыторыі Беларусі.

ЧАСТКА ПЕРШАЯ

КАРЦІНА ПЕРШАЯ

Паляпка. Невялікі масток праз ручай.

Тры кусцікі — ці то папараць, ці то нейкая іншая расліна. Але раптам адзін з кустоў заварушыўся і... свіснуў. Гэта не проста свіст. Гэта — пазыўныя, у якіх мы пазнаём пачатак мелодыі вядомай песні пра юнага барабаншчыка. Заварушыліся і два суседнія кусцікі. І таксама засвіталі ў адказ. Цяпер ужо відаць, што гэта не кусцікі, а замаскіраваныя хлопчыкі. Перабежкамі і паўзком, зусім як сапраўдныя воіны, пачынаюць яны «падцягвацца» да мастка, каб зацяць новую «пазіцыю». Вось хлопчыкі ўжо за мастком. І тады спачатку адзін, потым другі па камандзе трэцяга — *М а р а т а* — страляюць з лукаў.

М а р а т (*узнімаецца на поўны рост, камандуе*). Вірвар! Да мішэняў — бягом!

Хлопчыкі бягуць. Прыносяць вялікія самаробныя мішэні.

(*Бярэ ў рукі блакнот, які вісіць у яго на шнуры, накітавалі планшэта.*) Так... Якое ў нас сёння чысло?.. Дваццаць васьмае чэрвеня 1941 года... Вынікі стральбы... «Каршуповы кішчор»... адна страла ў яблычак, другая — за малаком. «Дзікі вяпрук»... Эх ты, вяпрук, вяпрук... Абедзве міма!..

А л е с ь (*кідае на зямлю лук і калчан са стрэламі*). А! Надакучылі мне гэтыя індзейцы... Гуляем, гуляем... як маленюкія... Хоць бы ў Чапасава...

В і ц я. Да Чапая ў цябе нос не дарос!

М а р а т. Хіба ж мы гуляем?

А л е с ь. А што мы робім?

М а р а т. Трэніруемся. Цяпер мая чарга. (*Страляе.*)

Хлопчыкі бягуць глядзець.

В і ц я (з зайздрасцю). Як заўсёды... дакладна ў яблычак.

Марат цэліцца ў другі раз, але стрэліць не паспявае. Дзесьці зусім блізка з характэрным пранізлівым гудам праносіцца самалёт. У наступны момант усё наваколле скаланулася ад моцнага выбуху. Хлопчыкі падаюць на зямлю.

М а р а т. Можна, немцы зноў прарвалі нашу абарону?

А л е с ь (змрочна). Пад Барапавічамі б'юцца ўжо. Зусім блізка.

В і ц я. Нічога, іх яшчэ адгоняць.

М а р а т. Вядома, адгоняць... А раптам прарвуцца?

В і ц я. Што ж тады?

М а р а т. Падумаць трэба, як сустрэць іх.

А л е с ь. Сустрэць... Скажы лепш — як схавацца!..

В і ц я. Вось сказаў!.. А зброя нашто? (Паказвае на лук.)

А л е с ь (засмяяўся). Гэтая?! Варон палохаць...

М а р а т. А ты не смейся. Авалодаем гэтай зброяй — тады і сапраўдную здабудзем.

В і ц я. Правільна, Марат! Падстрэлім якога фашыста і захопім яго пісталет ці аўтамат.

М а р а т (марыць). А каб нам удалося кулямёт захапіць! Вось здрава было б...

А л е с ь (скептычна). А што б мы рабілі, каб нават у нас і быў кулямёт?

В і ц я. Здабудзем кулямёт, як пачнём — тра-та-та-та!.. (Сур'ёзна.) І дзе б мы ні былі, што б ні зрабілі, мы будзем пакідаць свой чырвоны сцяжок. (Да Марата.) Ты ўжо зрабіў хоць адзін?

М а р а т (дастае з абедзвюх кішэняў некалькі невялічкіх чырвоных сцяжкоў). Не адзін... Во колькі...

А л е с ь. А нашто яны — гэтыя сцяжкі?

М а р а т. Каб ведаў вораг, з кім мае справу...

Віця засоўвае Алесю за каўнер адзін такі сцяжок.

А л е с ь *(вымае сцяжок, незадоволен)*. Ты што? Мяне сваім ворагам ужо лічыш?

М а р а т. А чаго ты ўсё плачаш?! Глядзі, пасадзім на цэлую ноч на мурашнік.

В і ц я. Вось пакруцішся?

А л е с ь *(прымірэнча)*. Ну, чаго прычапіліся? Хіба я супроць? Трэніравацца дык трэніравацца.

Хлопчыкі становяцца ў рад, нацягваюць лукі, прыцэльваюцца. Але стрэліць зпоў не паспяваюць. Здалёк набліжаецца грозны грукат.

Прыслухоўваюцца.

М а р а т. Танкі... Няўжо немцы?..

В і ц я. Не, не можа быць!..

А л е с ь. Глядзіце!..

Там, куды паказаў Алесь, з'яўляецца ранены лейтэнант Чырвонай Арміі. Зрабіўшы некалькі крокаў, ён падае. Хлопчыкі кідаюцца да яго.

В і ц я. Вы рапены?

А л е с ь. Давайце адцягнем яго ад дарогі.

М а р а т. Сюды, да мастка.

Хлопчыкі прыўзнімаюць параненага, дапамагаюць яму дабрацца да больш зручнага месца.

Л е й т э н а н т. Дзякую...

М а р а т *(стараючыся перакрычаць грукат танкаў)*. Што гэта, дзядзечка?

Л е й т э н а н т. Ворагі.

В і ц я. Яны ўжо тут?!!

Л е й т э н а н т. Так, яны ўжо тут.

А л е с ь. Так хутка? Бяжым дадому...

В і ц я. Ты што? Не бачыш... *(Паказвае вачыма ў бок лейтэнанта.)*

Лейтэнант стогне.

М а р а т *(схіліўся над раненым)*. Вам цяжка?.. Кроў!..

(Да Алеся і Віці.) Бяжыце да пас... Скажыце Адзе, каб дала ваты і бінтоў...

Лейтэнант *(стрымліваючы стогн)*. Чакайце... Там... на ўзлеску... наш камісар... таварыш Мартынюк. Таксама паранены... Яго трэба выратаваць... Бяжыце хутчэй... Камісар Мартынюк...

Хлопчыкі памкнуліся бегчы. Але лейтэнант спыняе Марата жэстам рукі.

Яны хай бягуць... А ты... Просьба ёсць адна... Баюся, не паспею... Як цябе завуць?

Марат. Марат... Марат Казей.

Лейтэнант. Вазьмі аловак... Запішы, што я табе прадыктую. *(Заплюшчыў вочы, прыўзняў галаву, дыктуе.)*

Паварочвае сонца на поўдзень,
Зелянеюць травой паплавы,
Па баях, па атаках мы пройдзем,
Не схіліўшы сваёй галавы.

Будзе цяжка — мы цяжкасць асілім,
Трэба будзе памерці — памром
За Радзіму, што нас узрасціла,
За бацькоў і за родны свой дом.

Калі ж рапы глыбокія будуць,
Боль пякучы заціснем рукой.

Лейтэнант зноў застагнаў і аслабелым голасам прадыктаваў апошнія радкі.

Іх ажывіць і ласкай астудзіць
Беларусь — край пяскораны мой.

Марат *(скончыў пісаць, падняў галаву)*. Вы паэт?
А як ваша прозвішча?

Але лейтэнант ужо нічога сказаць не можа.

(Скрозь слёзы.) Не паспеў... Нават прозвішча сказаць не паспеў... *(Заплакаў.)*

Потым устаў, зняў з галавы шапку, моўчкі стаіць перад загінуўшым байцом. Паступова гасне святло.

Заслона.

КАРЦІНА ДРУГАЯ

Прасторная сялянская хата. Амаль паўхаты займае стол, вакол стала — лавы. Ля ўваходу направа вялікая свежапабеленая печ.

Цьмяна свеціць газавая лямпа. Вокны завешаны.

За сталом сядзяць трос — дзве дзяўчынкі і хлопчык. Яны старанна пішуць пад дыктоўку сваёй настаўніцы — Ганны Аляксандраўны, якая ходзіць па хаце. Вось яна падышла да адной з дзяўчынак, зазірнула ў сшытак.

Ганна Аляксандраўна *(лагодна)*. Не хіліся так нізка... *(Падыходзіць да стала, прыбаўляе святла ў лямпе. Дыктуе далей.)* «Не загінуў Чапай... Пераплыў ён Урал-раку... Кажуць людзі, што бачылі яго потым у чорнай бурцы на белым кані і на Волзе, і на Доне, і ў кубанскіх стэпах бяскрайніх...» Напісалі?

Надзея *(падняла галаву ад сшытка)*. Ганна Аляксандраўна, што ж гэта будзе?.. У школе немцы шпіталь зрабілі. А ўжо восень блізка...

Ганна Аляксандраўна. Нічога, Надзейка, нічога, будзем вучыцца...

Пеця. Ганна Аляксандраўна, а дзе ваш Марат?

Ганна Аляксандраўна. Не ведаю, Пеця... *(Паўза.)* Ну, добра... Пішыце... А то восень прыйдзе — і зноў адставаць будзеце. *(Дыктуе.)* «Хто ведае, можа, і сёння б'ецца Чапай з ворагам... Б'ецца і пераможа».

У хату ўваходзяць дзве жанчыны, маці дзяўчынак.

(Да жанчын.) Марата майго не бачылі?

1 - я ж а н ч ы н а. Не...

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. Пачакайце, калі ласка. Мы зараз скончым... Надзейка, прачытай уголас. А вы сачыце...

Н а д з е й к а (чытае). «Помняць людзі Чапая... Любяць людзі Чапая... Не загінуў Чапай... Пераплыў ён Урал-раку... Кажуць людзі, што бачылі яго потым у чорнай бурцы на белым кані і на Волзе, і на Доне, і ў кубанскіх стэпах бяскрайніх... Хто ведае, можа, і сёння б'ецца Чапай з ворагам... Б'ецца і пераможа».

1 - я ж а н ч ы н а. Дзе ж той Чапай?.. Адступаюць нашы, адступаюць...

2 - я ж а н ч ы н а. А немцы пічым не грэбуюць... У мяне ўсе кufры ператрэслі... Усіх курэй пастралілі.

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. Людзі гінудь... Вось галоўнае...

1 - я ж а н ч ы н а. Ой, і не кажыце! Усіх мужчын у адно месца пазганялі...

2 - я ж а н ч ы н а. Не кормяць іх там, не пояць... Ужо цэлы тыдзень трымаюць.

1 - я ж а н ч ы н а. Як жыць будзем?

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. А жыць трэба...

Рыняць дзверы, і ў хату ўбягае А да.

Ну што? Знайшла Марата?

А да. Не, мамачка, не знайшла. Усюды аббегала, ва ўсіх яго сяброў была — нідзе няма.

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. А Віця і Алесь дома?

А да. Не, таксама няма.

1 - я ж а н ч ы н а. Дзе ж гэта яны?

2 - я ж а н ч ы н а. Фіглісёўскі казаў, што з васьмі вечара і да шасці рапіцы — каменданцкая гадзіна.

А да. А што гэта такое?

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. Гэта значыць, што той, каго зловяць у гэты час на вуліцы, будзе расстраляны на месцы.

А да. Ой!

2-я жанчына. Цяпер Фіглеўскі вялікая шышка!
Начальнік паліцыі.

А да. Быў пастух як пастух, кароў местачковых па-
свіў, і вось табе — паліцай!

Ганна Аляксандраўна. Чужая душа — пацём-
кі... Можа, у ім гэта даўно сядзела.

1-я жанчына. Чаго здзіўляецеся! Хіба забыліся,
як ён родную матку зімой з хаты выгнаў?

2-я жанчына. І за што?.. Хлеб у печы падгарэў.

1-я жанчына. Злыдзень быў, злыдзень і застаўся.
Ён усіх пенавідзіць...

2-я жанчына. А немцы такіх і падграбаюць.

Ганна Аляксандраўна *(да жанчын)*. Ну, ідзі-
це... Пара ўжо... Дзе ж Марат?

Першая выходзіць з хаты. Недзе далёка чуюцца залівісты брэх
сабакі. Раптам — стрэл. Сабака змоўк.

Да Ганны Аляксандраўны на авансцэне падыходзяць жанчыны
з дзецьмі.

1-я жанчына. Во, нават сабак забіваюць.

Ганна Аляксандраўна *(пасля паўзы)*. Ідзіце...
Хутчэй ідзіце... Позна ўжо...

Жанчыны з дзецьмі ідуць.

А да *(з хаты)*. Мама!

Ганна Аляксандраўна вяртаецца ў хату. А да кідаецца да
яе. Прытулілася.

Ганна Аляксандраўна. Што ты, дачушка?

А да. Страшна мне, мама...

Ганна Аляксандраўна. Ну, ну... Давай лепей
бульбы наабіраем. Прыйдзе Марат, а есці няма чаго.

А да. Добра... *(Ідзе на кухню і вяртаецца з кошыкам
бульбы.)*

Некаторы час яны маўчаць, абіраючы бульбу.

(Гаворыць спачатку ціха, а потым ледзь не крычыць.)
Як раптоўна пачалася вайна. І ўсё, усё адразу змянілася. Але чаму адступаюць нашы? Мама, скажы, чаму адступаюць нашы? Гэта ж мы пад немцам ужо! Што ж гэта будзе, мама?

Г а н н а А л я к с а н д р а ў н а *(спакойна)*. Я і сама німат чаго не разумею. Ведаю толькі адно: наша возьме. У грамадзянскую вайну ад усіх адбіліся... Усіх павыганялі... І цяпер тое будзе, вось пабачыш...

А д а. А колькі ў іх танкаў, машын, самалётаў... Хма-а-ры!..

Г а н н а А л я к с а н д р а ў н а *(з роздумам)*. Ой, не лёгка будзе... Не лёгка...

А д а. Мне страшна, мама. Страляніна, бамбёжкі... Каб яшчэ з памі быў хоць тата...

Г а н н а А л я к с а н д р а ў н а. Каб і жывы быў наш тата, усё роўна з памі цяпер яго не было б.

А д а. Так... Ён быў бы на сваім ліпкоры, на сваім «Мараце»...

Г а н н а А л я к с а н д р а ў н а. Бацька вельмі любіў свой карабель... Марат... *(Падышла да акна, прыўзняла фіранку, глядзіць з трывогай.)*

За дзвярыма нехта зашкрабаў. Ада і Ганна Аляксандраўна прыслухоўваюцца.

(Да Ады.) Ты ўзяла на завалу дзверы?

А д а. Узяла.

Г а н н а А л я к с а н д р а ў н а. Ці мне здаецца, ці нехта там шкрабецца?

Зноў прыслухоўваюцца.

А д а. Можна, Марат вярнуўся?

Ганна Аляксандраўна падалася да дзвярэй. Але ў гэты момант уваходзіць М а р а т.

Маратка!.. Нарэшце!.. *(Падблягае да яго, цёпла.)* Мордачка!

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а (*строга*). Дзе ты ба-
дзяешся? Цэлы тыдзень амаль не бачу цябе дома... Нешта
ты хаваеш ад нас.

М а р а т (*не адказваючы на пытанне маці*). У нас чу-
жога нікога няма?

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. Няма. А што?

М а р а т. Са мной адзін чалавек... Паранены.

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. Паранены?! Дзе ён?

М а р а т. Там. (*Паказвае.*) На двары.

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. Чаго ж ты яго там па-
кінуў? Вядзі сюды...

А д а. Дык за гэта ж расстрэл!

М а р а т. Памажы мне, Ада.

М а р а т і А д а ідуць.

Ганна Аляксандраўна хуценька рыхтуе ўсё неабходнае, каб зрабіць
перавязку.

М а р а т і А д а ўводзяць параненага камісара Марты-
нюка.

(*Памагаючы камісару дабрацца да лаўкі.*) Гэта — камі-
сар Мартынюк, мама...

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. Стаць, Ада, ля акна...
Глядзі, калі хто будзе ісці, скажаш... (*Да камісара.*) Што
з вамі?

М а р т ы н ю к. Ды вось... нага... Увесь тыдзень давя-
лося ў лесе хавацца... Дзякуй хлопцам... Памаглі... Дык вы
ўжо яму прабачце...

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а (*перавязваючы*). Ні-
чога, нічога... Абы ўсё добра абышлося. Вось перавязку
зробім... (*Да Марата.*) А ты, Марат... хіба можна быць та-
кім неасцярожным? Заходзіш у хату — «у нас чужо-
га няма?». А каб быў хто чужы... Ты разумеш, што
было б?

М а р а т. Разумею...

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. Дрэшны з цябе яшчэ
капсіратар...

А да. Мама... Ідуць!

Марат *(кінуўся да акна)*. Фіглеўскі!..

Ганна Аляксандраўна *(захвалявалася)*. Што рабіць? Што рабіць? Дзе схаваць вас?

Мартынюк *(устаў, ідзе накульгваючы да дзвярэй)*. Я пайду!

Ганна Аляксандраўна *(спыняе яго)*. Нікуды вы не пойдзеце... *(Уцяміла. Адчыняе века падпала.)* Сюды... Лезьце сюды хутчэй! Там — мяхі з-пад бульбы... Прыкрыйцеся імі... *(Дапамагае камісару спусціцца.)*

Марат і Ада тым часам прыбіраюць сляды перавязкі. Ганна Аляксандраўна засцілае века палавіком.

У гэты момант у дзверы пехта так загрузаў, аж шыбы зазвінелі. Ганна Аляксандраўна ідзе адчыняць. У хату першы ўрываецца высокі, нязграбны мужчына з абвіслымі вусамі.

Гэта — Фіглеўскі. За ім — два паліцаі.

Фіглеўскі *(да Ганны Аляксандраўны)*. Чаму так доўга не адчынялі?

Ганна Аляксандраўна. А ў нас усе дома.

Фіглеўскі *(падазрона аглядае хату)*. Напэўна, злыдняў хавала?

Ганна Аляксандраўна. Якіх злыдняў?

Фіглеўскі. Ну гэтых, ваяк вашых, што, як зайцы, паразбягаліся па лесе.

Ганна Аляксандраўна. У нас нікога не было. 1-шы паліцай. Брэшаш?!

Ганна Аляксандраўна. Я вам не сабака. Прашу са мною так не размаўляць.

1-шы паліцай. Глядзі ты, якая далікатная. А вось мы зараз пашукаем.

Ганна Аляксандраўна. Шукайце!

Фіглеўскі *(да 1-га паліцая)*. Не размаўляй! Рабі сваю справу, і ўсё. *(Камандуе.)* Аб-шукаць!

Паліцэйскія пачынаюць шукаць.

1-шы паліцай абшуквае ўсё ў хаце. Але робіць ён гэта баязліва і вельмі асцярожна. 2-гі паліцай выйшаў шукаць у сепцы.

1-шы паліцай *(скончыўшы шукаць)*. Нікога не знайшоў.

2-гі паліцай *(уваходзіць)*. Я таксама.

Але Фіглеўскі тым часам пешта западта ўважліва пачаў прыглядацца да лаўкі, ён пешта заўважыў.

Фіглеўскі *(да Ганны Аляксандраўны)*. Дык кажаш, нікога ў цябе і не было? Нікога не хавала?

Ганна Аляксандраўна. Я ж вам сказала.

Фіглеўскі *(раптам наказвае на тое месца на лаве, дзе сядзеў Мартынюк)*. А гэта што? Кроў! Значыцца, у цябе быў хтосьці... паранены... І ты яго схавала.

Ганна Аляксандраўна. Якая кроў? Гэта вам здалося...

Фіглеўскі. Здалося? *(Свеціць на тое месца ліхтарыкам.)*

Ганна Аляксандраўна *(глядзіць)*. Сапраўды, адкуль тут магла ўзяцца кроў?

Фіглеўскі. Ты сама лепш ведаеш! *(Да 1-га паліцая.)* Ану, сцягни дарожку! *(Да Ганны Аляксандраўны.)* Подпал прыкрыла? Быццам я не ведаю!.. Я ж сам сюды бульбу вам скідаў... *(Паднімае века.)* Лесвіцы няма?! *(Да 1-га паліцая.)* Скачы ўніз! Ды так шукай, як цёлку ў лесе...

1-шы паліцай. Ды што — усё я ды я...

Фіглеўскі. Ану скачы! *(Штурхае паліцая ў подпал.)*

Марат *(незаўважна для паліцаяў сханіў нож са стала, секануў сябе на пальцы)*. Мама!.. Гэта ж я... бульбу вось абіраў... *(Паказвае парэзаны палец.)*

Фіглеўскі. Гм-м...

1-шы паліцай *(вылазіць з подпала)*. Папе Фіглеўскі, я добра шукаў...

Фіглеўскі. Ну, тады пайшлі... *(Да Ганны Аляксандраўны.)* Пакуль... *(Павярнуўся, пайшоў.)*

1-шы паліцай *(да 2-га)*. Стапу я там надта поркацца... Яшчэ кулю ў лоб схопіш...

Абодва паліцаі выходзяць услед за Фіглеўскім.

Ганна Аляксандраўна *(нейкі час прыслухоўваецца, знясілена садзіцца на лаўку)*. Усё... Пайшлі...

Заслона.

КАРЦІНА ТРЭЦЯЯ

Перад заслонай — Фіглеўскі. Ён у форме паліцай. Вусы чымсьці намазаны і загнуты ўгору.

Фіглеўскі. От, памочнікі! Пугі на іх пяма... Двух злыдняў спаймаць не могуць... А ў мяне бывала — вунь колькі! *(Палюбаваўся сваёй формай.)* Тфу, чорт!.. Толькі з ганка сыдзеш — і зноў боты запылены... Дзярэўня!.. Каб яе ліха... *(Дастае з кішэні насоўку, шаруе боты.)*

У гэты час за спіной у Фіглеўскага з'яўляецца Марат.

Марат. Добры дзень, дзядзька Ян. Ці не на гулянку вы збіраецеся?

Фіглеўскі. А табе што тут трэба, шчанюк?..

Марат. Што вы ўсё лаецеся, як...

Фіглеўскі *(грозна)*. Ну, ну, як я лаюся? Скажы!

Марат. А як той Сімкаў са... Ой, не... не скажу... Баюся! *(Паварочваецца, хоча ісці.)*

Фіглеўскі. То-та ж!.. А чаго прывалокся?

Марат. Цётка Тэкля захварэла — папрасіла мяне ў вас падлогу памыць. Вось я і прыйшоў.

Фіглеўскі. Тэкля захварэла? *(Усміхнуўся.)* Па-

правіцца... *(Падазрона.)* А маці — што? Рукі папэцкаць баіцца? Ці дома няма?

М а р а т. Дык, можа, не трэба мыць? Я пайшоў тады!
Ф і г л е ў с к і. Я табе пайду!

Тэлефонны званок.

Во! Звопяць!.. *(Спяшаецца да тэлефона, кідае на хаду Марату.)* Вядро ды апучу ў сепцах возьмеш...

М а р а т *(казырае)*. Ёсць, вапа ягамосць!

Узпімаецца заслона.

Сялянская хата, у якой размясцілася паліцэйскае ўпраўленне сяла Стап'кава. Каля сцяны з вокнамі на вуліцу стаіць вялікі стол, вакол яго і далей уздоўж сцен — лаўкі. Падлога перад сталом заслана ліполеумам. На сталае палявы тэлефон. Ён усё звіпіць.

У кутку вялікі драўляны куфар з адчыненым векам.

Улятае Ф і г л е ў с к і.

Ф і г л е ў с к і *(хапае трубку)*. Стап'каўскі паліцэйскі Ян Фіглеўскі слухае. Што? Прыедзеце самі? Ёсць... Слухаюся... Без вас дапытваць не будзем... Засады расстаўлены, як вы загадалі...

З'яўляецца М а р а т з вядром і апучай. Фіглеўскі робіць яму знак, каб выйшаў. Марат прыкідваецца, што не разумее. Прыслухоўваючыся да размовы, пачынае мыць падлогу.

(Знізіўшы голас і азіраючыся на Марата.) Сачыць, каб не папярэдзілі? Добра, будзем сачыць. Хайль! *(Кладзе трубку. Падазрона глядзіць на Марата.)*

М а р а т *(насмешліва зірнуў на Фіглеўскага, заспяваў мьючы падлогу)*.

Пастух трубіў,
Штаны згубіў,
А жонка йшла,
Штаны знайшла.

Янук, вярніся,
Штаны знайшліся!

Фіглеўскі (*усхапіўся*). Зараз жа змоўкні, нягоднік!
Марат. Чаго вы злукцеся? Хіба я пра вас? Вы ж не пастух, вы — паліцай...

Фіглеўскі (*ганарліва*). Так, паліцай. А вы думалі, я ўсё жыццё кароў вашых пасвіць буду? Мый і не балбачы... Ды глядзі, каб лінолі блішчэў у мяне!.. З горада прывёз...

Марат (*стаіць нейкі момант, нібы ў пошуку рашэння*). Дзядзька Ян... А мыла ў вас не знойдзеца?

Фіглеўскі. Вось яшчэ — мыла захацеў...

Марат. Дык, можа, пашукаеце... у бакоўцы...

Фіглеўскі. Мый, кажу!

Марат нейкі час старанна мые. Фіглеўскі з важным выглядам уткнуўся ў паперы. Дастае з куффа пячатку. Зірнуў на Марата. Ідзе да стала. Хукае на пячатку, з маху прыкладвае да паперы. Марат дамывае падлогу, пецярпліва пазірае на Фіглеўскага. Раптам зноў заспяваў.

Марат. Пастух трубіў,
Штаны згубіў...

Фіглеўскі. Ты зноў, шчанюк?!

Марат. Хіба я вінаваты, дзядзечка? Ад паліцай жа вашых навучыўся...

Фіглеўскі (*насцярожана*). Яшчэ што выдумаі!..

Марат. А як жа... На ўсё сяло крычаць... Каля цёткі Тэклі... Напіліся самагонкі... і крычаць... на ўсё горла...

Фіглеўскі. Каля цёткі Тэклі, кажаш... Яны ж на аблаве павінны быць! (*Памкнуйся да дзвярэй, вярнуўся, зачыніў куфар, ключ паклаў у кішэню. Да Марата.*) А ты, шчанюк, адгэтуль ні на крок! Я — хутка... (*Пайшоў.*)

Марат (*выхапіў з кішэні нож, кінуўся пад стол, адразае кавалак лінолеуму*). Таварыш Мартынюк дзякуй

скажа. Ладны кавалак... Пячатак падробім, колькі трэба...
(Падбягае да акна, свішча салаўём.)

У акне з'яўляецца А да.

А да. Марат, ты хутка? Давай!

М а р а т. Зараз...

А да. Бяжым хутчэй... Паліцаі ў лес падаліся... За ма-
му баюся...

М а р а т (аддае Адзе лінолеум). Бяжы... Сама... (Да-
стае з кішэні цвік, спрабуе адчыніць замок на куфры.)

А да (спалохана). Што ты робіш?

М а р а т. Трэба глянуць, што тут...

А да. Мартышок прасіў?

М а р а т. Не. Мне самому цікава. Бяжы! Можа, маму
папярэдзіш...

А да выбягае.

(Адкрыў замок.) Гатова! (Падымае вечка.) Што тут
ёсць? (Дастае пячатку.) З гэтай пячаткі мы на ўсякі вы-
падак зробім адбітак... (Дыхае на пячатку, робіць адбітак,
кладзе пячатку на месца.) А што яшчэ? (Разглядае.)
О, патроны да пісталета... Спатрэбяцца, спатрэбяцца...
(Грабе прыгаршчамі патроны, ссыпае сабе ў кішэні.)
А гэта што? (Бярэ канверт. Адкрывае. Разглядае нейкую
паперку, чытае.) «Копія... Мінск, СД. Данясенне. Даводжу
да вашага ведама, што...» Тут пра маму напісана. (Чы-
тае.) «Даводжу да вашага ведама, што жыхарка вёскі
Станькава Казеі Гаппа Аляксандраўна хоць беспартый-
ная, але заўсёды была актыўная памагатая бальшавіцкай
уладзе. А зараз яна расклеівае бальшавіцкія лістоўкі.
Яна ж, папэўна, і ўзрыўчатку сцягнула з каравульнага
памяшкання. Да яе ў хату почту агародамі прыходзяць
лейкія невядомыя людзі. Сам справіцца не магу. Прашу
дапамогі... Ян Фіглеўскі...» Цяпер усё зразумела. (Зачы-
няе куфар.)

На парозе з'яўляецца Фіглеўскі.

Фіглеўскі. Ты што мне набрахаў? Тэкля захварэла!.. А ці не сам ты ў яе напасіўся? Што ты тут рабіў?!
М а р а т. Падлогу дамываў...

Фіглеўскі аглядае пакой і заўважае, што на куфры адчынены замок.

Фіглеўскі (*узяў у рукі замок, разглядае*). Вось чаго ты прыйшоў сюды! Так, так... Хто цябе падаслаў?

М а р а т. Ніхто мяне не падсылаў...

Фіглеўскі (*прыўзнімае вечка куфра*). А чаго ты ў куфар лазіў?

М а р а т. Я не лазіў.

Фіглеўскі. А што ты там узяў?

М а р а т. Нічога.

Фіглеўскі абшуквае Марата, дастае з адной кішэні патроны.

Фіглеўскі. А гэта што? (*Б'е Марата.*)

Марат маўчыць.

(*Дастае патроны з другой кішэні Марата.*) А гэта што? (*Зноў б'е. Лезе ў куфар, дастае канверт з данясеннем, бачыць, што ён не заклеены. Гэта не на жарт яго ўстрывожыла.*) Дык т-ты і пра г-гэта ведаеш?

М а р а т. Пра што?

Фіглеўскі. Ты гэта чытаў?

М а р а т. А што там такос?

Фіглеўскі. Не прыкідвайся дурнем.

М а р а т. Я нічога не чытаў... (*Памаўчай.*) Не паспеў.

Фіглеўскі (*усё роўна не верыць*). Вось што, хлопчык... Ты ведаеші занадта многа... Вось аддам цябе немцам — яны ўмомант скуру злупяць... (*Круціць ручку тэлефона. Паслухай.*) Запята. (*Чакае з трубкай у руках.*)

М а р а т. З мяне скуру злупяць, а вам рогі скруцяць. (*Пачынае плакаць.*)

Фіглеўскі (*самайпэўнена*). Ну-ну, пчашок...

М а р а т (*усхлітваючы*). Вось вам і ну-ну... Як гэта

вы трымаеце сакрэтныя дакументы, калі такі шчашюк змог дабрацца да іх.

Ф і г л е ў с к і *(кладзе трубку)*. І сапраўды, павошта мне тыя немцы, калі я сам магу цябе прыкончыць. *(Насоўваецца на Марата.)*

Марат кідаецца да акна. Фіглеўскі паспявае схапіць яго. Але ў гэты момант за акном пачулася тарахценне матацыклаў, нямецкая гаворка, прывітальныя воклічы «хайль!».

(Выглядае ў акно.) Маёр Штрасель прысхаў. *(Скручвае напружкай Марату рукі і выштурхоўвае яго ў бакоўку.)* Вось не ў час прынесла... Але ты не радуйся. Табой я займуся потым.

Цяпер гледачу адначасова відаць, што адбываецца і ў пакоі, і ў бакоўцы.

Уваходзяць маёр Штрасель і лейтэнант Вернер. Вітаюцца з Фіглеўскім выкідваннем рукі і словам «хайль!». Марат прыпаў да сцяны, прыслухоўваецца.

Ш т р а с е л ь. Во зінд дзізе бандытэн?

Ф і г л е ў с к і. Банды... бандыты...

В е р н е р. Пан маёр цікавіцца, дзе яны.

Ф і г л е ў с к і. Няма яшчэ... не злавілі... Як пайшлі ўчора ў лес, дык і не прыходзілі.

В е р н е р. Можна, яны больш і не вернуцца сюды?

Ф і г л е ў с к і. Не, пан лейтэнант, вернуцца... Абавязкова вернуцца... У яе тут дзеці.

Ш т р а с е л ь. Дзеці? Кіндэр?

Ф і г л е ў с к і *(угодліва)*. Так, дачка і сын.

Ш т р а с е л ь *(наказвае на дзверы)*. Шнэль! Лавіць! Весці сюды! Шнэль, шнэль!

Ф і г л е ў с к і. Слухаюся! *(Выходзіць.)*

Ш т р а с е л ь. А мы таксама не будзем дарэмна траціць час. *(Дадае бутэльку каньяку, бутэрброд.)* Пакуль ёсць у вас час, перакусім.

В е р н е р. Злоў чамаданчык! Омніа меа мекум порто!
Ш т р а с е л ь. Што, што?

В е р н е р. Усё маё нашу з сабой... Латынь... Стара-
жытная...

Ш т р а с е л ь. Адшаму майму сябру, які любіў паесці і еў усюды і што напала, аднойчы падсыпалі атруты. Гэта было ў Францыі. А тут, мне здаецца, гэта могуць зрабіць яшчэ хутчэй. *(Адвінчвае закрыўку, налівае ў яе каньяк, выпівае, закусвае.)* Вернер, ты заўважыў, якія ў нашага Фіглеўскага вусы? Акурат, як у караля Вільгельма... Га-га-га... *(Гучна рагоча, потым налівае каньяк Вернеру.)*
Выпі.

В е р н е р *(адводзіць руку Штраселя)*. Не хачу.

Ш т р а с е л ь *(нахмурыўся)*. Чаму не хочаш?

В е р н е р *(паціскае плячыма)*. Няма настрою.

Ш т р а с е л ь. О-о, я разумею цябе, разумею. Усе паэ-
ты — філосафы.

В е р н е р. Я не паэт. Я толькі люблю паэзію. А гэта, на жаль, не адно і тое ж.

Ш т р а с е л ь. А, па мне — усё адно. Усе вы ніколі не бываеце задаволены жыццём.

В е р н е р. Так. Розныя людзі па-рознаму глядзяць на жыццё.

Ш т р а с е л ь. Але супраць дрэннага настрою ёсць добрае лякарства. Менш думаць і больш піць. *(Выпівае другім разам.)* Што ты скажаш пра гэту краіну?

В е р н е р. Своеасаблівая краіна... і людзі...

Ш т р а с е л ь. Людзі... Людзі тут, як ваўкі... У лес глядзяць...

В е р н е р. Так, тут будзе пялёгка...

Ш т р а с е л ь. Але мы іх прыручым! Нямецкая нацыя можа ўсё...

В е р н е р *(з горыччу ўсміхнуўся)*. Усё... Мы далі све-ту Гётэ і Шылера, Бетховена і Баха... А цяпер вось... Па-радоке!

Ш т р а с е л ь *(нахмурыўся)*. Як разумець гэты... «па-

радокс»? Мы ствараем для нямецкай нацыі шчаслівае жыццё!

Вернер толькі ўсміхнуўся.

(Падкрэслена.) Лейтэнант Вернер, каб я не ведаў, што ты пляменнік генерала Шульца, які знаёмы з самім фюрэрам, я мог бы падумаць, што ты... камуніст.

Марат на працягу ўсёй размовы стаяў ля дзвярэй у бакоўцы, прыслухоўваючыся да таго, што гавораць нямецкія афіцэры. Цяпер ён адышоў ад дзвярэй, сеў на зэдлік.

Уваходзіць Фіглеўскі і ўводзіць Аду. Рукі ў яе звязаны.

Вернер. Гэта і ёсць тая небяспечная бандытка?

Штрасель. Бандытка?!

Фіглеўскі. Не, гэта яе дачка.

Пачуўшы гэтыя словы, Марат у бакоўцы насцярожыўся.

Вернер. А навошта вы прывялі яе сюды? Хіба вы з дзяўчынкамі таксама ваюеце?

Фіглеўскі. Яна бегла, каб папярэдзіць маці. Яе злавілі ўжо каля самага лесу.

Марат *(сам сабе, з болем)*. Ада!.. Не паспела...

Штрасель. Ах, вунь яно што. *(Падыходзіць, разглядае Аду.)*

Вернер *(да Ады.)* Гэта праўда, што ты хацела папярэдзіць маці?

Ада. Я ішла ў грыбы.

Вернер *(да Фіглеўскага)*. Ёсць грыбы ў вашым лесе?

Фіглеўскі *(неахвотна)*. Ёсць... махавікі, лісічкі...

Штрасель *(да Фіглеўскага)*. Абшукаць!

Вернер. Што яе абшукваць? Пад гэтым сарафанам *(накручвае Аду)* міны не схаваш.

Фіглеўскі *(глядзіць у акно, узрадавана)*. Вунь, вядуць ужо!.. Маці вядуць!.. *(Выбягае.)*

Ада. Мама!

Ш т р а с е л ь. А! Мутэр!..

В е р н е р *(да Штраселя)*. Цяпер у ёй няма патрэбы...
(Да Ады.) Ідзі, дзяўчышка, і больш не нападайся.

А д а. Мама! *(Кідаецца да дзвярэй.)*

Фіглеўскі ўводзіць Г а н н у А л ь к с а н д р а ў н у.

(Кідаецца да маці.) Мамачка! Я буду з табой! Мама!..

В е р н е р *(рэзка да Фіглеўскага)*. Вывесці дзяўчышку!

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. Ідзі, Адачка... Там жа Марат... Ты — старэйшая...

А д а нічога не сказала, пацалавала маці, пайшла.

М а р а т *(сам сабе ў бакоўцы)*. Трэба маўчаць!.. Трэба маўчаць. Хай не ведае, што і я тут... Ёй будзе лягчэй...

Ш т р а с е л ь *(да Вернера)*. Лавілі ж дваіх?

В е р н е р *(да Фіглеўскага)*. Дзе другі?

Ф і г л е ў с к і. Другога не было. Не з'явіўся. Але мы зловім яго, зловім, можаце не сумнявацца.

Ш т р а с е л ь. Што знойдзепа пры ёй?

Ф і г л е ў с к і *(уносіць кошык з грыбамі)*. Вось.

В е р н е р. Грыбы?

Ф і г л е ў с к і. А што пад грыбамі? *(Дастае пачак лістовак.)* Бачыце?

В е р н е р *(бярэ лістоўку, чытае)*. «Савецкія людзі! Усе як адзін узнімайцеся на барацьбу з праклятым ворагам... Зпішчайце акупантаў...» *(Адклаў лістоўку, глядзіць на Ганну Аляксандраўну.)*

Ш т р а с е л ь. Запытайцеся, Вернер, дзе яна ўзяла гэтыя лістоўкі.

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а *(да Вернера)*. Перакладаць не трэба, я разумею. *(Да Штраселя.)* Там, дзе і вы — у гэтым кошыку...

Ш т р а с е л ь. А чый гэты кошык?

Г а н н а А л ь к с а н д р а ў н а. Я знайшла яго ў лесе.

А што было пад грыбамі — не ведала. Думала, дзеці забыліся. Узяла, каб вярнуць.

Фіглеўскі *(які ўвесь гэты час аглядаў кошык)*.
Брэшаш! Гэта твой кошык, твой! Гэты кошык ты купіла ў мяне. *(Да Штраселя.)* Я, калі быў пастухом, плёў такія кошыкі і прадаваў ім... Я добра ведаю, каму і які кошык прадаў.

Штрасель *(да Ганны Аляксандраўны)*. Па законах ваеннага часу мы павінны вас расстраляць. Але мы даём вам магчымасць выкупіць сваю віну чыстасардэчным прызнаннем.

Ганна Аляксандраўна *(цвёрда)*. Я ні ў чым не вінавата, і мне няма ў чым прызнавацца.

Штрасель. Не будзьце такая ўпартая. Вы жанчына. У вас дзеці... Мы павінны высветліць вашу віну перад германскай арміяй, бо дарэмна праліваць нявінную кроў мы не хочам.

Ганна Аляксандраўна. Я ж вам ужо сказала. Я ні ў чым не вінавата.

Штрасель. Але ж вось доказы. *(Паказвае на лістоўку.)*

Ганна Аляксандраўна маўчыць.

Ну, я разумю яшчэ мужчын, яны давалі прысягу. А вы не давалі ніякай прысягі. І жыццё ваша належыць не толькі вам, а і вашым... дзецям. Падумайце аб іх лёсе... Як іх завуць?

Ганна Аляксандраўна. Вось вы куды цэліце?.. У самае сэрца. Я ведаю, ім будзе не лёгка без мяне.

Вернер *(да Фіглеўскага)*. Як завуць яе дзяцей?

Фіглеўскі. Марат і Ада.

Марат *(сам сабе)*. Мама... Мама мая...

Штрасель. Вы павінны надумаць, як будуць жыць без вас Марат і Ада.

Ганна Аляксандраўна *(абурана, праз слёзы)*. Што вы мяне данытваеце? Гэта я павінна спытаць у вас!

Чаго вы прыйшлі сюды? Што вам трэба тут? Хто вас зваў сюды? І што вы прынеслі нам? Слёзы, пакуты і смерць! Вы паглядзіце (*наказвае ў акно*), што ад нашай вёскі засталася. Адны коміны. Дык хто каго павінен дапытваць і судзіць?

Ш т р а с е л ь (*ускінеў*). Ах, вось як яна разважае! Яна нічога не зразумела... не аданіла нашу гуманнасць.

Ф і г л е ў с к і. Няхай яна скажа, дзе падзелася ўзрыўчатка. Гэта іх работа.

Г а н н а А л я к с а н д р а ў н а (*глянула на гадзіннік*). На гэта я магу адказаць.

Ф і г л е ў с к і (*аж задрыжаў*). Дзе ўзрыўчатка? Дзе?!

Г а н н а А л я к с а н д р а ў н а (*гледзячы на гадзіннік, заповолена*). Пацярпіце, пане Фіглеўскі... яшчэ хвілінку...

М а р а т (*хвалюючыся*). Навошта, навошта яна прызнаецца...

У гэты момант чуецца глухі выбух. Усе падбягаюць да акна, глядзяць.

Ф і г л е ў с к і. Мост! Мост узарвалі... Што яны робяць! Што робяць!

Ш т р а с е л ь (*адыходзіць ад акна*). Спакойна! Вайна ёсць вайна! (*Да Ганны Аляксандраўны.*) Я пытаюся ў апошні раз. Вы не перадумалі? Будзеце гаварыць?

Г а н н а А л я к с а н д р а ў н а. Больш я вам нічога не скажу.

Ф і г л е ў с к і. І не скажа... Я ведаю гэтых Казеяў.

Ш т р а с е л ь (*раззлавана*). У машыну яе... У Мінск... у гестапа!

Ф і г л е ў с к і выводзіць Ганну Аляксандраўну. Ш т р а с е л ь збірае рэшткі закускі ў свой чамаданчык, выходзіць. За ім ідзе лейтэнант Вернер. Ён спыняецца каля вядра з вадой, чэрпае вадку копаўкай, п'е. У гэты час з вуліцы скрозь шум машыны далятае голас Ганны Аляксандраўны: «Бывай, Ада! Бывай, Марат!

Бывайце, мае родныя!» І тут Марат не вытрымлівае. Ён плача, голасна ўскліпваючы: «Мама!..» Грукоча ў дзверы бакоўкі. Вернер вяртаецца, уваходзіць у бакоўку, бачыць Марата. Выпускае яго.

В е р н е р. Што ты тут робіш?

М а р а т *(плачучы)*. Нічога...

В е р н е р *(аглядае Марата)*. Хто цябе так скруціў?

М а р а т. Фіглеўскі.

В е р н е р. Гэтаму дурню толькі з дзецьмі і ваяваць...
(Развязвае Марату рукі.) А чаму ён цябе затрымаў?

М а р а т. Не знаю... Адпусціце мяне!..

В е р н е р. Пачакай, пачакай! Тут нешта не так...
(Здагадаўся.) Гэта твая маці? Цябе завуць Марат?

М а р а т. Адпусціце мяне! Адпусціце!..

В е р н е р. Бач ты які... Адпусціць?! *(Думае.)*

М а р а т *(азірнуўся, шукаючы выйсця)*. А вады на-
піцца можна?

В е р н е р. Што ж, пі...

Марат падыходзіць да вядра, набірае ў копаўку вады, п'е і... рап-
там лінуў Вернеру ў вочы. Вернер адхіснуўся. М а р а т у гэты
момант уцякае, на хаду ўжо кінуўшы чырвоны сцяжок.

(Выцірае насоўкай вочы.) Вось хітрун малы... Добра, што
хоць вада... *(Раптам зайважыў каля вядра з вадой чырво-
ны сцяжок, бярэ яго, разглядае, потым хавае ў кішэню.)*

Заслона.

КАРЦІНА ЧАЦВЁРТАЯ

Перад заслонай

З'яўляецца А д а. Яна пясце за плячыма вязанку дроў. Ззаду да яе
падкрадаецца М а р а т, закрывае ёй далонямі вочы.

А д а *(спалохана)*. Ой, хто гэта?

М а р а т. Не бойся, гэта я.

А д а (*радасна*). Маратка! Мілы мой Маратка!

Яны абнімаюцца.

М а р а т. Ты чаму гэта не вуліцай ходзіш, а гародамі лазіш?

А д а. Цяпер гародамі лазіць бяспечней... А цябе ніхто не бачыў, як ты сюды ішоў?

М а р а т. Ніхто, папэўна... Пра маму нічога не чула?

А д а. Не. А ты?

М а р а т. Таксама — нічога...

А д а (*заўважыла мяшэчак*). Што гэта ў цябе?

М а р а т. Бульбы табе прынёс...

А д а. Дзякуй, Маратка... Пойдзем у хату...

М а р а т забірае ў А д а вязанку, выходзяць.

Узпімаецца заслона.

Задворак хаты Казеяў. Плот, які падзяляе суседскія агароды.

М а р а т ідзе ў хату. А д а спыняе яго.

А д а. Пачакай, Марат... Не трэба ў хату... Я і сама там амаль не бываю цяпер... Больш у Анэлі... Лепш пагаворым тут... Фіглеўскі ўсё цябе шукае...

М а р а т. Хай пашукае... Здраднік!..

А д а. А як табе там, у цёткі?

М а р а т. Нічога. Без справы не сяджу. Стараюся дзе-небудзь падрабіць. Сям'я ж у цёткі вялікая, сама ведасш.

А д а. Глядзі, Маратка, будзь асцярожны. Я рада, што ты прыйшоў, і не рада. Каб часам не высачылі.

М а р а т (*з нянавісцю*). Гэтаму вусатаму чорту я яшчэ адпомшчу за маму! (*Паказвае А д а некую паперку.*)

А д а. Што гэта?

М а р а т. Лістоўка!

А д а. Пакажы. (*Бярэ, чытае.*) «Савецкія людзі! Будзьце смелыя і адважныя! Бязлітасна знішчайце ворагаў! Не давайце фашыстам адіраўляць на нямецкую ка-

таргу нашых людзей! Знішчайце гітлераўцаў, змагайцеся за сваё вызваленне, за сваё жыццё, за сваё шчасце! Смерць нямецкім акупантам!» *(Хавае лістоўку.)* Толькі так цяпер і трэба жыць.

М а р а т. Мы іх, ведаеш, колькі парасклеівалі! Сёння ж сёмае лістапада!

А д а *(летуценна)*. Сёмае лістапада. Такое вялікае свята... У гэты дзень усё паша Стацькава выходзіла на вуліцу. Развяваліся чырвоныя сцягі... Людзі былі вясёлыя і радасныя... *(Пачынае плакаць.)*

М а р а т. Ну чаго ты, Адачка? Ада! А ты помніш... *(Заспяваў унаўголаса.)*

Мы шлі под грохот канонады,
Мы смерці смотрели в лицо.
Вперед продвигались отряды
Спартаківцев, смелых бойцов.

А д а *(падхоплівае)*. Среди нас был юный
барабанщик,
В атаках он шел впереди...

(Раптам абрывае песню.) Ціха! Здаецца, нехта ідзе... Хавайся.

Марат хаваецца. Да Ады падыходзяць Маратавы сябры: А л е с ь і
В і ц я.

Яны чымсьці моцна ўзрушаны.

В і ц я. Ада! Ведаеш... *(Голас у Віці зрываецца, ён, так нічога і не сказаўшы, пачынае плакаць.)*

А д а. Што з табой, Віця? Цябе пакрыўдзіў хто?..

М а р а т *(выбягае са свайго сховішча)*. Гавары, гавары, што здарылася...

В і ц я *(праз слёзы)*. Мама мая толькі што з Мінска вярнулася... Яна сама бачыла... *(І зноў голас у яго сарваўся.)*

М а р а т. Што яна бачыла? Што?

А д а. Мама?!

А л е с ь. Сёння ў Мінску... павесілі вашу маму...

М а р а т. Маму! Маю маму!

Марат і Ада плачуць.

В і ц я (*таксама праз слёзы*). Яны сагналі многа-многа людзей... і прымусілі глядзець...

Доўгая, цяжкая паўза.

М а р а т (*рэзка паварочваецца да сяброў, рашуча*). Я ведаю, што мне рабіць! Ведаю! (*Ён гаворыць усхваляваным, суровым голасам.*) Я буду помсціць за цябе, мама! Жорстка буду помсціць! Забойцам і катам не будзе літасці! Я клянуся табе, мама! (*Да Ады, Алеся і Віці.*) Бывайце!

А д а. Ты куды, Маратка?

М а р а т. У лес!

А л е с ь
В і ц я } (*надб'ягаюць да Марата*). І мы з табой!

М а р а т. Я не магу вас узяць. Але я папрашу там...

В і ц я. Папрасі...

А л е с ь. Ты скажы... Не, ты нічога не гавары... скажы толькі, што мы піянеры.

М а р а т. Добра, скажу. (*Развітваецца з Адай.*) Не трэба плакаць, Ада... Не трэба...

А д а. Беражы сябе, Маратка...

М а р а т ідзе, А л е с ь і В і ц я праводзяць яго і таксама знікаюць.

Ада — адна.

Заслона.

ЧАСТКА ДРУГАЯ

КАРЦІНА ПЯТАЯ

Цёмна. Гучыць песня.

Паварочвае сонца на поўдзень,
Зелянеюць травой паплавы,
Па баях, па атаках мы пройдзем,
Не схіліўшы сваёй галавы.
Будзе цяжка — мы цяжкасць асілім,
Трэба будзе памерці — памром
За Радзіму, што нас узрасціла,
За бацькоў і за родны свой дом,
Калі ж раны глыбокія будуць,
Боль пякучы заціснем рукой.
Іх ажывіць і ласкай астудзіць
Беларусь — край няскораны мой.

Перад апушчанай заслонай М а р а т у промні святла. На ім па-
рваная ватоўка, старая зімовая шапка.

М а р а т (*спыняецца, дастае з-за пазухі парабелум*).
Вось, мама... Цяпер я ўжо сапраўдны партызан... І зброя
ў мяне сапраўдная... Не лук са стрэламі... І іду я на са-
праўднае заданне... І нічога мне, мама, не страшна... Бо як
успомню пра цябе... (*Адварнуўся, потым схваў парабелум,
направіў шапку, пайшоў.*)

Песня загучала з новай сілай.

Узнямаецца заслона.

Партызанскі лагер. Адвечны густы лес. Каля зямляккі — камандзір
атрада Б а р а н о в і ч і камісар М а р т ы н ю к. Яны схіліліся над
паперамі і картай.

Б а р а н о в і ч (*пасля паўзы*). Так... План аперацыі
прадуманы. Тут усё ясна. А вось са станькаўскім гарнізо-
нам... баюся, што звесткі ў нас устарэлі.

Мартынюк. А там апошні час пеніта рабілася...
Накліч Горава, — можа, ёсць ужо ўдакладненні.

Барановіч *(голасна)*. Камандзіра разведкі — да мяне!

Галасы ў лесе:

— Горава — да камандзіра!..

— Горава — да камандзіра!..

Дарма ён Марата паслаў. Справа сур'ёзная... не для хлопчыка...

Мартынюк. Гэты хлопчык мне жыццё выратаваў.
Гораў са мною раіўся.

Барановіч. А не шкодзіла б і са мной параіцца.
Як-ніяк, а я ж усё-ткі сакратар райкома быў... Магу так-сама быць карысны.

Мартынюк. Ты тады ў рэйдзе быў.

Барановіч. І ўсё ж вы паспяшаліся.

Мартынюк. Нельга было трымаць яго больш на кухні. Разумееш... Успомні, які ён прыйшоў да нас. Маленькі дзядок... А вочы? Я ніколі не забуду гэтыя вочы... такіх у дзяцей не бывае... не павінна быць! А як пайшоў першы раз у разведку, зноў ажыў хлопец.

Барановіч. Не хлопец, а хлопчык.

З'яўляецца Гораў.

Гораў. Слухаю, таварыш камандзір!

Барановіч. Дзе апошнія звесткі аб станькаўскім гарнізоне?

Гораў. Няма яшчэ.

Барановіч. Чаму няма?

Гораў. Марат не вярнуўся.

Барановіч. Ат!.. *(Да Мартынюка.)* Бачыш?

Гораў. За Марата не турбуйцеся. Гэты не падвядзе...

Барановіч *(нерабівае)*. Вось што. *(Глядзіць на гадзіннік.)* Да дзевятнаццаці ноль-ноль далажыць разведданыя аб станькаўскім гарнізоне. Ясна?

Г о р а ў. Ясна.

У гэты момант у лесе раздаецца стрэл. Усе насцярожыліся, уважліва прыслухоўваюцца. Але далей ціха.

Б а р а н о в і ч. Што гэта яшчэ за страляніна? (*Да Горава.*) Высветліць! (*Нездаволена.*) Дысцыплінка, дысцыплінка...

Г о р а ў. Слухаюся! (*Ідзе.*)

З'яўляецца цётка Ядвіга.

Ц ё т к а Я д в і г а. Таварыш камандзір, я не ведаю, што гатаваць на вячэру. Адна бульба засталася, і тае мала...

З'яўляецца А л е н к а, дзяўчына з чырвоным крыжам на рукаве. Стаіць воддаль, чакае, пакуль скончыцца размова з цёткай Ядвігай.

М а р т ы н ю к (*жартуе*). Ядвіга Станіславаўна, а вы не ўмеце гатаваць суп з сякеры, як той салдат?..

Ц ё т к а Я д в і г а. Умею, умею... Толькі хто ў той кацёл падкіне кавалак мяса і засыпле круп?..

Б а р а н о в і ч (*расмяяўся, да Мартынюка*). А што — з'еў?

Усе смяюцца.

М а р т ы н ю к (*таксама ўсміхаецца*). З'еў. Я думваю, што з такім кухарам мы не прападзём.

Б а р а н о в і ч (*да цёткі Ядвігі*). Ідзіце, Ядвіга Станіславаўна, гатуйце тое, што ёсць... А далей мы што-небудзь прыдумаем...

Ц ё т к а Я д в і г а выходзіць.

А л е н к а (*падыходзіць да Барановіча*). Таварыш камандзір, дазвольце далажыць... Дык і ў мяне няма ўжо нічога... ні медыкаментаў, ні...

Б а р а н о в і ч (*перапыняе*). Добра, Аленка... У цябе ўсё?

А л е н к а. Не... Не ўсё. Я хацела яшчэ сказаць...

Б а р а н о в і ч *(строга)*. У цябе ўсё!

А л е н к а. Не, не ўсё...

Б а р а н о в і ч. Смірна, Аленка!

Аленка застывае.

(Пездаволена.) Дысцыплінка, дысцыплінка...

Убягае партызан К а л е н ч ы ц.

К а л е н ч ы ц *(радасна)*. Таварыш камандзір! Атрымалася! *(Прытанцоўвае.)* Атрымалася! Узрыўчаткі зараз будзе — во! З нямецкіх снарадаў плавім!

Б а р а н о в і ч. Эт! Здорова. Бяжы і перадай ад мяне падзяку...

П а р т ы з а н бяжыць.

Малайцы!.. А то — таварыш камандзір, таго няма... Таварыш камандзір — гэтага няма. Вучыся, Аленка! Як гэта мы ў школе вучылі? «Дайце толькі срок, — будзе вам і белка, будзе і свісток...» Ну, добра... Я жартую... Ідзі...

А л е н к а выходзіць.

(Да Мартынюка.) У Станькаве вялікі склад. Удасца аперацыя — дык і прадукты будуць і медыкаменты...

М а р т ы н ю к. Паспець бы людзей вызваліць...

Вяртаецца Г о р а ў, з ім — М а р а т. Яны цягнуць за сабой на вяроўцы забітага парсюка.

Г о р а ў *(наказвае на Марата)*. Ён страляў.

Б а р а н о в і ч *(да Мартынюка)*. Во! Ну што я казаў?..

М а р т ы н ю к *(да Марата)*. Ты ж ведасш загад: у лагеры не страляць!

М а р а т. Ніяк не мог спыніць каня.

Б а р а н о в і ч. Якога каня?

М а р а т *(наказвае на парсюка)*. Вось гэтага... Я на ім прыехаў.

Б а р а н о в і ч *(здзіўлена)*. На парсюку? *(Да Мартынюка.)* Ну вось... што я табе гаварыў? Забаўкі!..

М а р т ы н ю к *(да Марата)*. Ну, ну, раскажвай...

М а р а т. Ды нічога такога... Іду я на ўскраіне поля... З разведкі ўжо... Гляджу, выбягаюць свінні... адзічэлыя, — і давай бульбу дратаваць. Ну, я аднаго парсюка і злавіў... Што? Не спатрэбіцца?..

Г о р а ў. Вядома, спатрэбіцца!

М а р а т. Ганю, ганю перад сабой — стаміўся... Ускочыў на спіну, і-і-і... *(Прысвіснуў.)* А спыніць не магу!.. Давялося страляць — у вуха.

Г о р а ў. Каб я не падаспеў, даў бы яму гэты парсюк.

М а р а т. Ага! Унаў ён, а потым як ускочыць! І на мяне.

Г о р а ў. Я ўжо дабіў яго.

Б а р а н о в і ч *(наківаў галавой, не вытрымаў і засмяяўся)*. Пакліч сюды Ядвігу Станіславаўну.

М а р а т *(крычыць)*. Цётка Ядвіга!

З'яўляецца цётка Ядвіга, убачыла парсюка.

Цётка Ядвіга. А-а! Адкуль жа такі прыгажунчык? Які ж сыценькі!

М а р т ы н ю к. Вось, цётка Ядвіга, табе падаруначак прывалок адстаўпы твай пачочнік!

Цётка Ядвіга. Якое шчасце, якое шчасце...

Б а р а н о в і ч. Забірайце гэтае «шчасце» сабе.

Цётка Ядвіга. Пайшли, Маратэк, я цябе пачастую. Ты ж, напэўна, галодпенькі...

Б а р а н о в і ч. Марат яшчэ тут патрэбен.

Цётка Ядвіга *(падыходзіць да парсюка, бярэ яго за ногі)*. Ладненькі! *(Да партызан.)* Дапамажыце!

П а р т ы з а н ы дапамагаюць цётцы Ядвізе несці парсюка.

Г о р а ў. Глядзі ты, які цяжкі...

Цётка Ядвіга (*ідучы*). Дык ты, Маратка, потым... на свежанішку прыходзь...

Барановіч (*да Марата*). За царсюка дзякуй, а звесткі аб станькаўскім гарнізоне ёсць?

Марат. Ёсць. (*Дастае з-за пазухі паперку.*) Вось план размяшчэння агнявых кропак.

Барановіч, Мартынюк, Гораў і Марат схіляюцца над планам.

А вось дзе заштрыхавана — мінныя палі. Тут у іх замаскіраваны адзін кулямёт, а тут — два. У гарнізоне каля шасцідзсяці немцаў і дзесяць паліцаёў. Арыштаваныя знаходзяцца вось дзе. На чатыры гадзіны раніцы прызначаны расстрэл.

Мартынюк. Колькі арыштаваных?

Марат. Не ведаю... Ніхто не ведае... З другіх вёсак прывезлі...

Барановіч. Ну, дзякую табе, Марат. Заданне ты выканаў на пяць!

Гораў (*надміргнуў Мартынюку*). І нас з камісарам не надвёў... (*Абдымае Марата за плечы.*) Ідзі, брат, да цёткі Ядвігі, частуйся свежанішкай...

Марат. Паспею. (*Да камандзіра.*) Таварыш камандзір, я сёння зноў «Дзікага вепрука» і «Каршунова кіцюра» бачыў...

Барановіч. Каго, каго?

Марат. Ну, маіх сяброў... Віцю і Алеся...

Барановіч. Юным пакаленнем у нас загадвае камісар. Да яго і звяртайся.

Мартынюк. А-а, помню, помню... Хлопцы слаўныя.

Марат. Яны ўжо вялікія сталі. (*Паказвае.*) Во якія! Можна, возьмем іх?

Мартынюк (*падумаў*). Не, скажы ім, што там яны нам больш патрэбныя.

Марат. Добра. Так і скажу. (*Спрытна навярнуўся, стукнуў абцасамі стаптаных ботаў, пабег, па-хлапечы сарваўшыся з месца.*)

Мартынюк *(задуманна)*. Больш паўгода прайшло, як загінула яго маці...

Барановіч. І якія паўгода!..

Заслона.

КАРЦІНА ШОСТАЯ

Пуня. Ля сцяны драўляныя цары, а пад вузенькім акенцам з тоўстымі кратамі невялічкі столік. На ім — алюмініевая копаўка, кавалак хлеба.

Ля століка на драўляным зэдліку сядзіць маёр Штрасель. Пасярод пакоя стаяць Ян Фіглеўскі і нейкі худы, высокі мужчына ў форме байца Чырвонай Арміі.

У мужчыны скрываўлены твар.

Штрасель *(да Фіглеўскага)*. Нох айн маль! Ішчо, ішчо!

Фіглеўскі шырока размахваецца і з усяе сілы б'е худога мужчыну па твары.

Мужчына *(енчыць)*. Ой... Ты, Яп, лягчэй! Не дужа старайся. Так і да смерці забіць можна...

Штрасель. Нічога, нічога... Трэба, каб усё было натуральна. За такія грошы, што мы табе плоцім, можна і нацярнець.

Мужчына. Няхай яны згараць, тыя грошы.

Фіглеўскі. Ага! Хай згараць!.. Ды за такія грошы статак кароў купіць можна... Каб не немцы, ты б, галубок, і дасюль клапаў у турме карміў бы...

Мужчына. Ды што там — тры гады! Я ж за крадзеж — не за што іншае...

Штрасель. Генуг! Хопіць! Мы цябе з турмы вызвалілі. За гэта ты павінен нам памагаць. *(Да Фіглеўскага)*

га.) Прайдзіся па ім яшчэ раз. Я зараз вярнуся. Страшна-на не люблю, калі мужчына енчыць. *(Выходзіць.)*

Фіглеўскі б'е мужчыну.

Мужчына *(падае)*. Хопіць, хопіць!..

Фіглеўскі *(садзіцца, закурвае)*. Мне што, хопіць, дык хопіць... Я ж дзеля цябе стараюся... Каб ніякай падзронасці...

Мужчына *(прыўзнямаецца, з пагрозай)*. Запомняць яны мае тры гадоўкі... Ужо ж я пастараюся... І гэтыя мае сінякі ім бокам вылезуць!

Штрасель *(вяртаецца)*. Вось так і ляжы. *(Да Фіглеўскага.)* А ты цяпер цягні сюды тую дзяўчыну.

Фіглеўскі. Якую?

Штрасель. Ну, дачку той павешанай партызанкі.

Фіглеўскі. Аду Казей?

Штрасель. Так, так, яе... Мы пакінем іх разам. *(Паказвае на мужчыну; да мужчыны.)* А ты пастарайся, каб яна паверыла. Ты павінен улезці ёй у душу... Гэты атрад — нам як костка ў горле... Мы павішны мець там свайго чалавека.

Фіглеўскі. А як мы будзем звязвацца з ім?

Штрасель *(да мужчыны)*. У квадраце пумар сем на парашуце мы спусцім табе радыёперадатчык. Запомні, дзе шукаць: у квадраце пумар сем. З табой будуць звязвацца на аўторках з пяці да шасці вечара. Ты чуеш мяне?

Мужчына. Чую.

Штрасель. Не забудзь сваё новае прозвішча...

Мужчына. Не забуду... Я — Лагуцкі.

Штрасель *(да Фіглеўскага)*. Дык цягні ж яе, чаго чакаеш.

Фіглеўскі. Зараз, зараз!..

Выходзіць і хутка вяртаецца, вядучы збітую Аду. Штурхае яе да нараў.

Штрасель *(да Фіглеўскага, паказваючы на мужчыну)*. Калі заўтра не прызнаецца, расстраляць!

Ф і г л е ў с к і. Слухаюся.

Дзесьці далёка пачуўся стрэл. Штрасель і Фіглеўскі пасцярожыліся.

Прыслухоўваюцца.

Што гэта?

А ў наступны момант за сцэнай узнімаецца шум, лямант, чуюцца воклічы: «Партызанен! Партызанен!»

(Захваляваўся.) Пан Штрасель, дык што ж рабіць будзем? Уцякаць?

Ш т р а с е л ь. Не ўцякаць, а адступаць... Калі не здолеем адбіцца.

Ф і г л е ў с к і. А з імі — як?

Ш т р а с е л ь. З імі? *(Імгненна прыняў рашэнне.)*
Яны — хай тут застаюцца!

Штрасель і Фіглеўскі выбягаюць.

Страляніна з кожнай секундай становіцца ўсё бліжэй і бліжэй. Ужо чуваць крыкі «ўра». Мужчына трывожна прыўзнімае галаву, стогне, глядзіць на Аду. Трашчаць дзверы. У пакой урываюцца Гораў, Марат, партызан і медсястра Аленька. У Марата — аўтамат, партызанская шапка, на поясе — граната.

М а р а т *(убачыў Аду)*. Ада, сястрычка! Ты тут?!
Глядзіце, яна нежывая!

Г о р а ў *(таксама схіліўся да Ады)*. Дыхае.

А л е н к а *(прыўзнімае Аду, да Марата)*. Падай вады!

Ваду падае Гораў.

А д а *(апрытомнела)*. Дзе я?

М а р а т. Гэта мы... Гэта я, Адачка... Цяпер ты з намі!..

А д а *(слабым голасам)*. Маратка... *(Заплакала.)*

А л е н к а *(крычыць у дзверы)*. Насілки сюды, насілки!

Г о р а ў *(партызанам)*. Хутчэй.
Уваходзяць партызаны з пасілкамі, забіраюць мужчыну.
М а р а т і А л е н к а, падтрымліваючы пад рукі, выводзяць А д у.

Заслона.

Перад заслонай — М а р а т.

М а р а т *(аглядаецца)*. Якое сяло... Што зрабілі... Зусім не пазнаць... Нават буслы не селянца... А ціха як... ні пеўняў, ні сабак...

Асцярожна, крадком, выходзяць Віця і Алесь. Убачылі Марата.

В і ц я *(радасна)*. Вось ён! Марат! *(Кідаецца да Марата.)*

А л е с ь *(крычыць некуды за сцэну)*. Хлопчыкі! Дзяўчычкі! Сюды! Тут ён... Сюды, сюды цягнуце. Эх вы, слабыя...

З'яўляюцца дзеці. Яны цягнуць мех бульбы. Спыняюцца крыху воддаль, аглядаюць Марата, яго партызанскае адзенне.

В і ц я *(да дзяцей)*. Падыходзьце бліжэй, не бойцеся. Гэта ж Марат!

Н а д з е й к а *(наказвае на гранату, якая вісіць у Марата на поясе)*. Ага, граната...

В і ц я *(да Марата)*. Мы цябе ўсюды шукалі. Дазоры выставілі.

А л е с ь *(наказвае на мех бульбы)*. Вось, брат, цэлы мех для вас пазбіралі. А бульбачка, адна ў адну.

Н а д з е й к а *(дастае адну бульбіну)*. Во, бачыш, якая... Гэта я знайшла...

М а р а т *(цёпла)*. Надзейка?! Якая ты стала худзеніка... А што ў цябе з нагой?

Н а д з е й к а *(паглядзела на свае босыя ногі)*. Нічога... Тронкі пазбівала... Але нават і крыві няма... Вунь

Пецька — як пачне кашляць, дык адразу прыгаршчы крыві...

М а р а т. Чаго ж вы ў бальніцу не едзеце? У немцаў жа бальніца ў Дзяржынску.

Н а д з е й к а. Ага!.. Пойдзеш да іх!

П е ц я. Як пачнуць кроў выкачваць... У мяне аж дзве шклянкі ўзялі...

В е р а ч к а. Я нават з крэсла звалілася...

Пеця моцна закашляўся.

Марат моўчкі дастае кавалак хлеба, разламвае і раздае ўсім па-трошку.

А л е с ь. Марат, а ты да нас назусім? Ці зноў у лес?

М а р а т. У лес...

В е р а ч к а. І зноў немцы прыйдуць...

В і ц я. А пра нас — ты больш не гаварыў... Можна нам з табой?..

А л е с ь. Камісар жа нас ведае... Мы ж яго разам у лесе хавалі.

М а р а т. Пачакайце трохкі... Зусім трошачкі!.. (*Памаўчай.*) Ну, я пайду... Трэба ісці...

В і ц я. Марат! Немцы прымушаюць нас вучыцца па іх падручніках. А мы не хочам.

Н а д з е й к а. Мы хочам тыя... што Ганна Аляксандраўна вучыла...

В е р а ч к а. Пра Чапая...

Н а д з е й к а (*успамінае дыктант пра Чапая, які дыктавала Ганна Аляксандраўна*). «Помняць людзі Чапая... Любяць людзі Чапая... Не загінуў Чапай... Пераплыў ён Урал-раку...»

Ад успамінаў пра маці ў Марата на вачах з'явіліся слёзы. Ён нізка апусціў галаву, стаіць, глыбока задумаўшыся. Нехта з дзяцей штурхае Надзейку, каб яна спынілася.

(*Заціхаючы.*) «Кажуць людзі, што бачылі яго потым у

чорнай бурцы на белым капі і на Волзе, і на Доне, і ў кубанскіх стэпах бяскрайніх...»

В і ц я. Дык, можа, табе трапяцца нашы падручнікі...

М а р а т. Добра! Я знайду вам падручнікі! (*Ідзе.*)

А л е с ь (*услед*). Марат! А бульбу!

Д з е ц і падхопліваюць мяшок з бульбай, бягуць даганяць М а р а т а.

КАРЦІНА СЁМАЯ

Партызанскі лагер.

М а р а т (*разгойдваецца на схіленым дрэве, падлятае з кожным разам усё вышэй і вышэй, прыпяваючы*). І вышай... І вышай... І вы-ы-шай!..

З'яўляецца цётка Ядвіга з міскай у руках.

Цётка Ядвіга. Злазь, Маратэк, што ты робіш?! Галаву скруціш!..

М а р а т (*смяецца, разгойдваецца яшчэ мацней, спявае яшчэ грамчэй*). І вышай... І вышай... І вышай!..

Цётка Ядвіга. Ты паглядзі лепей, што я табе прынесла!.. Ты ж яшчэ і не еў нічога... І не спаў...

М а р а т (*глядзіць зверху ў міску*). О! Нешта смачна пахне!.. (*Саскочыў з дрэва, бярэ ў цёткі Ядвігі міску, лыжку, садзіцца тут жа пад дрэвам, пачынае з асалодай есці, прыгаворвае.*) А, смачна! А, добра! У жыцці ніколі такога не еў!

Цётка Ядвіга. Гарэзнік ты! Дзіця горкае! То ж трэба — вярнуўся з разведкі і адразу на гушкалку!..

М а р а т. Э-э! Гэта не проста гушкалка. Я, цётка Ядвіга, трэніруюся...

Цётка Ядвіга. Чаго, чаго?

М а р а т. Трэніруюся! Вайна скончыцца — у маракі надамся, як татка... А там, на моры, знаеце, як гайдае!..

Не так... О-ей-ей (*Аддае пустую міску.*) Ну, усё... Дзякую, цётка!.. А цяпер, і праўда, спаць захацелася! (*Пазяхае.*) Заснуць бы зараз!

Цётка Ядвіга. А хто табе не дае? Ідзі ў зямлянку...

Марат. Не... (*Бярэ аўтамат, што ляжаў пад дрэвам, уладкоўваецца спаць.*) Тут лепей... Лес... Птушкі... Хораша! Хутка суніцы даспеюць... А тады арэхі... (*Пазяхае.*)

Цётка Ядвіга (*накрывае яго сваёй ватоўкай*). Спі, Маратэк, спі... (*З тугой.*) Дзе мой Ясік цяпер?

З лесу выходзяць Аленка і мужчына, якога біў Фіглеўскі. У мужчыны забінтавана галава, ён абапіраецца на кіёк. Аленка падтрымлівае яго. Лагуцкі пастуквае кіёком па дрэве.

(*Да іх.*) Ціха вы, Марат спіць. (*Пайшла.*)

Мужчына (*глядзіць навокал*). Няўжо? Няўжо я жыву? Няўжо гэта праўда, Аленка? І сонца, і лес...

Аленка. Праўда, таварыш Лагуцкі, праўда.

Лагуцкі. Эх, Аленка, а як яны мяне мучылі, як мучылі... Падвешвалі за погі ўніз галавой і прымушалі так вісець... Заганялі іголки пад пазногці... (*Ён гаворыць і ўвесь пачынае калаціцца.*)

Аленка. Не трэба, таварыш Лагуцкі, успамінаць пра гэта... Не трэба. Супакойцеся.

Лагуцкі. Не, Аленка, забыць такое немагчыма. (*Паўза.*) Хочаш, Аленка, я пазбіраю табе кветак?

Аленка. Вам, таварыш Лагуцкі, яшчэ пяможна многа хадзіць... І лякарства час прыняць.

Паўз іх праходзяць Гораў і Ада. Мужчына пільна глядзіць услед Гораву, знікае разам з Аленкай.

Гораў (*у яго праз плячо гармонік*). І ўсё ты мне, Адачка, не верыш... А я вось песню сам прыдумаў.

Ада (*з недаверам*). Песню?! Сам?

Гораў. Ну, не ўсю песню... Словы не мае, маніць не

буду. Мне іх Марат даў. Яны ў яго ў блакпоце запісаны.
А вось музыка...

А да *(нерабівае)*. Віктар... а чаму ты... сівы?.. Малады — а сівы...

Гораў апусціў галаву, маўчыць.

І ў цябе — нешта... няшчасце якое?

Г о р а ў. Потым, Адачка... Я яшчэ, знаеш... не магу гаварыць пра гэта. *(Другім тонам.)* Дык хочаш паслухаць песню?

А да. Хачу. Толькі ціха. Марат спіць.

Г о р а ў *(акампаніруе сабе на гармоніку, спявае)*.

Паварочвае сонца на поўдзень,
Зелянеюць травой паплавы,
Па баях, па атаках мы пройдзем,
Не схіліўшы сваёй галавы.

Будзе цяжка — мы цяжкасць асілім,
Трэба будзе памерці — памром
За Радзіму, што нас узрасціла,
За бацькоў і за родны свой дом.

З зямлянкі выходзяць Б а р а н о в і ч і М а р т ы н ю к. Яны ўважліва слухаюць, як спявае Гораў.

М а р т ы н ю к *(да Барановіча)*. А ты ведаеш, хто гэтыя вершы напісаў? Наш лейтэнант... Добры быў паст...

Б а р а н о в і ч. Загінуў?

М а р т ы н ю к. Тут... недалёка... у самым пачатку вайны.

Г о р а ў *(спявае)*.

Калі ж раны глыбокія будуць,
Боль пякучы заціснем рукой.
Іх ажывіць і ласкай астудзіць
Беларусь — край няскорапы мой.

А да *(пасля паўзы)*. Няўжо сам, Віктар?

Г о р а ў. Зноў не верыш?.. Пойдзем лепш, пагуляем...

Б а р а н о в і ч. Пачакай, Гораў. А ты, Адачка, пра-
бач... У нас тут — размова...

А д а пайшла.

Ты дзе гэтую запіску знайшоў? *(Паказвае запіску.)*

Г о р а ў. Якую? *(Глядзіць.)* А-а, гэта мы немцаў у
Зарэччы крыху папалохалі. Уварваліся ў хату — бачым,
фрыцаў няма, а да сцяны запіска прышпілена.

М а р т ы н ю к *(чытае)*. «Я не ведаю, хто ён і як вы-
глядае, інакш я напісаў бы вам пра гэта, але я ведаю да-
кладна, што ў вашу брыгаду засланы гестапаўскі агент.
Не сумнявайцеся ў праўдзівасці гэтай запіскі».

Б а р а н о в і ч. Подпісу няма.

М а р т ы н ю к. Ад каго можа быць такая запіска? Ад
сябра ці ад ворага?

Г о р а ў. Такую запіску мог напісаць і сябар і вораг.

Б а р а н о в і ч. Калі яе напісаў сябар, то зразумела,
для чаго — каб папярэдзіць. А нашто ворагу пісаць такія
запіскі?

М а р т ы н ю к. О-о, у ворага свой разлік — пасеяць у
атрадзе падазронасць, педавер'е.

Б а р а н о в і ч. Трэба праверыць. Зраднік небяспеч-
ней за немца. Гэта нож у спіну.

Г о р а ў. У апошні час нам нешта не шанцуе. Вось ужо
двое маіх разведчыкаў нарваліся на засаду.

М а р т ы н ю к. Можа, выпадкова, а можа, і не...

Б а р а н о в і ч. Вось бы прабрацца да самога маёра
Штраселя...

М а р т ы н ю к. Да маёра Штраселя — наўрад ці ўдас-
ца. Хаця б да Фіглеўскага. Магчыма, што і ён ведае.

Б а р а н о в і ч *(да Горава)*. Як думаеш — каму з тваіх
хлопцаў даручыць?

Г о р а ў. Дазвольце самому!

Б а р а н о в і ч. Не, хай — Марат, Ён лепш за ўсіх ве-
дае Станькава...

М а р т ы н ю к. Але ж і яго там добра ведаюць.

Б а р а н о в і ч. Нічога. Хлапчук менш падазронасці выкліча. Цяпер многа дзяцей з торбамі па сёлах ходзяць. Вось і мы яго пад жабрака пераапрацем...

Г о р а ў. Ды ён толькі на досвітку з разведкі вярнуўся. Хай адпачне...

Б а р а н о в і ч. Можа, мне больш, як вам, шкада хлопца... У самога такі... Але марудзіць пельга... А для цябе ёсць іншае заданне... Пайшлі.

Б а р а н о в і ч і Г о р а ў ідуць.

Камісар падыходзіць да Марата, які спіць, схіляецца над ім.

М а р т ы н ю к (*цёпла*). Спіш, сыноч? Але мушу пабудзіць цябе. Ты думаеш, мне лёгка гэта рабіць? Хіба я не разумею, што ты яшчэ хлопчык? Табе трэба яшчэ сядзець за партай, вывучаць свет і яго таямніцы... Але што зробіш, Марат! І я, дарослы, і ты, хлопчык, пакляліся: «Хутчэй загінуць у жорсткім баі з ворагам, чым аддаць сябе, сваю сям'ю і беларускі народ у рабства крываваму фашызму». (*Кранае Марата.*) Уставай, Марат! Уставай! Табе трэба ісці!

Марат прыўзнямае галаву і зусім па-дзіцячаму трэ кулакамі вочы.

Заслона.

Перад заслонай. Крадучыся і палахліва азіраючыся, выходзіць Лагуцкі. У яго ў руках партатыўны радыёперадатчык. Ён укленчыў, пачынае перадаваць, адбіваючы ключом і паўтараючы тое, што перадае.

Л а г у ц к і. ...У чацвер, у вёску Вялікі Бор, паўтараю... у вёску Вялікі Бор пойдзе сам начальнік разведкі Віктар Гораў... Віктар Гораў... Прашу сустрэць... Прашу сустрэць... Пераходжу на прыём, пераходжу на прыём... (*Некаторы час слухае.*) Добра... Высветлю... Ёсць, ёсць...

Скончыўшы працаваць з радыёперадатчыкам, *М а г у ц к і*, усё па-
лахліва азіраючыся, выходзіць.

На авансцэне з'яўляецца *М а р а т*. Ён апрануты ў нейкае рыззё,
на баку жабрацкая торба. Ён ідзе, а пасустрач яму выходзіць
В е р н е р. Марат хацеў непрыкметна прашмыгнуць паўз Вернера,
але апошні хапае яго за руку.

В е р н е р. Пачакай, пачакай, куды ты так спяша-
ешся?

М а р а т. Пусціце... Мяне дома чакаюць... Далёка
ісці...

В е р н е р (*уважліва глядзіць Марату ў твар*). Мала-
ды чалавек, а мы, здаецца, з табой сустракаліся. (*Асвят-
ляе твар Марата ліхтарыкам.*) Ну, вядома, сустракаліся.
Тут, у Станькаве...

М а р а т. Не, я ніколі ў Станькаве не жыў. Я вас пер-
шы раз бачу. Адпусціце мяне... (*Пачынае румзаць.*)

В е р н е р (*не звяртае ўвагі на яго слёзы*). Ты вельмі
смелы, але зусім не асцярожны. Табе ў той раз пашанца-
вала.

М а р а т. А мне заўсёды шапцуе. Мама казалася, што я
парадзіўся ў кашулі.

В е р н е р (*пасля паўзы, другім тонам*). Дык ты пры-
знаўся, што ты партызанскі разведчык.

М а р а т. Няпраўда!

В е р н е р (*рэзка, павышае тон*). Хто паслаў?

М а р а т. Галадаем... Дома есці няма чаго... (*Зноў па-
чынае румзаць.*)

В е р н е р. Не прыкідвайся дурнем. (*Моцна сціскае
яму рукі.*) Хто паслаў?!

Марат маўчыць.

Нічога! Загаворыш як міленькі... Ты калі-небудзь стаяў
босы на гарачым вуголлі?

Марат маўчыць.

Ну, дык пастаіш. Пайшли. (*Цягне яго за руку.*)

М а р а т (*упіраецца*). Дзядзечка, я ж праўду кажу...
Я не разведчык...

В е р н е р. Пайшли!

М а р а т ідзе першы, В е р н е р азірнаўся і пайшоў за ім.

КАРЦІНА ВОСЬМАЯ

Партызанскі лагер. Каля зямлянкі камандзір, камісар,
п а р т ы з а н ы.

К а л е н ч ы ц. Вось яго аўтамат і сумка...

Барановіч моўчкі бярэ сумку.

М а р т ы н ю к. Эх, Гораў, Гораў... (*Памаўчай, узды-
хнуў.*) Эх ты, Гораў, Гораў...

Б а р а н о в і ч (*да партызана*). Вось што, Каленчыц,
прынеш узвод разведкі. І аўтамат — вазьмі...

К а л е н ч ы ц (*беручы аўтамат*). Ёсць прыняць узвод
разведкі! (*Памаўчай.*) Можна ісці?

Б а р а н о в і ч. Ідзі!

К а л е н ч ы ц выходзіць.

Ну, што скажаш, камісар?

М а р т ы н ю к. Тут без здрадніка не абышлося. У ла-
геры сапраўды пехта ёсць... Хто?..

Б а р а н о в і ч. Каб ведаць — хто!..

З'яўляецца К а л е н ч ы ц.

К а л е н ч ы ц. Таварыш камандзір! Прыбыў з развед-
кі Марат Казей. Языка прывёў.

М а р т ы н ю к. Языка? Вось хлопец! Ён жа адзін
быў... Як жа гэта ён?..

Б а р а н о в і ч (*да Каленчыца*). Пакліч сюды.

К а л е н ч ы ц пайшоў.

Не, ты падумаў! Га?! Языка.

М а р т ы н ю к. Цудоўны хлопец.

Б а р а н о в і ч. Чалавек сапраўдны будзе. Такія не для сябе жывуць, для людзей.

З'яўляецца М а р а т, невясёлы, ледзь стрымлівае слёзы.

М а р а т (*няпэўным голасам дакладвае*). Дазвольце далажыць... Таварыш камаўдзір... па вашаму загаду... (*Адварнуўся.*)

М а р т ы н ю к. Ты што, таварыш Казей... Ну, ну... Разведчык Казей, баявы партызан...

М а р а т (*скрозь слёзы*). Горава шкада... Камаўдзір жа ён мой... быў...

М а р т ы н ю к. Не той жыве болей, хто жыве долей.

Б а р а н о в і ч. Дакладвай, Казей, дакладвай.

М а р а т. Я прывёў лейтэнанта Вернера.

Б а р а н о в і ч. Вернера?

М а р т ы н ю к. Як жа табе ўдалося?

М а р а т. Спачатку ён мяне схашіў. Напалохаў страшэна. Ледзь руку не выкруціў... А потым і кажа: «Гэта я вам пакінуў запіску...» І напрасіў правесці яго да партызан. Ну я і прывёў.

Б а р а н о в і ч (*строга*). Як жа ты ўзяў на сябе такую адказнасць? А можа, ён толькі прыкідваецца нашым сябрам?

М а р а т (*горача*). У яго ёсць сакрэтныя дакументы... І прозвішча шпіёна ўжо ведае...

Б а р а н о в і ч. Ён пазваў табе?

М а р а т. Не. Хоча паведаміць вам асабіста. Ды вунь яго вядуць.

З'яўляецца К а л е н ч ы ц, які вядзе В е р н е р а.

Б а р а н о в і ч. Лейтэнант Вернер?

В е р н е р. Так. Лейтэнант Вернер.

Б а р а н о в і ч. Мы чулі пра вас.

В е р н е р. Я таксама пра вас чуў. І даўно шукаў выпадку трапіць да вас. Майн гот, куды толькі не забралася

вайна! Яна ўзнімае пыл у Лівійскай пустыні, грозна грыміць у Балканскіх гарах, яна прыйшла і сюды, у гэтыя ціхія беларускія лясы.

Б а р а н о в і ч. Фашысты хочуць захапіць увесь свет. Але гэта ім не ўдасца...

В е р н е р. Так. Вайна, якую вядзе Гітлер, несправядлівая, ганебная, сорам для ўсіх сумленных немцаў.

Да іх падыходзіць група партызан, сярод якіх, абапіраючыся на кіёк, Лагуцкі. Ubачыўшы Вернера, ён пасцярожыўся.

Супраць вас выступае карны атрад пад камандаваннем маёра Штраселя. Яму прыдадзены чацвёрты стралковы полк, зняты з фронту.

М а р т ы п ю к. Ого, якія сілы.

В е р н е р (*дастае з-пад мундзіра паперы, перадае Барановічу*). Паглядзіце гэтыя дакументы.

Б а р а н о в і ч (*глядзіць*). Ого, сапраўды каштоўныя звесткі. (*Перадае паперы Мартынюку*.) Мы іх адправім на Вялікую зямлю, у Маскву. Дзякуй! (*Паціскае руку Вернеру*.)

В е р н е р. У вас тут ёсць адзін чалавек, засланы маёрам Штраселем, яго завуць...

Б а р а н о в і ч (*перапыняе яго*). Аб гэтым — пазней... (*Паказвае на зямлянку*.) Там!..

Барановіч накіроўваецца да зямлянкі. Вернер ідзе за ім. Лагуцкі азірнуўся навокал. «Што рабіць?» Раптам ён выхоплівае пісталет і страляе ў Вернера. Вернер падае.

М а р а т. Навошта? Навошта вы яго забілі?

Л а г у ц к і. Гэта ён... ён, ён... дапытваў мяне... Ён, ён... (*Да Марата*.) А табе што, шкада яго? Шкада?

В е р н е р (*прыўзнімаецца*). Л-лагуцкі... Агент... Л-лагуцкі... (*Памірае*.)

Лагуцкі хутчэй здагадаўся, чым пачуў, што Вернер назваў яго прозвішча. Ён адкідвае кіёк, на які абапіраўся, і стрымгалоў бяжыць у лес.

Партызаны кідаюцца за ім: — Стой! Стой!
Чуюцца стрэлы.

А л е н к а (*абурана*). А я гэтага гада выходжвала!
Тфу! Каб ведала — сваімі б рукамі задушыла.

Ц ё т к а Я д в і г а (*у абурэнні бегае па сцэне*). І як
такіх зямля посіць?! Успомні, Аленька, як ён табе гаварыў...
што ён табе гаварыў... Я назбіраю табе кветак... Як ён усіх
нас абышоў... А мы яму верылі... Верылі...

А д а (*стаіць ля зямлянкі, зусім спустошаная*). А Вік-
тара няма... Загінуў Віктар... І можа, праз гэтага гада...

Вяртаюцца ўсе, хто бег за Лагуцкім.

Б а р а н о в і ч (*хаваючы пісталет у кабуру*). Саба-
ку — сабачая смерць! (*Да ўсіх, наказайшы на Вернера.*)
А яго пахаваць з усімі ваеннымі ўшапаваннямі.

П а р т ы з а н ы моўчкі выносяць В е р н е р а.

М а р т ы н ю к. Таварыш камандзір, што будзем ра-
біць? Прымем бой ці адыдзем?

Б а р а н о в і ч (*пасля роздуму*). Лічу, што пры такой
сітуацыі ўступаць у бой нельга. Пакінем лагер зараз жа...
Ты, камісар, прасачы, каб замініравалі як след... (*Убок.*)
Камандзіраў атрадаў — да мяне!..

Г а л а с ы: — Атрадныя, да камандзіра!

— Атрадныя, да камандзіра!

У лагеры ажыўлены рух.

Заслона.

Перад заслонай праходзяць у паходным рыштунку п а р т ы з а н ы.
Некаторыя нясуць кулямёты, іншыя — гаспадарчы скарб. З імі —

М а р а т. Раптам ён спыняецца.

М а р а т. Падручнікі забыў... Падручнікі... (*Вярта-
еца.*)

Узнімаецца заслона.

Партызанскі лагер. Толькі цяпер тут пуста і ціха. Але вось чуецца трэск галінак, і ў лагер вяртаецца *Марат*. Ён ідзе асцярожна, пятляючы, як заяц, стараючыся выбіраючы месца, дзе ступіць.

Марат. Каб хаця на ўласную міну не трапіць. (*Тры-вожна азіраецца.*) Здаецца, фашысты сюды яшчэ не дайшлі. (*Круціць галавой.*) Але як гэта я забыўся? Праўду кажуць, за дурной галавой і нагам непакоі. Столькі падручнікаў пакінуў. Збіраў, збіраў, і вось маеш...

Спускаецца ў зямлянку за падручнікамі. А ў гэты момант на паляны з'яўляюцца маёр *Штрасель*, *Фіглеўскі*, паліцаі, немцы. Спыніліся, глядзяць.

Фіглеўскі (*азіраючыся*). Нікога няма, уцяклі...

Штрасель. Разведка ў іх добрая. (*Да карнікаў.*) Абшукаць!

Карнікі разбрыдаюцца па паляны. Адзін з іх уваходзіць у зямлянку і з крыкам «Партызап! Партызап!» выштурхоўвае адтуль *Марата*.

Фіглеўскі (*убачыў Марата, аж зарой*). Вось ён! Вось! Сам бог пасылае гэтага нягодніка да нас у рукі! (*Выхоплівае пісталет, камандуе.*) Рукі ўгору!

Марат паволі падымае рукі ўгору. *Фіглеўскі* падскаквае да яго, абшуквае. Дастае з кішэняў пісталет, дзве гранаты, патроны і... некалькі сцяжкоў.

Штрасель (*да Марата*). Можаш апусціць рукі. Цяпер ты ад нас усё роўна пйдзе не дзенешся.

Фіглеўскі. Куды найшоў атрад? (*Да Марата, груба.*) Ану, адказвай!

Марат. Не ведаю, пра што вы пытаецеся?

Фіглеўскі. Гавары, хутчэй!

Марат (*адцягваючы час*). А вы мяне не расстраляеце?

Штрасель. Скажаш — будзеш жыць.

Марат. Зараз я вам скажу... Так... Дайце сарыен-

тавацца... Дайце сарыентавацца... (*Ён узлазіць на схіленае дрэва, разгойдваецца, працягваючы гаварыць.*) Так... Значыць, тут у нас — поўдзень... А тут у нас — усход... не, не так... Поўдзень тут, а тут поўнач. А яны пайшлі... (*Паказвае ў супроцьлеглы бок.*) Туды!..

Тым часам дрэва разгайдалася так, што амаль выпростваецца і...

М а р а т знікае. Відаць, ён схапіўся за галіну другога дрэва і знік у зарасніку. Фіглеўскі і Штрасель доўга не могуць прыйсці ў сябе. Нарэшце яны апамяталіся, выхапілі пісталеты, бязладна страляюць.

Ф і г л е ў с к і. Уцёк!

Бягуць даганяць. Выбух, крыкі.

Заслона.

Перад заслонай

М а р а т і камандзір Б а р а н о в і ч.

Б а р а н о в і ч (*строга*). Як ты пасмеў!.. Без дазволу... Вярнуцца ў лагер! Вось вазьму зараз папружку і адлупцю, як маленькага.

М а р а т. Але ж затое яны падарваліся... Штрасель і Фіглеўскі.

Б а р а н о в і ч. Падарваліся... Гэта магло скончыцца і не так.

М а р а т. Але ж усё скончылася добра...

Б а р а н о в і ч. Ну, глядзі, глядзі ў мяне!.. Каб гэта было апошні раз... Дысцыплінка, дысцыплінка... (*Агледзеўся.*) А зараз слухай! Нам трэба абавязкова звязацца з суседняй брыгадай... З чапаеўцамі... Інакш нам не вырвацца з блакады... Ты разумееш, якое гэта важнае заданне?

М а р а т. Разумею, таварыш камандзір.

Б а р а н о в і ч. Дарога небяспечная. Пройдзеш?

М а р а т. Прайду! Прабяруся!..

Б а р а н о в і ч. Будзь асцярожны... Ну... (*абняў, па-маўчай*) ідзі! Ідзі, сыноч!

Яны разыходзяцца ў розныя бакі.

ЭПІЛОГ

Ноч. Мастоц. Магчыма, той самы, каля якога трое сяброў у самым пачатку гулялі ў індзейцаў. Той самы, ды не той. Зараз каля мастка ляжаць тры партызаны. Ім ужо не падняцца. А чацвёрты —

М а р а т. Ён прылёт на мастку і страляе з аўтамата.

Туды, у змрок, дзе прытаіліся ворагі. Але вось патроны скопчыліся. Марат адкідае аўтамат, хапае гранату. Ужо чуваць галасы:

— Здавайся, рус!

— Здавайся!

М а р а т (*выпростаецца на ўвесь рост, хаваючы гранату за спіной*). Бярыце ж мяне! Ну! Бярыце! Хутчэй! Хутчэй!

Галасы ўсё бліжэй.

(*Ускінуў руку з гранатай.*) За цябе, мама!

Выбух.

Цемра. І адразу ж вузкі прамень святла выхоплівае з цемры зламаны масток і на яго парэпчы чырвоны сцяжок.

Заслона.

ТЫДЗЕНЬ ВЕЧНАГА КАХАННЯ

Камедыя-вадэвіль у трох дзях

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

М а т ы л ь — загадчык бюро загса.
Н а р э й к а — дырэктар камбіната «Сервіс».
З і н а ч к а — сакратарка бюро загса.
М а к с і м а ў н а — прыбіральшчыца.
Д з е д Д а н і л а — дворнік.
А л і м п і я д а — прыгожая жанчына сярэдніх гадоў.
М і х а с ь •
В і к т а р } рабочыя камбіната «Сервіс».
М а р ы н а }
Д з я д о к.
К а ц ь к а - з а д а в а к а.
П р ы г а ж у н ч ы к.
Д а ў г а л ы г і.
Д з я ў ч ы н а.
Х л о п е ц.
М і л і ц ы я н е р.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

КАРЦІНА ПЕРШАЯ

Зялёны парк. Самы звычайны. Дрэвы, кусты, лаўкі. Вечар. Дзесьці ў лісцях дрэў пахаваліся няяркія ліхтары, таму ў парку пануе паўзмрок.

На лаўках сядзяць закаханыя пары. Аднекуль ціха льецца песня аб каханні.

Любоў! *
Любоў —
Пільнуе нас усюды,
Ніякіх не чакаючы нагод.
Любоў да нас
прыходзіць светлым цудам,
А часам...
і зусім наадварот.
Любоў!
Любоў!
І радуе і мучыць.
Трывог пямала з ёю і турбот.
Любоў два сэрцы
назаўсёды злучыць,
А часам...
і зусім наадварот.
Любоў!
Любоў —
І ўсё наўкол так міла.
Нястрымна кліча нас яна ў палёт.
Любоў дае
апёльскія нам крылы,

---

* Тэксты песень — А. Вольскага.

А часам...
і зусім наадварот.
Любоў!
Любоў —
І хутка заспявае
Ды загудзе вясельны карагод.
Любоў адна
на ўсё жыццё бывае,
А часам...
і зусім наадварот.

У парк заходзіць мужчына сярэдняга веку ў саламяным капелюшы. Ён накіроўваецца да цэнтральнай лаўкі, мабыць, хоча нешта спытаць у закаханых, што сядзяць на ёй. Але як толькі ён пачынае набліжацца да лаўкі, музыка пачынае гучаць мацней, нават грывець, калі ён падыходзіць зусім блізка, яна нібы аберагае закаханых ад «трэцяга лішняга». І слоў чалавека, хоць ён нешта і гаворыць, зусім не чуваць. Тады чалавек адыходзіць ад гэтай лаўкі (музыка адразу цішэе) і ідзе да другой. І зноў пачынае грывець абаронца-музыка, чалавек бяжыць да трэцяй лаўкі, потым да чацвёртай, але ні да адной з іх ён не можа даступіцца, штосьці сказаць ці запытаць, бо закаханым не да яго. І тады чалавек, заткнуўшы вушы, бяжыць з парку. А наўздагон яму зноў на ўсю моц грывіць песня аб каханні, яна нібы даганяе, нібы хоча паланіць і яго.

Заслона.

КАРЦІНА ДРУГАЯ

Невялікі, утульны кабінет. Тут многа кветак, стол пакрыты чырвонай матэрыяй. На стала тэлефон, нейкія тоўстыя кнігі. Мы яшчэ не ведаем, што гэта за кабінет і хто тут працуе. Але вось сюды, чамусьці азіраючыся, быццам за ім нехта гоіцца, заходзіць чалавек у саламяным капелюшы. Ён зачыняе на ключ дзверы, зашморгавае на вокнах фіранкі,

потым дастае з пісьмовага стала вялікую звязку ключоў, падыходзіць да сейфа, які стаіць у куце кабінета, адчыняе яго і... дастае адтуль гітару, бярэ акорд песні, якую ён чуў у парку, іграе і пявае.

Любоў!
Любоў —
Пільнуе нас усюды,
Ніякіх не чакаючы нагод.
Любоў да нас
прыходзіць светлым цудам,
А часам...
і зусім наадварот.

Потым раптам адкідвае гітару і з пайкай лютасцю пачынае націскаць на кнопку званка.

У дзверы ўжо грываць, а чалавек у капелюшы ўсё працягвае націскаць на кнопку. Толькі потым, спыхапіўшыся, што дзверы замкнёныя, падбягае і адчыняе іх. У кабінет убягае маладая, прыгожая дзяўчына.

Дзяўчына. Трахім Клімавіч, што здарылася?

Чалавек у капелюшы абхапіў галаву рукамі, быццам у яго вялікае гора, і маўчыць.

Таварыш Матыль, я пытаюся, што здарылася?

М а т ы л ь (*нібы прагнуўся*). Га? Што?

Д з я ў ч ы н а. Чаго вы званілі?

М а т ы л ь. Званіў? Хто званіў?

Д з я ў ч ы н а. Вы званілі.

М а т ы л ь. Ага, так... Званіў... Я званіў...

Д з я ў ч ы н а. А чаго?

М а т ы л ь. Хто тут яшчэ ёсць?

Д з я ў ч ы н а. Нікога. Усе ўжо разышліся...

М а т ы л ь. Як разышліся?

Д з я ў ч ы н а. А так. Пайшлі дахаты. Рабочы ж дзень скончыўся. Толькі я выпадкова затрымалася.

М а т ы л ь. А ты, Зіначка, усё ж паглядзі. Можна, яшчэ хто затрымаўся.

З і н а ч к а. Добра. Я пагляджу. (*Выходзіць.*)

Матыль адзін, зноў бярэ гітару, папявае матыў песні, пачутай ім у парку. Вяртаецца Зіначка.

Нікога няма. Ёсць толькі прыбіральшчыца Максімаўна і дворнік — дзед Даніла.

М а т ы л ь. Кліч іх сюды. Вельмі тэрміновая справа.

З і н а ч к а. Добра. Зараз паклічу.

Выходзіць і праз момант вяртаецца з М а к с і м а ў н а й, жанчынай сярэдных гадоў, і дзедам Данілам — мужчынам хоць з барадой, але юнацкай выпраўкай.

М а к с і м а ў н а. Што здарылася?

М а т ы л ь. Мы выміраем.

З і н а ч к а. Як выміраем?

М а т ы л ь. А вось так. У нашай краіне, асабліва ў вялікіх гарадах, катастрафічна падае нараджаемасць.

Д з е д Д а н і л а. А можна, гэта толькі папіка?

М а к с і м а ў н а. Ага! Ці проста плёткі?

М а т ы л ь. Якая папіка, якія плёткі!.. (*Дастае газету, зачытвае.*) Вось што піша «Літаратурная газета»: «Праблема павышэння нараджаемасці з'яўляецца адной з надзённых для нашай краіны. Аб гэтым сведчыць і пераніс насельніцтва, які быў праведзены ў 1970 годзе». (*Дастае другую газету.*) «У 1970 годзе нарадзілася на 3,8 мільёнаў немаўлят менш, чым у 1959 годзе». Бачыце?

З і н а ч к а. Дык што ж рабіць?

М а т ы л ь. Працаваць трэба лепш.

Д з е д Д а н і л а. Дык мы ж і так не сядзім склаўшы рукі.

М а т ы л ь. Сядзім!.. Вось як сказаў адзін разумны чалавек. (*Дастае запісную кніжку, зачытвае.*) «Трэба працаваць кожнаму на сваім месцы не толькі старанна, але і

з ініцыятывай...» Разумеце — з ініцы-я-тывай... А мы як працуем?

З і н а ч к а. Дык жа ў нас праца своеасаблівая... Прыйдзе хто да нас зарэгістраваць шлюб, мы зарэгіструем. А не прыйдзе, дык што мы можам зрабіць?

Д з е д Д а н і л а. Нічога і не зробіш. Сілаю ў загс не цягнуць.

М а т ы л ь. Вядома, не цягнуць... (Да Зіначкі.) Дай кнігу рэгістрацыі шлюбаў...

Зіначка падае. Матыль гартае.

Ну вось, за май месяц мы зарэгістравалі ўсяго пяць пар.

Д з е д Д а н і л а. Дык яно ж заўсёды так, вясной сеюць, а ўраджай збіраюць восенню.

М а т ы л ь. Восенню, восенню... Дык што ж, па-твойму, мы павінны сядзець склаўшы рукі і чакаць ля мора пагоды? А дзе ж наша ініцыятыва? Не, даражэнькі, так не пойдзе. Чаму ў Людвінавіцкім загсе за той жа май было зарэгістравана аж дваццаць пяць шлюбаў?

М а к с і м а ў н а. Відаць, у іх там больш маладых, а ў нас больш старых.

М а т ы л ь. Справа зусім не ў гэтым. Проста яны лепш працуюць, лепш ведаюць сваю кліентуру, праводзяць з імі аднаведную работу... Так сказаць, праяўляюць ініцыятыву. Вось і вынікі. Мы таксама павінны павысіць у нашым раёне шлюбнасць!

З і н а ч к а. А як жа мы можам яе павысіць?

М а т ы л ь. Як жа, як жа?... Усё вам разжуй і ў рот пакладзі. Не, каб самім праявіць ініцыятыву. Што мы ведаем аб сваёй кліентуры? Ні-ча-гу-сенькі!.. А між тым, толькі па маіх прыблізных і далёка не поўных падліках у нашым раёне пражывае 333 халасцякі, 385 дзяўчат, што называецца, на выданні, 177 удаўцоў і 213 удоў...

М а к с і м а ў н а. А мы з дзедам Данілам увайшли ў гэты лік?

М а т ы л ь. Увайшли, увайшли. Як жа я мог вас абысці... Акрамя таго, у нашым раёне жыве 560 мужчын і жанчын, якія развяліся.

Д з е д Д а н і л а (да Матыля). А сам сябе ты ўлічыў?

М а т ы л ь. Улічыў, улічыў...

М а к с і м а ў н а. А колькі ёсць такіх сем'яў, што толькі лічацца сем'ямі, а на самой справе... (Махнула рукой.)

М а т ы л ь (патхнёна). Вы бачыце, бачыце?

М а к с і м а ў н а. Што?

М а т ы л ь. Якія ў нас рэзервы. Калі хоць чвэртку з іх ахапіць шлюбам... Дык што нам тады будуць тыя Людвінавічы.

З і н а ч к а. Але ж мы не можам прымушаць людзей жапіцца ці выходзіць замуж тады, калі нам трэба. Гэта ж усё робіцца стыхійна.

М а т ы л ь. Вось-вось, Зіначка, ты сказала правільна. Тут у нас сапраўды пануе стыхія. А гэтага не павінна быць.

З і н а ч к а. Не, Трахім Клімавіч, я з вамі ўсё роўна не згодна. Не так проста ўсё гэта. Перш чым людзі вырашаць уступіць у шлюб, яны павінны пакахаць адзін аднаго.

М а т ы л ь. А хіба мала ў нас закаханых? Ты прайдзі ўвечары на парку... На кожнай лаўцы сядзяць у абдымку па дзве, а то і па тры пары... Адным словам, як гракі на дрэце.

М а к с і м а ў н а. А колькі іх у пад'ездах ды падваротнях аціраецца?..

М а т ы л ь. Я ўпэўнены, што па колькасці закаханых мы можам зацяць першае месца.

Д з е д Д а н і л а. А можа, яны толькі прыкідваюцца закаханымі?

М а т ы л ь. Як гэта прыкідваюцца?

Д з е д Д а н і л а. А так. Я ў маладосці таксама любіў прыкідвацца закаханым.

М а к с і м а ў н а (раптам угневалася). Ах ты, стары грахаводнік, дык ты і са мною прыкідваўся?

Дзед Данила. Не, не... У цябе я па-сапраўднаму быў закаханы.

Максімаўпа. Дык чаму ж ты тады з Тэкляй ажапіўся, а не са мной?

Дзед Данила. Хіба ж мог я жаніцца з усімі, у каго быў закаханы?

Матыль *(стукае алоўкам па графіне)*. Цішэй вы! Прашу не адхіляцца ад тэмы. Вашы асабістыя ўзаемаадносіны вы высветліце пазней. Дык бачыце, што ў нас атрымліваецца? Закаханыя ёсць, а шлюбавыя няма.

Зіначка. Не пацягнем жа мы тых закаханых сілком у загс.

Матыль. Сілком цягнуць, вядома, не будзем, а праводзіць адпаведную работу сярод закаханых будзем! Агітаваць, каб хутчэй афармлялі шлюб, будзем! Акрамя таго, ёсць у мяне яшчэ адна ідэя.

Зіначка
Дзед Данила } *(адначасова)*. Якая? Гаварыце хутчэй!
Максімаўпа }

Матыль *(урачыста)*. Я прапаную абвясціць месячнік кахання!

Усе педаўменна пераглядваюцца.

Максімаўпа. А што гэта такое месячнік кахання?

Матыль. Зараз, зараз я ўсё растлумачу. Пра месячнік кнігі вы чулі?

Максімаўпа. Чулі. Нядаўна ён у нас праводзіўся.

Матыль. Што робяць у такі месячнік? Узмоцнена прапагандуюць кнігу.

Дзед Данила. Што праўда, то праўда. Нават і мяне сагітавалі купіць адну кнігу.

Максімаўпа. Цікавую?

Дзед Данила. А ліха яе ведае. Нейкую дысертацыю падсунулі.

Матыль *(зноў стукае алоўкам па графіне)*. Увага, увага, мы зноў адхіліліся. Такія месячнікі праводзяцца

ўсюды. Работнікі гандлю праводзяць «месячнік культурнага абслугоўвання», служба аўтаінспекцыі — «месячнік безаварыйнага руху» і г. д.

Дзед Данила. А ці не занадта гэта ўжо — месяцнік? Па нашых маштабах хопіць і тыдня.

Максімаўна. А і сапраўды, па месяцнік у нас, можа, і закаханых не хопіць... Што ж мы тады будзем сядзець і чакаць, як жабракі пад касцёлам?..

Матыль. Ну што ж, аб'явім тыдзень. Бадай, гэта нават лепш, у больш сціслыя тэрміны ўсё і правядзём.

Зіначка. Пачакайце, пачакайце... Мне ўсё роўна не зразумела. Мы абвесцім «месячнік кахання» ці там «тыдзень». А потым што? Пройдзе гэты месяц, і можна будзе і перастаць кахаць? Так, выходзіць?

Максімаўна. О не, так не пойдзе. Трэба неяк іначай назваць гэты месяцнік ці тыдзень.

Дзед Данила. А як? Не назавеш жа ты яго «месячнік кахання да труны».

Матыль. Ну, што ты, дзед Данила, каханне і труна.

Зіначка. Але сэнс той, той...

Максімаўна. Калі ў іх каханне да труны, значыцца, абое дурні яны.

Матыль. Максімаўна! Ты сваімі старадаўнімі прыказкамі толькі падрываеш наша сучаснае, перадавое каханне.

Максімаўна *(замахала рукамі)*. Не буду больш, не буду...

Матыль *(узмоцнена думае)*. О, я, здаецца, прыдумаў!

Зіначка
Дзед Данила
Максімаўна } *(разам)*. Ну як, як? Гаварыце хутчэй!

Матыль *(урачыста)*. Мы назавём наш тыдзень — «тыднем вечнага кахання».

Дзед Данила. Вечнага кахання не бывае.

Зіначка. А вось і бывае.

Дзед Данила. Пажыві з маё, сама ўпэўнішся.

Максімаўна (*шматзначна*). У каго не бывае, а ў каго і бывае.

Зіначка. Я лічу, што гэта будзе добрая назва: «тыдзень вечнага каханя».

Максімаўна. А як закаханя дазнаюцца, што мы абвясцілі такі тыдзень?

Матэль. Мы развесім аднаведныя аб'явы, потым я выступлю па радыё, а Зіначка напіша ў газету артыкул: «Як хораша быць замужам».

Дзед Данила. Адкуль жа яна ведае? Яна ж яшчэ ніколі не была замужам.

Матэль. Ты думаеш, усе пішуць толькі тое, што добра ведаюць? Пагаворыць з жанатымі, замужнімі і напіша.

Максімаўна (*скептычна*). Добрае хораша... «Замуж выйці — трэба знаць: позна легчы, рана ўстаць».

Матэль. Максімаўна! Ты зноў за сваё...

Дзед Данила. Па-сучаснаму, напэўна, будзе ўсё наадварот... «Рана легчы, позна ўстаць».

Максімаўна. О-о, каб жа гэта было так, дык я за першага стрэчнага-папярэчнага пайшла б.

Матэль. Мы зноў адхіліліся ад тэмы... А з асабліва заядлымі так званымі «старымі халасцякамі» і «старымі дзевамі» будзем праводзіць індывідуальныя гутаркі.

Дзед Данила. Хоць бы са мной хто правёў такую гутарку, можа б, тады і я рызыкнуў.

Максімаўна (*з'едліва*). А ў каторы раз?

Дзед Данила. А табе якая справа? Я ж не з табой збіраюся жаніцца.

Максімаўна. Ды каб ты быў адзіны мужчына ва ўсім свеце, я б і тады за цябе не пайшла б! Гіцаль няшчасны!

Дзед Данила (*круціць галавой*). Ну і язычок, як у мяне нос, для траіх рос, адной дастаўся.

Матэль. Канчайце сварку. Думаю, што перш за ўсё

мы самі, як работнікі загса, павінны паказаць прыклад. Хоць я і сказаў на развітанне сваёй былой жонцы, што больш ні адна жаночая пага не пераступіць парог майго дома, але я не магу сваё асабістае ставіць вышэй за грамадскае.

Дзед Даніла. І жэпішся яшчэ раз?

Матыль. Магчыма, магчыма... *(Звяртаецца да Зіначкі.)* І табе, Зіначка, хопіць ужо круціць галаву свайму Міхасю.

Зіначка *(засаромелася)*. Ой, што вы кажаце... У нас да гэтага яшчэ далёка... Вы ж ведаеце Міхася, які ён...

Дзед Даніла. Які?

Максімаўна. Нейкі несучасны. Ходзіць, ходзіць, а ніяк не асмеліцца прызнацца. Пра яго нават частушку склалі:

Гэта што за малады?
Ходзіць цэлых два гады,
Муравою сцелецца,
Не мычыць, не целіцца...

Матыль. Ясна! *(На лістку календара робіць адзначку.)* «Правесці індывідуальную гутарку, растлумачыць сучасныя тэмпы кахаання»... *(Да Зіначкі.)* Не хвалюйся, Зіначка, цяпер усё будзе інакш. *(Да ўсіх.)* Дык за справу, сябры!

Дзед Даніла. Ура! Ура! Ура!

Матыль *(да дзеда Данілы)*. Цельга сур'ёзныя рэчы зводзіць на жарт.

Дзед Даніла *(становіцца на стойцы «смірна»)*. Вінаваты, выпраўлюся!

Матыль *(да Зіначкі і дзеда Данілы)*. Вы можаце ісці. *(Да Максімаўны.)* А ты, Паліна Максімаўна, застаўся на хвіліначку.

Зіна і Дзед Даніла выходзяць.

Максімаўна. А чаго мне загадаў застацца?

М а т ы л ь. Я в ось пра што хацеў спытаць. Вы тут пікіраваліся з дзедам Данілам, дык я так і не зразумеў тваіх адносін да яго і пагогул да «вуз Гіменея».

М а к с і м а ў н а. Каго-каго?

М а т ы л ь. Ну, Гіменея, гэтага самага... Пашага шэф...

М а к с і м а ў н а. Ён наш шэф? А чаму я ніколі яго не бачыла.

М а т ы л ь. Гэта такі ўмоўны шэф... Сімвалічны, але кажуць, што ён шэфствуе над тымі, хто збіраецца ўступаць у шлюб... Ну і над жапатымі таксама.

М а к с і м а ў н а. Ці не хочаш ты, каб і я?..

М а т ы л ь. А што? Жапчышка ты яшчэ хоць куды... Вось толькі...

М а к с і м а ў н а. Што толькі?

М а т ы л ь. Прычоска ў цябе не зусім сучасная... Падкруціла б тут трошкі... Тут... *(Паказвае.)*

М а к с і м а ў н а. Дык я ж не збіралася выходзіць замуж, але калі трэба...

М а т ы л ь. Трэба, Паліна Максімаўна, трэба... Для справы!

М а к с і м а ў н а. Ну, калі для справы, то сцеражыся, дзед Даніла!

Выходзіць.

Заслона.

КАРЦІНА ТРЭЦЯ

Той жа кабінет Матыля ў загсе.

М а т ы л ь *(з сумам)*. Трэці тыдзень нікога няма... Ніводнай пары.

Заходзіць дзед Даніла.

Дзед Даніла. Я там аднаго старога халасцяка падсек... Дык мо прывесці?

Матыль. Вядзі, вядзі... Я пагутару з ім...

Дзед Даніла выходзіць, а ўваходзіць ужо зусім старэнькі дзядок.

Дзядок. Вы мяне прасілі зайсці?

Матыль. Прасіў... *(Падае крэсла.)* Сядай!

Дзядок *(сядаючы)*. Эх, погі, погі...

Матыль. Што погі?

Дзядок. Трымцяць, каб па іх ліха.

Матыль. Ты чым займаешся?

Дзядок. На пенсіі я... Але яшчэ працую.

Матыль. Што ж ты робіш?

Дзядок. Сачыняю.

Матыль. Рамапы ці вершыкі?

Дзядок. Не, я ў асноўным карацелькі пішу. Аб'явы розныя, прашэпні.

Матыль. Каму ж ты іх пішаш, цяпер жа ўсе пісьменныя.

Дзядок. Магазіншчыку, нарыхтоўшчыкам, латочнікам... А таксама прыватным асобам. Каму трэба напісаць аб'яву, каб што прадаць ці купіць, усе звяртаюцца да мяне. Я друкаванымі літарамі пішу не горш, чым на машыцы. Вось і звяртаюцца. Акрамя таго, я не проста пішу, я з мастацкім сачыненнем. Магу нават паказаць... *(Дастае паперкі, чытае.)* Вось я адной грамадзянцы скаргу напісаў: «Калі падышла мая чарга, я папрасіла прадаўца адсячы мне галаву. Прадавец пачаў лаяцца і сказаў, што калі ён будзе адсякаць галаву кожнаму пакупніку, то яму не будзе куды дзяваць погі». Ці вось, я дапамог скласці аднаму чалавеку абгрунтаваны адвод, каб не плаціць штраф. «Плаціць пятнаццаць рублёў за працвярэнні адмаўляюся, бо, на-першае, мяне зацягнулі туды сілком, а на-другое, купалі ў халоднай вадзе». Яшчэ пачытаць?

Матыль. Хоціць, хоціць, усё ясна.

Д з я д о к *(з гонарам)*. Усе павакольніыя слупы маімі сачынешыямі абклеены.

М а т ы л ь. Мне казалі, што ты да гэтага часу яшчэ нежанаты. Гэта праўда?

Д з я д о к. Праўда. І ніколі жанатым не быў.

М а т ы л ь. Так пустацветам усё жыццё і пражыў?

Д з я д о к. Ага.

М а т ы л ь. Ты мне вось што скажы, ты чалавек пемалады.

Д з я д о к. Немалады.

М а т ы л ь. Захварэць у любы час можаш?

Д з я д о к. Магу.

М а т ы л ь. А хто табе шклянку вады падасць?

Д з я д о к. Ніхто. Самому трэба ўставаць.

М а т ы л ь. То-та ж... Значыцца, што табе трэба?

Д з я д о к. Не ведаю.

М а т ы л ь. Жа-ні-цца...

Д з я д о к *(аж падскочыў ад здзіўлення)*. Што? Жаціцца? У мае гады?

М а т ы л ь. У шлюб можна і трэба ўступаць у любым узросце. Глядзіш, і дзетак яшчэ прыдбаеш... Нашчадкаў.

Д з я д о к *(ажывіўся)*. А што? Ёсць у мяне на прыкмеце адна ўдавічка. Я ёй яшчэ аднойчы аб'яву сачыніў: «Прадаецца высокаўдойная чорная каза з белым малаком».

М а т ы л ь. Вось і пасватайся да яе.

Д з я д о к *(падхапіўся)*. Сёння ж пайду... Паспрабую...

Выходзіць акрылены.

М а т ы л ь *(адзін)*. Ну, здаецца, лёд крапуўся. Толькі на Максімаўне, тым больш на гэтым дзядку, далёка не заедзеш. Аспоўная надзея на парк. Сёння ж вечарам пайду туды. Сам! *(Паліў з графіна вады, выпіў.)* А я таксама добры тусак! Ляпнуў перад усімі, што пакажу прыклад — жанюся. А ў самога не тое што ў сэрцы, нават на прыкмеце нікога няма.

У дзверы стукаюць.

Уваходзьце!

Уваходзіць модна апранутая, праўда, не з вельмі вялікім густам, адносна маладая (адносна Матыля, вядома), ярка пафарбаваная
ж а н ч ы н а.

М а т ы л ь (з празмернай уважлівасцю). Прашу садзіцца.

Ж а н ч ы н а (сядаючы). Мяне завуць Алімпіяда, прозвішча Дабравольская.

М а т ы л ь. А па бацьку?

А л і м п і я д а. Дзмітраўна. Але я не люблю, калі мяне велічаюць па бацьку.

М а т ы л ь. Добра, улічым. Дык чым магу быць карысным, паважаная Алімпіяда?

А л і м п і я д а. Я чула, вам патрэбна сакратар-машыністка.

М а т ы л ь. Была патрэбна. На жаль, ужо ўзялі.

А л і м п і я д а. Шкада. А іншай якой работы вы не можаце мне прапанаваць?

М а т ы л ь. Вельмі шкадую, але не магу...

А л і м п і я д а (устае). Ну што ж... тады прабачце...

Накіроўваецца да выхаду.

М а т ы л ь. Дазвольце задаць вам адно пытанне.

А л і м п і я д а (спыняецца). Калі ласка, задавайце.

М а т ы л ь. Ваша сямейнае становішча?

А л і м п і я д а (з вонкавай узрушанасцю і адначасна з сапраўднай заінтрыгаванасцю). А якое гэта мае значэнне?

М а т ы л ь. Вы не падумаіце чаго-небудзь такога. Але разумееце, мы — загс, і гэта нам трэба для ўліку.

А л і м п і я д а (абыякава). Што ж... Улічвайце... Разведзеная я...

Зноў ідзе.

М а т ы л ь (сам сабе). Якая жанчына! Якая жанчына!
(Крычыць.) Пачакайце!
Алімпіяда спыняецца.

Не, ідзіце, ідзіце!

Алімпіяда ідзе.

Не, пачакайце!

А л і м п і я д а (зноў спыняецца). Я чакаю... Што далей?

М а т ы л ь (надыходзіць да яе). Прабачце, але я хацеў вам сказаць... У нас зараз праходзіць тыдзень вечнага кахання, дык ці не згадзіліся б вы прыняць у ім удзел?

А л і м п і я д а. Тыдзень вечнага кахання? Гэта што, гульня такая?

М а т ы л ь. Не, гэта зусім сур'ёзна. Вы разумееце, у нас рэзка ўнала шлюбнасць, дык вось каб падняць яе... Мы і абвясцілі такі тыдзень...

А л і м п і я д а. А што будзе патрабавацца ад мяне?

М а т ы л ь. Можна, і вам за гэты час хто-небудзь прыглянецца... У вас нікога няма на прыкмеце?

А л і м п і я д а. Не.

М а т ы л ь. І вы нікога не кахаеце?

А л і м п і я д а. Не.

М а т ы л ь (радасна). Значыцца, ваша сэрца вольнае?

А л і м п і я д а. Абсалютна. Як кватэра, з якой выехалі ўсе жыхары.

М а т ы л ь. Дык гэта ж цудоўна, цудоўна...

А л і м п і я д а (уздыхнула). Каму цудоўна, а каму і не надта... Вы і не ўяўляеце, як нялёгка жыць на свеце адзінокай жанчыне.

М а т ы л ь. Калі вы не супраць, то мы можам памагчы вам зрабіць так, каб вы не былі адзінокай.

А л і м п і я д а. Хто гэта — мы?

М а т ы л ь. Наша бюро загса і я ў прыватнасці як яго загадчык.

А л і м п і я д а. Вы што — і жаніхоў настаўляеце?

М а т ы л ь. Толькі ў выключных выпадках. Толькі...

А л і м п і я д а. І вялікі ў вас выбар?

М а т ы л ь. Прызнацца, не вельмі. На сённяшні дзень у нас ёсць адзін жаніх.

А л і м п і я д а. Усяго? Дык які ж гэта выбар!

М а т ы л ь. Амаль такі ж, які быў у Адама, калі бог прывёў да яго Еву і сказаў: «Выбірай сабе жонку».

А л і м п і я д а. І Адам выбраў Еву.

М а т ы л ь. А што заставалася яму рабіць?

А л і м п і я д а. Дык тое ж было на зары чалавецтва, а цяпер людзей на зямлі вунь колькі...

М а т ы л ь. А для сэрца ўсё роўна патрэбен толькі адзін.

А л і м п і я д а. Цікава, цікава...

М а т ы л ь. Што цікава?

А л і м п і я д а. Цікава было б паглядзець на яго, на жаніха вашага.

М а т ы л ь. А вы верыце ў каханне з першага погляду?

А л і м п і я д а. Некалі чытала пра такое.

М а т ы л ь. Дык асмелюся заверыць вас, што такое бывае не толькі ў кнігах, але і ў жыцці. (*Раптам падае перад ёй на калені.*)

А л і м п і я д а (*здагадалася*). А-а, дык вы і ёсць той адзіны кандыдат у жаніхі?

М а т ы л ь. Так. Гэта я! Я не змог вам прапанаваць работы, але я магу прапанаваць сваю руку і сэрца.

А л і м п і я д а. О, які вы неашчадны, адразу аддаце дзве такія каштоўныя часткі...

М а т ы л ь. Не спяшайцеся караць, спяшайцеся мілаваць. Я ўмею тапчаваць...

Малапкава ўсхопліваецца, надб'ягае да стала, хапае лінейку, заціскае яе зубамі і пачынае тэмпераментна тапчаваць лезгінку, сам сабе прыхлопваючы і выкрыкваючы: «Ас-са, ас-са!»

А л і м п і я д а (*апладзіруе*). Выдатна! Вы вельмі добра танцуеце.

М а т ы л ь (дастае з сейфа гітару, уклешчвае перад Алімпіядай, спявае):

Очи черные, очи жгучие,
Очи страстные и прекрасные,
Как люблю я вас,
Как боюсь я вас,
Знать, не в добрый час
Я увидел вас...

А л і м п і я д а (зноў апладзіруе). І спяваеце вы добра... Як вам удалося так захавацца?

М а т ы л ь (сам сабе). Здаецца, ключе... Галоўнае — не аслабляць націск... (Да Алімпіяды.) Потым, я амаль зусім не п'ю, ну, хіба толькі на святы.

А л і м п і я д а. Дык вы ж унікаум... Цяпер жа ўсе п'юць, і не толькі на святы.

М а т ы л ь. Не куру.

А л і м п і я д а. Аб такіх мужах мараць усе жанчыны, а то калі абое кураць...

М а т ы л ь. Ведаю, ведаю... Адчуванне такое, быццам жывеш не ў кватэры, а ў коміне.

А л і м п і я д а (закурвае цыгарэту). Так, так... Гэта проста цудоўна, калі муж не курыць... (Пускае дым колцамі.) Ну, а яшчэ якімі якасцямі магла б ганарыцца ваша будучая жонка?

М а т ы л ь. Я быў у Парыжы.

А л і м п і я д а (закаціла вочы). О-о, Парыж...

М а т ы л ь. У Рыме.

А л і м п і я д а. О-о, Рим...

М а т ы л ь. У Неапалі...

А л і м п і я д а. О-о, Неапаль... Вы будзеце мне спяваць неаналітанскія песні.

М а т ы л ь. Буду спяваць...

Над акампанемент гітары спявае неаналітанскую песню.

А л і м п і я д а (з чаруючай усмешкай). Ну, а апроч

песень, што яшчэ будзе мець ваша будучая жонка? Нават салаўя і то аднымі байкамі не кормяць.

М а т ы л ь. Яна будзе мець асобную трохпакаёвую кватэру.

А л і м п і я д а. Няблага, няблага... А што яшчэ?

М а т ы л ь. Тэлевізар «Гарызонт».

А л і м п і я д а. Лепш каб быў «Электрон», але нічога, сыдзе. Яшчэ?

М а т ы л ь. Мотаролер «Вятка».

А л і м п і я д а (*паморшчылася*). Мотаролер...

М а т ы л ь. Але я стаю ў чарзе на «Запарожца».

А л і м п і я д а. Ну што ж, прыйдзеца пачакаць.

М а т ы л ь. Дык калі я не памыляюся, вы...

А л і м п і я д а. Памыляецеся...

М а т ы л ь. Але чаму, чаму? Я ж, здаецца, раскрыўся ўвесь.

А л і м п і я д а. Вы мне яшчэ не сказалі самага галоўнага.

М а т ы л ь (*недаўменна*). Самага галоўнага? Што ж гэта такое?

А л і м п і я д а. Усе мужчыны, калі жэняцца, абяцаюць пасіць сваіх жонак на руках.

М а т ы л ь. О, з вялікім задавальпеннем!

Падхоплівае Алімпіяду на рукі, пясце за кулісы.

Заслона.

КАРЦІНА ЧАЦВЁРТАЯ

Усё той жа кабінет Матыля. У кабінцеце М а к с і м а ў н а працірае пыл, мяняе ў вазах з кветкамі ваду.

Уваходзіць З і н а ч к а з вялікім букетам кветак. Яна пейкая незвычайная сёння, узнёслая і радасная.

З і н а ч к а (*ставіць кветкі ў вазу, спявае*):

Сонечным днём,
Нібы прыбой,

Бэз запугаў наўкруг.
Добра, калі
Побач з табой
Крочыць надзейны друг.

Раніцай я
Спеў салаўя
Слухаю зноў і зноў.
Можа, якраз
Гэтак да нас
Прыйдзе любоў, любоў.

Хоча ручай
Сцежку знайсці
Ранняя вясной к рацэ.
Хораша так
Разам ісці
З другам — рука ў руцэ.

Месяц плыве
У сіняве,
Зоркі за ім гурмой.
Добра, калі
Раптам дыхне
Ў сэрцы вясной, вясной.

Ты не пярэч
Мне ў адказ.
Крыўдных не кідай слоў.
Можа, якраз
Гэтак да нас
Прыйдзе любоў, любоў.

Максімаўна (толькі глянула на Зіначку і аб усім
здагадалася). Паладзілі? Няўжо паладзілі?

Зіначка (*прыхінуўшыся да Максімаўны, шчасліва*). Паладзілі, Максімаўна, паладзілі...

Максімаўна. Парэшце... А калі гэта здарылася?

Зіначка. Учора.

Максімаўна. Ну, раскажы, раскажы на парадку, як усё было.

Зіначка. Учора вечарам мы з ім спаткаліся. Але ён быў зусім не такі, як заўсёды... Яго быццам падмянілі.

Максімаўна. Мабыць, Матыль правёў з ім гутарку.

Зіначка. Прыйшоў без газет і часопісаў, а вось з гэтым букетам кветак. І не чытаў мне артыкулаў пра магчымае жыццё на іншых планетах, як заўсёды, а...

Максімаўна. Значыцца, спусціўся на зямлю.

Зіначка. Запрасіў у рэстаран.

Максімаўна. Нават у рэстаран. А чым там цябе частаваў?

Зіначка. Мы пілі шампанскае і закусвалі цукеркамі.

Максімаўна (*уздыхнула*). Як даўно я не была ў рэстаране.

Зіначка. Потым танцавалі. Аказваецца, ён вельмі добра танцуе.

Максімаўна. У ціхім балоце чэрці водзяцца, гэта даўно вядома.

Зіначка. А потым, калі мы выйшлі з рэстарана, ён, так хвалюючыся, сказаў: «Я кахаю цябе, Зіначка».

Максімаўна. Так і сказаў — «кахаю»?

Зіначка. Так і сказаў.

Максімаўна. Як даўно я не чула такіх слоў. А ты, што ты яму адказала?

Зіначка. Нічога. Я маўчала як вады ў рот набраўшы. А ў самой у грудзях так соладка, соладка зрабілася...

Максімаўна. Мусіць, пяма на свеце больш прыемных слоў, чым гэтыя...

Зіначка. Не, пяма...

Максімаўна. А што было далей?

Зіначка. Потым ён і кажа: «Я прашу цябе, Зіначка, выйсьці за мяне замуж, і тады я буду самы шчаслівы чалавек ва ўсім свеце».

Максімаўна. А ты што адказала?

Зіначка. Нічога.

Максімаўна. Як гэта — нічога?

Зіначка. А так, я вырвалася ад яго і ўцякла.

Максімаўна *(асуджальна)*. Ой, як пядобра, ой... пядобра...

Зіначка. Чаму пядобра?

Максімаўна. Глядзі, каб не перадумаў.

Зіначка. Калі кахае па-сапраўднаму, не перадумае... *(Выбягае.)*

Максімаўна. Глядзі ты... Але ж і шапцуе гэтаму Матылю. Вупь і яшчэ адна пара наклёўваецца... *(Выходзіць.)*

Некаторы час у кабінеце нікога няма, але вось сюды заходзіць Матыль. Ён распранаецца, ходзіць па кабінеце, задаволена паціраючы рукі.

Матыль. Жыццё пайшло весялей... *(Дастае з шуфляды нейкія паперы.)* Вось ужо колькі пар падалі заявы на ўступленне ў шлюб. *(Лічыць.)* Адзін, два, тры, чатыры, пяць, шэсць, сем, восем... Восем заяў... Малавата яшчэ, але засмучацца рана. Тыдзень вечнага кахання толькі пачаўся. Яшчэ далёка не ўсе рэзервы вычарпаны, я нават у парк не хадзіў... *(Зазірае ў настольны календар.)* А што гэта тут у мяне запісана? *(Чытае.)* «Правесці індывідуальную гутарку з Міхасём...» А-а, трэба, трэба... *(Паціскае на кнопку званка.)*

Дзед Даніла *(усойвае галаву)*. Пазваць каго?

Матыль. А дзе ж дзяўчаты?

Дзед Даніла. Ва універмаг памчаліся... Там лакіраваныя боцікі даюць...

Матыль. Глянй, ці не прыйшоў Зінін Міхась, я прасіў яго зайсці ў адзінаццаць гадзін.

Галава дзеда Данілы знікае, праз момант зноў усоўваецца.

Дзед Даніла. Сядзіць тут нейкі дзівак у акул'ях, чытае часопіс і сам з сабой размаўляе.

Матыль. Гэта ён. Запрасі!

Уваходзіць Міхась. З усіх ягоных кішэняў тырчаць часопісы, газеты.

Міхась. Вы запрашалі мяне зайсці?

Матыль. Так, запрашаў.

Міхась. Чаго?

Матыль. Ты чаму гэта не мычыш, не целішся?

Міхась. Толькі, мабыць, таму, што я не карова.

Матыль. Ты мне гэтыя штучкі кінь... Лепш скажы, ты калі-небудзь цалаваўся з дзяўчатамі?

Міхась. Н-не-е...

Матыль (*перадражнівае*). Н-не-е... Дык што ж ты сабе думаеш... Я за цябе гэта буду рабіць? Вось ты ходзіш два гады з Зіначкай, а ты яе хоць раз пацалаваў?

Міхась. Н-не-е...

Матыль (*зноў перадражнівае*). Н-не-е... А чаму н-не-е?

Міхась. Паспею яшчэ, нацалуемся...

Матыль. Ты ў якім стагоддзі жывеш?

Міхась. У дваццатым. А што?

Матыль. А тое, што толькі ў васемнаццатым ці там дзевятнаццатым кавалеры маглі дазволіць сабе сустракацца па сем гадоў. А зараз зусім другія тэмны жыцця. Можна сказаць, касмічныя...

Міхась. Касмічнае каханне, першы раз чую...

Матыль. Самі ж дзяўчаты не любяць, калі мы сядзім каля іх, як мяшкі з мякінай. Дзяўчаты любяць смелых, рашучых.

Міхась. А што рабіць нясмелым і перашучым?

Матыль. Гэта трэба пераадолюваць у сабе, як страх, баязлівасць... Мы ж мужчыны...

М і х а с ь. Лёгка сказаць пераадолець, а калі не атрымліваецца?

М а т ы л ь. Ну, вядома, тут патрэбна трэніроўка... Як у любой справе... Адразу, так з палёту, можа і не атрымацца... Дзе ж мне знайсці табе трэнера? *(Зазірае ў акно.)* А вунь якраз Кацька-задавака ідзе... Лепшага трэнера і не знайсці... Зараз я яе паклічу. *(Крычыць у акно.)* Каця, Кацярына!.. Зайдзі на хвіліначку да мяне!..

М і х а с ь. А чаму яе завуць Кацькай-задавакай?

М а т ы л ь. Яна ні з кім з нашых хлопцаў хадзіць не хоча. Вось і празвалі яе Кацька-задавака.

М і х а с ь. А каго ж яна хоча?

М а т ы л ь. Хоча падчапіць якога-небудзь іншаземца, каб па белаю свету паблускаць, як яна кажа, на людзей паглядзець і сябе паказаць...

М і х а с ь. Ву-унь чаго захацела...

Уваходзіць Каця.

Каця *(да Матыля)*. Навошта я вам?

М а т ы л ь *(паказвае на Міхася)*. Трэба вось гэтага маладога чалавека патрэніраваць. А то пра яго вунь якую частушку склалі:

Гэта што за малады?
Ходзіць цэлых два гады,
Муравою сцелецца,
Не мычыць, не целіцца...

Каця. Ясна.

М а т ы л ь. А ў цябе як справы?

Каця. Якія?

М а т ы л ь. Сардэчныя.

Каця *(уздыхнула)*. Пакуль што ніяк... Усім я памагаю звіваць гнёзды, а вось свайго гнязда звіць ніяк не магу...

М а т ы л ь. Шкада. А то мы якраз абвясцілі «тыдзень

вечнага каханія»... Ты таксама б магла падтрымаць наша мерапрыемства.

К а ц я. Не ведаю... Не абяцаю... *(Да Міхася.)* І так, пачнём. Садзіся тут. *(Паказвае.)*

Міхась паслухмяна садзіцца. Дзяўчына садзіцца побач.

Ну, а цяпер давай...

М і х а с ь. Што даваць?

К а ц я. Гавары тыя словы, якімі ты сваёй сяброўцы звычайна зубы загаворваеш.

М і х а с ь. Вы чулі, што амерыканскі касмічны карабель набліжаецца да Марса?

К а ц я. А табе пара ўжо наблізіцца да мяне... *(Падцягвае да сябе Міхася.)*

М а т ы л ь. Хвіліначку. *(Звяртаецца да Міхася.)* Тое, што будзе гаварыць Каця, ніякая іншая дзяўчына не скажа. Гэта трэба разумець, як думкі дзяўчыны, якія трэба своечасова прачытаць і адпаведна дзейнічаць.

К а ц я *(да Міхася)*. Давай далей...

М і х а с ь. А пашы касмічныя караблі «Венера-3» і «Венера-4» дасягнулі Венеры і зрабілі найцікавейшыя здымкі гэтай загадкавай планеты.

К а ц я. А чаму зноў адсупуўся? *(Грозна.)* Зараз жа падсунься бліжэй!

Міхась падсоўваецца.

Гавары далей.

М і х а с ь. Я думаю, што да двухтысячнага года будуць ужо паладжаны рэгулярныя рэйсы Зямля — Месяц, мы з табой зможам пабываць на Месяцы. Ты ўяўляеш, якое гэта хараство! Сапраўды, казка робіцца быллю...

К а ц я. А гэта праўда, што ты яшчэ ніколі з дзяўчынай не цалаваўся?

М і х а с ь. Праўда. Але да двухтысячнага года...

К а ц я. Такія рэчы на дзень нельга адкладваць, не тое

што да двухтысячнага... *(Тонам загаду.)* Апу пацалуў мяне...

Міхась ледзь дакранаецца губамі да шчакі Каці.

Ну і пацалунак... Як халодны самавар... Хіба ж так цалуюць?..

Хапае ў абдымкі Міхася і цалуе яго.

У гэты момант у кабінет убягае Зіпачка.

Зіпачка *(убачыла, як Міхась цалуецца з Кацяй)*.
Авой, авой... Што гэта робіцца?

Выбягае.

Міхась *(адштурхнуў Кацю, падскочыў да Матыля)*.
Што вы парабілі! Што парабілі! *(Выбягае.)*

Матыль і Каця, нічога не разумеючы, у здзіўленні пераглядваюцца.

Заслона.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

КАРЦІНА ПЯТАЯ

І яшчэ адзін кабінет. Толькі абстаўлены ён больш праявічна, чым кабінет Матыля. Яно і не дзіўна, бо гэта кабінет «сур'ёзнай» установы — дырэктара камбіната бытавога абслугоўвання «Сервіс». За сталом сядзіць Нарэйка — дырэктар камбіната, чытае нейкія паперкі.

Нарэйка *(раздражнёна)*. Скаргі, скаргі, скаргі... Гэтаму не так рукавы прышылі, таму не так падэшву прыбілі, трэцяга не так пагалілі... Чацвёртай не так манікюр

зрабілі... Калі гэта ўжо скопчыцца?.. Распанелі людзі... Забыліся, як пасля вайны...

Звоніць тэлефон. Нарэйка знімае трубку.

Так, гэта камбінат «Сервіс». Што? Я дырэктар. А ў чым справа? Павошта прышылі бант на жываце? Трэба ж было ратаваць ваш халат... Не разумееце? Работніца выпадкова прарэзала матэрыял... Так, так, выпадкова. Дык не выкідваць жа ўвесь халат з-за якойсьці там дзірачкі. Вось вам і прышылі на гэтым месцы бант. А ён аказаўся якраз на жываце. Не, не, не, пераробліваць не будзем, можаце скардзіцца, можаце скардзіцца. *(Кідае трубку.)* Тут яна не бачыла, а прыйшла дахаты, агледзелася... Ну і парод! Але ж адна бяда не ходзіць, яна абавязкова другую за сабой водзіць... *(Дастае з шухляды нейкія паперкі.)* Вось яна, другая бяда!

Уваходзіць **Максімаўна** з нейкім вялікім скруткам у руках.

Максімаўна. Што гэта ты, Селівоп Сымонавіч, суткамі на гэтай сваёй службе штаны праседжваеш? Ці не ордэн хочаш выседзець? Глядзі, а то ад цябе і дома могуць адвыкнуць... Да таго ж, і мне прыбраць тут трэба...

Нарэйка *(уздыхнуў)*. Эх, **Максімаўна**, **Максімаўна**, ды я ад такой службы на Месяц уцёк бы!

Максімаўна. Чым жа гэта табе так не падабаецца твая служба? Кіруеш такім прадпрыемствам — усе перад табой шапкі знімаюць.

Нарэйка. А потым возьмуць і дадуць па шапцы. Паспрабуй усім дагадзіць. А тут вось яшчэ... *(Са злосцю шпурляе паперкі. Яны разлятаюцца па кабінце.)*

Максімаўна. Нешта ты сёння сапраўды не ў гуморы.

Нарэйка. Будзеш тут у гуморы... *(Сам жа і падбірае паперкі.)* **Максімаўна**, ты мне скажы, як гэта розныя вірусы ў чалавечы арганізм пранікаюць?

Максімаўна. Розныя вірусы па-рознаму і прані-

каюць. Адны праз рот, другія праз нос, трэція праз скуру, ну... і гэтак далей.

Н а р э й к а. Ну, а шлюбныя вірусы як прапікаюць?
М а к с і м а ў н а. Нешта я пра такія не чула.

Н а р э й к а. А яны ёсць, пягоднікі, ёсць... Яны прапіклі на наш камбінат і ўзбунтавалі мне паўкамбіната. *(Паказвае ўсё тыя ж паперкі.)* Вось! Толькі сёння да мяне прыйшлі трынаццаць пар і ўсе пакінулі мне заявы на кватэры. Яны, маўляў, вырашылі ўступіць у шлюб, тэрмінова падавай ім кватэры. Яшчэ ніколі такога не было. Ну, прыходзілі і раней, але адна пара ў месяц, ну дзве... А то адразу трынаццаць! Што гэта раптам ім усім зажэгліла?

М а к с і м а ў н а *(шматзначна)*. Яшчэ не тое будзе...

Н а р э й к а *(насцярожана)*. Ты нешта ведаеш? Скажы.

М а к с і м а ў н а. Хутка сам убачыш...

Н а р э й к а. Максімаўна, міленькая, скажы... Я табе падзяку па загаду за добрую ўборку абвяшчу.

М а к с і м а ў н а. А што мне з тваёй падзякі. Ёю кашы не заправіш. Каб ты яе падмацаваў якой прэміяй з дырэктарскага фонду, во, гэта б была справа.

Н а р э й к а. Падмацую, Максімаўна, падмацую... толькі скажы.

М а к с і м а ў н а. Гэта табе Матыль шлюбных вірусаў падпусціў. Ён абвясціў «тыдзень вечнага каханя» і сказаў: за тых, хто ў гэты тыдзень абгімінеіцца, ён сам будзе хадайнічаць перад табой наконт кватэр. Вось Зінка і названіла ўсім сваім сяброўкам.

Н а р э й к а *(ускочыў)*. Ён здурнеў! Дзе ж я набяруся столькі кватэр?! У нас жа ўсяго два дамы будуюцца... Не магу ж я аддаць усю жылплошчу маладажонам. *(Бегае па кабінце.)*

М а к с і м а ў н а. А чаго ты надта перажываеш? Мала што хто просіць. Скажаш няма, і ўсё тут...

Н а р э й к а. Паспрабуй толькі ім адмовіць, дык яны ж звальняцца пачнуць. А ў мяне план! Разумееш — план! З кім жа я выконваць яго буду?

Максімаўна. Дык жа і ў Матыля, напэўна, план?

Нарэйка. Э-э, які ў яго план. Няхай не дурыць галаву. Ніхто падзе шлюбы не плануе. Проста гэты твой Матыль — выслужыцца захацеў.

Максімаўна. Ён мой такі ж, як і твой.

Нарэйка. Бач ты што прыдумаў — тыдзень вечнага каханя!.. А ў мяне на ўліку кожны чалавек.

Максімаўна. Падумаеш, набярэш павых з вёсак.

Нарэйка. Не надта і набярэш... Міпуліся тыя часы, калі ўсе з вёсак у горад беглі...

Максімаўна тым часам прымацоўвае да сцяны аб'яву, якую прынесла.

Што гэта?

Максімаўна. Аб'ява аб тым, што праводзіцца «тыдзень вечнага каханя». Матыль загадаў павесіць і ў вас на камбінаце.

Нарэйка. Я яму павешу! Я яму так павешу, што ён і сваіх не пазнае... *(Зрывае аб'яву, топча яе нагамі.)*

Максімаўна. Матыль загадаў усюды такія аб'явы паравешваць.

Нарэйка. Што? *(Аб нечым думае.)* А што ён мяркуе яшчэ зрабіць?

Максімаўна. Казаў, пойдзе вечарам у парк і будзе агітаваць усіх закаханых хутчэй уступаць у шлюб.

Нарэйка. Сам?

Максімаўна. Сам. І нават мне прапанаваў абгімінеіцца.

Нарэйка *(радасна)*. Добра, што ты мне сказала. Цяпер я ведаю, што мне рабіць.

Выбягае.

Авалсцэна.

Стаіць дошка для аб'яў. Яна ўся абклеена афішамі аб «тыдні вечнага каханя». Да дошкі падыходзіць дзядок і на вольных

месцах прыклеівае нейкія паперкі. Выходзіць. Сюды прыбягае
Н а р э й к а. Ubачыў аб'явы, спыніўся, чытае, потым са злосцю
пачынае зрываць іх.

Н а р э й к а (*зрывае першую аб'яву*). Вось табе ты-
дзень! (*Зрывае другую.*) Вось табе вечнага! (*Зрывае трэ-
цюю.*) Вось табе каханія!

Пазрываўшы вялікія аб'явы, заўважае маленькія.

А што гэта? (*Чытае.*)

Нас лёс з'яднаў на векі,
Два розных чалавекі...

Я табе з'яднаю! (*Зрывае, чытае наступную.*)

«Сёння ў клубе адбудзеца лекцыя з п'яніствам і ху-
ліганствам». Я табе адбудуся! (*Зрывае.*)

Астатнія аб'яўкі зрывае не чытаючы.

Заслона.

КАРЦІНА ШОСТАЯ

Той жа зялёны парк. На пярэднім плане — цэнтральная лаўка.
Калі паднімаецца заслона, на ёй нікога няма. Але вось сюды пры-
ходзіць З і н а ч к а, задуменная і невясёлая. Зрывае з клумбы
рамонак, пачынае варажыць: кахае, не кахае, кахае, не кахае...

З і н а ч к а (*сарвала апошні пялёстак*). Не кахае... У-у,
зраднік! А якія словы гаварыў... якім закаханым пры-
кідваўся...

Спявае тую ж песню аб каханні, толькі сумным-сумным голасам.

Сонечным днём,
Нібы прыбой,
Бэз зашугаў наўкруг.

Добра, калі
Побач з табой
Крочыць надзейны друг. *(Плача.)*

Міхась *(прыбягае)*. Зіначка, вось дзе ты... А я цябе
цэлы вечар шукаю...

Зіначка не звяртае ніякай увагі на яго і быццам і не чуе яго слоў.

Зіначка, даруй, толькі я тут зусім пі пры чым. Гэта Ма-
тыль мяне прымусіў... Ён праводзіў са мной індывідуаль-
ную гутарку.

Зіначка. І цалавацца з Кацькай-задавакай пры-
мушаў?

Міхась. Ага... Яны казалі, што я пікуды не варты
кавалер, што я зусім не ўмею трымаць сябе з дзяўчатамі...

Зіначка. І абяцалі навучыць цябе?..

Міхась. Ага...

Зіначка. А ты і рад старацца... Толькі мне такія
вучанья не патрэбны... *(Адварнула.)*

Міхась. Зіначка, даруй... Я ж думаў, сапраўды ча-
госьці не ведаю, таму і згадзіўся. Аказваецца...

Зіначка. Што аказваецца?..

Міхась. К чорту такую навуку... Я трымаў сябе, як
мне сэрца падказвала... А яны кахалі, як той Сальеры
музыку, на часткі параскладалі...

Зіначка. Цяпер, напэўна, усе дзяўчаты будуць
твае...

Міхась *(крычыць)*. Зіначка, хопіць кпіць!.. Я сам
сябе пенавіджу... Калі ты мне не даруеш...

Зіначка. То што будзе?

Міхась. Зараз убачыш...

Скідае пішжак, лезе на дрэва, якое стаіць ля лаўкі, навісае на ру-
ках на суку.

Даруеш?

Зіначка. Не.

Міхась (пасоўваецца на край сук. Сук угінаецца).
Даруеш?

Зіначка. Не.

Міхась (пасоўваецца яшчэ больш, сук значна ўгінаецца). Даруеш?

Зіначка. Не.

Міхась (адпускае адну руку). Аношні раз пытаюся:
даруеш? (Пачынае разгойдвацца.)

Зіначка (не на жарт спалохалася). Дарую, дарую...

Міхась адпускае і другую руку і дакладна па-спартыўнаму пры-
зямляецца ля Зіначкі.

Зіначка схіляе галаву на плячо Міхася, плача.

Міхась (разгублена). Зіначка, ты чаго?..

У канцы алеі паказваецца Кацька-задавака. Зіна ўбачыла
яе, захвалявалася.

Поїдзем адсюль...

Зіна і Міхась устаюць. Міхась абняў Зіначку за талію, і яны
ідуць.

Каця (падышла, глядзіць ім услед). О-о, здаецца,
маё вучэнне не прапала дарма... (Азіраецца, з сумам.)
Толькі я па-ранейшаму хаджу адна... (Раптам кагосьці
заўважае. Узрадавана.) Ой, здаецца, там на лаўцы сядзяць
два не нашы... Пайду паспытаю сваё шчасце... (Вы-
ходзіць.)

Некаторы час лаўка пустуе, але неўзабаве прыходзіць новая пара
закаханых. Гэта Марына і Віктар. Садзяцца. Яны, відаць,
таксама чагосьці паспрачаліся, бо дзяўчына адварнула ад хлоп-
ца, сядзіць надзьмутая.

Віктар. Ну чаго ты, чаго? (Спрабуе павярнуць
дзяўчыну да сябе.) Я больш не буду... Чуюш? Абяцаю та-
бе... Ніколі не буду.

Марына. Так я табе і паверыла.

В і к т а р. Няхай павылазяць мне вочы, калі я хоць яшчэ раз пагляджу на другую.

Каля лаўкі, дзе сядзіць Віктар і Марына, праходзяць дзед Даніла і Максімаўна. У Максімаўны на галаве модная прычоска. Віктар і Марына з усмешкай доўга глядзяць ім услед.

В і к т а р. А чаму тут ты мяне не папракнула, я ж глядзеў на яе ва ўсе вочы.

М а р ы н а. Тут можна было, таму і не папракнула.

З'яўляецца М а т ы л ь.

М а т ы л ь (*сам сабе*). Ну, сёння я, здаецца, папрацаваў не блага. Пар дзевяць угаварыў. (*Марыць.*) А потым мы паладзім агульнае вяселле ў Палацы шлюбавы! Во будзе бал! Да нас пачнуць адусюль прыязджаць, пераймаць вопыт.

Хоча ісці, але раптам заўважае Віктара і Марыну.

А можа, яшчэ гэтых паспрабаваць угаварыць? Лішняя пара не пашкодзіць.

Матыль падыходзіць да Марыны і Віктара, але тыя нічога не бачаць і не чуюць, бо цалуюцца. Тады ён дастае з партфеля фанерку з ручкай у выглядзе шчытка і, закрыўшыся фанеркай, стукае ў яе, як у дзверы.

В і к т а р (*незадаволена*). Што вам трэба?

М а т ы л ь (*выглядаючы з-за фанеркі*). Прабачце, я вам не перашкодзіў?

В і к т а р. А як вы самі думаеце?

М а т ы л ь. Разумею... Усё разумею... Сам быў малады... Але я вас доўга не затрымаю. Дазвольце задаць толькі адно пытанне.

В і к т а р. Задавайце ваша пытанне і... (*Робіць рукой жэст, які інакш і не прачытаеш, як толькі — «Хутчэй каціцеся адсюль!»*.)

М а т ы л ь. Колькі часу вы сустракаецеся?

В і к т а р. Год і два месяцы.

М а р ы н а. Не год і два месяцы, а год і тры месяцы.

В і к т а р. Адзін жа месяц ты была ў адпачынку.

М а р ы н а. Ну і што?

В і к т а р. Калі ты была не са мною, дык навошта яго лічыць?

М а р ы н а. Але ў думках я была з табой.

В і к т а р. Дык то ў думках, а побач, напэўна, сядзеў які-небудзь смуглявы прыгажунчык з чорнымі вусікамі.

М а р ы н а. Як табе не сорамна?

В і к т а р. Ведаю я такіх... Ад нашых бландзіначак яны трацяць розум. Дачу, машыну прапапоўваюць.

М а р ы н а. А мне ніхто нічога не прапаноўваў! Разумееш? І прашу не выдумляць.

В і к т а р. Так я табе і паверыў.

М а р ы н а. Не верыш, не трэба... *(Зной надзьмулася, адварнулася.)*

М а т ы л ь. Ад такіх сцэн ёсць адзін цудоўны сродак.

В і к т а р. Назавіце яго хутчэй. Мне ўжо гэтыя сцэны ў пячонках сядзяць.

М а т ы л ь. Шлюб! Законны, савецкі шлюб, аформлены ў бюро загса.

В і к т а р. Я даўно ёй прапаноўваў, а яна ўсё цягне.

М а т ы л ь. Дарэмна, дарэмна... Жыццё такое кароткае і ляціць так хутка... Дык навошта ж вам абкрадваць сябе? Толькі муж і жонка разам утвараюць сапраўднага чалавека. Ёсць дзеля чаго і для каго жыць, ёсць пра каго клапаціцца.

М а р ы н а. Мы маладыя, нажывёмся яшчэ...

М а т ы л ь. А якое гэта шчасце — дзеці... З'явіцца на свет такая маленькая, бездапаможная істота, ды як закукае: ку-га, ку-га, ку-га... Леншай музыкі і на свеце няма. А там пачынаюцца такія мілыя сэрцу клопаты: нялёначкі, сосачкі, розныя спажывуныя сумесі...

В і к т а р *(наказвае на дзяўчыну)*. Во, во, а яна якраз усяго гэтага і баіцца.

М а т ы л ь. Не трэба гэтага, мілачка, баяцца, не трэба... Так ужо пабудавана жыццё... А потым... У дзецях і дзяржава зацікаўлена. Зараз у нас на гэтым фронце трывожнае становішча... Падае параджаемасць.

В і к т а р (*ускочыў*). Правільна, дзядзька, гаворыце! Правільна! Няма чаго адкладваць.

М а т ы л ь (*Віктару*). Вось ты ўлавіў, улавіў... Малайчына, усведамляеш абавязак...

В і к т а р (*паціскае Матылю руку*). Дзякую вам, дзякую, што вы да нас падышлі. Мы і так год і два месяцы сустракаліся... Хоціць ужо!

М а р ы н а. Год і тры месяцы...

В і к т а р. Тым больш.

М а р ы н а (*нясмела*). Але ў нас няма дзе жыць. Кватэры няма.

М а т ы л ь. А дзе вы працуеце?

В і к т а р. На камбінаце.

М а т ы л ь. Дык гэта ж цудоўна! Падавайце хутчэй заяву... Дырэктар камбіната мой лепшы сябар. Я з ім пагавару.

Выходзіць. З'яўляецца Н а р э й к а.

Н а р э й к а. Здаецца, я папрацаваў сёння няблага. Пар дзевяць адгаварыў. Капцы Матылёвым шлюбным вірусам! (*Хоча ісці, але раптам заўважае Віктара і Марыну.*) А можа, яшчэ гэтых паспрабаваць адгаварыць? Здаецца, камбінатаўскія — падта ж закахана яны глядзяць адзін на аднаго. Відаць, хутка пабягуць у загс, а потым да мяне — прасіць кватэру.

Падыходзіць да Віктара і Марыны.

Вы, здаецца, у мяне на камбінаце працуеце?

М а р ы н а. У вас, у вас, таварыш Нарэйка... (*Пасоўваецца.*) Сядайце, калі ласка.

Н а р э й к а (*сядаючы*). Тут да вас не падыходзіў адзін тыш у саламяным капелюшы?

М а р ы н а. Падыходзіў.

Н а р э й к а. Агітаваў, каб вы хутчэй уступалі ў шлюб?

М а р ы н а. Так, агітаваў... А што?

Н а р э й к а. Каб ён сам тое з'еў, што другім жадае. Сямейнае жыццё — гэта такі хамут...

В і к т а р. Але ж вы, папэўна, таксама залезлі ў гэты хамут?

Н а р э й к а. Залез. Што зробіш... О! Каб мне ў свой час хто адкрыў вочы на гэта так званае «сямейнае шчасце»... Я ж таксама тады не ведаў, што «жаніцца — не ўніцца, на дзень гайда, на век — бяда».

М а р ы н а (*штурхае хлопца*). Чуеш? Чуеш? Што табе разумныя людзі гавораць.

Н а р э й к а. Яшчэ якая бяда... Не дай ты божа... Не так сеў, не так стаў, не туды паглядзеў, позна прыйшоў... А жыццё такое кароткае... Дык навошта вам смяшца надзяваць гэты хамут?

В і к т а р. Але ж усе ў яго лезуць.

Н а р э й к а. А вы не будзьце такімі, як усе... Будзьце разумнейшыя. А яшчэ як з'явіцца дзіця... Ну тады не будзе вам ні дня ні ночы. Бывае, як раскугакаецца... ку-га, ку-га, ку-га... Хоць ты з хаты ўцякай. А клопатаў, колькі розных клопатаў прыбаўляецца... Пялёнкі, соскі, розныя спажыўныя сумесі... Толькі і бегай, толькі і даставай.

В і к т а р. Але ж і для вас пекалі бегалі і аб вас пехта кланаціўся.

М а р ы н а (*хлопцу*). Не перабівай. Лепш слухай і на вус матай.

Вяртаецца М а т ы л ь.

М а т ы л ь (*убачыўшы Парэйку*). О-о, як добра... І ты якраз падышоў... (*Паказвае на Віктара і Марыну*.) Дык ты ім, калі ласка, дапамажы там наконт кватэры. Ну і іншым там маладажонам насадзейнічай...

Н а р э й к а (*ускочыў*). Я табе дапамагу!.. (*Закасвае*

рукавы.) Я табе пасадзейнічаю... На той свет узляцець пасадзейнічаю... (Кідаецца біцца.)

М а т ы л ь (адбіваючыся). Ён звар'яцеў... Звар'яцеў... Уцякае. Н а р э і к а бяжыць за ім. В і к т а р і М а р ы п а, здзіўлена пераглянуўшыся, таксама выходзяць.

Падыходзіць К а ц ь к а - з а д а в а к а. Ё суправаджэнні смуглявага прыгажунчыка з чорнымі вусікамі і пейкага даўгалыгага хлопца.

Д а ў г а л ы г і (наказваючы на Прыгажунчыка). Табе вельмі і вельмі пашанцавала... Гэта шэйх з Кувейта. Вельмі багаты.

К а ц я. А што ён тут робіць?

Д а ў г а л ы г і. Стажыруецца. Цяпер жа іх многа да нас прыязджае. А я ў яго перакладчыкам працую.

Прыгажунчык звяртаецца да Даўгалыгага і пешта бармоча.

К а ц я. Што ён гаворыць?

Д а ў г а л ы г і. Ён пытаецца, ці запомніла ты яго прозвішча?

К а ц я. Не.

Д а ў г а л ы г і. Дык запамінай. Яго завуць Абдула-Дыяла-Салех-аль-Сабах-эль-Бакр-ас-Хафід-эс-Шамсудзін...

К а ц я. Ну і прозвішча... Язык зламаць можна...

Д а ў г а л ы г і. Паспрабуй паўтарыць.

К а ц я. Абдула-Дыяла-Дыяла...

Д а ў г а л ы г і. Пяўжо так цяжка запомніць?

К а ц я. Ой цяжка...

Прыгажунчык зпоў пешта мармыча Даўгалыгаму.

А што ён цяпер сказаў?

Д а ў г а л ы г і. Ён сказаў, што пакуль ты не запомніш яго прозвішча, ён не можа з табой жаніцца.

К а ц я. Што, ён ужо хоча са мной жаніцца? Так хутка?

Д а ў г а л ы г і. А ў іх гэта робіцца вельмі проста... Гэ-

та ў нас сустрэчы, спаткашні... А ў іх спадабалася яму дзяўчына, ён тут жа вядзе яе ў свой гарэм.

К а ц я. Дык у яго гарэм?

Д а ў г а л ы г і. Так, у яго ўсяго шаснаццаць жонак. Ты будзеш семнаццатай...

К а ц я (*наказвае фігу*). А гэтага ён не хоча?

Д а ў г а л ы г і. Але ж ты будзеш жонкай шэйха... Да таго ж, у іх у Кувейце гарэм да дваццаці жонак лічыцца міні-гарэмам.

К а ц я. А ёсць яшчэ і максі?

Д а ў г а л ы г і. Ёсць. Максі-гарэмы палічваюць на сто і больш жонак.

К а ц я. Ну і парадачкі...

Д а ў г а л ы г і (*да Каці*). Шэйх кажа, што ў нас у Еўропе вельмі несправядліва пабудавапа сямейнае жыццё... Вельмі вялікую нагрузку даводзіцца несці нашым жонкам. Яна павінна і абед гатаваць, і мужа любіць, і дзяцей гадаваць — і ўсё адна...

К а ц я. А ў іх што, падзелены абавязкі?

Д а ў г а л ы г і. Я зараз спытаю...

Звяртаецца з такім жа мармытаннем да Прыгажунчыка, потым да
Каці.

Ён кажа, так.

К а ц я. А можа, і сапраўды гэта больш справядліва?

Д а ў г а л ы г і. Потым ён кажа, што няхай цябе не турбуе, што ў яго шаснаццаць жонак. Ты будзеш самая любімая.

К а ц я. Ну, калі я буду самая любімая, то можна і падумаць.

Д а ў г а л ы г і. Тут няма чаго і думаць, згадкайся, пакуль не позна. А то, чаго добрага, яшчэ перадумае.

К а ц я. Перакладай хутчэй, што ён гаворыць.

Д а ў г а л ы г і. Ён пытаецца, ці ўмееш ты танцаваць, бо любімая жонка павінна ўмець і добра цешыць свайго мужа.

К а ц я. Здаецца, ўмею.
Д а ў г а л ы г і. Дык патапцуй...

Каця пачынае танцаваць, але танцуе павольна.
Прыгажунчык пешта мармыча Даўгалыгаму, той перакладае.

Шэйх просіць больш агню... Агню больш...

Каця пачынае тапцаваць крыху тэмпераментней, але, відаць, і такі тэмп не задавальняе Прыгажунчыка, ён раптам выломвае дубец і пачынае падсякаць ёй ногі. Каця пачынае тапцаваць не тое што тэмпераментна, а нават ліхаманкава, а Прыгажунчык усё падсякае...

Капчэецца гэты танец тым, што Каця падае знясіленая.
Прыгажунчык нешта гаворыць Даўгалыгаму.

Д а ў г а л ы г і (*схіліўшыся над Кацяй*). Ты вытрымала экзамен! Шэйх бярэ цябе сваёй семнаццатай жонкай!

Заслона.

КАРЦІНА СЁМАЯ

Палац шлюбаў. Танцавальная зала. На ўсю залу вісіць транспарант, на якім напісана: «Палкае прывітанне шчаслівым маладажонам!» У танцавальнай зале нікога няма, аднак з банкетнай залы сюды праз радыёрупары даносяцца шум, музыка, словы: «Маладым горка!», «Горка маладым!» У танцавальную залу заходзіць дзядок. Садзіцца ў крэсла, прыслухоўваецца. З рэпрадуктара даносяцца словы радыёкаментатара.

«Сёння наш мікрафон устаноўлены ў Палацы шлюбаў, дзе адначасова гуляюць не адно, а сем вяселляў! Сем шчаслівых пар з гэтага дня пойдучь па жыцці сумесна і будуць дружна ісці да канца дзён сваіх... Гэта зусім новае пачынанне нарадзілася не дзе-небудзь, а ў нас як вынік праведзенага «тыдня вечнага кахац-

ня, ініцыятарам якога з'яўляецца наш паважаны Трахім Клімавіч Матыль!»

Дзядок *(з сумам)*. А мяне таварыш Матыль так і не змог ахапіць шлюбам. Не згадзілася ўдавічка выйсці за мяне замуж. Кажы: «На чорта мне гэты напаяўнябожчык. Не паспееш адгуляць вяселле, як прыйдзецца спраўляць хаўтуры». І гэты нягледзячы на тое, што сам таварыш Матыль два разы праводзіў з ёю гутарку. Ну ж і ўпартая трапілася ўдавічка...

З рэпрадуктара даносіцца голас: «Я прапаную выніць за Трахіма Клімавіча Матыля!»

Дзядок *(устае)*. Няма мне чаго тут рабіць... Пайду лепей пісаць аб'яўкі. Сёння ў мяне шмат заказаў. *(Выходзіць.)*

З рэпрадуктара даносіцца вясельная песня.

Калі, сват, гарэлкі не дасі,
Караваю трасцу ты з'ясі...

Прыходзіць Нарэйка, ён таксама ў святочным гарнітуры і ў вельмі добрым настроі. Прыслухоўваецца да шуму, смеху, які даносіцца з рэпрадуктара, потым шматзначна:

Нарэйка. Смяецца той, хто смяецца апошні!

Выходзіць.

Галасы ў рэпрадуктары:
Досыць сядзець за сталом!
Давайце патанцуем!
Давайце, давайце!

Гучыць прыгожы вальс. З банкетнай залы ў тапцавальную адна за другой выплываюць пары маладажонаў. Першай парай ідуць Матыль і Алімпіяда, за імі дзед Давіла і Максімаўна, потым Зіна і Міхась, Віктар і Марына і яшчэ некалькі пар. Танцуюць.

Вяртаецца Нарэйка.

Нарэйка (*пляскае ў далоні*). Хвіліначку ўвагі! Прашу хвіліначку ўвагі!

Таварышы! Дазвольце паведаміць вам апошняю навіну. У нашага паважанага Трахіма Клімавіча Матыля сёння дваіное свята. Ён не толькі стаў мужам прыгажэйшай жанчыны, але, як мне стала вядома з аўтарытэтных колаў, яго чакае і павышэнне.

Максімаўна. Няўжо ў сталіцу забіраюць?

Дзед Даніла. Ну ж і шанцуе чалавеку!

Нарэйка. Магу супакоіць вас. Ні ў якую сталіцу таварыша Матыля не забіраюць. Ён па-ранейшаму застаецца з намі. Толькі неўзабаве ён пакіне загс і пераляціць на працу на камбінат «Сервіс». Яго як ініцыятыўнага, энергічнага і перспектыўнага работніка прызначаюць — дырэктарам. Ура! (*Пляскае ў далоні.*)

Усе застылі ад здзіўлення.

Максімаўна. Ну і дзівосы на калёсах...

Дзед Даніла. А чаму дзівосы?.. Цяпер бытавому абслугоўванню, ці як гэта — «сцэрвісу», аддаецца шмат увагі.

Максімаўна. Не «сцэрвісу», а «сервісу».

Дзед Даніла. Гэтаму сервісу шмат увагі аддаюць... Ну і, вядома, адпаведных людзей падшукваюць: мяккіх, далікатных, каб менш скарг было.

Максімаўна. Тут без скарг не абыдзецца... Усім усё роўна не дагодзіш...

Нарэйка (*пасля паўзы*). А мяне прызначаюць на яго месца, загадчыкам бюро загса...

Нямая сцэна. Матыль і Нарэйка паціскаюць адзін аднаму рукі.

Заслона.

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

КАРЦІНА ВОСЬМАЯ

Знаёмы нам кабінет дырэктара бытавога абслугоўвання. Толькі тут цяпер гаспадарыць Матыль. Пад яго кіраўніцтвам дзед Даніла і Максімаўна перастаўляюць мэблю.

Матыль (*кіруе перастаноўкай*). Гэты стол пастаўце так (*наказвае*), а гэты так (*наказвае*), крэслы расставіце так...

Дзед Даніла. Зробім, зробім... Усё як трэба.

Матыль. А я пайду па цэхах... З людзьмі пазнаёміцца трэба...

Дзед Даніла. Ідзі, ідзі знаёмся...

Матыль выходзіць.

Максімаўна (*перастаўляючы*). Трэці раз я перастаўляю ў гэтым кабінэце мэблю, а шыць як не ўмелі, так і не ўмеюць...

Дзед Даніла. Во чаго захацела! Не паспеў чалавек прымерацца да крэсла, а ёй ужо падавай экстру!

Максімаўна. Не будзе тут экстры.

Дзед Даніла. Чаму?

Максімаўна. І гэты не з таго пачынае. Мэблю перастаўляе.

Дзед Даніла. Дык і ты ж у маёй хаце ўсё дагары нагамі напераварочвала.

Максімаўна. Там трэба было.

Дзед Даніла. А тут не трэба?

Максімаўна. Тут не трэба.

Дзед Даніла. А на-мойму, і там не трэба было.

Максімаўна. Многа ты разумеш...

Дзед Даніла. Мяне не гэта турбуе...

Максімаўна. А што?

Дзед Данила. Як ён выкруціцца? Ён жа абяцаў маладажонам, што працуюць на камбінаце, паклапатаць перад Нарэйкам аб кватэрах... А перад кім ён цяпер клапа-таць будзе? Перад самім сабой?

Максімаўна. Нічога. Матыль чалавек ініцыятыўны, што-небудзь прыдумае.

Дзед Данила. А што ты тут надта прыдумаеш? Вышэй галавы не скочыш... Усяго два дамы для камбіната будуюць. Ды як будуюць, як мокрае гарыць.

Уваходзіць Матыль. Аглядае кабінет. Задаволены.

Матыль. Во, цяпер зусім іншая справа. Дзякуй. Можце ісці.

Дзед Данила і Максімаўна накіроўваюцца да выхаду.

Максімаўна (*спыняючыся*). Чаго?

Матыль. А чаму ты кветкі на стол перастала ставіць? Там ставіла, а тут не.

Максімаўна. Ці да твару гэтаму кабінету кветкі? Нарэйка ніколі не ставіў.

Матыль. Кветкі ўсім кабінетам да твару.

Максімаўна. Добра, зараз прынясу. (*Выходзіць.*)

У кабінете. Матыль сядзіць за сталом, перабірае паперы.

Звоніць тэлефон.

Матыль (*знімае трубку*). Так, гэта камбінат «Сервіс». Што? Прышылі бант на жываце? Ай-яй-яй... якая педарэчнасць! Бант на жываце... Абавязкова пераробім! Што за пытанне... (*Павесіў трубку.*)

Уваходзіць Максімаўна з кветкамі. Яна слухае размову Матыля на тэлефоне.

Максімаўна (*замахала рукамі*). Навошта ты лішні тлум на сваю галаву бярэш? Сказаў бы, што трэба было на месцы глядзець... А калі забраў, усё — крышка! Нарэйка ў такіх выпадках гнаў у тры шыі...

М а т ы л ь. Нічога, Максімаўна, нічога... А мы нікога гнаць не будзем, а наадварот пойдзем людзям насустрач.
М а к с і м а ў н а. Як знаеш... (*Выходзіць.*)

Стук у дзверы.

М а т ы л ь. Уваходзьце!

Уваходзіць В і к т а р і М а р ы н а.

В і к т а р. Таварыш Матыль, дык калі ж вы ўжо?

М а т ы л ь. Што ўжо?

В і к т а р. Вырашыце наша пытанне...

М а т ы л ь. Якое пытанне?

В і к т а р. Кватэрнае. Мы ж паслухаліся вас, падтрымалі ваша мерапрыемства... Запісаліся, а жывём на-рапейшаму... яна ў жаночым інтэрнаце, а я ў мужчынскім.

М а т ы л ь. Ну і жывіце сабе на здароўечка.

В і к т а р (*абурана*). Як вы так гаворыце? Вы ж абяцалі пахадаінічаць перад Нарэйкам, а цяпер самі сталі дырэктарам, а кватэры не даеце... Гэта па меншай меры — несумленна...

М а т ы л ь. З кватэрамі на камбінаце пакуль што вельмі цяжка.

В і к т а р. Дык што нам рабіць?

М а т ы л ь. Трэба пачакаць.

В і к т а р. Мы і чакалі, пакуль было можна, а больш чакаць не можам.

М а т ы л ь. Дык што я вам — нараджу?..

В і к т а р. Не ведаю, як вы, а яна (*паказвае на жонку*), дык ужо хутка.

М а р ы н а. І яшчэ паведама, ці адно... У доктара ёсць падазрэнне на двойню...

М а т ы л ь (*відаць, забыўшыся, што ён ужо не загадчык загса, выбягае з-за стала, з уздымам*). Віншую вас, віншую... Як прыемна, што вы ўсведамлі ўсю тую небяспеку, якая пагражае нашай краіне ад зніжэння нараджальнасці.

В і к т а р. Каб мы ведалі, што ў нас будзе такое з квар-
тэрай... мы б яшчэ доўга нічога не ўсведамлялі...

М а т ы л ь. Не трэба кідацца ў распач... Не трэба...
Што-небудзь прыдумаем.

В і к т а р. Ну дык думайце хутчэй, а мы пачакаем. (*Да
жонкі.*) Садзіся, Марына.

М а т ы л ь. Не, вы ідзіце, ідзіце... Калі я прыдумаю, я
вас паклічу.

В і к т а р. Вы думайце пры нас. Адклад не ідзе на лад.

М а т ы л ь (*спалохана*). Як? Вы будзеце сядзець тут,
пакуль я не прыдумаю?

В і к т а р. Пасядзім, што зробіш...

М а р ы н а. Нам няма куды ісці.

Некаторы час усе сядзяць моўчкі.

В і к т а р (*да Матыля*). Ну, прыдумалі?

М а т ы л ь. Думаеш, гэта так проста, узяў ды прыду-
маў...

В і к т а р (*устаючы*). А я прыдумаў!

М а т ы л ь }
М а р ы н а } (*адначасова*). Што? Што ты прыдумаў?

В і к т а р (*абыходзіць кабінет*). Тут можна будзе па-
ставіць тахту... (*Паказвае.*) Тут тэлевізар... (*Паказвае.*)
А тут добра стане калыска. (*Да жонкі.*) Як ты думаеш,
Марынка, дзе лепш тэлевізар паставіць?

М а т ы л ь (*ускочыў*). Вы хочаце заняць мой кабінет?

В і к т а р. Не назаўсёды ж... Часова, пакуль вы што-
небудзь прыдумаеце...

М а т ы л ь. Што я нарабіў... Што нарабіў...

В і к т а р (*знімае пінжак, вешае яго на спінку крэсла*).
Расправайся і ты, Марына.

Марына таксама пачынае распрапацца, знімае кофточку, туфлі.

М а т ы л ь (*у распачы*). Што вы робіце? Гэта ж служ-
бовае памяшканне...

М а р ы н а (*да Матыля*). Адварніцеся...

М а т ы л ь. Стойце! Пачакайце! Я, здаецца, штосьці прыдумаў...

В і к т а р. Кажыце хутчэй, што вы прыдумалі?

М а т ы л ь (*нічога не адказвае, садзіцца за стол, нешта піша, потым падае паперку Віктару*). У мяне тры пакоі... У адным з іх я дазваляю пасяліцца вам, часова, вядома...

В і к т а р. Ну, вядома, вядома.

М а т ы л ь. Звярніцеся з гэтай запіскай да маёй жонкі, яна вам пакажа, які пакой заняць.

В і к т а р (*задаволена*). Ну вось і прыдумалі... Праўда, не шык-мадэрн, але на першы час добра будзе... Дзякуем вам, дзякуем... (*Да жонкі.*) Пайшлі, Марынка...

В і к т а р і М а р ы н а выходзяць. Матыль сядзіць зусім спустошаны, выцірае хусцінкай узмакрэлы лоб. А ў гэты момант шырока адчыняюцца дзверы і ў кабінет Матыля ўкочваецца дзіцячая калыска, а за ёю з чамаданами і клункамі ўваходзіць яшчэ адна маладая пара.

М а т ы л ь (*набірае нумар тэлефона*). Алімпіяда, гэты ты? Падрыхтуй, калі ласка, там яшчэ адзін пакой.

Заслона.

Па авапсэне ідзе Д а ў г а л ы г і... Раптам яго даганяе К а ц ь к а - з а д а в а к а, хапае за каўнер.

К а ц ь я. Папаўся, пягоднік... Апу гавары, дзе мой жаніх?

Д а ў г а л ы г і. Дзіўнае пытанне. Адкуль я магу ведаць, дзе твой жаніх!.. Можна, у цябе яшчэ наогул ніякага жаніха няма...

К а ц ь я. Не прыкідвайся дурнем, ты ўсё ведаеш!

Д а ў г а л ы г і. Ну, а калі я табе адкажу, твой жаніх сабакам сена косіць, цябе гэта задаволіць?

К а ц ь я. Я пытаюся, дзе шэйх Абдула-Дыяла?..

Д а ў г а л ы г і. Так бы адразу і гаварыла...

К а ц я. Я так і гавару... Дзе ён?

Д а ў г а л ы г і. Думаю, што ён данамагае твайму жаніху касіць сабакам сена...

К а ц я. Ты вось што, перастаць так жартаваць... Пойдзем у міліцыю, можа, ты там загаворыш інакш.

Д а ў г а л ы г і. А чаго мне ісці ў міліцыю, я там нічога не забыўся...

К а ц я. Пойдзем, пойдзем... *(Цягне.)*

Д а ў г а л ы г і *(спрабуючы вырвацца)*. Кажу, я там нічога не забыўся...

К а ц я. Дарэмна стараешся... Ад мяне не вырвешся... *(Выходзяць.)*

Дзяжурны пакой у міліцыі. За столікам сядзіць міліцыянер, перад ім К а ц я і Д а ў г а л ы г і.

Д а ў г а л ы г і *(дае наказанні)*. Ён зрабіў гэта сваёй прафесіяй... Вышуквае даверлівых дзяўчат, асабліва такіх, што мараць выйсці замуж за іншаземца, знаёміцца з імі...

М і л і ц ы я н е р. Пры вашай дапамозе?

Д а ў г а л ы г і. Так, я быў у яго перакладчыкам.

М і л і ц ы я н е р. Працягвайце...

Д а ў г а л ы г і. А потым глядзеў, што ў іх ёсць каштоўнага... Забіраў і знікаў...

М і л і ц ы я н е р. Вы хочаце сказаць «рабаваў»...

Д а ў г а л ы г і. Я не ведаю, як правільна на юрыдычнай мове гэта называецца... Мы гэта паміж сабой называлі «ўлоў». Бываў добры «ўлоў», а бываў і нікчэмны.

М і л і ц ы я н е р *(да Каці)*. Колькі ў вас ён вылавіў?

К а ц я. Дзве тысячы... Усё, што я мела... Я збірала на кааператыўную кватэру... *(Плача.)*

М і л і ц ы я н е р. Ну як жа вы так адразу аддалі яму грошы?

К а ц я. Ён сказаў, што мы можам не будаваць, а адразу купіць, сказаў, што ведае такіх людзей, якія прадаюць аднапакаёвую кватэру. Ну я і згадзілася.

М і л і ц ы я н е р. Не трэба так адчайвацца. Страта гро-

шай, гэта яшчэ не самае горшае ў жыцці. *(Да Даўгалыгага.)* А ён заўсёды сябе выдаваў за кувейцкага шэйха Абдула-Дыяла-Салех-аль-Сабах-эль-Бакр-ас-Хафід-эс-Шамсудзіна?

Каця *(вельмі ўражана)*. Вы, вы ўжо запомнілі? А я так і не змагла запомніць, называла яго проста Абдула-Дыяла-Сабака-Хапун...

Даўгалыгі. Ты правільна называла... Ён такі і ёсць сабака! Хапун... І са мной не разлічыўся, абяцаў сто рублёў за аперацыю з табой, а потым — збег... Хапун няшчасны!

Міліцыянер *(да Даўгалыгага)*. Вы адказвайце на пытанне, а не прыплаквайце тут...

Даўгалыгі. Не, не заўсёды. Гледзячы на абставінах... Іншы раз ён выдаваў сябе за вучонага-атаманіка ці там за фізіка.

Міліцыянер. І многіх вы так ахмурылі?

Даўгалыгі. У горадзе чалавек шэсць...

Міліцыянер. Ай-яй... Колькі яшчэ даверлівых людзей... *(Да Каці, якая працягвае плакаць.)* Ну, супакойцеся, супакойцеся... Усё будзе добра. І грошы вам вернуць... Вось пабачыце... *(Выцірае ёй хусцінкай слёзы.)* Вы можаце ісці. *(Да Даўгалыгага.)* А вам прыйдзецца затрымацца.

Даўгалыгі. А мяне за што? Я ж нікога не ахмураў, я толькі падыгрываў...

Міліцыянер. Ну, а цяпер адпачніце крыху...

Паказвае Каці на адны дзверы.

Вы ідзіце сюды...

Даўгалыгаму паказвае на другія дзверы.

А вы — сюды...

Каця і Даўгалыгі разыходзяцца ў розныя бакі.

Заслона.

КАРЦІНА ДЗЕВЯТАЯ

Лясная палянка. На ёй будап з яловых лапак. Ля будана — дровы для кастра. Цёплы сонечны дзень. Хораша спяваюць птушкі. Чуваць тарахценне матора, і на паляну, нагруканыя падушкамі і рукакамі, прыходзяць Матыль і Алімпіяда.

М а т ы л ь (*наказвае на будап*). Вось тут мы і будзем жыць... Я яго даўно нагледзеў. Нехта пібы спецыяльна пабудаваў для нас. (*Азіраючыся найкола.*) Ну як табе падабаецца? Праўда, цудоўна! Лес, птушкі спяваюць... А паветра... ты толькі дыхні, які пах, які водар...

А л і м п і я д а. А дома ўсё ж лепш.

М а т ы л ь. Кінь ты, Алімпіядачка... Усе ж людзі бягуць з горада ў лес... Лясное паветра — гэта ж здароўе, тут столькі фітанцыдаў... Вось мы і падыхаем.

А л і м п і я д а. І доўга мы будзем дыхаць гэтымі фітанцыдамі?

М а т ы л ь. Не, не доўга... У жніўні ж будаўнікі павінны ўжо здаць дом.

А л і м п і я д а. Павінны. Павінны. А калі не здадуць?

М а т ы л ь (*упэўнена*). Здадуць. Дзе яны дзенуцца... Мы на іх так націскаем...

А л і м п і я д а. Я першы раз сустракаю такога дзівака дырэктара, які аддаў сваю кватэру, а сам перабраўся ў лясны будап.

М а т ы л ь. Што зробіш, іншага выйсця ў мяне не было... (*Нешта дастае з кішэні, дае Алімпіядзе.*)

А л і м п і я д а. Што гэта?

М а т ы л ь. Кажуць, цяпер каханне трэба падмацоўваць ашчаднымі кніжкамі. Вось я і падмацаваў: частку грошай перавёў на тваё імя.

А л і м п і я д а. Ну што ты?.. Навошта ты гэта зрабіў? Не, не, я не вазьму.

М а т ы л ь. Бяры, бяры... Я жартую... Проста я гэта зрабіў дзеля лепшай захаванасці грошай, бо ў мужчын яны не вельмі ўтрымліваюцца.

Алімпіяда (*прымаючы*). Ну хіба толькі дзеля захаванасці... (*Прымае кніжку*.) А як ты будзеш на працу дабірацца?

Матыль. На матаролеры... Колькі тут... Падумаеш, якіх дванаццаць кіламетраў...

Алімпіяда. Раптам твай матаролер сансуецца?..

Матыль. Не сансуецца. Я зрабіў яму канітальны рамонт... (*Бярэ вядзерца*.) Схаджу на рачулку, прынясу табе вады... А вада тут крынічная, халодная... Ну проста — цуд!

Выходзіць, папяваючы.

Алімпіяда тым часам пачынае разгружаць рукзакі, дастае посуд, ірадункты і нават бутэльку віна.

Раптам з шалаша паказваецца галава знаёмага пам Прыгажунчыка.

Алімпіяда (*спалохана*). Ой! Хто вы?

Прыгажунчык (*вылазячы зусім*). Я — Лясу!

Алімпіяда. Адкуль вы тут узяліся?

Прыгажунчык (*ён гаворыць з усходнім акцэнтам*). Гэтае пытанне я павінен вам задаць, а не вы мне. Бо я тут гаспадар...

Алімпіяда. Але ж я ўяўляла Лесуна зусім іншым... Такім старэп'цькім дзядком з доўгай барадой.

Прыгажунчык. Мой дзед і быў такім, але ён памёр, а я яшчэ не паспеў адгадаваць бараду, як мне давалося заняць яго пасаду.

Алімпіяда. А вы нас не прагоніце са сваіх уладанняў?

Прыгажунчык. Пагляджу на вашы паводзіны і... адносіны да мяне.

Алімпіяда. А як мы можам да вас адносіцца, калі мы зусім не ведаем, хто вы і што тут робіце?

Прыгажунчык. Вы, часам, не ў аддзеле кадраў працуеце?

Алімпіяда. Не. А чаму?

Прыгажунчык. Многа анкетных пытанняў зада-
еце.

Алімпіяда. Як жа не задасі, калі ў нашым лесе ды
бачыш жыхара гор.

Прыгажунчык. Маеце рацыю. Прыйдзецца зада-
воліць вашу цікаўнасць. Я пасяліўся тут у будапе таму,
што ваша гасцініца чамусьці ўся заселена нейкімі мала-
дажопамі. І мне не знайшлося там вольнага месца.

Алімпіяда. А чаго вы да нас прыехалі, калі не
сакрэт?

Прыгажунчык. Шчыра?

Алімпіяда. Вядома.

Прыгажунчык. Ну, паколькі я пра вас амаль усё
ведаю, то і сам буду шчыры.

Алімпіяда. Вы падслухалі нашу размову?

Прыгажунчык. У вас няправільнае ўяўленне аб
падслухоўванні. Падслухоўванне — гэта тады, калі я пры-
кладаю вуха да дзвярэй вашага пакоя і слухаю, што вы
там гаворыце. А якое ж падслухоўванне было тут, калі вы
самі прыйшлі да майго будана і ўсё расказалі.

Алімпіяда. Ай-яй, якія мы неасцярожныя. Дык
чаго ж усё-такі вы прыехалі да нас?

Прыгажунчык. Я ўпрыгожваю ваша жыццё. Пры-
вёз кветкі, пакуль прадам, трэба ж недзе жыць.

Алімпіяда. Дык вы — спекулянт?

Прыгажунчык. У вас зноў жа зусім няправільнае
ўяўленне аб спекуляцыі. Спекулянт — гэта той, хто купляе
ў аднаго і перапрадае другому. Я ж прадаю кветкі з свайго
ўласнага саду. Адзінае, што я раблю не зусім этычнае,—
гэта падстаўляю падножку вашым гандлёвым работнікам...
(*Дастае кветку, падае Алімпіядзе.*) Калі ласка.

Алімпіяда (*беручы кветку*). Дзякую.

Прыгажунчык. А вам, значыцца, не пашанцава-
ла ў жыцці?

Алімпіяда (*спалохана*). Чаму не пашанцавала?

Прыгажунчык. Ваш муж аказаўся карасём-ідэалі-

стам. Ён усё робіць для другіх і нічога для сябе і сваёй жонкі. Падумаць толькі — уласную кватэру і тую аддаў чужым людзям.

А л і м п і я д а. Дык гэта ж часова... Пакуль будаўнікі здадуць дом.

П р ы г а ж у н ч ы к. І вы ў гэта верыце?

А л і м п і я д а. Веру.

П р ы г а ж у н ч ы к. Тады я сапраўды зайздросчу вашаму мужу, бо ён мае такую жонку, якая верыць ва ўсялякія небыліцы.

А л і м п і я д а. Чаму небыліцы?

П р ы г а ж у н ч ы к. Хіба ж калі-небудзь бывае так, што будаўнікі здаюць аб'ект у той тэрмін, у які яны абяцаюць?

А л і м п і я д а. Я не ведаю, але думаю...

П р ы г а ж у н ч ы к. Вы думаеце, а я ведаю... Ніколі не бывае.

А л і м п і я д а. Вы мяне палохаеце...

П р ы г а ж у н ч ы к. У вас няправільнае ўяўленне і аб палоханні. Палохаюць тады, калі хтосьці схавецца за куст і печакана выскачыць. Я ж проста тлумачу вам абставіны, у якія вы трапілі дзякуючы свайму мужу-ідэалісту. А такая жапчына, як вы, магла б упрыгожыць самы шыкоўны палац, а не гэты варты жалю будан.

А л і м п і я д а. Я вельмі не люблю, калі мяне шкадуюць.

П р ы г а ж у н ч ы к. У вас няправільнае ўяўленне і аб шкадаванні. Шкадуюць — гэта тады, калі вас, напрыклад, хтосьці пакрыўдзіў, вы плачаце, а я падыходжу, выціраю вам слёзкі, кажу на таго, хто вас пакрыўдзіў, «бяка» і даю вам цукерку.

А л і м п і я д а. А мне зусім не дрэнна і ў гэтым будане.

П р ы г а ж у н ч ы к. Але ж гэта крыўдна! Калі такі брыльянт прападае дзесьці ў глухім лесе, у той час як яго сапраўднае месца зіхаецца на самым модным курорце.

Алімпіяда. Паслухайце, Лясун, павошта вы мне ўсё гэта гаворыце?

Прыгажунчык. Вы верыце ў каханне з першага погляду?

Алімпіяда (*сама сабе*). Падыграць і гэтаму? (*Гулліва.*) Некалі чытала пра такое.

Прыгажунчык. Дык асмелюся заверыць вас, што такое каханне бывае не толькі ў кнігах, а і ў жыцці. (*Раптам падае перад Алімпіядай на калені.*) Я пакахаў вас адразу, як толькі мая галава вылезла з гэтага будана і ўбачыла вас.

Алімпіяда. А-а, усе вы мужчыны аднолькавыя, кось-кось, пакуль у аглоблі...

Прыгажунчык. Я прапаную вам сваю руку і сэрца...

Алімпіяда. О-о, які вы неашчадны, адразу аддаеце дзве такія каштоўныя часткі...

Прыгажунчык (*працягваючы стаяць на каленях*). Не спяшайся караць, спяшайся мілаваць.

Раптам выхоплівае з ножнаў кінжал, заціскае яго зубамі, пачынае тэмпераментна тапчаваць лезгінку.

Алімпіяда (*апладзіруе*). Выдатна! Цудоўна!

Прыгажунчык (*скончыўшы танцаваць і яшчэ цяжка дыхаючы, пачынае спяваць*):

Я тебя повсюду искал,
Как бы я тебя приласкал!
Без твоей любви мне нелегко.
Это ты — моя Сулико!

Алімпіяда (*зноў апладзіруе*). І спяваеце вы добра... Каб я не была замужам і не кахала другога...

Прыгажунчык. У вас няправільнае ўяўленне аб каханні... Каханне, калі яно забяспечана цвёрдай валютай, тады і цана яму высокая, калі ж не, то грош цана такому каханню...

Алімпіяда. Ну, а ваша каханне валютаі падтрымліваецца?

Прыгажунчык. У мяне асабняк з пяці пакояў, дача з відам на Чорнае мора, персікавы сад, вінаграднік...

Алімпіяда. Ого, у вас сапраўды, відаць, высока гарантаванае каханне.

Прыгажунчык. Дык калі я не памыляюся?..

Алімпіяда. На гэты раз памыляецца...

Прыгажунчык. Я буду на руках вас насіць...

Алімпіяда. Ніхто вас не просіць.

Але, нягледзячы на гэта, Прыгажунчык падхоплівае Алімпіяду на рукі і носіць яе вакол будана. Жанчына вырываецца і што ёсць моцы малоціць кулакамі.

Алімпіяда. Нягоднік! Спекулянт! Зараз жа пусці!.. Я буду крычаць!.. *(Крычыць.)* А-а-а!..

Прыгажунчык паршыце адпуская жанчыну, а сам уцякае ў лес.

Вяртаецца Матыль.

Матыль. Ты мяне зачалася?

Алімпіяда *(скрозь слёзы)*. Дзе ты быў так доўга?

Матыль. Я натрапіў на ягады... Бачыш, колькі набіраў?.. *(Пяшчотна.)* Адкрыў роцік і закрыў вочкі.

Алімпіяда закрывае вочы і адкрывае рот. Матыль усыпае ей у рот ягады.

Алімпіяда *(прыціскаючыся да Матыля)*. А і сапраўды, відаць, праўдзівая гэта прыказка.

Матыль. Якая?

Алімпіяда. З любым і ў будане раі.

Матыль. Дзякую табе, любачка... Я даўно марыў пачуць гэтыя словы.

Заслона.

КАРЦІНА ДЗЕСЯТАЯ

Будаўнічая пляцоўка. Трое будаўнікоў — Кацька-задавака, дзяўчына і хлопец, прымасціўшыся вакол перакуленай уверх дном бочкі, гуляюць у карты.

Дзяўчына (*здаючы карты*). І калі гэта ўжо раствор прывязуць?

Каця. А навошта ён табе? (*Бярэ ў рукі карты.*) Зноў адной масці надавала.

Дзяўчына. Мне не раствор, а грошы трэба, а за прастой атрымаеш кукіш з маслам.

Хлопец. Ой, навошта табе грошы, калі ты сама золата.

Дзяўчына. Золата-то золата, а вось асляпіць цябе ў гэтай спяцоўцы ўсё роўна не магу. А за грошы як куплю сабе парчовую сукенку, як надзену... ты і розум страціш...

Хлопец. Ну-ну-ну... Я жаночаўстойлівы...

Дзяўчына (*разглядае свае карты*). Ну ж і не шанцуе мне ў карты.

Каця. У карты не шанцуе, затое ў каханні шанцуе.

Хлопец. А навошта, каб ёй у каханні шанцавала, яна ж замужам.

Дзяўчына. Наіўны ты, Коля, чалавек... Думаеш, калі замужам, дык нікому і падабацца не хочацца? (*Кладае карту.*)

Хлопец. Ого, з казырнай ходзіш. Прымаю. (*Забірае карту.*) А ўсё ж дзіўна атрымліваецца. Дзяўчына выходзіць замуж за самага даражэйшага, самага мілейшага... А праз паўгода, глядзіш, яна ўжо не супраць і другому падміргнуць.

Дзяўчына. А ваш брат, думаеш, лепшы?

Хлопец. І наш брат не лепшы. Вось я і думаю — чаму так атрымліваецца?

Каця. Ніхто табе і не адкажа. Гэта толькі ў арыфметыцы ўсё проста і ясна. Двойчы два — чатыры... А ў жыцці так усё заблытае...

Дзяўчына *(прыслухоўваючыся)*. Учора ў гэты час прывезлі ўжо... А сёння нешта не вязуць.

Хлопец. Зноў план зрываецца... Зноў ад нас прэмія цю-цю...

Падыходзіць М а т ы л ь.

М а т ы л ь. Зноў седзіце? Авой-авой, хлопчыкі, дзяўчаткі, што ж гэта будзе?

Каця. Патоп, Трахім Клімавіч! Сусветны патоп! Так у свяшчэнным пісанні сказана.

М а т ы л ь. Ой, Каценька, мілая, мне не да жартаў. Мне дом, вась гэты дом, во як патрэбен.

Дзяўчына. Разумеем, усё разумеем, але нічым дапамагчы не можам. Раствор нам яшчэ не прывезлі.

М а т ы л ь. Як не прывезлі? Я толькі што з растворага вузла, казалі, што дзве машыны адправілі.

За сцэнай чуваць натужны рокат матораў.

Каця. Бачыце, як пачалі хадзіць, пачалі і вазіць. Цяпер у нас рабочых рук будзе не хапаць.

Матыль, дзяўчына і хлопец выбягаюць. Каця застаецца сядзець на месцы. Сюды прыходзяць Зіна і Міхась, Віктар і Марына.

М і х а с ь. На будаўніцтве цішыня і спакой.

З і н а. Як на могілках.

М а р ы н а. Ну ж і ўліплі мы праз гэтага Матыля!

В і к т а р. Чаму ўліплі? Рана ці позна ўсё роўна б гэтым скончылася.

М а р ы н а. А можа, і не ўсё роўна... Можа б, я знайшла сабе жаніха з кватэрай.

Да іх падыходзіць П а р э й к а.

П а р э й к а. Прывітанне маладажонам!

М і х а с ь *(буркнуў за ўсіх)*. Прывітанне!

Н а р э й к а. Ну што? Наламаў дроў гэты Матыль?

М а р ы н а *(уздыхнула)*. Ой, не кажыце... Амаль кожны дзень прыходзім сюды, глядзім на гэтыя сцены, а яны так марудна растуць...

Н а р э й к а. Вядома. Каму патрэбна была такая па-спешлівасць? Скопчылі б дом, атрымалі кватэры, а тады б і жаніліся сабе на здароўечка. Але хіба ён пра нас думае? Ён пра сябе думаў, як выслужыцца...

М а р ы н а. Што праўда, то праўда, аб нас ён тады не думаў.

Н а р э й к а. Яшчэ ж некалі Казьма Пруткоў сказаў: «Не ўсё стрыжы, што расце». Ну, ёсць у нас мясячнікі, дэкады, тыдні... Праводзяцца пекаторымі ўстановамі, але ж хіба можна праводзіць тыдні каханья? Гэта ж абсурд, бязглуздзіца... Матэрыял для фельстона...

М і х а с ь *(да Нарэйкі)*. А чаго гэта вы ўжо надта расплакаліся? Мы зусім не шкадуем, што пажаніліся. І Матыль нас сілком у загс не цягнуў...

В і к т а р. Правільна, Міхась! Няма чаго ўсё на Матыля валіць. Ён дзейнічаў ад шчырага сэрца... Ён шчасця нам жадаў... І не можа быць, каб дабро парадзіла зло.

З і н а. Не, не можа. Дабро павінна параджаць толькі дабро... А калі ў нас яшчэ не ўсё гладка, дык, можа, гэта і ад нас саміх залежыць.

К а ц я *(падыходзячы)*. Не можа, а толькі... Я чула, вы тут на «тыдзень вечнага каханья» наадалі, справа ж не ў тыдні, а ў самім каханні...

М а р ы н а. Ты нам тэорыю не чытай, ты нам падкажы, як быць... Мы ж, можна сказаць, чалавека з кватэры выжылі... Нам гэта таксама непрыемна.

К а ц я. Ратаванне тапельцаў справа рук саміх тапельцаў... *(Павярнула, пайшла.)*

М а р ы н а. Відаць, нешта ведае, пэўна, а не хоча гаварыць.

М і х а с ь. Паіду, даганю, распытаю... У яе ад мяне сакрэтаў няма. *(Выбягае.)*

Зіна. Можа, напісаць у газету, паскардзіцца, што зацягваюць будаўніцтва?

Віктар. Ты думаеш, гэта дапаможа?

Зіна. О-о, калі газета ўмяшасца...

Нарэйка. Нічога не дапаможа. Будаўнікі дадуць адказ, што будаўніцтва зацягваецца з-за таго, што не хапае людзей, ёсць перабоі з забеспячэннем матэрыялаў, што прымаюцца меры да паскарэння і г. д. і т. п. А гэтыя меры на паперы. Я-то ведаю...

Зіна. Дык што ж рабіць?

Некаторы час усе напружана думаюць, але ў гэты момант вяртаецца Міхась. Ён ускочвае на пейкую высокую бочку, як на трыбуну.

Міхась *(натхнёна)*. Сябры! Гэта не Каця, а геній у спадніцы... Яна мне такое сказала, такое...

Усе *(разам)*. Дык гавары! Хутчэй! Гавары! Што яна сказала?

Міхась. Яна сказала, што нам трэба...

Але дасказаць не паспявае, бо ў гэты момант дно бочкі праломваецца і Міхась знікае ў бочцы.

Заслона.

Дэкарацыя восьмай карціны. Толькі цяпер пахмурна і холадна. Адчуваецца, што прайшоў дождж. Дровы мокрыя, і Матэль ніяк не можа расналіць касцёр.

Матэль *(трасучыся)*. Ну ж і холад... ну ж і сівер!.. *(Скача, каб сагрэцца.)* Адкуль толькі што ўзялося... *(Варушыць дровы ў кастры.)* Ізноў патухла, а каб цябе кот убрыкнуў! *(Дастае запалкі.)* Аношняя... Каб хаця вецер і гэту не задзьмуў... *(Запальвае, прыкрываючы рукамі.)* Гары, гары, любачка!.. *(Толькі падносіць да кастра, як яна тухне.)* І гэта патухла... *(Стаіць разгублены.)* Што рабіць?

Алімпіяда (з будана). Ты распаліў касцёр? Я скачанела ад холаду...

Матэль. Зараз, зараз будзе табе касцёр. Пабягу на шашу, можа, каго стрэну, напрашу запалак.

Выбягае.

Некаторы час пуста і ціха. Але вось з шалаша вылазіць Алімпіяда.

Яна непрычасаная, вочы злыя.

Алімпіяда (азіраючыся). Дзе гэта мой муж? (З іроніяй.) Мая радасць, маё шчасце, мая падтрымка... І кастра нават не распаліў... (Дастала хустку, ахінулася.) Ну ж і выскачыла я замуж... На каго паквапілася!.. На карася-ідэаліста! Ну што мне рабіць, што рабіць? Як далей жыць? (Глядзіць на неба.) Вуць ужо журавы адлятаюць... Хутка зусім холадна стане...

Даносіцца сумнае курлыканне журавоў.

Алімпіяда (пачынае спяваць):

Восень апаліла паўзямлі
Лісцяў негаручымі кастрамі.
Паляцелі ў вырай жураўлі,
І зіма зусім не за гарамі.
Не крычыце, птушкі, нада мной.
З вамі паляцець і я гатова,
Каб вярнуцца раннюю вясной
І пачаць жыццё сваё нанова.
Птушкі адплылі, як караблі.
Ды, як адлютуюць непагоды,
Вернуцца дадому жураўлі,
Толькі годы знікнуць назаўсёды.

На палянцы з'яўляецца Прыгажунчык. Ён апрануты ў элегантны касцюм, на руцэ плашч.

Прыгажунчык. Што з табой, мая прыгажуня?

У цябе такі выгляд, быццам ты адседзела пятнаццаць сутак.

Алімпіяда. Не пятнаццаць, а ўсе сорок пяць.

Прыгажунчык *(надыходзіць бліжэй)*. Я ж табе гаварыў, не такі муж табе патрэбен... Выходзь за мяне... У мяне «Волга», дача на Чорным моры, персікавы сад, вінаграджнік. Згаджайся! *(Уладарна.)* Згаджайся... *(Бярэ Алімпіяду за руку, цягне за сабой, яна ўпіраецца.)* Хадзем... Там нас чакае машына...

Цягне больш настойліва, і Алімпіяда, пібы загіпнатызаваўшая, паслухмяна ідзе за ім. Раптам Прыгажунчык спыняецца.

А кніжку ты ўзяла?

Алімпіяда. Якую кніжку?

Прыгажунчык. Ашчадную... Няўжо ты думаш пакінуць грошы гэтаму дурню?

І тут Алімпіяда, відаць, штосьці зразумела, яна зноў пачынае вырывацца.

Алімпіяда. Пусціце мяне... Пусціце!.. Нікуды я не хачу ехаць!.. Пусціце!..

Прыгажунчык *(таксама зразумеў, што даў прамашку)*. Дурненькая, я пажартаваў... Чорт з імі, з гэтымі грашыма, у нас сваіх хапае... *(Сам сабе.)* Мы потым іх выцадзім...

Алімпіяда. Пусціце!..

Прыгажунчык. Нікуды я цябе не пушчу... У нас ёсць свой звычай, калі павеста не згаджаецца — яе ўмыкаюць... Выкрадаюць, па-вашаму... Лічы, што я цябе ўмыкнуў...

Цягне Алімпіяду, яна ўпіраецца як можа. Але ў гэты момант па паляну выбягаюць Каця і міліцыянер.

Каця *(убачыўшы Прыгажунчыка)*. Вось ён! Вось! Мой жаніх... Кувейцкі шэйх Абдула-Дыяла-Сабака-Хапун...

Прыгажунчык у сваю чаргу, убачыўшы Кацю і міліцыянера, кідае Алімпіяду, а сам уцякае. Каця і міліцыянер бягуць за ім.

Вяртаецца М а т ы л ь.

М а т ы л ь. Ну вось, Алімпіядачка, зараз будзе цёпла. Цэлы карабок запалак дастаў... *(Паказвае.)*

Алімпіяда нічога не адказвае, яна схілілася на плячо Матыля, плача.

Алімпіядачка, што з табой?

Але адказаць што-небудзь Алімпіяда не паспявае, бо ў гэты момант на паляну прыбягаюць Максімаўна, дзед Даніла, Зіначка, Міхась, Віктар, Марына.

М а к с і м а ў н а. Таварыш Матыль! Трахім Клімавіч! А ў нас навін поўны кошык.

М а т ы л ь. Што за навіны?

В і к т а р *(выступаючы наперад)*. Па-першае, пашаму камбінату прысуджаны Чырвоны пераходны сцяг...

Д з е д Д а н і л а *(штурхае Максімаўну пад бок)*. Чуеш? А ты гаварыла, што патрэбен метал у голасе, што на сваім кахапіні Матыль далёка не заляціць...

М а к с і м а ў н а. Гаварыла, гаварыла... Мала што я гаварыла.

В і к т а р. А па-другое, будаўнікі датэрмінова здалі дом...

М а т ы л ь. Няўжо? Вось малайцы!

З і н а ч к а. Не толькі яны малайцы, але і мы...

М а т ы л ь. Хто гэта «мы»?

З і н а ч к а. Усе маладажопы... Гэта ж мы ім дапамагалі пасля работы...

М і х а с ь. Каця нам так падказала... Кажа, калі хочаце хутчэй засяліцца, закасвайце рукавы...

В і к т а р. Вось мы і закасалі...

З і н а ч к а *(да Матыля)*. Дык пасхалі хутчэй...

М а т ы л ь. Вы ідзіце, ідзіце... Я вас зараз даганю...

Усе выходзяць. Матыль прыхінае да сябе Алімпіяду.

Алімпіяда, Алімпіяда, родная мая. Наш буданны рай
скончыўся!

А л і м п і я д а (*праз слёзы*). А мне шкада... Такое не
паўторыцца ўжо ніколі! (*Матыль выцірае ёй хусцінкай
слёзы.*)

М а т ы л ь. Пайшлі хутчэй, нас там чакаюць...

Выбягаюць.

Заслона.

КАРЦІНА АДЗІНАЦЦАТАЯ

На заднім плане сцэны прыгожы шматпавярховы новы дом, усе
вокны якога ярка свецяцца агеньчыкамі. Мы з'яўляемся сведкамі
самага ўрачыстага моманту — засялення новага дома.

Вось Зіначка і Міхась нясуць цяжкія чамадапы. Дзед
Даніла і Максімаўна цягнуць розныя іншыя хатнія рэчы,
з ног да галавы абвешаныя клункамі праходзяць Марыпа і
Віктар. Усе радасныя і шчаслівыя. Сярод патоўпу людзей, якія
пазіраюць за засяленнем дома, — М а т ы л ь і А л і м п і я д а, Ка-
ця і міліцыянер. Па тым, як стаіць Каця, моцна прыхіліў-
шыся да міліцыянера, можна здагадацца, што парэшце і яна
знайшла сваё шчасце. Засяленне ідзе пад песню маладых будаў-
нікоў.

Калі любоў
Ты не знайшоў,
Марна зусім будуеш.
Шчасце ў жыцці
Зможаш знайсці,
Толькі як сам збудуеш.

Прыпеў:

Працай гартаванья —
Ён, і ты, і я.
Дружбай згуртаванья,
Мы — адна сям'я.

Кліча ўсіх нас
Велічны час.
На рыштаванні кліча.
Справу сваю,
Славу сваю
Справай Радзімы лічым.
Прыпеў.

Планаў размах —
Сонечны гмах,
Большы за ўсе палацы.
Праца мая,
Праца твая —
Частка агульнай працы.
Прыпеў.

Гляньце, сябры,
Як на зары
Сонца ў дамы ўваходзіць
Шчасце, як дом.
Дружным гуртом
Значна лягчэй узводзіць.

Алімпіяда (звяртаючыся да Матыля). А гэта ты
здорава прыдумаў: «тыдзень вечнага кахання». Глядзі,
колькі новых, шчаслівых пар нарадзілася.

Заслона.

ЗЛАВАЦЦА НЕ ТРЭБА

Камедыя ў трох актах, васьмі карцінах

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Матруна Шабуневіч — 61 год.
Ягор Шабуневіч — яе муж, 65 год.
Даніла — іх сын, 40 год, дырэктар завода.
Лена — іх дачка, 30 год.
Заціруха Леанід — загадчык сталовай.
Федзя — клапаўшчык.
Насця — бухгалтар сталовай.
Пётр — шэф-кухар.
Нюша — работніца сталовай.
Ціт — рабочы сталовай.
Іван Анісовіч — кіраўнік трэста сталовых і рэстаранаў.
Акуліна — суседка Матруны Шабуневіч.
Сакратарка ў міністра.
1-шы грузчык, 2-гі грузчык, міліцыянер, доктар, член камісіі, супрацоўнікі міністэрства.

АКТ ПЕРШЫ

КАРЦІНА ПЕРШАЯ

Кабінет дырэктара заводскай сталовай. Шырокі стол, накрыты зялёным аркушам кардону і прыціснуты тоўстым шклом. На акне — графін з вадою. На спецыяльным століку — тэлефонны апарат. Каля стала — два глыбокія скураныя крэслы. Зусім не пасуе да сціплага абсталявання дарагі, са скульптурнай групай «Тры грацыі», пісьмовы прыбор. У сцяпе, якая аддзяляе кухню ад кабінета, — акенца на кухню.

За сталом — Леанід Заціруха. Гэта гладкі, франтаваты мужчына сярэдніх гадоў. На самым беражку крэсла сядзіць Матруна Шабуневіч, пажылая жанчына ў паркалёвай хустачцы ў гаршак, падвязанай пад бараду. Выгляд у яе вельмі сціплы, толькі вочы зыркя, калючыя.

Заціруха *(размаўляе па тэлефоне)*. Што? Непарадкі ў сталовай? Не ўсе рабочыя ўправіліся за абедзены перапынак паабедаць? Прабачце, Даніла Ягоравіч, але ж нянек у нас няма. Самаабслугоўванне! Ну, ну... Нічога не папішаш! А хто варон ловіць, той, вядома, з посам астаецца. З носам, кажу... Ну, без абеду! Што? Не было чыстых талерак? *(Другім тонам.)* Добра, я высветлю. *(І зусім угодліва.)* Так, так!.. Будзе зроблена! *(Кладзе трубку, выцірае хустачкай лоб.)* Ну і работка ў нас... Хто яе толькі выдумаў. Жывём, можна сказаць, як гарох пры дарозе, — хто ідзе, той і скубе. І сапраўды. Заводскае начальства — скуб! *(Шчыпле сябе за бок.)* Трэстаўскае начальства — скуб! *(Шчыпле за другі.)* Таму недасолена — скуб! Таму перасолена — скуб!.. *(Да Матруны.)* Прабачце, я адхіліўся ад тэмы... Дык што вы хацелі?

Матруна. Я ўжо вам казалася. Хачу на працу да вас.

Заціруха *(насцярожана)*. Чаму іменна да нас? Хіба ў горадзе другіх сталовых няма?

Матруна. Я тут недалёка жыву, дык мне на працу зручна хадзіць будзе.

Заціруха *(падумаў)*. Ёсць рацыя. А як прозвішча ваша?

Матруна. Шабуневіч, Матруна Якаўлеўна.

Заціруха *(нешта ўспомніў)*. Прабачце, адну хвіліначку. *(Наварочваецца разам з вінтавым крэслам, на якім сядзіць, адчыняе акенца на кухню і крычыць.)* Пётр Пятровіч, да мяне! *(Зачыняе акенца, зноў наварочваецца да Матруны.)* Прабачце, як ваша прозвішча?

Матруна. Шабуневіч, Матруна Якаўлеўна.

Заціруха *(насяржана, нават прыўзняўся)*. А вы не сваячка, часам, будзеце нашаму дырэктару завода Данілу Ягоравічу Шабуневічу?

Матруна. Хіба адзін Гаўрыла ў Полацку?

Заціруха *(супакоіўся)*. А што вы можаце рабіць?

Матруна. Усё. Посуд мыць, бульбу абіраць, дровы пасіць...

Заціруха. Інакш кажучы, вы просіцеся да нас на чарнавую работу?

Матруна *(суха)*. Я не ведаю, чарнавую ці бела-вую. Я хачу працаваць, і ўсё!

Заціруха *(задаволена)*. Ёсць рацыя!

У акенца прасоўвае галаву Пётр.

Пётр *(вяла)*. Леанід Сяргеевіч, я вас слухаю.

Заціруха *(наварочваецца да Пятра)*. Што ўчора за абедамі было?

Пётр *(абыякава)*. Нічога... Суп трохі быў перасолены, і каша дымам пахла...

Заціруха. Ды я не пра тое! Чаму чарга была? Чаму не ўсе рабочыя паабедалі?

Пётр. Хіба забыліся? Зося звольнілася. На яе ж месца нікога не ўзялі... Дык не спраўляліся чысты посуд надаваць.

Заціруха *(раздражнёна)*. Не спраўляліся, не

спраўляліся! А мне сёння праз ваша кешканне вунь як шыю намылілі. (*Выцірае хустачкай шыю.*)

Пётр. Хто мыліў?

Заціруха. Сам дырэктар завода.

Пётр. І што ён гаварыў?

Заціруха. Каб жа гаварыў, а то крычаў, як па хлапчука якога... Вы нам, кажа, план зрываеце! Нашы станкі, кажа, далёка за мяжу ідуць, а вы палкі ў колы ўстаўляеце.

Пётр. Так і сказаў: палкі ў колы ўстаўляеце?

Заціруха. Так і сказаў.

Пётр (*змрочна*). Дрэнь нашы справы.

Заціруха (*спалохана*). А што?!

Пётр. Пакуль што нічога. (*Шматзначна.*) Але могуць быць і перыемнасці.

Заціруха (*разгублена*). Дык што ж рабіць?

Пётр. Падцягнуцца трэба.

Заціруха. Факт, трэба! (*Узнёсла.*) А навошта ж я цябе клікаў! Ты як шэф-кухар павінен сам за ўсім глядзець і працаваць так, каб у цябе ўсё як па масле ішло.

Пётр (*абыякава*). Скончылася...

Заціруха (*насяржана*). Што скончылася?

Пётр. Масла. Добра, што ўспомнілі. Дзе гэта кладаўшчык цэлы дзень бадзяецца? Ніяк масла не магу ўзяць.

Заціруха. Хутка прыйдзе. (*Сумеўся.*) Я яго на-слаў там у адно месца... Ну, ідзі працуй.

Пётр зікае.

Заціруха (*да Матруны*). Дык вы, зпачыцца, да нас на работу хочаце?

Матруна. Але, хачу.

Заціруха. Прабачце. А колькі вам гадоў?

Матруна. Шэсцьдзсят адзіп.

Заціруха (*здзіўлена*). Шэсцьдзсят адзіп? (*Спа-*

ханіўся.) Дазвольце, дазвольце! Дык вам жа даўно пара на пенсіі быць!

Матруна. Можа, і пара, толькі я працаваць хачу.

Заціруха. Значыцца, вы пенсіі не атрымліваеце?

Матруна. Не.

Заціруха. Ага, разумею. У вас, значыцца, не хапае стажу. І вы прыйшлі да нас, каб, так сказаць, дацягнуць, дапрацаваць той тэрмін, якога не хапае. Ёсць рэцыя! А колькі ж вам не хапае?

Матруна (паціскае плячамі). Не ведаю.

Заціруха. Ну, колькі ж гадоў вы працавалі?

Матруна. Я ўсё жыццё працавала.

У акенца прасоўвае ўскудлачаную галаву Ціт з вялікай, як пам'яло, барадою.

Ціт (перадае Леаніду Заціруху нейкі пакунак). Федзя прасіў перадаць.

Заціруха. А што тут?

Ціт. Не ведаю, не глядзеў.

Заціруха (надарваў паперу, узрадавана). А-а!.. Дзякуй, дзякуй...

Ціт знікае.

Заціруха (распатрашыў пакунак, адтуль насыпаліся карабкі ад запалак). Вось маладзец Федзя! *(Разглядае адзін карабок, чытае.)* «Мадэ ін ф'рансэ...» *(У захваленні.)* Французскія! *(Паказвае карабок Матруне.)* Вы толькі паглядзіце, якое хараство! *(Даверліва.)* Разумеце, слабасць у мяне. Калекцыяпірую карабкі ад запалак. Некаторыя маркі збіраюць, а я карабкі. Ведаеце, калекцыянеры запалкавых карабкоў ёсць ва ўсім свеце! І ёсць нават міжнародная каробказапалкавая арганізацыя. Хто набірае чатырыста розных карабкоў, той мае права быць яе членам. А ў мяне ўжо ёсць дзвесце дзевяноста два карабкі! *(Зноў уткнуўся ў пакунак.)* І дзе ж гэта ён дастаў?

Ага, сёння ў горад прыехалі французскія турысты, мабыць, у іх выпрасіў. (*Любуецца карабкамі.*)

Матруна (*лёгкім накашліваннем напамінае аб сабе*). Кг-хм!.. Кг-хм!..

Заціруха (*спаханіўся*). Прабачце. На чым мы спыніліся? Ага, вы казалі, што працавалі ўсё жыццё. А дзе вы працавалі?

Матруна. Дома.

Заціруха (*здзіўлена*). Дома? А што вы рабілі?

Матруна. Усё. Мыла, шыла, варыла, дзяцей гадавала...

Заціруха. Ага, разумею. Вы, значыцца, працавалі ў нейкага паважанага чалавека.

Матруна (*сцвярджальна ківае галавою*). Ага, ага! Ягора Тарасавіча спрадвеку людзі паважаюць.

За сцэнай чуваць пэйкі шум. Заціруха з трывогай прыслухоўваецца.

Уваходзіць Федзя, малады, модна апрануты хлопец.

Заціруха (*да Федзі*). Што там за шум?

Федзя. Рабочыя абедамі не задаволены.

Шум мацнее, чуваць крыкі: «Дырэктара!», «Падаць сюды дырэктара!»

Заціруха (*занепакоена*). Яны ж зараз сюды ўварвуцца, разнясуць тут усё. (*Да Федзі.*) Ты хоць дзверы замкні.

Федзя падыходзіць, замыкае на ключ дзверы. А з таго боку крыкі ўсё мацнеюць, парэшце ў дзверы пачынаюць біць кулакамі.

Федзя. Ого, тут і два ключы не памогуць.

Становіцца, падпірае дзверы плячамі.

Заціруха (*спалохана*). Скажы, што мяне няма.

Скажы, што пайшоў у трэст. Там сёння парада адказных работнікаў.

З таго боку так, мусіць, паціраюць па дзверы, што яны вось-вось адчыняцца.

Федзя (*ледзь стрымліваючы паціск*). Хавайцеся, Леанід Сяргеевіч, а то зараз уварвуцца.

Заціруха (*разгублена мітусіцца па пакоі*). Ды ты выйдзі, у залу выйдзі, пагавары з народамі, растлумач...

Федзя. Ого, вы хочаце, каб мяне разарвалі...

Заціруха. Цябе не разарвуць, ты ж не адказная асоба. Ты толькі гавары: «няма», «не ведаю».

Федзя. Зараз, паспрабую... (*Выходзіць, шчыльна зачыніўшы за сабою дзверы.*)

У кабінет даносяцца яго воклічы: «няма», «не ведаю», «можаце скардзіцца». Паступова шум заціхае. Заціруха, супакоіўшыся, займае сваё месца за сталом.

Заціруха (*выцірае хустачкай успацелы твар*). Ну і дзяпёк сёння. З самага ранку не куецца, а плешчацца. (*Да Матруны.*) Дык працягнем нашу размову. Вы, значыцца, працавалі ў аднаго паважанага чалавека. А хто ён, дазвольце запытацца, — прафесар, акадэмік ці, можа, мастак?

Матруна. Не разумею, пра якога прафесара вы ў мяне пытаеце?

Заціруха. Ну, пра гэтага... як яго... Ягора Тарасавіча.

Матруна (*рантам рассмяялася*). Ягор Тарасавіч? Прафесар? Які з яго прафесар? Гэта мой муж. А працаваў ён майстрам. У вас жа на заводзе. А цяпер на пенсіі.

Заціруха (*нарэшце зразумеў*). Ага, вы, значыцца, не на пайму працавалі, а ў сябе дома, так сказаць, хатняй гаспадыняй былі?

Матруна. Во, во. Не жартачкі, дзевяцера дзяцей выгадавала, дык яно работы хапала.

Заціруха. Колькі, колькі?

Матруна. Дзевяцера.

Заціруха (*з абурэннем*). І вось табе ўдзячнасць на старасці год! Дзевяцера дзяцей — і не могуць роднай мацеры матэрыяльна памагчы. Вось і гадуй іх пасля гэтага!

Раптам на кухні грывнуў выбух.

Заціруха (*вокамгненна ўторкнуў галаву ў акенца*). Што за выбух? Што здарылася? Зараз жа далажыць!

У акенца ўсоўвае галаву Пётр.

Пётр. Нічога не здарылася. Бензінам пліту распальвалі. Вось і стрэліла.

Заціруха. Ты звар'яцеў! Хіба ж можна бензінам? Гэта ж усё ўзарвацца можа.

Пётр (*абыякава*). Няхай сабе ўзрываецца. Хіба гэта жыццё пры такіх дрывах?

Заціруха. Добра. Я зараз пазваню ў гартоп. (*Набірае нумар.*) Сяргей Сцяпанавіч? Дык ты што гэта, братка, мне палкі ў калёсы ўстаўляеш? Якія палкі? Не разумееш? Паліць няма чым. Дроў няма. Выдзеліў? Ты мне згушчаную ваду выдзеліў. Балота, а не дрывы. Ну, чакаю, чакаю... Бывай! (*Кладзе трубку.*) Уф-ф-ф! (*Да Матруны.*) Дык, кажаце, дзевяцера дзяцей выгадавалі?

Матруна. Ага, дзевяцера. Пяць сыноў і чатыры дачкі.

Заціруха. І ўсе жывыя?

Матруна. Не, два сыны, два зяці і адна дачка ў вайну загінулі.

Заціруха. А шасцёра, значыцца, жывыя і здаровыя.

Матруна. Дзякуй богу, пакуль што жывыя і здаровыя.

Заціруха. І працуюць?

Матруна. А як жа? Хіба ж можна без працы?

З а ц і р у х а. І добра зарабляюць?

М а т р у н а. Няблага. Амаль што ўсе жывуць нядрэнна.

З а ц і р у х а (*усхапіўся*). О, сэрца мацеры! Яна нават не хоча бачыць той няўдзячнасці, якой дачакалася ад сваіх дзяцей! (*Крыху супакойшыся*.) Але вы дарэмна, дарэмна.

М а т р у н а. Што — дарэмна?

З а ц і р у х а. Дарэмна шкадуеце. Падайце на іх у суд!

М а т р у н а (*здзіўлена*). У суд? За што?

З а ц і р у х а. За тое, што яны вам не памагаюць. І суд як з міленькіх прысудзіць з іх аліменты.

М а т р у н а. Навошта мне тыя аліменты?

З а ц і р у х а. Тады вам не прыйдзеца ісці працаваць.

М а т р у н а. А мне грошай ад іх і не трэба. Мой стары сто дваццаць рублёў пенсіі атрымлівае. Дык пам на дваіх гэтых грошай (*правяла рукой па горле*) во як хапае...

З а ц і р у х а. Тады я вас не разумею. Працоўны стаж вам не патрэбен, грошай у вас хапае, дык што ж вас вымушае ісці працаваць?

М а т р у н а (*усміхаючыся*). Кватэра вымушае.

З а ц і р у х а. Ага, разумею. Каб не сварыцца з суседкай на кухні, дык, сапраўды, лепш сысці на цэлы дзень. Ёсць рацыя!

М а т р у н а. А ў мяне ніякіх суседак няма.

З а ц і р у х а. У вас асобная кватэра?

М а т р у н а. Асобная.

З а ц і р у х а (*развёў рукамі*). Прабачце, тады я зноў не разумею.

М а т р у н а. А тут і разумець няма чаго. Проста я хачу працаваць, таму што люблю працаваць, прывыкла працаваць. А сядзець склаўшы рукі не магу... У цяперашняй новай кватэры што рабіць будзеш? У печы паліць не трэба, вяду насіць таксама не трэба. А дзеці ў мяне ўжо

ўсе вялікія, разляцеліся з бацькоўскага гнязда, свае сем'і маюць. Толькі малодшы сын, Платон, нежанаты. Але і ён не з намі жыве. У Маскве ў інстытуце вучыцца. Дык што загадаеш рабіць цэлы дзень? Вось і зрабілася мне сумна, сумна... І такая туга часамі агорне, што ўсякае глуштва пра смерць у галаву лезе.

З а ц і р у х а. Ёсць рацыя. Ну што ж, пайду вам на-
сустрач. Як ваша прозвішча?

М а т р у н а. Шабуневіч, Матруна Якаўлеўна.

З а ц і р у х а. Дык вось, таварыш Шабуневіч, напішы-
це заяву.

М а т р у н а. Я ўжо напісала. *(Дастае з сумкі папер-
ку, падае.)*

З а ц і р у х а *(піша на рагу заявы рэзалюцыю)*. Возь-
мем вас замест той работніцы, што звольнілася. Будзеце
рабіць усё, што загадаюць.

М а т р у н а. А калі можна за работу ўзяцца?

З а ц і р у х а. Заўтра. Прыходзьце заўтра.

М а т р у н а *(паднялася)*. Ну, дзякуй вам...

Ідзе да выхаду і на дарозе сустракаецца з Ф е д з е м. Яны падаз-
рона аглядаюць адно аднаго.

Ф е д з я *(правёўшы Матруну непрыязным поглядам)*.
Чаго гэтая жанчына да цябе прыходзіла?

З а ц і р у х а. На работу прасілася.

Ф е д з я. Ну і што? Ты ёй адмовіў?

З а ц і р у х а. Наадварот, прыняў.

Ф е д з я *(круціць галавою)*. Дарэмна, дарэмна ты яе
прыняў...

З а ц і р у х а *(бестурботна)*. Чаму дарэмна? Сімпа-
тычная бабуля.

Ф е д з я. Бага-яга, а не бабуля.

З а ц і р у х а. А ты адкуль ведаеш?

Ф е д з я. Я ўжо аднойчы меў з ёй сутычку. Дык на
ўсё жыццё запомніў.

З а ц і р у х а. Дзе ж ты з ёй сутыкаўся?

Ф е д з я. У трамваі.

З а ц і р у х а. І чаго вы там не падзялілі?

Ф е д з я. Я заглядзеўся ў акно і не састушыў месца адной жанчыне.

З а ц і р у х а. Ёй?

Ф е д з я. Каб жа ёй. Тады, можа, і не так крыўдна было б. А то зусім маладой, прыкладна маіх гадоў. Дык гэтая старая пры ўсіх як пачала мяне сарамаціць, дык так прабірала, так прабірала, што я круціўся, як уюп на на-тэльні. Не ведаў, куды і дзецца. І словы ж такія знаходзіла, што ўвесь трамвай клаўся ад рогату.

З а ц і р у х а *(смяецца)*. Так табе і трэба! *(Аглядае звышмодны Федзеў гарнітур.)* А то зверху шык, а там... *(тыцкае пальцам Федзю ў лоб)* пшык. Ніякай культуры.

Ф е д з я *(упарта)*. Вось пабачыш, плакаць ад яе будзем. Пакажа яна нам культуру!..

Заслона.

Авансцэна.

На авансцэне — будка тэлефона-аўтамата. Да тэлефона падыходзіць

Я г о р Ш а б у п е в і ч, шыракаплечы сілавусы мужчына. Ён дастае з кішэні манету, апускае яе, набірае пумар.

Я г о р. Дзяўчынка, пакліч мне там Данілку!.. Якога Данілку? А, не ведаеш? Ну, дырэктара вашага, Данілу Ягоравіча. Дык я ж так і сказаў... *(Некалькі секунд чакае.)* Даніла? Гэта ты? Хутчэй прыязджай да нас. У наш дом прыйшло няшчасце. Якое няшчасце? Па тэлефоне не магу сказаць. Вось прыедзеш, пра ўсё і даведася. Так, так... І Лене пазвані... Няхай і яна прыедзе! Толькі абавязкова. Ды хутчэй... Ну, чакаю, чакаю... *(Вешае трубку, выходзіць.)*

КАРЦІНА ДРУГАЯ

Утульны зялёны дворык, абгароджаны невысокім плотам. Ганачак на пекалькі прыступак і дзверы, якія вядуць у дом. Проста перад гледачом — кусты бэзу, лаўка і стол. На лаўцы раскладзены розныя рыбацкія спасці. Праз веспічкі ў двор уваходзіць Ягор Шабуневіч, бярэ рыбацкую сетку, якую, відаць, ён толькі скончыў вязаць, расцілае яе па двары.

Ягор (любвецца). А сетка выйшла неблагая, неблагая... Яе ў вадзе і не відаць. Рыба заблытаецца і толькі дзівіцца будзе, што яе трымае. Здрава прыдумалі: з капрону сеткі рабіць. (Падыходзіць да кустоў, нагінаецца і дастае адтуль клетку з галубамі.) Ну, а вы як маецеся? Глядзі ты, усю ваду вынілі. І яшчэ дзюбы разяўляюць. Ну, нічога, зараз, зараз я вас напаю... (Ідзе ў хату.) Дзіўлюся, як гэта некаторыя пенсіянеры скардзяцца, што ім часу няма куды падзець? Пазычылі б мне. (Хаваецца за дзвярамі.)

Чуваць, як педзе паблізу спынілася машына, і ў двор уваходзяць Лена і Даніла. Ідучы, яны раптам заблытваюцца ў сетцы.

Лена (нездаволена). Знайшоў дзе невад закідваць...

Даніла (вызваляючыся). А што зробіш? Маці, мусіць, на рэчку не пуціла.

З хаты выходзіць Ягор.

Ягор (радасна). От гэта дык улоў! Ну, добры дзень, добры дзень. А я шкадаваў яшчэ, што на рэчку не паехаў. І добра, што не пасхаў. (Складвае сетку.)

Лена (заклапочана). Тата, што здарылася? Чаго ты нас выклікаў?

Ягор. Я выклікаў вас для таго, каб паведаміць адну непрыемную навіну.

Лена (устрывожана). Навіну?

Даніла. Непрыемную?

Ягор. Вельмі непрыемную.

Л е н а. А што?

Я г о р (*плаксівым голасам*). Матруна, ваша маці, хоча са мною разводзіцца...

Лена і Даніла здзіўлена пераглядаюцца.

Л е н а. Разводзіцца? Не можа быць.

Я г о р. Ад яе ўсяго можна чакаць.

Д а н і л а. Яна пажартавала.

Я г о р. Не, сур'ёзна. Кажа, калі не пусціш на работу, развядуся.

Л е н а. Бяда ніколі не прыходзіць адна.

Д а н і л а. Няўжо маці сапраўды працаваць хоча ісці?

Я г о р. Другі месяц мяне нілуе: пусці ды пусці.

Д а н і л а. Дык навошта яе трымаеш? Няхай ідзе.

Л е н а (*абурана*). І гэта гаворыш ты, яе сын! Быццам і характару яе не ведаеш! Калі дзе які непарадак, яна абавязкова ўбачыць. І нікому не змоўчыць. Вось і пачнуцца неспрыемнасці. А навошта ёй гэтыя клопаты на старасці год?

Д а н і л а. Але ж і ўтрымаць яе дома, калі яна на работу хоча, паўрад ці мы здолеем.

Л е н а (*цвёрда*). Трэба зрабіць усё, каб не пусціць яе на работу. Гэтак і ў газету не доўга трапіць. Скажуць — такія дзеці: (*наказвае на Данілу*) дырэктар машынабудуўнічага завода, (*на сябе*) кандыдат навук... Сяргей — палкоўнік, Мікола — мастак. Толькі адзін Платон у нас яшчэ студэнт. І то хутка ўжо канчае...

Я г о р (*з гонарам*). А я ж таксама не лыкам шыты. Самую вышэйшую пенсію атрымліваю! Сто дваццаць рублёў! Яе заслужыць трэба.

Л е н а. Ды што там гаварыць... А паслалі сваю маці на старасці год на работу.

Д а н і л а (*раздражнёна*). Ну хто гэта ўжо так скажа?

Л е н а. Хто? А хоць сабе тая ж Акуліна. У адзін момант, як сарока на хвасце, разнясе на ўсю ваколiцу. Ды яшчэ дадасць, што было, а чаго і не было.

Д а н і л а. Не мы ж яе пасылаем, яна сама захацела.

Л е н а. Усё роўна. У яе гады ўсе ўжо на пенсіі, а яна толькі пачне працоўны стаж сабе набываць.

Д а н і л а. Няўжо вы сур'ёзна думаеце, што яна так зробіць? Ды гэта ж проста капрыз. Можа, з тыдзень і паходзіць, а потым усё роўна збяжыць. Вы ж ведаеце яе характар. Тут, дома, яна сама камапдзір, а там ёю камапдаваць будуць. Хіба ж яна гэта вытрымае?

Я г о р. Капрыз гэта ці не капрыз, толькі нам усё роўна на работу яе пускаць пельга.

Каля веснічак спыняецца Акуліна, вастраносая прапырлівая жанчына. Яна ўважліва прыслухоўваецца да размовы Ягора, Лены і Данілы Шабупевічаў.

Л е н а *(нервуецца)*. Ой, якая непрыемнасць! Згарым ад сораму!

Д а н і л а *(у роздуме)*. Дык што ж рабіць?

Л е н а. Трэба неяк адгаварыць.

Я г о р. Але як?

Д а н і л а. Вельмі проста. Пастараемся як след растлумачыць ёй. Так вось і так: нядобра, маці, робіш, сваіх дзяцей ганьбіш.

Я г о р. Галоўнае — дружна! Каб усе ў адну дудку!

Д а н і л а *(смяецца)*. Тады ты не ў дудку, а ў трубу. Каб аглушыць!

Л е н а *(азірнула, убачыла Акуліну)*. Хадзем у хату, а то вунь людзі збірацца пачынаюць.

Усе ідуць у хату. Акуліне гэта не падабаецца. Яна памкнулася было пайсці ўслед за імі, але ў гэты момант да веснічак падыходзіць Матруна. Выгляд у яе цяпер зусім не такі сціплы, як быў у кабінце загадчыка сталовай. Адчуваецца, што гэта жанчына з характарам. Акуліна падбягае да яе.

А к у л і н а *(успляскае рукамі)*. Ой, Матруначка, а ў цябе наві-і-ін поўны кош!

М а т р у н а *(насцярожана)*. Якіх навін? Ты адкуль ведаеш?

А к у л і н а. Я выпадкова праходзіла ля вашага двара і ўсё чула.

М а т р у н а *(нездаволена)*. Зпоў падслухоўвала?

А к у л і н а *(замахала рукамі)*. Што ты, што ты! Калі гэта я падслухоўвала? Проста ў мяне развязаўся шнурок, і я затрымалася.

М а т р у н а *(глядзіць на Акулініны ногі)*. І дзе гэта ты такія галёшы знайшла... са шнуркамі?..

А к у л і н а *(накрыўджана)*. Як не хочаш слухаць, то і не трэба! *(Памкнулася ісці.)*

М а т р у н а *(спыняе яе)*. Ну гавары.

А к у л і н а. Да вас госці прыехалі.

М а т р у н а *(зацікаўлена)*. Хто?

А к у л і н а. Лена і Даніла.

М а т р у н а *(узрадавалася)*. Лена і Даніла? Вось радасць! Яны апошні час так рэдка наведваюцца... А дзе ж яны?

А к у л і н а. Увесь час былі тут, цяпер пайшлі ў хату.

М а т р у н а. Дзякуй табе за такія навіны. Пайду хутчэй... *(Хоча ісці.)*

А к у л і н а *(затрымлівае яе)*. Пачакай. Я не ўсё яшчэ табе сказала.

М а т р у н а. А што яшчэ?

А к у л і н а *(азірнулася, таямніча)*. Супраць цябе змова.

М а т р у н а. Якая змова?

А к у л і н а *(развяла рукамі)*. Я і не ведаю. Толькі тут такі гармідар быў, ледзь да сваркі не дайшло. Усе крычалі, нешта адно аднаму даказвалі, сирачаліся... І ўсё тваё імя ўнаміналі.

М а т р у н а *(у задуменні)*. Маё імя, кажаш, унаміналі?

А к у л і н а. Асабліва твай Ягор і Ленка лямантавалі...

М а т р у н а. Вось праўду кажуць: хочаш знаць, што

дома робіцца,— у людзей папытайся. Пайду ж хутчэй!
Што там здарылася? *(Спяшаючыся, ідзе ў хату.)*

Акуліна памкнулася ўжо ісці ўслед за Матрунай. Але, відаць, раздумала, спынілася перад дзвярыма і пачала падслухоўваць. Адтуль жа, з хаты, сапраўды дапосіцца занадта гучная гаворка, крыкі, нават пешта грукнула.

Акуліна. Ці не б'юцца. *(Хіхікнула.)* Ай-яй, такая сям'я! Ніколі ў іх гэтага не было. Цуд!..

Раптам рэзка адчыняюцца дзверы, і Акуліна, якая не паспела адскочыць, коціцца з ганка. З дому шпарка выходзіць разгневаная Матруна з вялікім чамаданам у руках, а за ёю — усе астатнія, разгубленыя, збянтэжаныя.

Падабраўшы спадніцу, Акуліна бяжыць па двары.

Матруна *(убачыла яе)*. Акуліна, Акуліна! Пачакай! *(Акуліна спыняецца. Матруна дастае грошы, дае Акуліне.)* Схадзі знайдзі мне грузавую машыну і грузчыкаў.

Акуліна. Добра. *(Хіхікнуўшы, выбягае.)*

Матруна зноў бярэцца за чамадан, але яе даганяе Ягор.

Ягор *(жаласным голасам)*. Матруначка, куды ты? На каго ты нас пакідаеш? Астанься, галубка! Хіба ж табе са мной так дрэнна было? Сорак жа гадоўкаў, як адзін дзяпёк, пражылі душа ў душу, у дружбе і згодзе. Такі кавалак жыцця праішлі разам... Дзевяцера дзяцей выгадавалі... Матруначка...

Матруна не звяртае ўвагі на Ягора, ідзе далей. Выбягае Лена.

Лена *(забягае ёй наперад)*. Мама, куды ты? Чым жа мы табе не дагадзілі? Апамятайся! Гэта ж колькі будзе сораму!..

Матруна *(ставіць чамадан, наказвае на Ягора)*. Няхай яму будзе сорамна. Гэта ён мяне давёў.

Я г о р. Што ты, Матруначка? Калі ж гэта і чым я цябе даводзіў?

М а т р у н а. Што я пі скажу — ён мне заўсёды пасуперак! Што пі скажу — а ён пасуперак!

Я г о р (*узрушана*). Не, ты пачакай, ты мне толкам скажы. Калі і што я гаварыў табе пасуперак? Ты факты прывядзі!

М а т р у н а. Факты? А вось хоць сабе сёння! Як скажу, што па работу пайду, дык ён дубка становіцца. Не пойдзеш, кажа. Самі ж, дзеткі, чулі. Крывыць: «Не пушчу!» Сам дык, бачыце, знайшоў сабе занятак. Праўда, дробязны, але знайшоў. Сеткі пляце ды галубоў з хлапчукамі ганяе.

Я г о р (*нахмурыўся*). Ты, маці, наконт галубоў пакінь. Гэта птушка святая. Сімвал міру. Яе ва ўсіх гарадах цяпер разводзяць. Вось і я надумаў, каб у нашым горадзе галубы былі. Хіба мы горшыя за ішых?

М а т р у н а (*зняважліва махнула рукой*). Хлапчукі і без цябе з галубамі справяцца! Ды я што, думаеш, супраць галубоў? Гапай сабе па здароўечка, бегай з малымі навывперадкі з шастом у руках. Хіба я супраць? Толькі і я не хачу без работы сядзець. (*Зной бярэцца за чамадан.*) Не, не! І не прасіце, і не маліце! Усё адно не буду з ім жыць. (*Ідзе.*)

Усе разгублена пераглядаюцца, не ведаюць, што і рабіць.

Я г о р (*у роспачы*). Ды хто цябе на работу не пускае? Ідзі, хоць заўтра ідзі!

М а т р у н а (*спыняецца, ёй толькі гэта і трэба было*). Значыцца, дазваляеш?

Я г о р (*наспешліва*). Дазваляю, дазваляю!

М а т р у н а (*да Лены*). І ты дазваляеш?

Л е н а. Калі ты ўжо так хочаш, дык ідзі!

М а т р у н а (*да Данілы*). І ты, дырэктар, не супраць?

Д а н і л а (*няшчыра*). Я? Наадварот. Толькі ж я цябе і надтрымліваў.

М а т р у н а *(задоволена)*. Даўно б так...

На двор заходзіць Акуліна з двума грузчыкамі.

1-шы грузчык. Дзе тут што грузіць?

Акуліна. Ага, Матруначка, паказвай.

2-гі грузчык. Мы ў адзін момант хоць цэлы дом пагрузім.

М а т р у н а. Не трэба ўжо. Ідзіце сабе.

Акуліна *(расчаравана)*. Як не трэба? Ты ж толькі што сама прасіла!

М а т р у н а. Тады трэба было, а цяпер не трэба.

1-шы грузчык. А хто нам таго... *(паказвае пальцамі)* няўстойку выплаціць?

М а т р у н а *(Акуліне)*. Акуліна, разлічыся там з імі... за турботы.

Акуліна. Добра. *(Хіхікнула.)* Цуд — дыі годзе!

Грузчыкі і Акуліна выходзяць.

М а т р у н а *(весела)*. А зараз чай будзем піць. *(Да мужа.)* Ягор, занясі чамадапы, а я чай прыгатую.

М а т р у н а і Я г о р ідуць у хату.

Д а н і л а *(разводзіць рукамі)*. Ну вось! Як заўсёды! Не мы яе перамаглі, а яна нам гол забіла.

Л е н а. Усё роўна. Здавацца нельга. Трэба нешта другое прыдумаць.

Д а н і л а. Будзем лічыць, што мы адступілі часова. Але што, што ты яшчэ прыдумаеш?

Л е н а. Што? *(Узрадавалася.)* Я ведаю!.. Трэба зрабіць так, каб яе підзе не ўзялі на работу.

Д а н і л а *(таксама ўзрадаваўся)*. А гэта ідэя!

Л е н а. У цябе столькі дырэктараў знаёмых! Ты пазвані і скажы: да вас, магчыма, прыйдзе адна жапчына пажылая, Шабуневіч, на працу прасіцца, дык вы ні ў якім разе не бярыце яе, бо будзе вам клопату! Ну, ты сам ведаеш, што сказаць, цябе вучыць не трэба.

Д а н і л а. Магу, магу папалохаць некаторых так, каб у іх паджылки затрэсліся.

Л е н а. А я абзваню ўстановы. У мяне таксама многа знаёмых.

Д а н і л а *(усміхаецца)*. Вось ёй і будзе! Куды ні па-ткнецца — асадзі назад!

Л е н а. А яшчэ б лепш было, каб выведаць яе планы, куды яна па работу хоча паступіць.

Д а н і л а. Правільна! Тады б мы пацэлілі проста ў яблычак!

Л е н а. Ну, гэта я вазьму на сябе. *(Раптам задумалася.)* А што, калі... калі... *(Ніяк не асмеліцца выказаць сваёй думкі.)*

Д а н і л а. Ну, што ты забуксавала? Гавары!

Л е н а. А калі яна ўсур'ёз засумуе?.. Яна ж гаворыць: «Памру без занятку». Тады што?

Д а н і л а *(у задуменні)*. Та-а-ак! Над гэтым таксама надумаць трэба.

Паўза.

Л е н а *(шtosьці ўспомніла)*. А Насця! Для чаго ж Насця? *(Радасна.)* Яна і выручыць нас!

Д а н і л а. Якая Насця?

Л е н а. А ты забыўся? Платонава пявеста. Яе ж накіравалі сюды на працу.

Д а н і л а. Ну і што з таго?

Л е н а. А вось тое! Трэба ёй сказаць, каб яна ўладкавалася на кватэру не дзе-небудзь, а ў нашых старых. *(Таямніча.)* Тады ў маці клонату прыбавіцца. А там хутка і Платон прыедзе...

Д а н і л а. Зразумела. А пасля, глядзіш, можа, хто і ў калысцы пожкамі затрапеча.

Л е н а. І яна перастае тлуміць галаву са сваёй працай.

Д а н і л а. А як жа мы знойдзем Насцю? Ты ведася яе адрас?

Л е н а. Не. Але яна абяцала сёння сама прыйсці з нашымі бацькамі пазнаёміцца.

Чуваць чыясьці лёгкая хада.

А вось і яна, лёгкая на ўспамін!

Уваходзіць Н а с ц я. Лена бяжыць ёй пасустрач, абдымае, падводзіць да Данілы.

Л е н а. Знаёмся, гэта брат, Даніла.

Н а с ц я (*падаючы руку*). Насця.

Д а н і л а. Вельмі рад пазнаёміцца. Многа чуў ад Платона пра вас. Хваліць — не нахваліцца!

Вяртаюцца Я г о р і М а т р у н а з чайнікамі і шклянкамі.

Л е н а (*радасна*). Мама, ты бачыш, хто да нас прыйшоў? Гэта Насця, нявеста Платона!

М а т р у н а (*аглядае Насцю з галавы да ног і толькі потым падае ёй руку*). Шу, добры дзень, добры дзень, Настасся... Як цябе зваць-велічаць па бацьку, не ведаю.

Н а с ц я. Настасся Паўлаўна. Але вы проста мяне Насцей завіце.

М а т р у н а. Прыйдзе час — і Насцяй назавём. А пакуль прашу за стол, Настасся Паўлаўна. Чайком з намі пачастуйцеся.

Н а с ц я. Дзякую.

Усе садзяцца вакол стала. Матрупа палівае чай.

Л е н а (*да Насці*). Дзе гэта вы прапалі? Тры дні як прыехалі, а толькі сёння да нас завіталі.

Н а с ц я. Усё часу не было, з работаі знаёмілася.

Д а н і л а. І куды вас накіравалі?

Н а с ц я. На станкабудаўнічы завод.

Д а н і л а (*прыемна здзіўлены*). Да нас, значыцца? А ў які цэх?

Н а с ц я (*усміхаецца*). У самы важны. У цэх грамадскага харчавання. Бухгалтарам.

Д а н і л а. У нашу сталовую? Вельмі добра. У нас гэ-
та самы адсталы ўчастак. Яго ўмацоўваць трэба.

М а т р у н а (*здзіўлена*). Дык вы... вы ў сталовую?

Я г о р (*нічога не падазраючы*). Не ведаю, як Насця
там паможа, а каб цябе туды, маці, накіраваць, упэўнен,
што Чырвоны сцяг сталовай быў бы забяспечаны.

Д а н і л а. Ну, за такую сямейнасць мяне б па галоў-
цы не пагладзілі.

Я г о р. А сталовая не пад тваёй камандаю. У іх сваё
начальства ёсць.

Л е н а (*да Насці*). Даніла Ягоравіч дырэктарам гэ-
тага самага станкабудаўнічага завода працуе. Калі што,
дык ён вас у крыўду не дасць.

Н а с ц я. Я і сама сябе не дам у крыўду.

Д а н і л а. А з кватэрай як у вас?

Н а с ц я. Буду жыць у інтэрнаце.

Л е н а. Чаму ў інтэрнаце? Гэта вам Платон так па-
раіў?

Н а с ц я. Не, сама так надумала.

Л е н а. Навошта ў інтэрнаце, калі тут такая кватэра
пустуе?

Н а с ц я (*усміхаючыся*). А я ў госці буду прыходзіць.
Тады ў нас дружба яшчэ мацнейшая стане.

Д а н і л а. Ну, гэта вы ўжо дарэмна...

Л е н а. Не, не, я і слухаць не хачу! Сёння ж перабі-
райцеся сюды!

Н а с ц я (*няўпэўнена*). Н-не... Як жа... Я н-не ведаю...

Д а н і л а. Ніякіх «не ведаю»! Я па вас машыну
прышлю.

Н а с ц я (*амаль згадзілася*). Дзякую, але...

М а т р у н а (*сербануўшы са сподачка чаю*). А ці
даўно вы з Платонам адно аднаго ведаеце?

Н а с ц я. Два гады...

М а т р у н а. А гэта ваша каханне якое? На ўсё жыццё
ці так, па модзе — часовае?

Н а с ц я. Мы спадзяёмся, што па ўсё жыццё.

М а т р у н а. Калі так, дык чаго ж тады размалывала-ся? Хочаш яшчэ каму-небудзь спадабацца?

Л е н а (з жахам). Мама, што вы такое гаворыце?

М а т р у н а (рэзка). Хіба я не праўду кажу? Жаніцца — не ўпіцца: на дзень гайда — на век бяда. Я яму, лайдаку, колькі разоў казалі: прывядзі і пакажы, з кім сустракаешся, можа, толькі дарэмна дзяўчыне галаву тлуміш. Хто з дзяцей мяне слухаўся, дык той і цяпер дружнай сям'ёй жыве. А вунь Мікалай супраць маёй волі пайшоў, сваім адумам жаніўся, дык нядаўна ўжо бегаў у суд, заяву насіў на развод. (З напрокам.) Узяў сабе цацу. (Паказвае на пазногці.) Тут гарыць. (На губы.) Тут палае. (На галаву.) А тут вецер гуляе...

Н а с ц я (раптам устае). Прабачце, мне трэба ісці.

Л е н а (спалохана). Куды ж вы?

Н а с ц я. Мне яшчэ чамадан на вакзале трэба забраць.

Д а н і л а (наспешліва). Вы не турбуйцеся, я машыну прышлю.

Н а с ц я. Дзякую. Не трэба мне машына. (Выбягае.)

Л е н а (з дакорам). І як вам не сорамна, мама. Хіба ж можна так?

М а т р у н а. Можна! І не толькі можна, нават трэба! Лепей адразу ў халодную ваду скочыць, чымся паволі...

Я г о р. Нічога страшнага не адбылося. Платону не наогул жонка патрэбна, а такая, каб да нашай сям'і падышла. Каб з маці паладзіла.

Д а н і л а (глядзіць на Лену). Ну, вось і яшчэ адзін гол у нашы вароты!

М а т р у н а (насяржана). Пра якія галы ты гаворыш?

Л е н а. Ды гэта ён так... адзін выпадак успомніў... Ты, мама, лепш скажы нам, куды на работу думаеш пайсці?

М а т р у н а. А што мне думаць? Я ўжо знайшла сабе месца.

Гэта наведамленне як бы аглушыла ўсіх. Паўза.

Д а н і л а *(нарэшце запытаў)*. А-а... а-а к-куды?

М а т р у ш а. Да цябе на завод.

Д а н і л а *(уражаны)*. І-і ты да нас? А ў які цэх?

М а т р у ш а. У самы адсталы — у сталовую. *(Глядзіць з насмешкай на Ягора)*. Хачу памагчы сталавай Чырвоны сцяг заваяваць.

Ягор нічога не адказвае, толькі разгублена лыпае вачамі.

Д а н і л а *(уздыхнуўшы з палёгкай)*. І правільна зрабіла! *(Па-змоўніцку падміргвае бацьку.)* Там у нас такі загадчык!.. *(Убок.)* Яе адтуль хутка выжывуць. *(Ускок-вае, чокаецца з усімі чаем.)* За працоўны поспех мамы! За росквіт сталавай, дзе яна будзе працаваць! *(Залпам выпівае чай.)*

Заслона.

АКТ ДРУГІ

Лванецэпа

Па аванцэпе таропка праходзіць Іюша. Ёй насустрач ідзе Федзя.

Ф е д з я *(загароджвае Іюшы шлях)*. Добрай раніцы! Куды гэта мы снішваемся?

І ю ш а. Не ведаси куды? На работу.

Ф е д з я *(глядзіць на гадзіннік)*. Мы маем яшчэ цэлых дзесяць хвілін. Паспееш яшчэ.

І ю ш а. Не паспею... *(Хоча прапымгнуць у Федзі над рукой.)*

Ф е д з я *(прысядае, каб не прапусціць)*. Мне з табой нагаварыць трэба.

Н ю ш а. Пагаварыць? Аб чым?

Ф е д з я. Пойдзем сёння ў кіно. Такі цудоўны фільм — «Фанфары каханья»!

Н ю ш а. А ў колькі пачатак?

Ф е д з я. У дзевяць гадзін вечара.

Н ю ш а. Ну добра, пойдзем.

Ф е д з я (*паказвае рукой, як міліцыянер-рэгуліроўшчык*). А цяпер праходзь! (*Радасна, сам сабе.*) Ключула!

КАРЦІНА ТРЭЦЯЯ

Кухня заводскай сталовай. Пасярэдзіне — вялізная пліта. На пліце — рознай велічыні катлы, каструлі, патэльні. Каля сцен — шырокія сталы. Над імі — паліцы з посудам і розным іншым кухонным пачынным. М а т р у н а крышыць на сталю капусту. Пасупраць яе Нюша мые посуд. Вакол пліты з апалонікам у руках важна пахаджвае шэф-кухар П ё т р. Ён каштуе то з аднаго катла, то з другога, памешвае, падлівае вады, падсыпае солі.

П ё т р (*скончыў абход катлоў, падышоў да шафы, дастаў бутэльку гарэлкі, наліў сабе чарку, падрыхтаваў агурок*). За здароўе дам — сто грам! (*Выпівае, закусвае.*)

М а т р у н а (*з дакорам*). Эх, Пётр Пятровіч, Пётр Пятровіч!..

П ё т р (*запальчыва*). Што вы ўсё: «Пётр Пятровіч, Пётр Пятровіч», нібы я прапашчы які чалавек.

М а т р у н а. І прападзеш, калі піць не кінеш! Вунь цябе ўжо як разнесла... (*паказвае.*)

П ё т р (*бестурботна*). Падумаеш! А што там такое, калі што якое? Адным меней будзе...

М а т р у н а (*махнула рукой*). Ды я не пра цябе. Дзяцей тваіх і жонкі нікада. Колькі ў цябе малых?

П ё т р. Чацвёрка.

М а т р у н а. Ну, вось бачыш, спазніўся ўжо...

П ё т р. Куды спазніўся?

М а т р у н а. На той свет. Паміраць таксама трэба ведаць калі. Раней, як жонка была маладая, то мог бы сабе. Ніхто б тады і слова не сказаў. Яна б яшчэ знайшла табе замену, можа, і не горшую. А цяпер, галубок, цягні! Упусціў час, дык цягні, пакуль дзяцей на ногі не паставіш.

П ё т р. Дзіўна вы, Матруна Якаўлеўна, разважаеце. Смерць нібы да сяўбы прыраўноўваеце. Упусціў час... гм... *(Круціць галавой.)*

М а т р у н а. А як ты думаў? Не збіраўся доўга жыць, дык не трэба было і буслоў турбаваць. А цяпер, калі яны пазносілі поўную хату дзяцей, дык ён у кусты: «Ты, жонка, сама гадуў. А мне нешта ў рай захацелася...»

П ё т р *(ненатуральна смяецца)*. Смешная вы! Хіба ж смерць пытаецца ў нас, калі прыйсці? Яна прыходзіць, калі ёй уздумаецца.

М а т р у н а. Вось і няпраўда! Хто глядзіць за сабою, той не бывае з бядою. А ты хіба глядзіш? Жлукціш гэтую атруту кожны дзень.

П ё т р *(яму нарэшце зрабілася няёмка)*. Скажыце, Матруна Якаўлеўна, а хто вы такая, што так мяне муштруеце?

М а т р у н а. Цябе не толькі муштраваць, а дубцамі частваць варта.

П ё т р *(павысіў голас)*. Таварыш Шабуневіч, вы забываецеся! Я вам не хлопчык! *(Важна.)* Я ў «Нацыяналі» ў Маскве працаваў, потым у «Метраполі», потым у «Беларусі»...

М а т р у н а. І адусюль цябе праганялі. Ці не за тое самае?.. *(Паказвае сабе на горла.)*

П ё т р *(суха)*. Гэта не ў вашай камнетэнцыі... *(Падыходзіць да пліты, напраўляе дровы.)* Лепш схадзіце і прыпясіце сухіх дроў.

М а т р у н а *(пакідае крышыць капусту, выцірае фартухом рукі)*. Зараз. *(Яна ідзе, але на дарозе спыняецца каля Пюшы. Узяла талерку, разглядае.)* А ў цябе, Пюшачка, відаць, вада зусім астыла.

Н ю ш а *(боўтае рукой у карыце)*. Не, здаецца, яшчэ нічога.

М а т р у н а. Дзе ж нічога? *(Праводзіць пальцам па талерцы.)* Тлустасць не змылася!.. *(Мякка.)* Свайму ж жаніху ты ў такой талерцы не падасі? Не? Ну, а тут, можа, і не ўсе жаніхі, але ж таксама людзі. Іх паважаць трэба.

Н ю ш а *(хуценька адкручвае кран з гарчай вадой, спрабуе ваду і зараз жа адхоплівае руку назад)*. Ой!

М а т р у н а *(таксама спрабуе ваду)*. Не «ой», а самы раз. У такой і мый. *(Выходзіць.)*

Нюша некаторы час глядзіць ёй услед і раптам закрывае твар рукамі, пачынае ўскліпваць. Уваходзіць Федзя. Ён апрануты крыкліва і безгустоўна.

Ф е д з я *(убачыў, што Нюша плача)*. Ага, ага! А я што казаў? Плакаць будзем! Бачыце, бачыце *(наказвае на Нюшу)*, плача! Ужо адна плача! Гэта толькі кветачкі, а ягадкі яшчэ будуць. *(Да Нюшы.)* Чаго яна да цябе прычাপілася?

Н ю ш а *(рэзка)*. Нічога! *(Сабрала посуд, пачала перамываць.)*

Ф е д з я *(дастае з кішэні нейкія сіненькія паперкі, інтымна)*. З білетами — парадак. Пойдзем?

Н ю ш а. Не ведаю.

Ф е д з я *(суцяшае)*. Ты на яе *(наказаў на дзверы, праз якія выйшла Матруна)* не звяртай увагі. Мы яе хутка ліквідуем... Я ўжо факцікі сабраў.

П ё т р *(надыходзіць да Федзі з кавалкам мяса ў руках)*. Што гэта?

Ф е д з я. Мясца.

П ё т р. Была ў сабакі хата, а на гэтых касцях мяса. А я ж за першы гатунак распісаўся. *(Пагражальна.)* Ты мне гэтыя штучкі кінь!

Ф е д з я *(дастае з кішэні паўлітэрку)*. Давайце разам кідаць: вы гэта, а я тое...

Пётр (*замахнуўся на Федзю*). Ну, ты!.. (*Але не ўдарыў. Яго рука лягла на паўлітэрку, і ён панёс яе ў шафу.*)

Федзя. Ну і ведзьму на сваю галаву мы прыдбалі! Ці ж даўно яна ў нас? Якіх тры тыдні. А колькі людзям непрыемнасцей ужо парабіла! Кожны дзень. Або хоць бы вунь сабе і ўчора. Даручылі ёй абеды выдаваць. Другі рабіў бы сваю справу, і ўсё! А яна — не, заўсёды да чаго-небудзь прычэпіцца. Хлопцам дзесяці дала паварот ад варот. «Куды, — кажа, — лезеш такі мурзаты? Ідзі спачатку памыйся, а потым прыходзь на абед».

Уваходзіць Ціт з нейкім мяшком на плячах. Ён скідае мяшок, прыслухоўваецца да таго, што расказвае Федзя.

Федзя (*гаворыць далей*). А тут адзін з хлопцаў і кажа: «З ахвотаю, бабуля, памыліся б, але там чарга вялікая. Рукамышнік усяго на чатыры чалавекі. Баімся, не паспеем наабедаць».

Пётр (*нездаволена*). Пра гэты няшчасны рукамышнік другі год гаворка ідзе.

Федзя. Не, вы паслухайце, што было далей. Падыходзіць, гэта значыць, да яе галоўны механік абед браць. А яна талерку ад яго. «Вам, — кажа, — абеду не дам!» Той аж прысеў (*наказвае*) ад здзіўлення. «Чаму?» — пытаецца. «Пакуль, — кажа, — не дабавіш саскоў у рукамышнік, хадзі абедаць у рэстаран». Ну, як жа такое можа быць?

Ціт. Затое цяпер парадак. Два новыя рукамышнікі наставілі.

Федзя. І каму абед не дала. (*Падымае ўгору палец.*) Самому галоўнаму механіку.

Ціт. А яна на чыны не глядзіць.

Федзя. Ну і пяхай сабе не глядзіць, але ж чалавека наважаць трэба!

Ціт (*з павагай*). А Матруна Якаўлеўна і наважае, бо яна правільны чалавек!

Федзя (*нездаволена*). Правільны, кажаш! Глядзі, Ціт Цітавіч, і да цябе дабярэцца гэты «правільны чалавек».

Уваходзіць *Матруна* з бярэмам дроў. Ціт падбягае да яе, забірае з рук дровы, з грукатам кладзе каля шіты.

Матруна. Дзякуй. (*Раптам пачынае ўглядацца ў Ціта, быццам убачыла яго ўпершыню.*) І дакуль ты з такім памялом на кухню будзеш хадзіць? Тут жа страва гатуецца, значыцца, гігіена трэба. Ты б ці расчэсваў яе, ці, калі лянуешся, пастрыг бы. А то вось... (*Дастае з Цітавай барады трэску.*) Дрывяны склад дзе зрабіў.

Федзя (*раптам як зарагоча*). Га-га-га!.. А што, папаўся? Так табе і трэба! Лбаронца! (*Да Матруны.*) Так яго!.. Так яго!..

Матруна (*наварочваецца да Федзі*). А ты адкуль узяўся? Выскачыў, як Піліп з канапель! (*З непрыязнасцю аглядае яго з галавы да ног.*) Бач, які франт, гогаль-могаль перабоўтаны! Адзежа з-пад іголачкі... Выглядае як памідорчык! Кругленькі, гладзенькі! Нават прылізаны!.. (*Злёгка дакранаецца да Федзевага падбародка.*)

Федзя (*адскоквае*). Ну... Ну...

Матруна. Умее чалавек жыць, нічога не скажаш... Здаецца, і чын невялікі, усяго кладаўшчык, а глядзі ты... (*Круціць галавой.*) Ты б хоць нас павучыў...

Федзя. Вучыцеся, пакуль ёсць у каго...

Матруна (*не вытрымлівае*). Чаго зубы скаліш? Ты б лепей падумаў над тым, што табе старэйшыя гавораць, а ён зубы паказвае... (*Грозна.*) Ану, марш адсюль! (*Наступае.*)

Федзя (*адступае*). Што вы ад мяне хочаце?..

Матруна (*наступае*). Тупай, тупай у сваю кладоўку, няма табе чаго тут на кухні ацірацца...

Федзя адступаў, адступаў, потым спатыкнуўся, ледзь не адчыніў дзверы галавой. Усе смяюцца.

Уваходзіць *Заціруха* з партфелем і нейкім пакупкам пад пахай.

Заціруха (*строга*). Што тут робіцца?

Нюша (*смяецца*). Ха-ха! Гэта Федзя... нас забаўляе!

Ён у цырк збіраецца замест клоуна... Дык вось трэніруецца.

Заціруха *(да Федзі, які напраўляе на сабе вопратку)*. Ты сапраўды хочаш ад нас пайсці?

Федзя. Д-ды, н-не... Яны выдумляюць.

Заціруха. Ну, хоціць маршаваць час на жарты! *(Падняў руку.)* Прашу хвіліначку ўвагі! Зараз мы правядзём невялічкую вытворчую нараду. Прашу садзіцца.

Усе рассяджваюцца, хто дзе можа. Заціруха прыняў важную позу, расклаўшы перад сабой панеры на вялікай скрыні.

Заціруха. Сёння мы павінны вывучыць усе скаргі, якія ёсць тут. *(Дастае з партфеля кнігу скаргаў.)* Трэба паглядзець, на што скардзяцца нашы кліенты, і прыняць адпаведныя захады. Ёсць рацыя ў такой нарадзе?

Федзя. Ёсць.

Заціруха. Тады пачнём. *(Пагартаў кнігу.)* Вось скарга ад 10-га гэтага месяца. *(Чытае.)* «Вы завялі такі парадак: калі хто разаб'е талерку, павінен адказваць. А вось ваша афіцыянтка Нюша разбіла маё сэрца! Дык хто за гэта будзе адказваць?» *(Прыўзняў галаву.)* Што? Што такое? Нюша, каму ты там сэрца разбіла? Растлумач.

Нюша *(засаромелася)*. Я нічога не ведаю.

Матруна *(абняла Нюшу за плечы, цёпла)*. Адкуль жа ёй ведаць? Ці мала што папіша які жартаўнік!

Федзя *(абурана)*. Нахабнік!

Заціруха. Ёсць рацыя. Пойдзем далей. *(Перагортвае наступную старонку.)* Скарга ад 12-га гэтага месяца. *(Чытае.)* «Чаму ў вашай сталовай гатуюць такія нясмачныя рысавыя супы?» *(Да Пятра.)* Ну, шэф-кухар, адказвай.

Пётр *(паціскае плячамі)*. Я так не магу адказваць. Але, напэўна ж, нейкая прычына была.

Матруна *(гнеўна глядзіць на Пятра)*. Не можаш? Дык я за цябе адкажу! Не на той прымаўцы жывеш, ча-

лавеча. *(Перадражнівае Пятра.)* «А што там такое, калі што якое?» Як да свайго здароўя ставішся, так і да працы. Вось яно і вылазіць бокам, гэта самае «а што там такое...».

Заціруха *(да Матруны)*. Вы пачакайце! Я вам слова яшчэ не даваў. *(Да ўсіх.)* Які адказ мы дадзім на гэтую скаргу? *(Усе маўчаць.)* Адказ трэба даваць канкрэтнымі прапановамі!

Федзя. Правільна!

Заціруха *(да Пятра)*. Што ты плануеш зварыць заўтра на першае?

Пётр. Рысавы суп.

Заціруха *(ваяўніча)*. Ты што? Пад кіраўніцтва сталавай падкопваешся?

Федзя. Няйнакш.

Заціруха. Кліенты скардзяцца на рысавы суп, а ён зноў рысавы суп! *(З запалам.)* Адставіць рысавы суп!

Матруна *(скептычна)*. З гары каціцца яно лягчэй...

Заціруха *(насяржана)*. Таварыш Шабупевіч, што вы хочаце гэтым сказаць? Куды гэта мы коцімся?

Пюша *(хваляючыся)*. Я так зразумела Матруну Якаўлеўну: не трэба нам знімаць з меню рысавы суп. У нас і так выбар малы.

Заціруха *(строга)*. Зусім не малы. Затое мы ідзём насустрач пажаданням кліентаў. Толькі так трэба разумець маё распараджэнне.

Пётр. А што мы згатуем на першае?

Заціруха. Боршч! На першае пойдзе боршч! *(Перагортвае наступную старонку.)* Скарга ад 18-га гэтага месяца. *(Чытае.)* «Чаму ў вас гатуюць такія нясмачныя баршчы?»

Матруна. Нешта ў нашага Фядота не клеіцца работа.

Заціруха *(кінуў строгі позірк на Матруну, але нічога не сказаў)*. Адставіць боршч.

Пётр *(разгублена)*. Дык што ж тады гатаваць?

Матруна. Яглы!

Заціруха *(радасна)*. Ага, ага, згатуеш заўтра яглы!
(Да Матруны.) А што гэта за страва такая, яглы?

Матруна *(злосна)*. Што не еўшы снаць ляглі! Хіба што лепшае згатуеш пры такіх парадках?

Заціруха *(запальчыва)*. Таварыш Шабуцевіч, чаму вы ўсіх ушчуваеце і ўшчуваеце?..

Федзя. Без перапынку на абед.

Заціруха. Калі вы не перастанеце, я вымушаны буду прыняць меры...

Матруна. Ты лепш прымі меры, каб такіх скаргаў не было. *(Тыцкае пальцам у кнігу скаргаў.)*

Заціруха. А мы што робім? *(Патэтычна.)* Ніводнай скаргі не пакінем без увагі!

Пётр *(надрыўна)*. Дык што ж варыць на першае? *(Сціснуў рукамі галаву.)* Мой кацялок ужо зусім нічога не варыць.

Заціруха. Спакойна. Без панікі. *(Абводзіць поглядам кухню, бачыць капусту.)* Згатуем капусту! Кіслую капусту! Вельмі карысная страва. У ёй шмат вітамінаў, і яна вельмі спажываная. Нават прыказка такая ёсць: «Што кажух, то не вата, што капуста, то не гарбата!»

Пётр *(абыякава)*. Няхай будзе капуста!

Заціруха. Увага! Чытаем далей. *(Перагортвае яшчэ адну старонку.)* Скарга ад 19-га. *(Чытае.)* «Чаму ў вас так рэдка бываюць гарохавыя супы? А яны ў вас такія смачныя, духмяныя, апетытныя!» *(Узрадавана.)* Адставіць капусту! На заўтра пойдзе гарохавы суп! *(Да Пятра.)* У цябе ёсць гарох?

Пётр. Ёсць. Але ён напалавіну з аўсом. *(Кідае злосны позірк на Федзю і наказвае яму кулак. Федзя паціскае плячамі: «Я, бачыце, нічога не ведаю».)* Яго перабіраць трэба.

Заціруха *(усхапіўся, з вялікім энтузіязмам)*. Перабраць! І зараз жа перабраць!

Пётр. А хто перабіраць будзе?

Заціруха. Усе! *(Да Пюшы.)* Пюша, на гарох! *(Да*

Ціта Цітавіча.) Ціт Цітавіч, па гарох! *(Да Федзі.)* Федзя, па гарох! *(Да Матруны.)* Таварыш Шабуневіч, вы таксама па гарох! Усе па гарох!

Пётр і Ціт выцягваюць з-над стала мяшок з гарохам. Усе садзяцца вакол мяшка і пачынаюць перабіраць гарох.

Заціруха (закасаў рукавы, патэтычна). Людзі разумовай працы таксама не павінны цурацца фізічнай нагрузкі. Я вам падаю асабісты прыклад!

Убягае ўсхваляваная *Насця.*

Насця. Да нас камісія!

Заціруха (усхапіўся, спалохана). Якая камісія?

Насця (пералічвае). Кіраўнік трэста — раз!.. Дырэктар завода — два!.. Ну і яшчэ там нехта...

Заціруха (штурхануў нагой мех). Прыбярэце мех! Каб зараз жа была ідэальная чысціня. *(Глядзіцца ў медную міску, як у лостэрка, напраўляе гальштук.)* Пайду сустрэну іх. *(Выходзіць.)*

Тым часам усе завіхаюцца, прыбіраючы ў кухні. Насця таксама пачынае памагаць.

Нюша. Насця, прыпясі вады.

Насця. Зараз!

Яна бяжыць і з усяго разгону палятае на Матруну. З рук у Матруны Якаўлеўны падае і разбіваецца талерка.

Матруна (абурана). Посяць цябе чэрці...

Насця (з ледзь прыкметнай усмешкай). А вас хіба возяць?

Матруна (не зразумела). Каго возяць?

Насця. Нікога.

Матруна (акінула Насцю знішчальным позіркам). Ца-аца!..

Уваходзіць Іван Анісовіч, Даніла і яшчэ два члены камісіі. З імі разам ідзе назад і Заціруха. Усе ў белых халатах.

Анісовіч. Добры дзень.

Работнікі сталовай (хорам). Добры дзень.

Анісовіч (да ўсіх). Ну, як справы?

Заціруха (выступае наперад, дагодліва ўсміхаецца). Справы, Іван Несцеравіч, хоць не на вышыні, але на пад'ёме. Так, так, на пад'ёме. Сёння, напрыклад, мы якраз вывучалі скаргі кліентаў, каб, так сказаць, у будучым пазбавіцца ад іх.

Даніла. Ад каго пазбавіцца — ад кліентаў?

Заціруха. Што вы? Мы заўсёды за кліентаў. Не яны ж для нас, а мы для іх!

Анісовіч. Многа скаргаў на вас?

Матруна. Каб іх можна было падсмажыць, дык на ўсіх хапіла б. (Паказвае на прысутных.)

Заціруха (наспешліва). Але ёсць і падзякі. Вельмі цёплыя падзякі... (Дастае кнігу.) Магу нават зачытаць.

Анісовіч. Не трэба. (Аглядае кухню.) Ну дзе, дзе прычына? Чаму ў вас чэргі? Чаму абеды пясмачныя? Давайце разам разбярэмся.

Матруна. Вось, вось, разбярыся. На тое ж ты і начальнік.

Заціруха (стараецца сам за ўсіх гаварыць). Я думаю, што чэргі ў нас ад таго, што былі перабоі з рабочай сілай. Адна работніца звольнілася, дзве ў адпачынку...

Матруна. У няўдаліцы заўсёды з рук валіцца...

Заціруха (не звяртае ўвагі). Але цяпер мы ўзялі новага работніка (паказвае на Матруну), яна працуе вельмі добрасумленна, і справы пачалі наладжвацца.

Анісовіч (да Пятра). А вы што скажаце?

Пётр (паціснуў плячамі). Я і сам не ведаю. Можна гаварыць многа, але лепш памаўчаць... (Адварочваецца, памешвае ў катле.) Вінаваты, і ўсё!

Д а н і л а. Вінаватых б'юць.

М а т р у н а. Але і плакаць не даюць. А ён паплача і зноў на той жа назе скача.

З а ц і р у х а *(не вытрымаў)*. Матруна Якаўлеўна, па што вы ўсё намякаеце? Калі хочаце, дык станьце на маё месца і кіруйце.

М а т р у н а. Патрэбна мне тваё месца, як буланаму пута. Мне і на сваім добра.

З а ц і р у х а. Тады займайцеся сваімі справамі і не сушьцеся ў чужыя.

М а т р у н а. Э, не, галубок, ты ўжо прабач. Гэта, можа, у цябе тут чужыя справы, а ў мяне тут усё сваё. Мне да ўсяго тут клопат. *(Падыходзіць да скрынкі з лыжкамі, дастае адтуль моцна пагнутую, пакручаную лыжку, падносіць камісіі.)* А хіба гэта парадак, каб рабочыя такімі бляшанкамі елі?

З а ц і р у х а *(збянтэжана)*. Дык я ж прасіў Данілу Ягоравіча памагчы нам з лыжкамі.

М а т р у н а *(наварочваецца да Данілы)*. Прасіў?

Д а н і л а *(разгублена)*. Сапраўды, памятаю, ага, прасіў...

М а т р у н а. А ты зрабіў?

Д а н і л а. Не яшчэ.

М а т р у н а. Чаму?

Д а н і л а. Пакуль што ў нас больш важныя справы былі.

М а т р у н а *(стрымана)*. Больш важныя, кажаш? Лыжкі табе, значыцца, не справа, а так, дробязь?.. *(Павышае голас.)* А сам ты, таварыш дырэктар, дома таксама такімі лыжкамі ясі? *(З дакорам.)* Стапкабудаўнічы завод называецца, а лыжкі для свае сталовай не можа зрабіць!

Д а н і л а *(спрабуе адказаць жартам)*. Дык гэта ж заўсёды так: шавец ходзіць без ботаў, а ганчар з чарпака есць. А тут, шчыра кажучы, мы проста выпусцілі з-пад увагі.

М а т р у н а. Выпусцілі? *(Раптам хапае лыжку і за-соўвае Данілу ў кішэню.)*

Д а н і л а *(у непаразуменні)*. Гэта навошта?

М а т р у н а. На памяць. Замест вузельчыка на хус-тачцы. Каб не забыўся.

З а ц і р у х а *(спалохана)*. Матруна Якаўлеўна, што вы робіце? *(Выхоплівае з Данілавай кішэні лыжку.)* Вы прабачце ўжо яе... Яна ў нас таго... часам заада та хапля-еца крытыкай...

Д а н і л а *(усміхаючыся)*. Ведаю, ведаю.

А н і с о в і ч *(да членаў камісіі)*. Мне ўжо сёе-тое яс-на. *(Да Зацірухі.)* Пойдзем да вас. *(Да Матруны.)* І вы, калі ласка, ідзіце з намі.

М а т р у н а *(паціскае плячамі)*. А мне чаго?

А н і с о в і ч. У вас вялікі жыццёвы вопыт. І вашы па-рады нам вельмі спатрэбяцца.

К а м і с і я выходзіць. Услед ідуць М а т р у н а, Н а с ц я і Ф е д з я. З а ц і р у х а забірае свой партфель, ідзе апошнім. Раптам з пакунка выпадае карабок ад запалак.

Н ю ш а *(бяжыць)*. Леанід Сяргеевіч, Леанід Сяргеевіч, вы запалкі згубілі! *(Падымае карабок, расчаравана.)* Пусты...

Вяртаецца Ф е д з я.

Ф е д з я *(да ўсіх)*. Ну, вы бачылі? Бачылі, што робіцца. *(Рахуча.)* Я прапаную, пакуль не позна, давайце вызваляцца ад гэтай злыбяды. Вось тут я і заявачку накідаў на імя дырэктара... *(Дастае з кішэні паперку.)* Астаецца толькі падпісацца. *(Падносіць Ціту.)* Чыркніце, Ціт Цітавіч, вось тут... пад маім подпісам...

Ц і т *(адмоўна круціць галавой)*. Шыкіх паперак супраць Матруны Якаўлеўны я падпісваць не буду!

Ф е д з я *(абразліва)*. Ха! Не будзеш, і не трэба! Абыдземся і без цябе. *(Падыходзіць да Нюшы.)* А ты, Нюша-чка, панёўна, хацела б, каб твай подпіс нерны стаяў?

Н ю ш а *(адхіляе Федзеву руку)*. Я таксама не буду.

Ф е д з я *(абурывіся)*. Не разумею, чаго вы ўсе яе баіцеся?

Н ю ш а. Ніхто яе не баіцца. Проста непрыемна ўсё гэта бачыць...

Ф е д з я. Непрыемна? А сама толькі што праз яе плакала.

Н ю ш а. Яна тут ні пры чым. Мне самой сорамна, што я бываю такая няўважлівая.

Ф е д з я *(навярнуўся да Пятра)*. Хіба з імі кашу зварыш? Прыйдзецца нам з табою, Пётр Пятровіч, падпісвацца толькі ўдвух. Але нічога. Мы людзі аўтарытэтныя, і нашых подпісаў хоціць.

П ё т р. Пакажы, што ты тут напісаў? *(Чытае спачатку сам сабе, потым уголас.)* «...І пагоул Матруна Якаўлеўна Шабуневіч — вельмі падазроны чалавек. Ёсць даныя, што яна з'яўляецца пазашлюбнай дачкой князя Радзівіла...» Глупства!

Ф е д з я. Якое ж глупства. Тут усё чыстая праўда.

П ё т р. І што яна дачка князя Радзівіла, таксама праўда?

Ф е д з я. А няхай яна дакажа, што гэта не так.

П ё т р *(нездаволена)*. Ты, братачка, брашы, ды знай меру. *(Кідае паперу ў пліту.)*

Ф е д з я. Што вы робіце? *(Спрабуе дастаць паперку.)*

Пётр робіць нейкі знак Ціту.

Ц і т *(надыходзіць да Федзі)*. Ведаеш, Федзя, ты лепш ідзі адсюль. А то тут кухня, сама смажыцца, яшчэ, чаго добрага, учадзеш... галоўка разбаліцца...

Ф е д з я. Чаго вы ад мяне хочаце?

Ц і т *(насоўваецца на яго)*. Далібог, нічога. Проста клапоцімся аб тваім здароўі.

Ф е д з я *(адступае, крычыць)*. Ведаю я вашы клопаты. Пашкадаваў воўк кабылу... *(Спыніўся.)*

Ц і т *(лёгенька яго падштурхоўвае)*. Ды ідзі ж ты, ідзі! Калі не хочаш, каб я пятнаццаць сутак атрымаў!

Ф е д з я *(пагражальна)*. Ну добра ж! Мы яшчэ пабачым, хто каго! *(Выбягае.)*

Н ю ш а *(з дакорам)*. Навошта вы яго так?..

П ё т р *(падыходзіць да Нюшы, клапатліва)*. А ты з ім кінь... кінь... *(Зняважліва махае рукой.)* Хіба ж не бачыш? Гэта не тавар! Не!..

Н ю ш а. А можа, вы памыляецеся?

П ё т р. Я-то ведаю, што за птушка гэты Федзя. Затлуміць галаву, а потым... *(Паказвае, як Федзя адштурхне ад сябе Нюшу. Нюша стаіць усхваляваная, разгубленая.)*

Заслона.

Лвансцэна.

У будку тэлефона-аўтамата заходзіць Ф е д з я, апускае манету, набірае пумар.

Ф е д з я. Алё! Гэта трэст? Паклічце мне, калі ласка, сакратарку. *(Некаторы час чакае.)* Віка? Гэта ты? Прывітанне, гэта я... Хто я? Ну, Федзя! Нарэшце! Віка, у мяне ёсць прапапова. Пойдзем сёння ў кіно. Ідзе цудоўны фільм — «Фанфары каханья»!.. Можна і днём. Мяне Леанід Сяргеевіч заўсёды адпусціць... *(Жахнуўся.)* Няма? Як няма? Што? Знялі?.. Не можа быць!.. Ёсць загад? А каго назначылі?.. Не ведаеш? Ну ты даведайся, я пазваню пазней! *(Вешае трубку, хуценька выбягае.)*

КАРЦІНА ЧАЦВЁРТАЯ

Кухня. Па-ранейшаму абстаўлена. Н ю ш а мае посуд у гарачай вадзе. П ё т р, як заўсёды, з апалонікам у руках важна ходзіць вакол пліты, кантуе страву і то падлівае вады, то падсыпае солі.

Ц і т іраносіць бярэма дроў.

П ё т р *(скончыў абход, дастаў з шафы паўлітэрку, на-*

ліў чарку). За здароўе дам — сто грам! (*Выпівае, закусвае агурком.*)

Прыбягае Федзя, ён вельмі ўсхваляваны.

Федзя (*трэсе кулаком*). З'ела! Ужо з'ела! (*Патэтычна.*) І каго з'ела? Самога Леаніда Сяргеевіча Заціруху! (*Ледзь не плача.*)

Да Федзі ўмомант падбягае Пётр, за ім Нюша і Ціт.

Пётр. Ты толкам раскажы, што здарылася?

Федзя. Леаніда Сяргеевіча знялі!

Пётр. Няўжо такі знялі?

Нюша. А ты адкуль ведаеш?

Федзя. Я толькі што быў у трэсце, дык мне па са-крэту сказалі.

Ціт. Можна, гэта яшчэ няпраўда?

Федзя. Праўда. Вы ж самі бачылі, як яна пад яго ўсё падкопвалася.

Пётр. А каго назначылі?

Федзя. Яшчэ невядома.

Пётр (*сумняваючыся*). Дзіўна, у яго ж такія сувязі, у кожнай шчыліне па дружбаку... (*Апусціў галаву.*) А ўсё ж шкада... Ён, бывала, балбоча, а ты робіш, як хочаш...

Нюша. Чаго, чаго, а балбатні было.

Федзя (*падыходзіць да Нюшы, інтымна*). Ты чаму ў кіно не прыйшла? Такія білеты прапалі. Першы рад, дзевятае і дзесятае месцы.

Нюша (*хаваючы вочы*). Ведаеш, Федзя, ты больш не бяры білетаў... ні ў тэатр, ні ў кіно... нікуды...

Федзя (*насцярожана*). Чаму?

Нюша. Часу не маю... Я паступіла ў вячэрнюю школу, у дзевяты клас. А там матэматыка, разумеш, матэматыка...

Федзя (*нахмурыўся*). Я ведаю, чыя гэта работа... (*Трэсе кулаком у бок Пятра.*) Я ж яму пакажу (*зняважліва*) «сто грам!».

Н ю ш а (*цвёрда*). І нічыя тут не работа. Я сама так падумала.

Уваходзіць Н а с ц я з нейкімі паперкамі ў руках.

Н а с ц я (*весела*). Віншую вас усіх і сябе таксама.

Н ю ш а. З чым?

Н а с ц я (*урачыста*). З новым загадчыкам сталовай.

Усе абступаюць Насцю.

П ё т р. Ужо назначылі?

Н а с ц я. Назначылі.

Н ю ш а. Каго?

Н а с ц я (*наказвае на Федзю*). Яго!

Ф е д з я (*здзіўлена*). Мяне? (*Падумаў.*) Не, не можа быць.

Н а с ц я. Чаму не можа? А хіба ты не згадзіўся б?

Ф е д з я (*важна*). Вось яшчэ... Не мела баба клопату... (*І раптам перадумаў.*) Не, згадзіўся б! Дзеля аднаго згадзіўся б... Каб вытурыць са сталовай пекаторых...

Н а с ц я (*нахмурылася*). Ах вось ты які!.. (*Непрыязна глядзіць на Федзю.*) Ну дык ведай жа! Пакуль ты яе, дык яна цябе хутчэй вытурыць. (*Да ўсіх з радасцю.*) Загадчыкам нашай сталовай назначылі Матруну Якаўлеўну Шабупевіч!

Федзя ад такой навіны аж нахіснуўся.

П ё т р (*надбег да Насці*). Ты гэта сур'ёзна?

Н а с ц я. Сур'ёзна. Сама загад читала.

Н ю ш а (*спалохана*). Ой, што ж цяпер будзе? Прапалі!..

Н а с ц я. Чаму?

Н ю ш а. Паразганяе яна нас усіх...

Н а с ц я (*упэўнена*). Не паразганяе. (*Глядзіць на Федзю.*) Вось хіба толькі яму дастанецца. Ён жа ўвесь час насаліць ёй стараўся.

Ф е д з я (*у роспачы*). Дык хто ж мог ведаць!.. Хто ж мог нават надумаць, што ўсё так павернецца.

Н ю ш а (*разгублена*). І я ёй аднойчы нагрубіла. «Не ваш клопат», — сказала.

П ё т р (*запенакоена*). А я ж яе на дровы насылаў... (*Чэша патыліцу.*)

Ф е д з я. Каб жа ведаў, дзе павалішся, дык саломкі падаслаў бы.

Ц і т (*важна пагладжвае бараду, задаволена*). А я пібы ведаў... і падаслаў сабе саломкі... Я да яе заўсёды меў павагу... Мне і баяцца няма чаго. Я спакойны.

П ё т р (*ён усё яшчэ сумняваецца*). Няўжо такі пазначылі?

Н а с ц я (*проста*). А чаму ж і не пазначыць? Гаспадыня яна — лепшай і не знайсці... І згатаваць умее. Патрабавальная. Дысцыпліну паважвае. Сумленная, працавітая. Што яшчэ трэба?

П ё т р. Але ж у яе таго... адукацыі малавата. Ці зможа яна разабрацца ва ўсіх інструкцыях і розных там паперках?

Н а с ц я. Заціруха добра разбіраўся ва ўсіх інструкцыях і паперках, а што толку? Ды і мы тут не для мэблі. Паможам, падкажам. (*Падае паперкі кухару*). Падпішыце гэтыя накладныя.

П ё т р (*падпісвае*). Так-то яно так, але... (*Круціць галавой.*) І яна згадзілася?..

У гэты момант адчыняюцца дзверы і ўваходзіць М а т р у н а.
У руках яна трымае нейкія паперы.

М а т р у н а (*урачыста, з пашанай*). Добры дзень!

Р а б о т н і к і с т а л о в а й (*разам*). Добры дзень!

М а т р у н а (*хітравата ўсміхаючыся*). Чулі павіну? (*Зайважыла Пасцю.*) І бухгалтарка тут? Вось добра. Ты не ўцякай, ты мне спатрэбішся.

П ё т р (*з нявінным выглядам*). Не. Нічога не чулі.

М а т р у н а. Ну, дык паслухайце! Пашага паважанага Леаніда Сяргеевіча знялі з пасады загадчыка.

Ф е д з я. Даўно пара!

М а т р у н а. Гэта адна навіна. Яна, можа, каму не асабліва прыемная, але, як кажуць, жыць можна... А вось другая навіна... Не ведаю, ці вытрымаеце... Загадчыкам сталовай прызначылі мяне!

Федзя пачынае пляскаць у далоні, але, убачыўшы, што яго ніхто не падтрымлівае, паспешліва апускае рукі.

М а т р у н а (*не звярнула ўвагі на Федзевы апладысменты*). Цяпер нам трэба дамовіцца аб адным: як працаваць далей? А працаваць мы павінны во як! (*Паднімае ўгару руку і моцна сціскае пальцы ў кулак.*) Трэба дамагчыся, каб наша кпіга скаргаў стала кнігай падзяк. І каб людзі з дому прыходзілі па нашы абеды. А для гэтага перш за ўсё трэба, каб мы забыліся, што ходзім на работу ў нейкі «казённы дом»! Гэта ж наш родны дом, наша сям'я... І скажу праўду, не хочацца мне больш чуць і такіх слоў: «а што там такое, калі што якое»! (*Позірк на Пятра.*) І каб я не бачыла аўса ў гаросе... (*Позір на Федзю.*) Усе павінны быць акуратныя, каб кудлы не тырчалі. (*Позірк на Ціта.*) І галоўнае — дысцыпліна. Дамовіліся?

Ц і т. Ды яно ж так...

Ф е д з я. Усё зразумела.

Чуваць, як у кабінэце звоніць тэлефон.

М а т р у н а (*заспяшалася*). Нехта ўжо барабаніць. (*Выходзіць.*)

Ц і т. Усім падсыпала, нікога не прамінула.

П ё т р. Няўжо пранесла? Нават не верыцца.

Н а с ц я. Чаму не верыцца. Яна ж ужо усё сказала, што ёй трэба было.

П ю ш а. А я чакала большай навальніцы.

Ф е д з я. А гэта заўсёды так: з вялікага грому — малы дождж!

Раптам у прачыненых дзвярах паказалася М а т р у н а.

М а т р у н а *(вельмі лагодна)*. Федзя, зайдзі да мяне на хвіліначку. *(Зачыняе за сабой дзверы.)*

Н ю ш а. А навальніца, відаць, яшчэ не пачыналася!

П ё т р. Чула маё сэрца...

Ф е д з я *(разгублена)*. Што ёй яшчэ трэба? Яна ж ужо сказала пра авёс у гаросе... *(Ідзе, потым спыняецца.)* Бра-точкі, бывайце! *(Выходзіць.)*

П ё т р. Не-е, тут лёгкім перапалохам не абыдзецца.

Н ю ш а *(трывожна)*. Няўжо звольніць?

П ё т р *(клапатліва)*. А ты не хвалюйся, не перажывай. Кажу ж табе, гэты чалавек — не тавар.

Н ю ш а. Калі чалавек паслізнуўся, дык нельга ж яго яшчэ нагой папіхаць.

Н а с ц я. Адкуль ты ведаеш, што яна будзе яго нагой... Можна, якраз... руку падасць.

Н ю ш а. Ну, гэта на яе не падобна.

Ц і т. Сам вінават. Не трэба было на ражон лезці. Браў бы прыклад з мяне.

З кабінета даносіцца грозны вокліч Матруны: «Да якога часу гэта будзе цягнуцца?» Праз некалькі хвілін вяртаецца Федзя. Выгляд у яго такі, быццам ён сапраўды толькі што з лазні: увесь чырвоны, валасы ўскудлачаны, а вочы вясёлыя.

Н ю ш а }
Н а с ц я } *(кідаюцца да Федзі)*. Ну што?

Ф е д з я *(радасна)*. Пакінула.

Н ю ш а *(не зразумела)*. Што пакінула?

Ф е д з я. На рабоце пакінула.

Н а с ц я. Бачыш, яна не такая, як ты. Яна справядлівая. Ты ж казаў, каб стаў загадчыкам, то адразу б яе вытурыў. А яна, бачыш, пакінула цябе.

Ф е д з я *(круціць галавой)*. Але ж і прапясочыла!.. Ну і шаравала!.. Яшчэ нават горш, чым тады ў трамваі. Аднак зразумела, што без мяне ёй цяжка будзе і...

Зноў прачыняюцца дзверы, выглядае Матрупа.

Матрупа (*усё такім жа лагодным тонам*). Пётр Пятровіч, можна цябе на хвіліначку?

У Пятра выцягваецца твар.

Пётр. Іду, іду...

Нюша. Ах, калі гэта скончыцца?

Федзя. А я лічу такія гутаркі вельмі карыснымі. Леанід Сяргеевіч ніколі так шчыра са мной не размаўляў. І, аказваецца, я многага недакумекваў... А яна мне растлумачыла, прыклады прывяла, і я зразумеў.

Насця. Ну ж і хамелеон ты, Федзя!

Федзя. Падумаеш! Буду я з ёй яшчэ заядацца. (*Другім тонам.*) Не магу я адсюль пайсці... (*Паказвае на Нюшу.*) Сэрца маё тут...

Нюша. А наогул, яна няправільна робіць.

Насця. Чаму няправільна?

Нюша. Нельга ж чалавека ўсё дзяўбці і дзяўбці. Ты такі, ты сякі, ты гэтакі... Так і прыбіць можна.

Насця. А яна не толькі дзяўбе, а і падтрымлівае. Бачыш, з Федзем як абышлася... не прагнала ж! Дае чалавеку магчымасць выправіцца. Сам жа Федзя прызнаўся, што яму такая размова на карысць. А ён жа ў нас майсцер да чужых кайсцер... Мы-то ведаем.

Нюша. Калі чалавека пахваляць, дык у яго нібы крылы вырастаюць. Ён тады горы перавярнуць можа.

Насця (*задумліва*). Гэта праўда. Толькі я думаю, што мы яшчэ і пахвалы дачакаемся.

Вяртаецца Пётр. Ён ідзе важна, усміхаецца сам сабе.

Пётр. І мяне пакінула... (*Усе таксама ўсміхаюцца.*) А цяпер, Ціт Цітавіч, цябе запрашаюць на аўдыенцыю. (*Робіць жэст у бок кабінета Матруны.*)

Ціт (*незразумеў*). Куды, куды?

Пётр. На аўдыенцыю...

Ціт усё роўна не разумее.

Пётр (*па-сяброўску*). Пень ты кудлаты! Ну, пагутарыць да Матруны Якаўлеўны. Разумеш? Так, як мы з Федзем хадзілі.

Нюша. А яго за што?

Пётр. Начальству відней.

Ціт (*зусім спакойна*). Магу схадзіць. Мне не страшна. Я да яе заўсёды павагу меў... (*Выходзіць.*)

Насця (*да Пятра*). А як у вас гэта самая аўдыенцыя прайшла?

Пётр (*загадкава ўсміхаецца*). Вельмі добра. Пагутарылі ціха, мірна... Яна нават клонат праявіла.

Насця. Які?

Пётр. Непакоіцца аб маім здароўі. Да гэтай (*наказвае на шафу, дзе стаіць гарэлка*) сказала не дакранацца ні-ні!.. І фізкультурай параіла займацца (*прысядае*), каб фігуру (*наказвае на жывот*) вярнуць. Што ж, клонат аб жывым чалавеку. Нічога не скажаш.

З кабінета раптам даносяцца шум, крык. Усе прыслухоўваюцца. Нюша і Насця падбягаюць да перагародкі кабінета, слухаюць.

Нюша. Нечага ж разышоўся наш Ціт Цітавіч...

Насця. І саломка не памагла. Усё роўна не ўгадаў, дзе падаслаць.

Нюша. Хіба ў яе ўгадаеш?

У наступны момант убягае Ціт. Ён вельмі абураны, не можа нават слова вымавіць.

Ціт (*ад хвалявання аж заікаецца*). Б-бач, ты, д-да ч-ча-го п-прычачпілася... (*Тузае сябе за бараду.*) Да б-барады. Т-ты н-на р-работу м-маю п-паглядзі, а не-не на б-бараду...

Федзя. А што яна хоча ад твае (*перадражнівае*) б-барады?

Ціт. Загадала, каб пагаліўся! Кажа: або ты, або твая барада!..

Федзя (*кніць*). А-яй... Вось гэта дык задача!

Ціт. Н-ніякая не задача. Усё роўна не буду галіцца.

Няхай звальняе... Дзед насіў, бацька насіў... *(Рашуча.)*
Нізашто!

З кабінета выходзіць **Матруна**.

Матруна *(лагодна ўсміхаючыся)*. Ну вось і пагаварылі... з кім трэба было. Прашу нашай гаворкі не забываць...

Федзя нахіліўся да Нюшы, пешта шэпча.

Матруна. А ты, Федзя, чаго там шэпчаешся? Пашаптухі хату губяць. Ты лепш яшчэ раз падумаі пра тое, што я табе сказала. Аб сабе падумаі! Над жыццём падумаі! Добра падумаі! Я табе спуску не дам. Кожны крок твой буду правяраць.

Федзя. Ды я што, я нічога.

Матруна. І вельмі дрэнна, што ты «нічога»! *(Зноў пераходзіць на спакойны тон.)* Я ўжо агледзела ўчора нашу гаспадарку. Многа добра ў нас яшчэ прападае. І хлеб на сталах астаецца, і каша, і супы... Трэба падсобную гаспадарку заводзіць.

Насця. Наогул, гэта нядрэнна, толькі дзе ўзяць грошай на свіней?

Матруна. На тое ж ты і бухгалтар, знайдзі.

Насця. У нас няма.

Матруна. Што ж рабіць?

Насця *(падумаўшы)*. Можна купіць. На свіней грошы дасць Даніла Ягоравіч. Гэта ж для іх рабочых робіцца, няхай яны і раскашэльваюцца.

Матруна. Дзякую табе, дачушка, за добрую параду.

Пётр. Эх, Матруна Якаўлеўна, навошта ты яшчэ адзін хамут сабе і нам на шыю надзяеш?

Матруна *(незадаволена)*. Бач ты які... Хамут? Нічога з табой не зробіцца... павязеш. Хопіць ужо. Набегаліся ўлегцы.

Пётр, паціснуўшы плячамі, адыходзіць.

М а т р у н а (*зноў звяртаецца да Насці*). Учора, Настулька, я была ў кіно і бачыла: у адной сталовай для рабочых паставілі самавары. Звычайныя бліскучыя самавары, ну, можа, крыху большыя, чым звычайныя. Яны стаяць у зале на падпосах, і хто захоча чаю — падыходзіць сабе і налівае. Мне гэта вельмі спадабалася. Мы таксама паставім у нас у зале самавары. Дык ты там, калі ласка, грошы падрыхтуй.

Н а с ц я. І на самавары? А дзе мы іх возьмем?

М а т р у н а (*крыху разгублена*). Зноў — дзе? У касе... У нас жа ёсць грошы...

Н а с ц я. Ёсць-то ёсць, але не на самавары. На іншыя патрэбы.

М а т р у н а. На якія, папрыклад?

Н а с ц я. Ну, на сталы, крэслы, канапы.

М а т р у н а. А калі нам не патрэбны ні сталы, ні крэслы, ні канапы, а патрэбны самавары.

Н а с ц я. Усё роўна трэба купляць сталы, крэслы або канапы.

М а т р у н а. Ты жартуеш!

Н а с ц я. Нічога я не жартую. Проста канапы, новыя сталы, крэслы і іншае абсталяванне для свайго кабінета Заціруха запланавалі, а самавары — не.

М а т р у н а (*рашуча*). А мы купім самавары! За тыя грошы, што адпушчаны на абсталяванне кабінета.

Н а с ц я. Так цельга.

П ё т р. Ого, у гэтых фінансістаў такая дысцыпліна: лягчэй з Чорнага мора пераскочыць у Каспійскае, чым з аднаго артыкула ў другі.

М а т р у н а. Ім, значыць, можна было купляць, а нам цельга? Дык як жа тым, што ў кіно паказвалі, удалося купіць самавары?

Н а с ц я. У іх, напэўна, былі раней запланаваны грошы.

М а т р у н а. Ну, а што нам рабіць, калі ў нас не запланаваны?

Н а с ц я. Пічога. Адмовіцца ад самавараў.

П ё т р. А як будзе складацца каштарыс на наступны год, абавязкова трэба будзе планаваць самавары.

М а т р у н а (*пасмешліва*). Пакуль сонца ўзыходзіць, раса вочы выесць.

Н а с ц я. Пры чым тут гэтыя прыгожыя словы: сонца, раса... Хіба я вілавата, што Заціруха не запланаваў самавараў?

М а т р у н а. Ну, і пяхай сабе не запланаваў. Што ні галава — то і розум... А мы павінны сваім розумам жыць!

Н а с ц я. Дык жа аб тым, як, куды, якія і на што траціць грошы, цэлая навука ёсць!

М а т р у н а (*рэзка*). А што мне твая навука... Мне грошы патрэбны. Так што хоць з-пад зямлі, а грошы даставай. На тое ты і бухгалтар. Трэба ўмець не толькі манікюр наводзіць...

Н а с ц я (*не вытрымала*). Што вы разышліся, як халодны самавар?

М а т р у н а (*аж затрэслася ад злосці*). Гэта я — халодны самавар?!

З ваяўнічым выглядам Матруна набліжаецца да Насці, якая стаіць з горда ўзнятай галавой і не думае адступаць. Але тут ужо не вытрымлівае Нюша. Яна кідаецца паміж імі.

Н ю ш а. Матруна Якаўлеўна, не трэба так... (*Да Насці.*) Настулечка, не трэба.

М а т р у н а (*адштурхвае Нюшу*). Адыдзі! Я ёй пакажу — халодны самавар!

Н ю ш а (*стрымлівае яе*). Матруна Якаўлеўна. Не трэба... (*Да Насці.*) Настулечка, не трэба...

Н а с ц я (*адыходзіць убок*). Вось прычанилася. Давай ёй грошы — і ўсё! Хіба я міністр! Міністр і той яшчэ не вядома, ці дасць у сярэдзіне года грошы на самавары.

М а т р у н а (*узрадавалася*). Міністр, кажан? (*Раішуча.*) Міністр дык міністр! Пойдзем да міністра!

Заслона.

КАРЦІНА ПЯТАЯ

Калідор важнай дзяржаўнай установы. Перад гледачом масіўныя дзверы, абабітыя дэрмацінам, на іх шыльдачка: «Прыёмная міністра». З прыёмнай выходзіць сакратарка, маладая дзяўчына з моднай прычоскай. Яна на хвіліну спыняецца каля дзвярэй, дастае люстэрка, падмалёўвае губы. Са словамі «Кто может сравниться с

Матильдой моей» знікае ў адным з канцоў калідора.

Уваходзяць Матруна і Ціт. Матруна, як заўсёды, апрацута сціпла, але прыгожа і акуратна. А Ціта проста не пазнаць. Ён без барады, падстрыжаны. На ім даўнейшага крою гарнітур, ён пры гальштуку.

Матруна (*спыніўшыся ля дзвярэй прыёмнай, Ціту*). Дык я пайду, а ты тут пастой. (*Строга.*) Толькі ж глядзі нікога не пускай. А то я ведаю, да міністра шмат хто хоча трапіць, не дадуць і пагаварыць. А мне час патрэбен, каб растлумачыць яму... што і да чаго.

Ціт. Будзь упэўнена. Нікога не пушчу.

Матруна заходзіць у прыёмную, а Ціт астаецца на варце ля дзвярэй. Ідзе мужчына з папкай. Выгляд у яго заклапочаны. Ён хоча зайсці ў прыёмную, але яму перагароджвае дарогу Ціт.

Мужчына (*спыханіўся*). Нельга?

Ціт. Пакуль што нельга.

Мужчына (*кланяецца*). Тады прабачце... зайду пазней.

Ціт. Калі ласка.

Мужчына адыходзіць. Раптам вяртаецца сакратарка. Яна хоча зайсці ў прыёмную, але Ціт і ёй перагароджвае дарогу.

Сакратарка (*спыняецца здзіўлена*). Вы што?

Ціт. Сюды пельга.

Сакратарка (*нічога не разумее*). Як пельга?

Ціт. Так. Загадана нікога не пускаць.

Сакратарка (*весела ўсміхаецца*). А мне можна. Я сакратарка... разумееце, сакратарка ў міністра...

Ц і т. Усё роўна нельга...

С а к р а т а р к а *(разгублена азіраецца)*. А хто вас паставіў тут?

Ц і т. Матруна Якаўлеўца.

С а к р а т а р к а. Якая Матруна Якаўлеўна?

Ц і т. Мая начальніца.

С а к р а т а р к а. А хто яна такая?

Ц і т. Загадчыца сталовай.

С а к р а т а р к а *(начынае злавацца)*. Кіньце свае жарты... Зараз жа пусціце мяне... *(Спрабуе прашмыгнуць у Ціта за спіною, але ён яшчэ шчыльней прыціскаецца да дзвярэй.)*

С а к р а т а р к а *(абурана)*. Калі вы мяне зараз жа не пусціце, я паклічу міліцыянера!

Ц і т. Клічце, усё роўна не магу!..

С а к р а т а р к а. Ды вы ведаеце, што такое сакратарка для міністра? *(Горача.)* Гэта яго вочы, яго вушы, яго час... Мы беражом яго час... Зразумейце вы!

Ц і т. Дык і вы ж зразумейце: там ідзе важная аўдыенцыя, а вы шуміце.

Каля Ціта і сакратаркі спыняюцца людзі, якім таксама трэба да міністра. У многіх у руках папкі з паперамі. Спыняюцца тут і проста цікаўныя.

С а к р а т а р к а. Значыць, не пусціце?

Ц і т. Не. Пакуль не скончыцца аўдыенцыя, не пушчу.

С а к р а т а р к а. Ну добра ж! Я паклічу міліцыянера!.. *(Выбягае.)*

Каля прыёмнага пакоя міністра сабраўся ўжо досыць вялікі на-тоўп. Ціту аж горача. Ён выцірае хустачкай лоб. Праз некаторы час вяртаецца сакратарка з міліцыянерам.

С а к р а т а р к а *(наказвае на Ціта)*. Вось ён... стаў пры дзвярах і нікога не пускае...

М і л і ц ы я н е р *(да Ціта)*. Грамадзянін, вы чаму нікога да міністра не пускаеце?

Ц і т. Так загадана. Адтуль можна, а туды не.

М і л і ц ы я н е р (строга). Ваши дакументы...

Ціт лезе ў кішэню па дакументы, але ў гэты момант з прыёмнай выходзіць М а т р у н а. Яна ўся так і ззяе.

Ц і т (сакратарцы). А цяпер, калі ласка, праходзьце, аўдыенцыя скончылася.

М а т р у н а (радасна Ціту). У нас будуць самавары!

Заслона.

АКТ ТРЭЦІ

КАРЦІНА ШОСТАЯ

Тая ж дэкарацыя кухні. Аднак усюды чысціня, парадак. Сталы, падлога аж зіхацяць, па вокнах новыя фіранкі. Вакол пліты, як заўсёды, з апалонікам у руках ходзіць Пётр. І ў яго абліччы таксама ёсць нешта новае. Ён патапчэў, няма ў ім ранейшай абыякавасці. Цяпер, калі ён каштуе страву, на яго твары адбываецца або задавальненне, або трывога. Апрача Пятра на кухні знаходзіцца Нюша. Яна старанна начышчае адзін з трох новенькіх і без таго блішчастых самавараў.

Н ю ш а (нібы сярдзіта). З гэтымі самаварамі толькі клопату прыбавілася.

П ё т р. І падзяк таксама.

Н ю ш а. Я думаю. Чаму не прыбавіцца. У любы момант падыходзь і налівай сабе гарачанькі чай.

П ё т р. Ды яшчэ з заваркай.

Н ю ш а. Без грошай і без чаргі.

П ё т р. Дык гэта што, чай — вада. А я так думаю: гадоў праз колькі зірнеш — і хлеб у сталоўцы будзе бясплатна, і ўвесь абед будзе каштаваць якія капейкі.

Н ю ш а. А праўда, што пры камунізме — і сукенкі, і туфлі, і паліто — усё будзе бясплатна?

П ё т р *(з усмешкай)*. Цябе, Нюша, да бясплатных сукенак небяспечна дапускаць: увесь дзень прымяраць іх будзеш, перад люстэркам круціцца — і аб рабоце забудзешся.

Н ю ш а *(у тон яму)*. Ну што вы, Пётр Пятровіч! У мяне к таму часу свядомасць на належнай вышыні будзе. А пра работу я і цяпер не забываю. *(Марыць.)* Ой, якія шчаслівыя людзі будуць! Нават не верыцца.

П ё т р. Табе чаго... Ты маладая, можа, яшчэ і сама дажывеш. А вось мне наўрад ці давядзецца... Хутка ўжо і закругляцца трэба... *(Падыходзіць да шафы, дастае бутэльку, налівае чарку і, як заўсёды, падымае.)* За здароўе дам — сто грам! *(Толькі не выпівае, а вылівае яе ў адзін з катлоў.)*

Н ю ш а *(спалохана)*. Што вы робіце?

П ё т р *(спакойна)*. Нічога асаблівага.

Н ю ш а. Навошта вы ў кампот гарэлкі налілі?

П ё т р *(усміхнуўся)*. Па-першае, не ў кампот, а ў боршч, а па другое, гэта толькі форма старая *(страсянуў бутэльку)*, а змест зусім новы. Тут цяпер воцат! А з гарэлкай я ўжо развёўся.

Н ю ш а *(недаверліва)*. Так ужо і развяліся?

П ё т р. Ну, бывае, вядома, на свята ці калі госць добры. Але не злоўжываю, як раней.

Н ю ш а. А спортам вы займаецеся?

П ё т р. А як жа!

Н ю ш а. Якім?

П ё т р. Бегаю. Кожнае раніцы *(дэманструе)* я аббягаю вакол хаты разоў дзесяць.

Н ю ш а *(смяецца)*. Уяўляю, як смешна выглядае вы за такім заняткам.

П ё т р. Можа, і смешна, затое здорава. Задышку як рукой зняло.

Н ю ш а (*Пятру*). Памажыце самавар паставіць.

Пётр падыходзіць і адзін лёгка ставіць самавар на стол, побач з
двума астатнімі.

П ё т р (*любвеца*). Ай жа і падраіла, аж вочы сленіць!

Н ю ш а. А без скандалу ўсё роўна не абыдзецца.

П ё т р. Ну, сёння, каб яна і хацела да чаго прычапіцца, дык не знойдзе.

Н ю ш а (*упэўнена*). Знойдзе!

П ё т р (*горача*). Ну да чаго? Скажы, да чаго? (*Бярэ слоік з соллю і, гледзячы на Нюшу і размаўляючы з ёй, настуквае рукой па слоіку, навобмацак сыплючы ў кацёл соль.*) Працуем добра! У нас цяпер, дзякуй богу, усё куецца, а не плешчацца, як бывала раней. Усюды чысціня, парадак. Дык да чаго ж яна можа прычапіцца? Так не бывае, каб раптам з яснага неба ды грывнуў гром!

Ён і не заўважае, як уся соль са слоіка высыпаецца ў кацёл. Але гэта заўважае М а т р у н а — яна толькі што зайшла на кухню з загорнутым у газеце пакункам. Кладзе пакунак на стол і, пічога не гаворачы, падыходзіць да катла, разменвае страву, потым налівае з гэтага ж катла ў талерку баршчу і ставіць яе перад Пятром.

М а т р у н а (*спакойна*). Еш, калі ласка.

П ё т р (*нічога не падазраючы*). Дзякуй, я не хачу яшчэ есці.

М а т р у н а (*больш настойліва*). Не, ты ўсё ж такі пакаштуй.

П ё т р. У мяне ў такі час ніколі апетыту не бывае.

М а т р у н а. Пічога. Апетыт прыходзіць у час яды.
Пётр бачыць, што яму ніяк не адкруціцца, бярэ лыжку, сёрбае,
і ў яго аж вочы на лоб лезуць.

П ё т р (*кладзе лыжку, у распачы хапаецца за галаву*).
Усё ясна!..

М а т р у н а. Ну што ты! Хіба ад адной лыжкі можна
што разабраць?

Пётр. Усё разабраў!

Матруна *(настойвае)*. Не, ты пасёрбай, пасёрбай. Не саромейся.

Пётр *(зацэрпнуў яшчэ адну лыжку, праглынуў і скрывіўся)*. Вінават...

Матруна *(не адступае)*. Не, ты добра, добра пачастуйся!

Пётр *(склаў рукі)*. Хочаш — на калені стану?

Нюша назірае гэту сцэнку і ажно заходзіцца ад смеху.

Матруна. На калені потым станеш, калі пад'ясі. *(Да Нюшы.)* Нюша, калі гэта становяцца на калені, да яды ці пасля яды?

Нюша *(ледзь стрымліваючыся)*. Пасля яды, вядома. Паядуць, а потым ужо становяцца на калені богу маліцца.

Пётр *(трэсе кулаком у бок Нюшы. Да Матруны)*. Не магу больш, даруй!

Матруна. Не можаш? Дык, можа, цябе пакарміць? *(Падыходзіць да Пятра, зацэрпвае лыжку баршчу, хоча пачаць яго карміць, як малога.)*

Пётр *(адмаўляецца, як толькі можа)*. Не трэба, не трэба... Я сам... *(Хуценька, хоць давіцца, але з'ядае ўвесь боршч.)*

Матруна *(стрымліваючы ўсмішку)*. Ну як?

Пётр *(адкінуўся на спінку крэсла, заплюшчыў вочы)*. Вады-ы! *(Нюша падае яму кубак з вадой, ён прагна п'е.)*

Матруна *(задаволена)*. То-та ж, а ты гэтакім баршчом рабочых хацеў карміць...

Уваходзіць Насця з паперамі ў руках.

Насця. Падпішыце, калі ласка.

Матруна. А што тут?

Насця. Чэк на атрыманне зарплаты і раскладка прадуктаў на заўтра.

Матруна *(падпісвае, вяртае паперкі, незадаволена)*. А назногці ў цябе зноў, як агонь.

Н а с ц я (*усміхаецца*). Такая мода, нічога не магу зрабіць.

М а т р у н а (*ні то з задавальненнем, ні то асуджальна*). Надта ты самастойная, як я пагляджу... (*Падыходзіць да стала, на які паклала пакет, раскручвае яго, дастае адтуль сукенку, падае Нюшы.*) На, прымерай.

Н ю ш а (*узьяла сукенку, з цікаўнасцю разглядае*). А з якой гэта радасці я павінна мераць?

М а т р у н а. У ёй будзеш рабочым абеды падаваць.

Н ю ш а. У нас жа самаабслугоўванне.

М а т р у н а. Самаабслугоўванне было і астаецца. Падносіць абеды будзем толькі самым лепшым рабочым. Перадавікам. Тым, хто на Дошцы гонару красуецца.

Н ю ш а, схапіўшы сукенку, выбягае.

Н а с ц я. Дык гэта ж не па інструкцыі.

М а т р у н а. Ну і няхай сабе не па інструкцыі.

Н а с ц я. Могуць прычачіцца. Скажуць, у вас ёсць сынкі і пасынкі.

М а т р у н а (*узлавалася*). Ніякія не сынкі і не пасынкі. Проста адны лепш працуюць, другія горш. А тым, хто працуе лепш, павінна і павагі быць больш, і, гэтых самых, жыццёвых прыкрас... Вось мы і будзем ім падносіць. А каму зайздросна зробіцца, няхай даганяе.

Н а с ц я (*круціць галавой*). Ой і ўсыплюць нам за нашы выдумкі.

М а т р у н а. Хто баіцца вераб'ёў, той канпель не сее.

Вяртаецца Н ю ш а ў новай сукенцы. Пётр і Насця як паглядзелі на Нюшу, так і гримнулі смехам. У такіх сукенках, мабыць, хадзілі гадоў пяцьдзсят назад. Яна доўгая,

ледзь не да самых пят. На таліі зборачкі, падол у фальбонах.

Каўнер строгі, закрыты, а зверху яшчэ белы каўнерык.

П ё т р (*аж кладзецца ад смеху*). Ну... ігуменша... сапраўдная ігуменша... Можаш ісці ў манастыр.

Н а с ц я (*смяецца*). Ой жа якая ты шыкоўная!

М а т р у н а (*глядзіць строга і не ўсміхаецца*). Не падабаецца... Падумаеш, модніцы... (*Да Нюшы.*) Скідай!

Н ю ш а (*убачыла, што Матруна незадаволена*). Вы дарэмна смеяцесь... зусім дарэмна... Паправіўшы, добрая сукенка выйдзе. Вось тут падкласці... (*паказвае*). Тут распусціць складкі... (*паказвае*). А тут зрабіць весер...

М а т р у н а. Скідай.

Н ю ш а. Не, вы дазвольце, я сама зраблю ўсё што трэба.

М а т р у н а (*махнула рукой*). Рабі! (*Нюша выбягае. Да Пятра.*) А што ў цябе на другое сёння?

П ё т р (*адказвае вельмі ахвотна, бо яму, відаць, ёсць чым пахваліцца*). Катлеты «пажарскія» з грэчневай кашай (*загінае палец*) — раз! Блінчыкі з тварагом — два! Свіныя адбіўныя са смажанай бульбай — тры! І блінцы з верашчакай!

М а т р у н а (*задаволена*). Выбар ёсць, ёсць... А чаму блінцоў не пачэш? Час ужо.

П ё т р. Масла няма.

М а т р у н а. Дык вазьмі на складзе.

П ё т р. Федзі няма.

М а т р у н а (*нахмурылася*). А дзе ж ён?

П ё т р (*паціскае плячамі*). Некуды збег.

М а т р у н а. І не сказаў куды?

П ё т р. Нічога не сказаў.

Уваходзіць Н ю ш а. Яна зноў у сваім звычайным адзенні.

М а т р у н а (*да Нюшы, грозна*). Дзе Федзя?

Н ю ш а (*здзіўлена*). Адкуль жа мне ведаць? Што, я за ім хаджу?

М а т р у н а. Не за ім, дык з ім! Мусіць, прасядзелі дзе-небудзь на лаўцы да неўняў... А цяпер ён спіць як лананіцу прадаўшы.

Н а с ц я. Тады б і Нюшы не было, а так, бачыце, яна на працы.

Н ю ш а *(начынае ўсхлітваць)*. Што вы да мяне маеце?
Я ўжо даўно з ім не сустракаюся. *(Выбягае.)*

П ё т р. Гэта праўда, праўда, Матруна Якаўлеўна.
Я магу пацвердзіць. Не сустракаецца яна з ім.

Чуваць, як звоніць тэлефон.

М а т р у н а. Ну добра! Я ж яму пакажу. Няхай толькі прыйдзе! *(Выходзіць.)*

Н а с ц я *(Пятру)*. І сапраўды. Што гэта за адпосіны да працы? Няхай бы хоць вы яму сказалі.

Насця не заўважае, як заходзіць Ф е д з я.

П ё т р *(паказвае на Федзю)*. Ты сама яму скажы. Можна, ён цябе паслухае. Мяне дык не хоча.

Ф е д з я *(ганарліва)*. Што здарылася? Каму ўжо Федзя на мазоль паступіў?

Н а с ц я *(з дакорам)*. І як табе, Федзя, не сорамна? Праз тваю бесклапотнасць і нам усім дастаецца.

Ф е д з я *(таямніча)*. Хутка ўжо скончыцца.

Н а с ц я. Што скончыцца?

Ф е д з я *(паказвае ў бок кабінета Матруны Якаўлеўны)*. Яе папаванне.

П ё т р *(падхапіўся)*. Што такое ты гаворыш?

Ф е д з я *(па-ранейшаму таямніча)*. Назначана рэвізія... Будуць правяраць яе... Нейкі вялікі начальнік едзе...

П ё т р. А ты адкуль ведаеш?

Ф е д з я. Мне ў трэсце па сакрэту сказалі.

Н а с ц я *(спакойна)*. І пяхай едзе. Пам цяпер няма чаго баяцца. Скаргаў няма, адны падзякі.

Ф е д з я *(ледзь стрымліваючы сябе)*. Падзякі, кажаш? Парадак поўны? А што яна са штату здзекуецца, дык гэта, па-твойму, парадак? Наша мірнае жыццё на ваенны лад, можна сказаць, неравяла. Увесь час страявым крокам прымушае хадзіць! *(Праходзіць страявым крокам.)* Ды хіба гэта парадак?

Н а с ц я *(усміхаецца)*. Не падабаецца?

Федзя (горача). А яму, думаеш, падабаецца? (Паказвае на Пятра.) Бачыш, чалавек нават схуднеў. А ёй падабаецца? (На Нюшу.) А табе самой падабаецца?

Насця (цвёрда). Я не скажу, што гэта лёгка ўвесь час на струнцы хадзіць. Але Матруна Якаўлеўна не аб нашым з табой лёгкім жыцці клапаціцца. Яна і сама не шукае лёгкага жыцця. Яна клапаціцца пра тых, хто за станком стаіць.

Федзя (крычыць). А я-я не-е ха-ачу та-ак!.. Увесь час для другіх жыць! Я хачу і для сябе пажыць! Мне помніка ўсё роўна не паставяць!

Насця (абурана). Дробнепькі ты чалавечак! Вось хто ты! (Адварнула.)

Федзя. А вы з ёю аднаго поля ягадкі! Хоць і сварыцеся!

Уваходзіць Заціруха. Ён у белым халаце, з партфелем у руках.

Заціруха (весела). Здравенькі булы!

Убачыўшы Заціруху, Пётр, Федзя, Нюша радасна заўсміхаліся.

Толькі Насця адышла ўбок, непрыязна глядзіць на яго.

Федзя (першы падбег да Зацірухі, сханіў яго за руку, горача трасе). Леанід Сяргеевіч, дарагі, маё шанаванне!..

З кабінета на кухню прыадчыпяецца акепца. Матруна, відаць, назірае за сустрэчай работнікаў сталовай з былым загадчыкам.

Пётр (таксама моцна паціскае руку Заціруху). Муціць, недзе ў лесе мядзведзь здох.

Заціруха. Чаму?

Пётр. Што вы нас нарэшце наведалі.

Заціруха. Я даўно да вас збіраўся, ды ўсё часу не было.

Нюша. А дзе вы цяпер працуеце?

Заціруха *(ухіляецца ад адказу)*. Там, у адным месцы.

Уваходзіць Ціт. Ён чамусьці ўвесь потны, цяжка дыхае.

Ціт *(перадае Пятру нейкі пакунак)*. Вось. Прынёс.

Пётр *(прымае пакунак, кладзе ў шафу)*. Дзякую. Выручыла яна нас. А то ўжо зусім туга было... *(Паказвае на Заціруху.)* А ў нас госць.

Ціт *(раўнадушна)*. Бачу. *(Падыходзіць, вітаецца.)*

Заціруха *(да Ціта)*. Хто гэта за табой гнаўся, што ты ўвесь у пене?

Ціт. Ніхто не гнаўся. Бегаў па лаўровы ліст да Матруны Якаўлеўны.

Заціруха. Дахаты?

Ціт. Дахаты.

Заціруха. Чаму ж з базы не прывезяце?

Ціт. На базе няма. *(Нездаволена.)* У магазінах поўна гэтага лісту, а як на базе, дык няма. Гаспадарнічкі... Там, мусіць, гаспадараць такія самыя... *(Грозна глянуў на Заціруху, адышоў.)*

Уваходзіць Матруна. На яе твары нейкая хваравітая ўсмешка.

Матруна *(яна нібы абражана)*. Старыя дружбакі сустрэліся? *(Непрыязна аглядае з ног да галавы Заціруху.)* Так... Так... *(Да ўсіх.)* Ну, нацалаваліся? А цяпер за работу, за работу. *(Да Зацірухі.)* А ты, мілы чалавек, не ў час, не ў час. У нас яшчэ рабочы дзень.

Заціруха. І я не гуляць прыйшоў, а па справе.

Матруна. Калі па справе, дык, калі ласка, заходзь да мяне ў кабінет, там і пагутарым.

Заціруха. Паспеецца. Я не па хвілінку. Я падоўга прыйшоў. Зайду яшчэ і да вас у кабінет. Мне спачатку трэба з народамі пагаварыць... *(Паказвае на работнікаў сталовай.)*

Матруна. Ніякіх размоў у час працы я не дазволю. Ну, чаго стоўніліся? Зараз жа бярыцеся за работу!

Пётр (*нездаволена*). Што вы, Матруна Якаўлеўна, не дасце з чалавекам і словам перакінуцца.

Матруна (*зняважліва глянула на Заціруху*). З чалавекам?! З гэтым?.. Х-гм!..

Заціруха (*запальчыва*). Прашу не абражаць! Я знаходжуся пры выкананні службовых абавязкаў. Вось мае дакументы! (*Падае Матруне пасведчанне.*)

Матруна (*уззяла, глядзіць, вельмі здзіўлена*). Ты... Ты інспектар?

Заціруха (*ганарліва*). Не проста інспектар, а старшы інспектар Дзяржаўнай гандлёвай інспекцыі.

Матруна (*не можа гэтаму наверыць*). І цябе ўзялі на такую пасаду? (*Разводзіць рукамі.*) Не разумею... Чым яны там толькі думалі?

Заціруха. Гэта не ваш клопат, хто і чым думаў.

Матруна. Не, ты ўсё ж пачакай. Ну як жа яны маглі цябе інспектарам прызначыць, калі ты тут усё разваліў? Да ручкі сталовую дабіў?

Заціруха. Вось бачыце, прызначылі. І ў вас не сныталіся. Ды яшчэ прыслалі вас праверыць.

Матруна (*у вялікім абурэнні*). Ты мяне будзеш правяраць?

Заціруха. Так, буду. Дзеля гэтага я тут.

Матруна (*да Пятра, Ньюшы, Ціта*). І вы з ім яшчэ знаецеся? Ледзь не хлебам-соллю сустракаеце? (*Некаторы час моўчкі, з дакорам глядзіць на ўсіх на чарзе.*) Ага... Разумею... Засумавалі, значыцца. (*Горка.*) Ну, вядома. Вам жа пры ім было не жыццё, а маліна. Адзін сабе гарэлачку паніваў, колькі яму хацелася. (*Позірк на Пятра.*) Другі розныя махінацыі рабіў... (*позірк на Федзю*), і ніхто яму не перашкаджаў. Трэці во з такім памялом (*наказвае*) на кухні хадзіў, і яму таксама ніхто слова не сказаў... Ну, сапраўды, чым не жыццё было?..

Заціруха (*крычыць*). Таварыш Шабуневіч! Кіньце гэтую агітацыю! (*Тонам загаду.*) Ідзіце! Ідзіце ў свой кабінет і чакайце мяне там! Я хутка зайду.

Матруна (*наступае на Заціруху*). Чакаць цябе? Аіі-яіі-яіі, як узрадаваў! Ну проста ашчаслівіў! Усё жыццё я чакала гэтага дня... (*Рэзка.*) Ды я з табой і дыхаць адным наветрам не хачу! А калі табе патрэбны мой кабінет, дык на! (*Рэзкім рухам кідае Заціруху ключы.*) Ідзі, правярай! (*Крута павярнуўшыся, выходзіць.*)

Заслона.

КАРЦІНА СЁМАЯ

Кухня. Раніца. Першая на кухні з'яўляецца Нюша, яна падвязае фартух, пачынае мыць посуд.

Услед за ёй прыходзіць Пётр.

Пётр (*распранаецца*). Добры дзень.

Нюша. Дзень добры.

Пётр (*апануўшы белую куртку, пачынае закладку прадуктаў у катлы. Да Нюшы*). Нюшачка, схадзі, калі ласка, прыясі дроў, трэба пліту хутчэй распальваць.

Нюша. А дзе ж Ціт?

Пётр. Я напасіў яго забегчы да Матруны Якаўлеўны даведацца, як яна адчувае сябе. А то яна так расхвалявалася.

Нюша. Я таксама ніяк не магу сунакоіцца.

Пётр (*уздыхнуў*). І не кажы. А мяне дык зпоў да гэтага (*наказвае, што яму захацелася выпіць*) пацягнула. Вось заўсёды, як разладзіцца жыццё, дык і цягне, так і цягне...

Нюша. Ой, Пётр Пятровіч, міленькі, не трэба вам вяртацца да старых звычак, не трэба... Пастарайцеся ўтрымацца.

Пётр. Ды я трымаюся, трымаюся...

Нюша. І прыёс жа яго нячыцік... Так у нас ужо ўсё добра ішло, аж душа радавалася. І чаму іменна яго

прыслалі? Няхай бы іншага, дык яна б зусім і не пакрыўдзілася.

Пётр. Чаго ж тут крыўдзіцца, усіх правяраюць.

Нюша. Відаць, там не падумалі, падышлі фармальна...

Пётр. Во, во, гэта ты праўду сказала. Не падумалі. Ёсць яшчэ ў нас людзі, якія не думаюць, што робяць. І замест карысці прыносяць шкоду, замест радасці — расчараванне.

Нюша *(спыханілася)*. Ну, я пабягу прынясу дроў.
(Выбягае.)

Астаўшыся адзін, Пётр падыходзіць да шафы, дастае паўлітэрку, налівае чарку, хоча выпіць, але... адносіць руку назад, так паўтараецца некалькі разоў. Нарэшце, так і не выпіўшы, ён хавае гарэлку.

Уваходзяць Федзя і Заціруха.

Федзя. Хэлло, Пётр Пятровіч.

Пётр *(азірнуўся найкол)*. Дзе ты бачыш тут галлё?..

Федзя. Я кажу «хэлло», а не «галлё».

Пётр. А што гэта такое тваё «хэлло», з чым яго ядуць? Не прызнаю я такіх прывітанняў. *(Адварнуўся, памешвае ў катле.)*

Заціруха *(да Пятра)*. А гэты д'ябал у спадніцы яшчэ не прыйшоў?

Пётр. Хто, хто?

Заціруха *(раздражнёна)*. Ну, яна, твая начальніца. Не ведаеш ужо хто... Ніяк рэвізіі праз яе не магу скончыць.

Пётр *(паціснуў плячамі, абыякава)*. Чаго ж вы на мяне крычыце? Не я ж яе прымаў на работу, а вы!

Заціруха *(б'е кулаком сябе па лбе)*. Дурань, даўбня, баран, лапух...

Пётр. Во, гэта дык самакрытыка.

Заціруха. І як гэта я так прамахнуўся? Чорта за анёла прыняў. Змяю на сваіх грудзях прыгрэў.

Пётр (*шматзначна*). У апошні час змяіным ядам, як і пчаліным, лечаць многія хваробы...

Заціруха (*зразумеў намёк, крычыць*). Але ж не конскімі дозамі!

Прыбягае Нюша з дровамі, яна ўсхвалявана.

Нюша. Ой, Пётр Пятровіч, што робіцца. Ціт Цітавіч ідзе, ды п'яны, п'яны, ледзь на нагах трымаецца.

Пётр. Што? Што ты кажаш? Ён жа ніколі ў жыцці і ў рот гэтага зелля не браў...

Нюша. Мусіць, нешта здарылася.

На сцэпу, пахістваючыся і напяваючы, ідзе Ціт. Да яго кідаюцца Пётр і Нюша.

Пётр. Ты быў?

Ціт. Б-быў.

Нюша. Ну і што?

Ціт. Захварэла.

Пётр. Сур'ёзна захварэла?

Ціт. Вельмі сур'ёзна. Можа, нават памірае.

Пётр. Доктары так казалі?

Ціт. Многа яны ведаюць, тыя доктары! Я сам бачыў!

Пётр. Што, вельмі дрэнны ў яе выгляд?

Ціт. Н-не, выгляд быццам і нішто сабе... Як заўсёды.

Пётр. Дык адкуль ты ўзяў, што яна памірае?

Ціт (*шматзначна*). Сварыцца перастала! Я забыўся зняць галёшы і вось такіх (*наказвае*) слядоў нарабіў на падлозе... А яна хоць бы слоўца сказала...

Пётр (*з палёгкай уздыхнуў*). Вось мне яшчэ медык знайшоўся! А на работу яна прыйдзе, як паправіцца? Нічога не гаварыла?

Ціт. Сказала, каб перадалі там у трэст, што яна больш працаваць не будзе.

Пётр (*раззлаваўся*). Вярзеш ты нешта сёння. Напіўся, аж язык у роце не паварочваецца! Ты чаму гэта на-

піўся, га? Чаму здароўя не беражэш? Га? Каб гэта было апошні раз!

Ф е д з я *(раптам таксама падбягае да Ціта)*. Што ты сказаў? Што? *(Радасна.)* Яна больш не вернецца на работу? *(Ускаквае на лаўку, крычыць.)* Няма аднаго дырэктара, дык будзе другі! А вось хто, трэба падумаць. *(Хвіліну думае.)* Мая прапанова такая. Трэба прасіць, каб вярнуўся да нас Леанід Сяргеевіч Заціруха! Лепшага дырэктара не было, няма і не прадбачыцца.

З а ц і р у х а *(важна)*. Не, не, Федзя, у мяне добрая новая пасада, і мне няма чаго вяртацца сюды.

Ф е д з я. Дык вы ж нас нашкадуіце.

З а ц і р у х а *(завагаўся)*. Ну, хіба што толькі дзеля вас...

П ё т р. Ты вярзеш абы-што, Федзя. Леаніда Сяргеевіча толькі вось знялі і раптам зноў на старое месца вернуць. Ніякі ж, хоць крышачку з розумам, начальнік не пойдзе на гэта.

Ф е д з я. А вы не хвалюіцеся. У Леаніда Сяргеевіча ёсць дружбакі-начальнікі вышэй, чым тыя, што яго знімали... Дык калі яны скажуць...

П ё т р. У такіх справах не трэба нароць гарачкі.

Ф е д з я. Наадварот! Марудзіць нельга. А то прышлюць каго, можа, яшчэ горшага. *(Да Зацірухі)*. Я ўпэўнены, Леанід Сяргеевіч, што ваша пытанне будзе вырашана станоўча. Дык вы, калі ласка, без ніякіх затрымак прымаіце кіраўніцтва.

З а ц і р у х а. Ну, калі вы ўжо так просіце, то я пайду названо аднаму сябру. Аўтарытэтны таварыш! Варта сказаць яму толькі слова...

З а ц і р у х а ідзе ў дырэктарскі кабінет. Як толькі ён знікае, да

Федзі ў страшэнным абурэнні падбягаюць Пётр і Іюша.

П ё т р. Ты што гэта самавольнічаеш?

Ф е д з я *(робіць выгляд, быццам нічога не разумее)*.
А што?

Н ю ш а. Не хачу я Зацірухі.

Ф е д з я. Ах, вупь яно што! А хто ў цябе пытаецца?

П ё т р. І я не хачу Зацірухі! Чуеш?

Ф е д з я *(яхідна)*. Вам, напэўна, яна патрэбна?

П ё т р. Але. Нам іменна яна патрэбна.

Ф е д з я. Без скандалаў сумна зрабілася?

П ё т р. Без справядлівага чалавека нам сумна. Разумееш? Але дзе табе зразумець.

Ф е д з я. А я і не хачу разумець. Вось зараз пайду, ды яшчэ ад імя ўсяго нашага калектыву папрашу, каб Заціруху прызначылі дырэктарам.

П ё т р *(грозна)*. Нікуды ты не пойдзеш.

Ф е д з я. А вось пайду...

Федзя хоча ісці, але Пётр яго не пускае. Яны пачынаюць тузацца, і, магчыма, Федзя і вырваўся б, але Ціт і Нюша падыходзяць ззаду і надзяваюць Федзю на галаву мяшок, а потым моцна завязваюць.

П ё т р. Вось малайцы. Нясіце яго ў халадзільнік. Няхай крыху астыне.

Нюша і Ціт выносяць Федзю і вяртаюцца пазад.

Н ю ш а. Але ж і цяжкі, халера, ледзь паднялі.

Ц і т. Брыкаўся надта...

Усе смяюцца.

З кабінета выходзіць ужо як гаспадар Заціруха.

Заціруха *(трэ ад задавальнення рукі)*. Ну, усё ў парадку. Поўная дамоўленасць. *(Падыходзіць да аднаго з катлоў, каштуе ежу.)* Падсаліць! *(Падыходзіць да другога.)* Падліць вады!

П ё т р *(падбягае да Зацірухі, вырывае ў яго з рук апалонік)*. Давайце сюды!

Заціруха *(здзіўлена)*. Ты гэта што?

П ё т р. Нічога. Староннім людзям без патрэбы тут нязнадацца няма чаго.

Заціруха (*робіць вялікія вочы*). Гэта я старопні чалавек?

Пётр. Няўжо ж я.

Заціруха. Дык зараз жа будзе загад аб маім прызначэнні.

Пётр. Ну, гэта мы яшчэ пабачым: будзе ці не. А пакуль што і Матруны Якаўлеўны ніхто не здымаў.

Заціруха. Дык яе ж здымуць. Абавязкова здымуць. Я ў яе столькі розных парушэнняў інструкцый знайшоў...

Пётр. Ну тады тое і будзе... А пакуль што, браце, змотвай вуды і не перашкаджай працаваць.

Заціруха. Ой, Пётр Пятровіч, не з таго канца ты сук падсякаеш... Пад сабой падсякаеш, я табе гэтага не забуду.

Пётр. А ты мяне не пужай, не пужай.

Нюша (*да Зацірухі*). Сапраўды, вы лепш ідзіце адсюль...

Ціт. Ды што вы яго тут упрошваеце... (*Ханае пале-на, замахваеца на Заціруху.*) Ану, вымятайся. Зараз жа!

Заціруха (*крычыць*). Гэта хуліганства! Я паклічу міліцыю! (*Выбягае.*)

Пётр (*з палёгкай уздыхнуў, выцер хустачкай твар*). А цяпер за работу, за работу... А то, чаго добрага, з абедамі спознімся.

Усе пачынаюць працаваць.

Заслона.

Лванецэна.

Напяваючы, па лванецэне ідзе падпіты Федзя. Яму насустрач крочаць Пётр і Нюша. У Нюшы ў руках кветкі, у Пятра каробка цукерак.

Федзя. Ба! Каго бачу! Сам шэф-кухар! (*Ханае Пятра за руку, трасе.*) Ну як вам жывецца без яе? Відаць,

добра. Нават дыхаць лягчэй. Я, напрыклад, ізноў адчуваю сябе чалавекам з вялікай літары. (*Углядаецца ў Пятра.*) Ды і на вас прыемна паглядзець (*бесцырымонна наварочвае Пятра*). Нават памаладзелі. Вось як радасць мяняе людзей!

Пётр, нічога не адказваючы, рэзка адштурхоўвае Федзю, і яны з Нюшай ідуць далей.

Ф е д з я (*непрыязна*). Ну і народ... Нават слова сказаць пельга. (*Ідзе пахістваючыся.*)

КАРЦІНА ВОСЬМАЯ

Двор Шабуневічаў. Дэкарацыя другой карціны, аднак адчуваецца, што прайшоў пэўны час. Тады было лета, а цяпер восень. На кустах бэзу ўжо з'явіліся пажаўцелыя лісткі. Жоўтае лісце ляжыць на траве, на дарожцы... Вечарэе. Заходзіць сонца, заліваючы ўсё праменнямі. На сцэне Ягор Шабуневіч і Даніла. У глыбіні ж сцэны на калясцы для хворых сядзіць Матруна Шабуневіч. Каля яе — Лена і Акуліна. Пажылы доктар фанендаскопам выслухоўвае Матруну.

Я г о р (*шэптам Данілу*). Каб толькі не было чаго сур'ёзнага... А тое, што работу кінула, нават добра.

Д а н і л а. Добра, ды не дужа...

Я г о р. Чаму? Мы ж увесь час толькі гэтага і дамагаліся.

Д а н і л а. Недаацэньвалі мы нашай Матруны Якаўлеўны, тата. Я нават сам здзівіўся, які яна парадак у сталовай навяла. Наш цэх харчавання, на які ўсё жыццё сабак вешалі, цяпер у перадавыя выйшаў. Вялікія арганізатарскія здольнасці ў нашай маці аказаліся.

Я г о р (*недаверліва*). Ну, ты, здаецца, перахваліў. Адкуль гэта раптам узяліся ў яе арганізатарскія здольнасці? Я ж яе таксама, дзякуй богу, не першы год ведаю.

Д а н і л а. Выходзіць, дрэнна мы яе ведалі.

Я г о р. Дома, нічога не скажаш, гаспадарыла яна вельмі добра. Але каб і на вытворчасці?.. (*Адмоўна круціць галавой.*) Не, нізашто не паверу. У яе ж і вопыту ніякага няма.

Д а н і л а. А яна і без вопыту кіруе здорава.

Я г о р. І што, па-твойму, яна б і рэстаранам кіраваць магла?

Д а н і л а (*упэўнена*). Магла б!

Я г о р. І фабрыкай-кухняй?

Д а н і л а. І фабрыкай-кухняй.

Я г о р. І цэлым трэстам?

Д а н і л а. Каб крыху падвучылася, і цэлым трэстам магла б.

Я г о р (*недаверліва*). Жартуеш, сыноч.

Д а н і л а. Ды не, тата, сур'ёзна табе кажу.

На пярэдні край сцэны выходзіць доктар, следам за ім ідуць Ягор, Даніла, надыходзіць Лена.

Я г о р (*да доктара*). Ну што? Што з ёй?

Д о к т а р (*скручвае фанендаскоп*). Нічога сур'ёзнага не знаходжу. Відаць, проста перахвалявалася.

Я г о р. Яна кожны дзень хвалюецца. Такі ўжо ў яе характар.

Д о к т а р. Ёй хвалявацца нельга.

Я г о р (*трывожна*). А-а што можа быць?

Д о к т а р. Усё можа быць.

Я г о р. Інсульт?

Д о к т а р. Можа быць і інсульт.

Я г о р. Інфаркт?

Д о к т а р. Можа быць і інфаркт... На такім веку ўсё можа быць — і інсульт і інфаркт.

Я г о р. Значыцца, ёй працаваць нельга?

Д о к т а р. Ёй патрэбен снакой.

Я г о р. А вось вы працуеце? І мне здаецца, вы не маладзейшы за яе.

Доктар (*усміхнуўся*). Ну, гэта як хто можа.

Ягор. Вось і яна без працы не можа.

Даніла. А які ёй патрэбен рэжым?

Доктар. Ляжаць. Пяхай паляжыць некалькі дзён.

Ягор. Дык жа калі яна даведаецца, што ў яе нічога няма, хіба яна ўлежыць?

Доктар. А вы яе трошкі напалохайце, скажыце, калі інфаркту яшчэ няма, то можа быць.

Ягор. Добра. Мы ёй скажам... А што мы ёй скажам? (*Задумаўся.*) Ага, мы ёй скажам, што ў яе перадінфарктны стан...

Доктар (*смяецца*). Ну, можаце сабе сказаць і так, абы яна ляжала.

Ягор (*гучна*). Чуеш, маці, у цябе перадінфарктны стан!

Даніла (*таксама гучна*). А які трэба рэжым пры такім стане?

Доктар (*гаворыць значна гучней*). Галоўнае — снакой! Ляжаць! Не ўставаць і не хадзіць!

Матруна (*слабым голасам*). Чую, чую...

Доктар (*развітваецца*). Бывайце. Усяго вам добрага. Заўтра сам забягу. Можаце не выклікаць. (*Выходзіць.*)

Даніла (*задаволена, ціха*). Значыць, са здароўем у яе нічога сур'эзнага?

Ягор. Хоць сур'эзнае, хоць не сур'эзнае, толькі працаваць яна ўсё роўна больш не пойдзе.

Даніла. Шкада, вядома, але нічога не папішаш. Што і казаць, не на кірмаш едзе ўжо, а з кірмашу.

Матруна. Што вы мяне тут адну пакінулі ў цемры?

Ягор (*накіроўваецца да Матруны*). Зараз, зараз... вывезем цябе па сонейка... (*Вывозіць Матруну па пярэдняй план.*)

Матруна (*жаласным голасам*). Во, прыйшла і мая нара... (*Уздыхнула.*) Ну што ж, да пары збан ваду носіць.

Ягор (*аптымістычна*). Ды што ты, маці! Калі слу-

хаць гэтых дактароў ды ўсяго баяцца, дык тады і жыць на свеце не трэба.

Д а н і л а *(тузае Ягора за рукаў, маўляў, не ў той бок паехаў)*. Хвароба-то ў мамы сур'ёзная, але няма чаго і ў паніку кідацца.

М а т р у н а. Суцяшаць мяне не трэба. Я смерці не баюся. Сваё аджыла. *(Да Лены.)* Ты, дачушка, потым, тады, надзенеш на мяне тую чорную спадніцу, што ў куфэрку ляжыць, і блузку, у якой я вярталася з бацькам.

А к у л і н а *(галосычы)*. Авой, авой... Няўжо, Матруначка, пакінеш ты нас...

Л е н а *(пачынае ўсхліпваць)*. Ну што ты, мама, такое гаворыш. У цябе ж нават яшчэ не інфаркт, а толькі перадінфарктны стан...

М а т р у н а *(рэзка)*. Што ты мяне суцяшаеш? Як стукне гэты самы інфаркт, тады позна ўжо будзе. Трэба раней аб усім паклапаціцца.

Л е н а. Ну добра, добра, я ж толькі так, між іншым, сказала.

М а т р у н а *(да Ягора)*. А ты, Ягорка, калі будзеш труну заказваць, дык тых дошак, што на гарышчы ляжаць, не чапай. Яны яшчэ спатрэбяцца. Зробіш альтанку ў садку пад вішнямі. А мне на складзе купіш таўсцейшых дошак.

Я г о р. Ты аб гэтым, Матруначка, не хвалюйся. Усё будзе зроблена як трэба.

М а т р у н а. Ведаю я цябе. Не скажы, дык усё шыварат-навыварат зробіш. *(Да Данілы.)* Хавайце мяне ў чырвонай труне і без крыжа. Сям'я наша партыйная, і не зручна мне з крыжам пахаванне рабіць. *(Уздыхнула.)* Не ведаю ўжо, што мне за гэта на тым свеце будзе, але пяхай так...

Акуліна галосіць.

Д а н і л а. Усё, мама, зробім так, як ты кажаш.

М а т р у н а *(да Лены)*. Калі будзеш рабіць жалобны

стол, віна не шкадуў. І калі хто часам зацягне вясёлую песню, не перапыняй. Надта ж не люблю суму.

Л е н а. Добра, мамачка, добра.

М а т р у н а. І за Насцяй назірай, а то яна дзяўчына прывабная, дык на яе многія квапяцца.

Л е н а *(радасна)*. Дык вы, значыць, не супраць, каб Платон з Насцяй жаніўся?

М а т р у н а *(буркліва)*. Я-то не супраць, глядзі, каб яна супраць не была.

Л е н а. Ды не, мамачка, не... у іх такое каханне...

М а т р у н а. Насця — гэта я ў маладосці. Толькі яна і можа мяне замяніць.

Я г о р. Што праўда, то праўда... У дзіравай хацінцы тулілася, а да маіх бацькоў нізашто не згадзілася ісці жыць.

М а т р у н а. Цябе пашкадавала. А то калі сыдуцца нявестка са свякрухай з аднолькавымі характарамі, дык усім хоць з хаты ўцякай.

Уваходзіць І в а н А н і с о в і ч. Ён вітаецца з усімі, потым падыходзіць да Матруны.

Я г о р *(падае крэсла)*. Сядайце, калі ласка.

А н і с о в і ч. Дзякую. *(Садзіцца.)* Дык што ж вы, Матруна Якаўлеўна, не ў час захварэлі?

М а т р у н а *(насцярожана)*. Чаму не ў час?

А н і с о в і ч. Ды ўжо ж хутка, мусіць, парсючкоў начнём калоць, што па тваёй форме выгадавалі. Цяпер вам толькі жыць ды пажываць, а вы ў пасцель.

М а т р у н а *(махнула рукой)*. Ат, нічога мне ўжо не трэба.

А н і с о в і ч. Паспееце яшчэ з козамі на торг. Туды ніколі не позна. А калі трэба паляжаць, то ляжыце. Што зробіш.

М а т р у н а. Дык жа ляжу, ляжу...

А н і с о в і ч. А мы вам тым часам газету пачытаем. *(Дадае з кішэні газеты.)*

М а т р у н а. Хочаш пекралог які прачытаць? Суцешыць, што не адна я паміраю?

А н і с о в і ч. Навошта ж пекралог. Тут пра вас пішуць.

М а т р у н а (*прыўзнялася*). Пра мяне? Што ж яны там пішуць?

А н і с о в і ч. Зараз прачытаем. (*Шукае нешта на кішэнях.*) Дзе ж гэта мае другія вочы?

М а т р у н а. Ды ты не чытай, так раскажы.

А н і с о в і ч. Хваляць вас. Другім у прыклад ставяць, што вы нягледзячы на свой век прыносіце вялікую карысць грамадству.

Д а н і л а (*працягвае руку на газету*). Можна глянуць?

А н і с о в і ч. Калі ласка.

Д а н і л а (*глядзіць*). Ды тут не толькі аб нашай маці пішуць, але і тату ўспамінаюць.

Л е н а. А што там пра тату пішуць?

Д а н і л а (*чытае*). «Такія людзі, як Матруна Шабуневіч, знайшлі сябе ў новай якасці... Яе муж, Ягор, пепсіянер, стаў няштатным кансультацтам у заводскім бюро рацыяналізатарскіх прапацоў і вынаходстваў...» (*Гаворыць да бацькі.*) Вось як вас з маці, тата, услаўляюць!.. А як жа з галубамі?

Я г о р. Галубы мне не перашкаджаюць. І рыбка таксама.

Д а н і л а (*з усмешкай*). Значыць, на-ранейшаму рвеш штаны, лазячы на галубятню. А маме толькі ўпраўляйся латаць?!

Усе смяюцца.

М а т р у н а. Не смяшыце вы хоць мяне. Можна, мне хутка перад раіскімі варотамі з'явіцца давядзеца, а вы смяшыце. (*Да Анісовіча.*) Якраз я хацела ў цябе запытацца...

А н і с о в і ч. Калі ласка.

М а т р у н а. Вось ты чалавек адукаваны, цэлым трэстам кіруеш. Ты мне скажы: ёсць той свет ці няма?

Д а н і л а (*сумеўся*). Што вы, мама, такія дзіўныя пытанні задаеце? Вы ж самі добра ведаеце, што няма.

М а т р у н а. А ты не ўмешвайся, калі старэйшыя гавораць.

А н і с о в і ч (*паціскае плячамі*). Не хочацца рабіць вам непрыемнае, але, як сцвярджае навука, таго свету няма.

М а т р у н а. А раптам ёсць?

А н і с о в і ч. Ну, гэта можна даказаць, толькі многа часу спатрэбіцца.

М а т р у н а. Мне даказаць нічога не трэба. Я сама ўсё добра ведаю. Ты мне толькі скажы: а калі ёсць, то куды я траплю — у рай ці ў пекла?

А н і с о в і ч (*усміхаецца*). Па шчырасці сказаць?

М а т р у н а. Кажы па шчырасці.

А н і с о в і ч. Калі меркаваць па вашых справах, дык вам трэба выдаць нуцёўку проста ў рай. Калі ж па характару, дык тут вам пекла не мінуць, не... не мінуць!

М а т р у н а (*у задуменні*). Я і сама так думала. Толькі вось невядома, на што яны там глядзяць: на справы ці на характар.

А н і с о в і ч. Думаю, што на справы. Бо характар — што, ён і змяніцца можа! А вось справы, асабліва добрыя, яны доўга жывуць.

М а т р у н а (*ражком хусткі выцірае слязу*). Дзякую табе за добрыя словы. Ты вось мне яшчэ што скажы. Намае хаўтуры прыйдзеш?

А н і с о в і ч (*трасе галавой, яму не па сабе ад такіх пытанняў*). Н-ну, н-прыйду... калі спатрэбіцца.

М а т р у н а. І прамову, відаць, скажаш...

А н і с о в і ч (*зусім разгублена*). Н-ну-у...

М а т р у н а. Я аднойчы была на пахаванні нейкага важнага гандлёвага работніка. Дык яго памеснік вельмі хораша сказаў: «Сні спакойна, наш дарагі таварыш, а

і прамафішлан мы выканаем бяз цябе». А што ты пра мяне скажаш?

Анісовіч *(стаў у позу прамоўцы)*. А я скажу... *(задумаўся)*. Вось што я скажу. Матруна Якаўлеўна была сама справядлівасць. А вось словы, для навядзення справядлівасці, не заўсёды тактоўныя падбірала. Іншы раз і таго... перагінала палку. Але за гэта па яе злавацца не трэба... Не, не трэба.

Уваходзіць Насця з нейкімі наперкамі ў руках.

Насця. Добры дзень. *(Падыходзіць да Матруны.)* Падпішыце, калі ласка, гэтыя дакументы для банка.

Матруна. Не буду падпісваць! *(Адварнула.)*

Анісовіч *(асцярожна)*. Трэба падпісаць, Матруна Якаўлеўна.

Матруна. Я ўжо там не працую.

Анісовіч. Гэта вы пакуль што самі сябе знялі. А мы вас яшчэ не здымалі.

Матруна *(нездаволена)*. Марудзіце нешта. *(Памаўчала.)* А Заціруху з інспектарства таксама яшчэ не знялі?

Анісовіч. Знялі.

Матруна *(адразу нават навесялела)*. Няўжо знялі?

Анісовіч. Так, Матруна Якаўлеўна, сам міністр умяшаўся ў гэтую справу.

Матруна *(задаволена)*. То-та ж...

Насця *(да Матруны)*. Дык падпішыце, калі ласка.

Матруна. Ну давай! *(Падпісвае. Да Насці.)* Цябе тут не было. Я аддавала апошнія распараджэнні!.. Ты ўлічы, Платона трэба трымаць у руках. А то ён у мяне туды-сюды... Можна з дарогі збіцца.

Насця *(упэўнена)*. У мяне не саб'ецца!

Уваходзяць Пётр і Пюша. Па ўсім відаць, што адчуваюць яны сябе ніякавата.

Пётр *(да Матруны, ён не ведае, што і сказаць)*. Ляжыш?

М а т р у н а. Ляжу.

П ё т р. Доктар быў?

М а т р у н а. Быў.

П ё т р (*спачувальна*). Цяжка табе?

М а т р у н а. У мяне перадінфарктны стан.

П ё т р (*наківаў галавой*). Ай-яй-яй... З чаго б гэта?

М а т р у н а. Перахвалявалася.

П ё т р. Дарэмна ты хвалявалася.

М а т р у н а. Чаму дарэмна?

П ё т р. Так... Мы яго папрасілі... Не выпэндзам, але
прошэ вон...

М а т р у н а. Знайшлі мне правяральшчыка... (*Памаў-
чала.*) А чаму ж Ціт Цітавіч не прыйшоў?

П ё т р. Ціт Цітавіч не прыйдзе...

М а т р у н а. А што там, хіба дровы прывезлі?

П ё т р. Не, ён п'яны ляжыць.

М а т р у н а (*аж прыўзнялася*). П'яны? Дык ён жа
ніколі і ў рот не браў гэтай погані.

П ё т р. А тут вось напіўся ўшчэнт.

М а т р у н а. З чаго б гэта ён?

П ё т р. З гора.

М а т р у н а. А што ў яго здарылася?

Н ю ш а. У нас ва ўсіх адно гора.

М а т р у н а (*яна здагадалася, выцірае слязу, цёпла*).
А ён з барадой прыгажэйшы быў.

Н ю ш а (*наспешліва*). Не, не... гэта вы дарэмна... Ён
без барады прыгажэйшы.

М а т р у н а. Ну, а што там у сталовай робіцца?

П ё т р. Пакуль што нічога. Але цяжка нам без цябе.

Н ю ш а. Сёння нават з абедамі ледзь не спазніліся.

М а т р у н а (*строга*). Чаму?

Н ю ш а. Федзя перастаў на работу хадзіць.

М а т р у н а (*здзіўлена*). Перастаў на работу хадзіць?
(*Абурана.*) Ах, нягоднік! Мусіць, узрадаваўся, што мяне
няма?..

Яна раптам падхопліваецца, скідае з сябе хустку, якой была ахутана, знімае хатні халат, астаецца ў будзённым адзенні, у якім ходзіць на работу. Накіроўваецца да веснічак.

Бачыце? Узрадаваліся! Адзін напіўся... Другі наогул на работу перастаў хадзіць. Распусціліся! Ну я ж ім пакажу! *(На момант спыняецца, гаворыць да публікі.)* А паціраць-то мне, выходзіць, рапавата. Вы ж самі бачыце! Я яшчэ не падрыхтавала сабе замены. *(Ідзе да веснічак.)*

Я г о р *(спалохана)*. Маці, ты куды? Вярніся! *(Махнуў рукой. Весела.)* Пайшла... Ці ж яе цяпер спыніш?

Заслона.

НАДЗЕЙНАЯ АПОРА

Бытавая камедыя ў адной дзеі

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Марыля Антонаўна — бабулька гадоў 65.

Кацярына Сымонаўна — яе суседка, жанчына гадоў 45.

Ігар Караваеў — унук Марылі Антонаўны, павучэнец ГШТВ.

Ванька Запольскі — былы сябра Ігара.

Тоня — сястра Ванькі.

Невялікі чысты і ўтульны пакой. На сцяпе стары гадзіннік з вялікімі гірамі. Пад ім каля дзесятка фатаграфій, размешчаных веерам. На стале, ледзь папыхваючы парай, стаіць бліскучы медны самавар. Абкруціўшы шчотку мокрай анучай, чысценькая рухавая бабулька старанна працірае падлогу. Гэта Марыля Анто-
наўна.

Стукаюць у дзверы.

Марыля Антонаўна *(выпроставаючыся)*. Заходзьце!

Кацярына Сымонаўна *(імкліва ўваходзіць, трымаючы чамусьці адну руку за спіной)*. Добры дзень. А вы ўсё чысціню наводзіце?

Марыля Антонаўна *(як бы апраўдваючыся)*. Не прывыкла я без працы сядзець.

Кацярына Сымонаўна. Ці ж мала вы папрацаваліся за свой век?

Марыля Антонаўна. Не мала, Кацярына Сымонаўна, праўду кажаш, трыццаць тры гадоўкі як лёду адбухала. Таму дзяржава мне і добрую пенсію дала. Маг-ла б, вядома, каб хацела, і я ўжо сядзець склаўшы рукі, як некаторыя маладыя сядзяць, толькі мне без працы вельмі сумна. Ой, як сумна. *(Працягвае праціраць падлогу.)*

Кацярына Сымонаўна *(з хітрынкай)*. Сумна?

Марыля Антонаўна. Сумна, даражэнькая, сумна.

Кацярына Сымонаўна. А калі я вам радасць прынесла? Га?

Марыля Антонаўна. Якую радасць?

Кацярына Сымонаўна. Вось! *(Паказвае пісьмо.)* Па правілу, трэба было б вас, Марыля Антонаўна, прымусіць наскокаць...

Марыля Антонаўна *(успляснула рукамі)*. Пісьмо? Мне? *(Хоча ўзяць пісьмо, але Кацярына Сымонаўна хавае яго.)*

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а. Ну хоць адной пагой прытупіце...

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*тупае адной нагой*). На табе, на табе, на табе...

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а (*задаволена*). О, цяпер і рука лягчэй паднімаецца. (*Аддае пісьмо.*)

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*бярэ яго, разглядае*). Ад каго ж гэта? (*Разрывае канверт.*)

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а. Відаць, ад упука вашага.

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*радасна*). Ад Ігара? Так доўга не пісаў. (*Дастала пісьмо, адставіла яго на даўжыню рукі, спрабуе прачытаць.*) Не, так нічога не будзе (*азіраецца*), дзе ж гэта мае падвойныя вочы?

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а. Дайце я вам без падвойных прачытаю.

М а р ы л я А н т о н а ў н а. Зрабі ласку, суседачка, прачытай. (*Зноў азіраецца.*) Дзе ж гэта яны падзеліся?

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а (*чытае*). «Дарагая бабуля! Даўно я не пісаў, бо вельмі не было калі. Спачатку мы былі на практыцы, а потым рыхтаваліся да экзаменаў. Пра мяне не турбуйся, я жывы, здаровы, чаго і табе жадаю. З надзеяй на хуткую сустрэчу. Цалую, твой унук Ігар».

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*расчаравана*). Толькі ўсяго?

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а. Бо, мусіць, скоро сам прыедзе?

М а р ы л я А н т о н а ў н а. Добрае скоро (*вылічвае*). Яшчэ якіх сем ці восем месяцаў яму вучыцца.

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а. А чаму ж ён піша: «З надзеяй на хуткую сустрэчу»?

М а р ы л я А н т о н а ў н а. Вядома, ужо хутка, у параўнанні з тым часам, што прайшоў.

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а (*круціць тое пісьмо,*

разглядае з усіх бакоў). А вы ўсяму гэтаму, што ён піша, верыце?

Марыля Антонаяна. А чаму ж мне не верыць свайму ўнуку?

Кацярына Сымонаўна (як бы не чула заўвагі Марылі Антонаяны). Ну... вось... хаця б гэтым словам: «Жывы, здаровы...»

Марыля Антонаяна (насцеражылася). Можа, ты што-небудзь ведаеш пра Ігара, ды ўтойваеш ад мяне?

Кацярына Сымонаўна. Не. Нічога не ведаю. Толькі...

Марыля Антонаяна. Што толькі?

Кацярына Сымонаўна (азіраецца, таямніча). Я толькі што прыехала ад дачкі.

Марыля Антонаяна. Ад якой?

Кацярына Сымонаўна. Ад Ані, што жыве ў гэтым горадзе, дзе вучыцца ваш унук.

Марыля Антонаяна. Ну і што?

Кацярына Сымонаўна. А тое, што дастаецца бедным гэпэтэвушнікам, ой, як дастаецца.

Марыля Антонаяна (устрывожана). За што?

Кацярына Сымонаўна. Пры чым тут «за што»? Проста спецыяльнасць у іх такая праклятая. Можаце ўявіць сабе... Ідзе дождж, свішча халодны вецер, а яны, бедненькія, стаяць на гэтых хісткіх рыштаваннях і ўкладваюць цагліны. Ні пагрэцца, ні ад ветру захіпуцца яны не могуць. І ўлетку не лепш, сонца смаліць, аж асфальт плавіцца, а яны ўсё роўна завіхаюцца... Як толькі пот ім вочы не выесць? І хто яго паслаў на гэтую спецыяльнасць вучыцца?

Марыля Антонаяна. Ніхто не пасылаў, ён сам выбраў сабе такую спецыяльнасць. «Хачу, — кажа, — быць будаўніком, як бацька».

Кацярына Сымонаўна. А якая ў яго бацькі была спецыяльнасць? У будаўнікоў, як і ў тых дактароў,

шмат спецыяльнасцей. А назва быццам адна — доктар ці будаўнік.

Марыля Анто́наўна. Я добра і не ведаю... Ведаю толькі, што ён сцены ў розныя там колеры фарбаваў.

Кацярына Сымонаўна. А-а, дык ён быў маляр, а ўнук твой — муляр.

Марыля Анто́наўна. А хіба гэта не адно і тое ж?

Кацярына Сымонаўна *(замахала рукамі)*. Што вы, што вы... Гэта што неба і зямля. Маляр працуе ў пакоях, калі дом ужо гатовы, у зацішшы і цяпле, а муляры — пад адкрытым небам, на віру.

Марыля Анто́наўна. Можа, каб бацька і маці былі жывыя, яны б падказалі яму якую іншую спецыяльнасць. А я дык была рада, што ён хоць у ГПТВ згадзіўся паступаць, а то ж прападаў ужо хлопца. З нядобрай кумпаніяй звязаўся... З тым хуліганам, Юркам Яглоўскім, піць пачаў...

Кацярына Сымонаўна. А там, вы думаеце, у яго лепшая кумпанія? Чакай Пятра, з'ясі сыру. Мусіць, няма на свеце большых аматараў чаркі, чым будаўнікі... Яны ж не п'юць, грэюцца...

Марыля Анто́наўна. Каб піць — трэба грошы мець, а адкуль яны ў навучэнцаў?

Кацярына Сымонаўна. Адкуль? Вы не ведаеце адкуль? А яны будматэрыялы заганяюць.

Марыля Анто́наўна. Куды заганяюць?

Кацярына Сымонаўна. Налева... Толь, дошкі, нават ванны, а потым за гэтыя грошы п'юць.

Марыля Анто́наўна. Дык, кажаш, дарэмна я адпусціла ўнука ў гэтае ГПТВ?

Кацярына Сымонаўна. Што дарэмна, то дарэмна... Лепей бы тут жыў, дзесяцігодку канчаў... Усё ж на вачах.

Марыля Анто́наўна. Так, так... А мой жа Ігар сапраўды такі слабы, такі хваравіты, ледзь што — у яго

зараз жа катар, а то і грып. А ты кажаш, ён там цэлы дзень стаіць на віру...

Кацярына Сымонаўна. Ага, ага, на віру.

Марыля Антопаўна. І кумпанія там, кажаш, не лепшая, чым тут была?

Кацярына Сымонаўна. І раўняць няма чаго... Тут малакасосы, на іх цыкнуць яшчэ можна, а там сталыя п'яніцы, паспрабуй на іх цыкні... Да таго ж, ён жыве там у інтэрнаце?

Марыля Антопаўна. Так, у інтэрнаце.

Кацярына Сымонаўна. Дык ім там даводзіцца ўсё самім рабіць: і бялізну мыць, і спеданні, і вячэру гатаваць.

Марыля Антопаўна. Дык мой жа Ігар за ўсё сваё жыццё нават насавой хусцінкі не памыў, як жа ён там мае такія буйныя рэчы, як кашулі ды штаны?

Кацярына Сымонаўна. Як ён там мае, я не ведаю, але што мае, то мае.

Марыля Антопаўна *(у роздуме)*. Ой, відаць, сапраўды не соладка яму там жывецца ў гэтым ГПТВ.

Кацярына Сымонаўна. Адкуль жа будзе ў іх там салодкае жыццё? Без маці, без бацькі, нават без бабулі.

Марыля Антопаўна *(рашуча)*. Вось што я вас папрашу, Кацярына Сымонаўна. Памажыце мне напісаць пісьмо Ігараваму дырэктару, каб ён пабярог майго Ігара, а то я ж адна, і нікога ў мяне больш ва ўсім свеце няма. Я ж яго вось *(наказвае)* з такіх год гадую.

Кацярына Сымонаўна. Каму гэта невядома?

Марыля Антопаўна. Дык вось і напішы, што Ігар — мой адзіны ўнук, мая адзіная апора. Калі з ім што здарыцца, не будзе каму і шкляпкі вады падаць.

Кацярына Сымонаўна. Напісаць-то можна, толькі скажу я вам шчыра. Ненадзейная апора гэты ваш Ігар. Многа ён вам раней памагаў? Вады, бывала, і то ля-

пусца прынесці. А дровы ж самі калолі, а ён ляжыць на канапе і дым з рота пускае. Сорамна глядзець было.

Марыля Антонаўна. Ён быў паслухмяны хлопчык, пакуль не звязаўся з гэтымі хуліганамі Юркам Яглоўскім і Федзькам Чорным. Гэта яны яго і курыць і піць навучылі. Але цяпер Федзькі ўжо няма тут...

Кацярына Сымонаўна. Затое Юрка Яглоўскі застаўся. А прыедзе Ігар, ён зноў яго ў сваю кумпанію ўцягне.

Марыля Антонаўна *(у роздуме)*. Дык што ж, па-вашаму, не варта і пісаць?

Кацярына Сымонаўна. Не, чаму ж, напісаць можна. Толькі калі Ігар вернецца, вы яму забарапіце звязвацца з гэтымі шалапутамі.

Марыля Антонаўна *(уздыхнуўшы)*. Скажаць-то я скажу. Толькі ці паслухае ён мяне? Меншы быў і то не слухаўся, а цяпер... *(Падае Кацярыне Сымонаўне чарніла, ручку, паперу.)*

Кацярына Сымонаўна *(прыгатавалася пісаць)*. Дыктуйце.

Марыля Антонаўна *(дыктуе)*. Пішы. Дарагі таварыш дырэктар, піша табе бабуля Ігара Караваева... *(Стук у дзверы.)*

Кацярына Сымонаўна *(нездаволена, што ім перашкодзілі)*. Каго там яшчэ п'ялёгкая нясе?

Марыля Антонаўна *(крычыць)*. Уваходзьце!

Адчыняюцца дзверы, і ў накой уваходзіць з рэчавым мяшком за плячамі стройны, з добрай выпраўкай юнак. Гэта Ігар.

Ігар *(радасна ўсміхаючыся)*. Дазвольце ўвайсці?

Марыля Антонаўна *(падазрона разглядае ўвайшоўшага, яна не пазнае свайго ўнука)*. А вы да каго?

Ігар *(скідае рэчавы мяшок, робіць крок наперад)*. Добры дзень, бабуля!

Марыля Антонаўна *(яна ўсё яшчэ не пазнае)*.

А ўжо як ні круці, дык з усіх бакоў бабуля. Што ты хацеў, сыноч?

І г а р. Пабачыць вас, бабуля. Дзеля гэтага і прыехаў. М а р ы л я А п т о н а ў н а (пазнала). Дык няўжо гэта ты... (Кідаецца да Ігара, яны абдымаюцца.) Унучак мой родны... (Адыходзіць, разглядае.) Хіба ж цябе пазнаеш? Быў як курапя, а цяпер вунь які хлопец зрабіўся. Постаць іншая, хада іншая, стаіш ты неяк па-іншаму, ды і зусім ты іншы зрабіўся. Вось толькі вочы (прыглядаецца) тыя самыя ды ўсмешка ранейшая. За паўтара года так змяніўся.

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а (падыходзіць да Ігара). А мяне ты пазнаеш?

І г а р (паціскае руку Кацярыне Сымонаўне). Цёця Каця! Як жа вас не пазнаць. Ад каго ж я больш за ўсё кухталёў атрымліваў? (Смяюцца.)

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а. Ах ты нягоднік! Усё помніць. Толькі не будзеш біць — і дабру не навучыш.

І г а р (смяецца). Ведаю, ведаю гэту вашу філасофію.

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а. Ты назусім прыехаў?

І г а р. Не, Кацярына Сымонаўна, па некалькі дзён. На зімовыя вакацыі, як кажуць.

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а. Ну, я пайду, пакуль вы тут з дарогі ўладкоўвацца будзеце. А як толькі на сталае вішнёвая настойка з'явіцца, не забудзьцеся мяне клікнуць.

М а р ы л я А п т о н а ў н а. Не забудзем. Абавязкова клікнем. (Выходзіць правесці Кацярыну Сямёнаўну.)

І г а р (адзін, абыходзіць пакой, з замілаваннем усё разглядае). Усё па-ранейшаму. Чыста, цёпла, утульна. І фатаграфіі па тым жа месцы (спыняецца ля фатаграфій, разглядае іх), і самавар той самы (спыняецца ля самавара, глядзіць, як у люстэрка, смяецца), і гітара. (Спыняецца каля гітары, што вісіць на сцяне, здымае, бярэ акорд.) Крыху толькі расстроілася. (Настройвае, потым іграе і напявае.)

Ой, бярозы ды сосны —
Партызанскія сёстры,
Ой, шумлівы ты лес малады.
Толькі сэрцам пачую
Вашу песню лясную
Ды успомню былыя гады.

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*звяртаецца*). Засумавала яна па табе, гэтулькі часу ніхто і ў рукі не браў.

І г а р (*вешае гітару на месца*). Нічога, бабуля, хутка зусім вярнуся, мы ёй сумаваць не дамо. (*Падыходзіць да Марылі Антонаўны, прыглядаецца да яе.*) Цяжка табе адной?

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*ухіляецца*). Я прывыкла ўжо.

І г а р. Вось вярнуся, зажывём мы з табой па-ранейшаму... (*Раптам нахмурываецца.*) Не, па-ранейшаму мы жыць не будзем. Па-новаму зажывём, лепш, у шмат разоў лепш. Я працаваць пайду.

М а р ы л я А н т о н а ў н а. А ці дацягнеш ты да канца?

І г а р. Чаму ж не дацягну, што я, горшы за іншых?

М а р ы л я А н т о н а ў н а. Горшы не горшы, але ж ты здароўем не выйшаў, ці мала з табой я памучылася, калі ў школу хадзіў? То грып, то ангіна ці там яшчэ якая трасца.

І г а р. Тады, бабуля, я быў не загартаваны, таму і хварэў.

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*з усмешкай*). А цяпер загартаваны?

І г а р. Цяпер? Цяпер (*напявае*) «не баімся гарачыні, ані холаду...».

М а р ы л я А н т о н а ў н а. Дзе ж гэта ты так паспеў загартвацца? Ці не на рыштаванні ў час кладкі сцен пад халодным ветрам і дажджом?

І г а р. А што? Леншага месца для загартуўкі, чым рыштаванне, і не знойдзеш.

Марыля Антопаўна. Кінь блазнаваць... Я ўсё ведаю, я думала, што ты будзеш, як і твай бацька, маляр, а ты муляр.

Ігар. А хіба гэта горш?

Марыля Антопаўна. Хто здароўем выйшаў, можа, і не горш, толькі не табе.

Ігар. А я, бабуля, як аказалася на наверху, таксама не ўломак, за ўсю вучобу і практыку таксама ні разу не хварэў.

Марыля Антопаўна. Не хварэў? Ах, я і забылася — вы ж там саграваецеся... гэтым самым... *(Шчоўкае сабе на шыі)*. Сплаўляеце налева будматэрыялы і саграваецеся...

Ігар *(нахмурыўся)*. Хто гэта табе ўсё сказаў?

Марыля Антопаўна *(ухіляецца)*. Ды тут... адна гаварыла.

Ігар. Глуштва ўсё гэта. У вучылішчы з нас робяць людзей сапраўдных. Усякія недахопы ў выхаванні ліквідуюць. Тое, што сям'я і школа не дагледзелі ці не змаглі выхаваць, у вучылішчы напраўляюць. Вядома, усё гэта не так проста, бываюць і цяжкасці, і непрыемнасці, асабліва ў тых, хто не хоча выпраўляцца... Толькі твай упук, як ты сама ведаеш, ніколі не быў казлом упартым... Наадварот, ён да ўсіх заўваг і парад сваіх настаўнікаў і кіраўнікоў вучылішча заўсёды ўважліва прыслухоўваўся... Камсамольцам стаў, выдатнікам... на Дошцы гонару...

Марыля Антопаўна. Калі гэта так, то я рада. *(Захвалявалася.)* Але ж ты з дарогі яшчэ і не мыўся шават. Ідзі, мыўся, там на кухні ў чайніку цёплая вада. А я пакуль у самавар вугольчыкаў падкіну. *(Хоча ўзяць самавар, але Ігар яе анярэджае.)*

Ігар. Адну хвіліначку, бабуля. *(Забірае ў яе самавар і выносіць на кухню.)*

Марыля Антопаўна *(уражана: відаць, такой паслужлівасці за Ігарам раней не наглядалася)*. Забраў,

не даў несці... Не пазнаць хлопца. (*Выцірае ражком хусцінкі вочы.*)

І г а р (*вяртаецца ў саколцы, у руках вядро вады, на плячы ручнік*). Вось зараз і памыемся.

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*спалохана*). Пачакай, куды ты?

І г а р. Я, бабуля, на двор іду мыцца.

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*жахнулася*). Зараз жа вярніся! Я ж табе ўсё на кухні прыгатавала!

І г а р (*з-за дзвярэй*). А навошта на кухні наліваць?

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*бяжыць за ім*). Дык на дварэ ж холад.

І г а р (*таксама з-за дзвярэй*). А мы людзі загартаваныя, не баімся ні гарачыні, ні холаду.

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*вяртаецца, падыходзіць да акна, назірае, як Ігар мыецца, гаворыць сама з сабой*). Не, не пазнаць хлопца, такі холад, а ён голы... і глядзі, нічога. А бывала, летам у хаце мыўся ды яшчэ цёплай вады прасіў. (*Любуецца.*) А хлопец які зрабіўся. Бач, як вядро вады падхапіў, а ў вучылішча ішоў жа кволым куранём. І стройны які, любя паглядзець.

І г а р (*вяртаецца, расчырванейся, бадзёры*). Эх, добра памыўся. (*Прыносіць з кухні кашулю.*) Бабуля, а дзе мне іголку знайсці?

М а р ы л я А н т о н а ў н а. Навошта яна табе?

І г а р. Гузік хачу прышыць.

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*прыносіць іголку і ніткі*). Дай я прышыю. Ты толькі нітку прадзень, а то я кепска бачу.

І г а р (*бярэ іголку, зацягвае нітку, але не аддае Марылі Антонаўне, а сам пачынае прышываць*). Нічога, я і сам магу.

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*назірае, як Ігар шые*). А праўда, што вам там самім і мыць бялізну даводзіцца?

І г а р. Не, толькі асабістыя рэчы мыем самі. А калі хочаш, можна аднесці ў пральню.

Марыля Антопаўна. А мне ж Кацярына Сымонаўна такога тут пагаварыла...

Ігар. Я так і падумаў... Хто ж лепш за яе ўмее з мухі рабіць слана?

Марыля Антопаўна *(схамянулася)*. Але што ж гэта я загаварылася... Салаўя байкамі не кормяць. Чым жа мне пачаставаць цябе? *(Дастае талеркі, расстаўляе.)* Не чакала я гасцей сёння, а то б і пірагоў напекла, і дранікаў тваіх любімых... А так прыйдзеца ўсім магазінным частавацца.

Ігар *(усміхаецца)*. Абы большае бяды не было, бабуля. Ёсць пра што думаць.

Марыля Антопаўна *(глянула ў буфет)*. Ах, унучак, а ў мяне і беленькага нічога няма. Збегай, купі якіх-небудзь крэндзелькаў. Вось грошы.

Ігар. Калі ласка. *(Бярэ грошы, выбягае.)*

Марыля Антопаўна *(зноў уражана)*. Як гэта ён сказаў? Калі ласка. А раней, бывала, трыццаць разоў трэба паўтарыць, пакуль дапросішся, каб што-небудзь зрабіў.

У калідоры чуецца якісьці шум, потым без стуку ўвальваецца добра надпіўшы Ванька Запольскі.

Ванька. Ц-ці-і мне гэта здалося, ц-ці-і гэта Ігруха прыехаў?

Марыля Антопаўна *(спалохана)*. Гэта табе здалося, ніхто не прыеджаў. *(Спрабуе загарадзіць сабой Ігараў рэчавы мяшок, каб не ўбачыў Ванька.)*

Ванька. А-а в-вось і ня-няпраўда. Я ў-ласнымі вачамі бачыў Ігруху, калі ён па двары праходзіў.

Марыля Антопаўна *(праз слёзы)*. Навошта ты прыйшоў? Ідзі. Мала я гора праз цябе нацярпелася? Мала ты маіх нерваў пансаваў? Колькі разоў у міліцыю цягалі.

Тоня *(убягае)*. Ванька, ты тут? Зараз жа ідзі дахаты. *(Бярэ яго за руку, цягне.)*

Ванька *(уніраецца)*. Нікуды я не пайду. Б-буду

Ігруху чакаць. *(Падыходзіць да сцяны, здымае гітару, іграе і спявае хрыплым голасам.)*

Шаланды полныя кефалі
В Одессу Костя привозил,
И все биндюжники вставали,
Когда в пивную он входил.

М а р ы л я А н т о н а ў н а *(ціха, да Тоні)*. Ой, баюся я, зпоў майго Ігара ў сваю кумпанію ўцягне. І калі толькі ён за розум возьмецца.

Т о н я. Ды ён ужо амаль перайначыўся. І з былой кампаніяй не водзіцца, і працуе добра. Вось толькі піць не адвучыцца. А як вып'е, тады да людзей чапляецца. *(Брату.)* Ванька, Ванечка, ты чуеш, што я сказала, зараз жа ідзі дахаты. *(Спрабуе адабраць у яго гітару.)*

В а н ь к а *(крычыць)*. Адыдзі! Не ўводзь мяне ў злосць. А то як... *(замахваецца гітарай)*.

І г а р *(вяртаецца з пакункамі)*. Хто гэта тут размахуўся?..

В а н ь к а *(ідзе насустрач Ігару)*. А-а, Ігруха, сябар *(Ігар і Ванька абдымаюцца)*, нарэшце ты прыехаў. А я зачакаўся ўжо цябе, Федзьку нашага таго *(паказвае з пальцаў краты)*, вось я і-і з-застаўся адзін. В-вакол драбязя адна, п-нават выпіць п-няма з кім. *(Дастае з кішэні бутэльку гарэлкі, ставіць на стол.)* Эй, б-бабы, п-нясіце закусон!

І г а р *(нахмурыўся, стрымана)*. Ты, Ванька, тут не камандуй. Калі трэба будзе, усё будзе.

В а н ь к а. О-о, а-адразу відаць, гаспадар прыехаў.

І г а р *(заўважае Тоню)*. Добры дзень. *(Падае руку.)*

Т о н я *(паціскае руку Ігару)*. Добры дзень.

М а р ы л я А н т о н а ў н а. Бачыш, якая вырасла? Зусім нявеста.

І г а р. Але, вырасла. *(З цікавасцю разглядае Тоню, відаць, што яна яму падабаецца.)*

Марыля Антопаўна. А дзяўчаты, што тыя грыбы, хутка растуць.

Ігар (*цёпла ўсміхаецца Тоні*). Сапраўды, якой вы дарослай сталі... і прыгожай.

Тоня (*засаромелася*). Ды што вы, Ігар Уладзіміравіч, якой была, такой і засталася.

Ігар. Вы ў які клас перайшлі?

Тоня. А я ўжо скончыла дзесяцігодку. Цяпер працую.

Ігар. Дзе?

Тоня. На пошце, тэлеграфісткай.

Ванька (*падыходзіць, наліў у шклянкі гарэлку, адну падносіць Ігару, другую бярэ сабе*). Вып'ем за твой прыезд.

Ігар (*бярэ з рук Ванькі шклянку, але не выпівае, а ставіць яе на стол*). Гарэлкі не п'ю.

Марыля Антопаўна (*здзіўлена наводзіць галавой, убок*). Аж не верыцца!..

Ванька (*не разумее*). Як гэта не п'еш?

Ігар. Вось так — не п'ю, і ўсё.

Ванька (*зноў падносіць шклянку, унэйнена*). А са мной вып'еш!

Ігар. І з табой не буду піць. (*Ставіць шклянку.*)

Ванька (*злце*). Т-ты што? Задавацца стаў? У прафесары выбіўся? Дык старых сяброў, значыць, побаку?

Ігар (*спрабуе перавесці ўсё на жарт*). Бяры вышэй, у акадэмікі.

Ванька. А мне пачхаць на твае чыны.

Ігар (*строга*). Ванька, ты наводзіш сябе непрыстойна.

Марыля Антопаўна (*Ігару, ціха*). Ды прыгубі ты, няхай адчэпіцца.

Ігар (*бабулі*). Нічога, нічога, бабуля. Вы не хвалойцеся. Усё будзе ў парадку.

Тоня (*да Ванькі*). Ну чаго ты прыстаў да чалавека. Не ўсе ж так любяць гарэлку, як ты.

В а н ь к а *(да Тоні, грозна)*. А гэта што яшчэ за абаронца знайшлася? *(Да Ігара, з дакорам.)* А я ж чакаў, думаў, сябра прыехаў...

І г а р. Ну, аб сяброўстве мы з табой яшчэ пагаворым... Другі раз. А цяпер сядай *(падсоўвае крэсла)* і памаўчы. *(Да Тоні.)* А вы далей вучыцца не збіраецеся?

Т о н я *(становіцца паміж Ванькам і Ігарам)*. Збіраюся. Абавязкова. У інстытут сувязі думаю паступіць, на завочнае аддзяленне.

В а н ь к а *(успыхнуў, адхіляе сястру)*. Што? Мне маўчаць? Ды не радзіўся яшчэ той чалавек, які будзе мне загадваць.

І г а р *(спакойна)*. Пакуль што я цябе толькі прашу, а не загадваю.

Т о н я. Цябе ж толькі просяць...

В а н ь к а *(мірна)*. Ну добра, пажартаваў, і хопіць. *(Яшчэ раз бярэ шклянку з гарэлкай, падносіць Ігару.)* Ну, будзь здароў! *(Чокаецца, п'е.)*

І г а р *(зноў адстаўляе шклянку)*. Я ж сказаў, што гарэлкі не п'ю.

В а н ь к а *(зароў)*. Што? Я выпіў, а ёп... *(Да Тоні.)* Пойдзем адсюль, тут Ваньку Запольскаму няма павягі.

Т о н я *(завязвае хустку)*. Пойдзем, Ванечка, пойдзем. Так будзе лепш. *(Да Ігара і Марылі Антонаўны.)* Адвяду дахаты Ваньку. Вы ўжо яму прабачце.

М а р ы л я А н т о н а ў н я. Ну, чаго там прабачце... выпіў чалавек.

Т о н я *(да Ванькі)*. Пайшлі.

Ванька насунуў на вочы кепку, ідзе за Тоняй. Падышоўшы да дзвярэй, раптам спыяецца.

В а н ь к а *(упарта)*. Не, як гэта ён са мной не хоча выпіць? *(Вяртаецца, падыходзіць ушчыльняю да Ігара.)* Ты мне праўду скажы, чаму ты са мной не хочаш выпіць?

І г а р *(на-сяброўску)*. Аб гэтым мы з табой пагаворым потым. Добра?

В а н ь к а *(абразліва)*. Эх ты! Шклянкi гарэлкi не можаш выпіць.

І г а р. Ванька, табе цяпер лепш пайсці спаць.

В а н ь к а *(здзекліва)*. Што? Паўтары, што ты сказаў!.. *(Сцяўшы кулакi, насоўваецца на Ігара.)* Я нешта дрэнна чуць стаў.

І г а р *(цвёрда)*. Я сказаў, што табе цяпер лепш ісці спаць...

Ванька раптам хапае гітару, замахваецца на Ігара, Тоня кідаецца паміж імі, спрабуе адцягнуць брата ад Ігара.

В а н ь к а *(навярнуўся да сястры)*. Ну чаго ты мяне цягнеш? *(Вырываецца.)* Пусці!

Т о н я. Не пушчу!

Ванька моцна штурхае сястру. Ёй на дапамогу кідаецца Марыля Літонаўна, але ён адштурхоўвае і яе. Тады Ігар хапае Ваньку за рукі і так моцна сціскае іх, што ў таго ад здзіўлення выцягваецца твар.

І г а р. А вось цяпер я пачну загадваць. *(Грозным голасам.)* Сядай! *(Падводзіць Ваньку да крэсла, садзіць яго, хоць той і ўпіраецца.)* Сядай і супакойся.

В а н ь к а. Не хачу я садзіцца.

І г а р. Сядзі — і ўсё!

В а н ь к а. Што ты за пачальнік такі? Чаго ты ад мяне хочаш?

І г а р *(весалей)*. А гэта я зараз табе скажу... *(Дастае з кішэні люстэрка, падносіць да Ванькавага твару.)* Бачыш, які ты прыгожы?

В а н ь к а *(адводзіць Ігараву руку з люстэркам.)* Ну і што?

І г а р. А вось тое! Прывядзі сябе ў парадак.

В а н ь к а. У які парадак?

І г а р. Зашпілі каўпер.

В а н ь к а. Вось прыстаў. *(Нехаця зашпільвае каўпер.)*

І г а р *(падае яму расчоску)*. Прычашы грыву. *(Вань-*

ка таксама нехаця прычэсваецца.) А цяпер прасі прабачэння.

В а н ь к а *(здзіўлена)*. У каго?

І г а р. У бабулі і Тош.

В а н ь к а. Не буду. *(Устаў, хоча ісці.)*

І г а р *(перагарадзіў яму дарогу)*. Нікуды ты не пойдзеш, пакуль не папросіш прабачэння.

В а н ь к а *(тайчэца на месцы)*. Пусці.

І г а р *(грозна)*. Пакуль не папросіш прабачэння, нікуды ты не пойдзеш!

В а н ь к а *(ні на кога не глядзячы)*. Прабачце...

І г а р. А вось цяпер можна пагаварыць і аб сяброўстве... Сядай! *(Падсоўвае крэсла.)*

В а н ь к а *(надзьмуўшыся)*. Я крыху перабраў.

І г а р. А чаму, ты думаеш, я з табой піць не стаў? Бачу — ты выпіўшы. Я ведаю твой характар. Вып'еш болей — пачнеш да людзей чапляцца. А нас у вучылішчы вучаць: дапамагаць адзін аднаму словам і справай, стрымліваць ад нядобрых учынкаў. Толькі так павінны і мы з табой сябраваць. *(Памаўчаўшы.)* Толькі так... Вось чаму я і не захацеў з табой піць. А вішнёвай настойкі зараз вып'ем. *(Да Марылі Антонайны.)* Бабуля, у вас ужо ўсё гатова?

М а р ы л я А н т о н а ў н а. Усё нарэзана і прыгатавана. Зараз толькі сурвэтку на стол засцялю. *(Пачынае засцілаць сурвэтку.)*

В а н ь к а *(усё яшчэ надзьмуты)*. Не, піце самі, я лепш пайду... З мяне хопіць! А то... *(Устае.)*

Т о н я. Няхай ідзе.

В а н ь к а выходзіць. Паўза. Раптам падхопліваецца і Тоня.

І г а р. А вы куды?

Т о н я. Я прасачу за ім. Можна, ён не дадому пайшоў.

І г а р. Нікуды ён сёння больш не пойдзе.

Т о н я. О, калі б гэта так было...

І г а р. Упэўпеч.

Марыля Антопаўна. Не пускай яе, Ігарок, не пускай. Зараз жа за стол садзіцца будзем.

Тоня. Не, не. Дзякуй, бабуся! Я ўсё ж такі павінна праверыць, дзе Ванька. *(Накіроўваецца да выхаду.)*

Марыля Антопаўна. Ігарок, прабач мне. Скажы прозвішча свайго дырэктара.

Ігар *(зацікаўлена)*. А навошта вам?

Марыля Антопаўна *(знарок строга)*. Не твая справа. Трэба, калі пытаюся.

Ігар *(выразна)*. Давыдаў Іван Васільевіч.

Марыля Антопаўна *(перапытвае)*. Давыдаў Іван Васільевіч?

Ігар. Ага. А навошта табе?

Марыля Антопаўна. Многа будзеш ведаць, хутка састарышся.

Ігар. Ясна. Больш пытанняў у мяне не будзе. А ў цябе?

Марыля Антопаўна. У мяне таксама.

Ігар. Тады я пайду.

Марыля Антопаўна. Куды ж ты? Ужо ж усё гатова.

Ігар. Я хутка... За некаторымі гасцямі збегаю.

Марыля Антопаўна *(цёпла ўсміхнуўшыся)*. Ну ідзі, ідзі, толькі хутчэй вяртайцеся.

Ігар выбягае.

(Марыля Антопаўна стукае ў сцяну.) Кацярына Сымонаўна, Кацярына Сымонаўна, вішнёвая настойка на сталі! *(Працягвае сервіраваць стол.)*

Кацярына Сымонаўна *(уваходзячы)*. О, гэта зусім іншая справа. *(Разглядае настойку.)* Колер вельмі прыгожы, невядома толькі, як яна на смак. Палі, пакуль моладзь прыйдзе.

Марыля Антопаўна. Паспеш. Нам жа трэба нісьмо яшчэ скончыць.

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а. Дык павошта ж пісаць, ён жа сам прыехаў жывы і здаровы.

М а р ы л я А н т о н а ў н а (*упарта*). Не, мы павінны скончыць.

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а (*паціснула плячамі*). Калі ласка, мне не цяжка. (*Бярэ ручку, садзіцца.*) Гаварыце, што пісаць.

М а р ы л я А н т о н а ў н а. А што мы там напісалі?

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а (*чытае*). «Дарагі таварыш дырэктар...»

М а р ы л я А н т о н а ў н а. «Дырэктар» закрэслі, а напішы «Іван Васільевіч». Дарагі Іван Васільевіч, прымі маю самую сардэчную падзяку за тое, што з майго пепуцёвага ўнука Ігара Караваева ваша вучылішча зрабіла сапраўднага чалавека. Цяпер я ведаю, што ў мяне на старасці гадоў ёсць надзейная апора... Дык дай бог табе здароўечка і доўгіх год жыцця... (*Пачынае ўсхліпваць.*)

К а ц я р ы н а С ы м о н а ў н а (*адклала ручку, дастала хусцінку, таксама пачынае выціраць вочы*). Эх, бабы мы, і з гора, і з радасці ў слёзы...

Заслона.

ПАД ГАРАЧЫМ ПРАСАМ

Камедыя ў адной дзеі

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Віктар Міхайлавіч — дырэктар машынабудаўнічага завода.

Каханчук Алёг Пятровіч — начальнік вытворчасці завода.

Люда — жонка Каханчука.

Маці Каханчука.

Цётка Марыся — цётка Каханчука.

Бабуля Каханчука.

Кабінет. Шырокі стол, тэлефон. На сцэпах рэкламныя плакаты розных станкоў, графікі. Дыяграмы. За сталом сядзіць Алег Каханчук — чалавек гадоў трыццаці пяці. Ён перабірае паперы.
Звоніць тэлефон.

Каханчук *(знімае трубку)*. Каханчук слухае. Атрымана задашце? Так, так, разумею... Што мы можам рабіць з адходаў? А хто яго ведае. Трэба падумаць, памеркаваць, прыкінуць, параіцца. Мне гэта і зрабіць? Добра... Тэрмін тры тыдні? Добра, добра... *(Кладзе трубку.)* Вось не мела баба клопату... Сам сабе такую свінню падклаў. Навошта на апошняй тэхнічнай нарадзе сказаў, што многія заводы і фабрыкі ў мэтах эканоміі і паўнейшага выкарыстання матэрыялаў арганізуюць цэхі шырпатрэбу, дзе з адходаў вырабляюць розныя карысныя і патрэбныя рэчы? Вось дырэктар і паматаў на вус, а цяпер мне ж і даручыў гэта зрабіць.

Стук у дзверы. Уваходзіць маладая жапчына.

Каханчук *(здзіўлена)*. Люда? Чаго ты прыйшла?

Люда *(моўчкі дастае з сумкі мясарубку, кладзе на стол)*.

Каханчук *(узрадавана)*. Ты купіла мясарубку? Вось добра! *(Разглядае.)*

Люда. Ага, купіш! Паспрабуй ты сам купіць...

Каханчук. Дык дзе ж ты яе ўзяла?

Люда. У бабулі пазычыла.

Каханчук. Катлеты хочаш зрабіць? Вось добра! Сто гадоў не еў тваіх катлет...

Люда. Катлеты я зраблю толькі тады, калі ў мяне будзе свая мясарубка. А гэта я прынесла табе, каб ты паказаў сваім канструктарам. Змогуць яны тут разабрацца, што да чаго?..

Каханчук. Ты што, смяешся? Мы такія складачныя станкі выпускаем з праграмным кіраваннем...

Люда. Вось, вось. Складачныя станкі выпускаем,

электронныя машыны вырабляем, а мясарубку асіліць не можам.

К а х а н ч у к. Чаму не можам? Можам. Проста мы гэтым не займаліся...

Л ю д а. Дык займіцеся. Тысячы жанчын вам скажуць дзякуй. А то з мяне ўсе суседзі смяюцца. Кажуць, твой муж на машынабудаўнічым заводзе начальнікам вытворчасці працуе, а ты ўласнай мясарубкі не маеш.

К а х а н ч у к. А можа, пам зусім не выгадна мясарубкі вырабляць, можа, у нас матэрыялаў такіх няма?..

Л ю д а. Няма? *(Забірае мясарубку і кладзе ў сумку.)* Ну, тады ты яшчэ сто гадоў не пакаштуеш катлет... *(Хоча ісці.)*

К а х а н ч у к. Ужо і раззлавалася... Будуць табе мясарубкі. Наладзім, зробім.

Л ю д а. А я не толькі дзеля сябе прыходзіла. Я ад імя многіх гаспадынь.

К а х а н ч у к. Ну, добра, добра. Скажаў — будуць, значыць, будуць!

Л ю д а. Глядзі не падвядзі, а то ў газету напішам. *(Выходзіць.)*

К а х а н ч у к. Ну і народ пайшоў. Ледзь што, адразу ў газету... Уласная жонка і тая газетай пужас... *(Набірае нумар тэлефона.)* Віктар Міхайлавіч, гэта я, Каханчук. Я тут прыкінуў: будзем вырабляць з адходаў мясарубкі. Дужа патрэбная рэч. Тысячы жанчын нам дзякуй скажуць. Асілім. Праз тры дні я прадстаўлю ўсе чарцяжы і разлікі... *(Кладзе трубку.)*

Стук у дзверы. Уваходзіць пажылая жанчына, маці Каханчука.

К а х а н ч у к. Мама? Чаго ты прыйшла?

М а ц і. Турбота мяне, сынку, прывяла...

К а х а н ч у к. А што здарылася?

М а ц і *(дастае з сумкі прас)*. Вы тут з такім агрэгатам знаёмы?

К а х а н ч у к. Ну-ну, знаёмы. А што?

М а ц і. А тое, што іх нідзе няма.

К а х а н ч у к. А што з тваім прасам?

М а ц і. Перагарэў, мабыць.

К а х а н ч у к. Дык аднясі ў майстэрню.

М а ц і. Пасіла. Адмаўляюцца. Кажуць: «Выкіньце, грамадзянка, гэты агрэгат на сметнік. Адслужыў ён свой век».

К а х а н ч у к. І ты прынесла яго сюды, а не на сметнік?

М а ц і. Ага, сюды. З мяне ўсе суседзі смяюцца, кажучь: «У цябе сын начальнікам вытворчасці на машынабудаўнічым заводзе працуе, а ты качалкамі бялізну прасуеш». Дык вы тут паглядзіце... Ён, праўда, сапсаваны, але, можа, вашы канструктары разбяруцца, што да чаго, і пачнуць вырабляць...

К а х а н ч у к. Ну што ты, мама... Нашы канструктары самыя складапыя станкі з праграмным кіраваннем робяць. А прас — дробязь.

М а ц і. Дык займіцеся... Тысячы жанчын вам дзякуй скажуць.

К а х а н ч у к. Не, мама... Не зможам мы прасамі займацца.

М а ц і. Чаму?

К а х а н ч у к. Мы ўжо намецілі вырабляць мясарубкі.

М а ц і (*адразу насцярожылася*). Гэта яна цябе ўгаварыла?

К а х а н ч у к. Хто яна?

М а ц і. Ды Людка.

К а х а н ч у к. Пры чым тут Люда? У нас жа завод, графік, планы, а не сямейная майстэрня.

М а ц і. Ведаю я, ведаю... Можаш не апраўдвацца. Бач ты, пані якая — секачом дык яна ўжо не можа мяса пасячы: падавай ёй мясарубку! Ды каб цяпер былі прасы з вуголлем, як некалі, маёй і пагі тут не было б. Дык што важней, мясарубкі ці прасы?

К а х а н ч у к. І тое важна, і тое...

Маці. Ты мне тут не круці...

Каханчук *(забірае ў яе прас)*. Добра, мама. Мы паладзім выраб прасаў. Хутка ты зможаш набыць сабе цудоўны прас.

Маці. Дзякую, сынку, дзякую. Буду чакаць. І не адна я — шмат жанчын... *(Выходзіць.)*

Каханчук. Чыю, чыю, а просьбу маці трэба ўважыць. *(Набірае нумар.)* Віктар Міхайлавіч, гэта зноў я, Каханчук. Дык ведаеце, што мы будзем выпускаць? Не, не толькі мясарубкі. Прасы! Самыя звычайныя электрычныя прасы з тэрмарэгулятарам. Так, так... Разумеце, за прасы нам тысячы жанчын дзякуй скажуць. Асілім, можаце не сумнявацца... *(Кладзе трубку.)*

Стук у дзверы. Уваходзіць жанчына з вялікай сумкай у руках.

Гэта дэтка Марыся.

Каханчук *(у здзіўленні)*. Дэтка Марыся?

Дэтка Марыся. Я, пляменнічак, я... *(Ставіць сумку.)*

Каханчук. Чаго вы сюды прыйшлі? Чаму не дахаты?

Дэтка Марыся. Справа ў мяне ёсць да цябе, пляменнічак. *(Дастае з сумкі піражкі і кладзе на стол.)*

Каханчук. Што вы, дэтка Марыся, я не хачу есці.

Дэтка Марыся. Гэта твае любімыя, з грыбочкамі...

Каханчук. Ну, хіба што з грыбочкамі. *(Каштуе.)*

Дэтка Марыся *(дастае слоік з агурочкамі)*. Не махай, не махай, гэта сваёй засолкі.

Каханчук. Не магу я, дэтка Марыся, тут з вамі баляваць. Гаварыце хутчэй, што ў вас за справа?

Дэтка Марыся *(выціраючы хусцінкай вочы)*. Жыцця не стала ад іх, гадаў.

Каханчук. Якіх такіх гадаў?

Дэтка Марыся. А пацую праклятых... *(Дастае*

з сумкі пастку.) Дык, можа б, вы паладзілі выраб такіх пастак? Па гэтаму ўзору...

К а х а н ч у к. Цётка Марыся, я нічога не магу вам абяцаць.

Ц ё т к а М а р ы с я. Я не толькі ад сябе прашу... Уся наша вёска цябе просіць.

К а х а н ч у к. Катоў трэба разводзіць...

Ц ё т к а М а р ы с я. Ой, што ты гаворыш... Вунь у бабкі Агрыпіны два каты ад гэтых пацукоў збеглі...

К а х а н ч у к. Разумсеце, цётка Марыся, мы запланавалі мясарубкі і прасы выпускаць.

Ц ё т к а М а р ы с я. З прасамі і мясарубкамі можна было б і пачакаць, а вось пацукі... Колькі народнага добра нішчаць!

К а х а н ч у к. Не, цётка Марыся, я паабяцаў ужо маме...

Уваходзіць дырэктар з паперай у руцэ.

К а х а н ч у к (*убачыў дырэктара, падняўся*). В-Віктар Міхайлавіч... прабацце... гэта мая цётка. Прыехала за сто пяцьдзесят кіламетраў. Просіць, каб мы паладзілі выраб пастак, а то пацукі...

Ц ё т к а М а р ы с я. Ага, ага... Жыцця не стала ад гэтых пачвар.

Д ы р э к т а р. Дык вось у якую «пастку» ты трапіў... Я прыйшоў сказаць вам, Алег Пятровіч, што атрымана распараджэнне глаўка, згодна з якім мы будзем вырабляць...

К а х а н ч у к. Мясарубкі?

Д ы р э к т а р. Не толькі...

К а х а н ч у к. Прасы?

Д ы р э к т а р. І прасы...

У гэты момант у кабінет урываецца бабулька ў абдымку з вялікім самаварам.

Б а б у л я. Начальнікі, калі ўжо, нарэшце, у продажы

будуць самавары? Чаму іх ніхто не робіць? Мо забыліся, як гэта робіцца? Дык вось, паглядзіце, я прынесла ўзор.

К а х а н ч у к. Бабуля, бабуля... Самавары ж, здаецца, у продажы ёсць.

Б а б у л я. Якія гэта самавары — электрычныя... Хіба ў іх чай? Я пытаюся пра сапраўдныя самавары з трубой і вуголлем, якія халявай раздзімаць можна было б. Вось з гэтых самавараў чай дык чай... Самавар вып'еш і не заўважыш. Хто-небудзь думае ў вас такія самавары вырабляць?

Д ы р э к т а р. Думаем, бабуля, думаем... Вось якраз прыйшло нам распараджэнне глаўка выпускаць такія самавары.

К а х а н ч у к. Няўжо самавары?

Д ы р э к т а р. Так, і самавары, і прасы, і мясарубкі, і іншае. Можа, нават пасткі. Адным словам, Алег Пятровіч, вам даручэнне. Наведайце гаспадарчыя магазіны, парайцеся з прадаўцамі. Яны лепш ведаюць патрэбы пакупнікоў. Тады складзіце спіс і зайдзіце да мяне.

Б а б у л я *(радасна)*. Значыцца, вы будзеце вырабляць сапраўдныя самавары? З трубой і вуголлем, і каб халявай... *(Паказвае.)*

Д ы р э к т а р. Будзем, абавязкова будзем. Але накошт таго, каб з вуголлем і каб халявай — падумасм.

Б а б у л я. Ну, дзякуй вам, дзякуй... Узор вам пакінуць?

Д ы р э к т а р. Не, у нас ёсць.

Б а б у л я. Тады бывайце! *(Захапіўшы свой самавар, выходзіць.)*

Д ы р э к т а р *(да Каханчука)*. Абмяркуем і зацвердзім асартымент і зробім разлікі. А вам асабіста дзякуй за ідэю. Добрая ідэя. *(Выходзіць.)*

К а х а н ч у к *(хапаецца рукамі за галаву. Да гледачоў)*. Чуеце? Хутка ўсё ў нас будзе: і мясарубкі, і прасы, і самавары, і нават пасткі! І ўсё гэта на маю галаву...

Заслона.

СУМЛЕННЕ Ў ШАФЕ

Скетч у дзвюх карцінах

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Ф р а п к е в і ч — галоўны інжынер хлебазавода № 1,
ён жа старшыня брыза.

К о р к і н — майстар завода.

С а л а в е й ч ы к — слесар.

К а р а с ё в а — дзяўчына-электрык.

Д ы р э к т а р з а в о д а.

М у ж ч ы н а

Ж а н ч ы н а

} члены народнага каптролю.

Кабінет галоўнага інжынера Ф р а н к е в і ч а. У кабінце сапраўдны «разгром». Шафа расчынена. З яе вывалены папкі і скруткі чарцяжоў. Такімі ж папкамі і чарцяжамі завалены стол. Гаспадар кабінета, малады мужчына, аж узмакрэў, пешта шукаючы.

Ф р а н к е в і ч. Дзе ж усё падзелася? Добра памятаю, сам паклаў у гэтую шафу. Такі тоўсты агульны сшытак у чырвонай вокладцы і пры ім скрутак чарцяжоў. (*Бярэ папкі, праглядае, загалоўкі на некаторых чытае.*) Коркін. «Мая рацпрапацова наконт павышэння прадукцыйнасці печаяў». Салавейчык. «Рацпрапацова аб змяншэнні распылу мукі». Карасёва. «Мае прапацовы аб эканоміі электраэнергіі». (*Хапаецца за галаву.*) Божа, колькі іх развялося гэтых Эдысанаў, Стэфенсанаў, Кулібіных... Другі «Б» ад «С» адрозніць не ўмею, а ўсё роўна лезе ў рацыяналізатары, у вынаходнікі. Нясучь і нясучь... А мне ўсё разгледзь і дай адказ. Ды не проста скажы «не... не падыходзіць», а абгрунтуй, дакажы, што гэта лухта, а не рацпрапацова, што яна і выедзенага яйка не варта. Адны хоць адразу пагаджаюцца, просяць прабачэння за адняты час і забіраюць свае «вынаходніцтвы», а другія, дык яшчэ спрачаюцца, даказваюць сваё... Патрабуюць экспертызы... Няма жыцця ад гэтых рацыяналізатараў і вынаходнікаў.

Стук у дзверы.

Уваходзьце!

Уваходзіць К о р к і н — немалады ўжо чалавек у акулерах.

К о р к і н. Таварыш галоўны інжынер, я тут падаваў адну рацыяналізацыю... Дык я хацеў бы ведаць, вы разглядалі яе?

Ф р а н к е в і ч. А калі вы яе падавалі?

К о р к і н. Ды даўнавата ўжо... Месяцы тры таму назад.

Ф р а н к е в і ч. Вы што, таварыш Коркін, смяцеся? Усяго тры месяцы надалі і хочаце ўжо, каб была разгле-

джапа. *(Паказвае на кучу царцяжоў.)* Вунь у пас па тры гады ляжаць, і то яшчэ не разгледжаны.

Коркіп. Я б гэтым не хваліўся.

Франкевіч. Не хваліўся, кажаце? А вы думаеце, гэта так проста? Разгледзець рацыяналізацыю? Як у таго Цэзара — «прыйшоў, убачыў, перамог» ці «сеў, разгледзеў, укараніў...». Не, таварыш Коркіп, кожная рацпрапа нова патрабуе грунтоўнага вывучэння, разлікаў, абгрунтавання...

Коркіп. А то як жа... Інакш можна і ката ў мяшку купіць.

Франкевіч. Вось, вось, вы правільна ўлавілі маю думку.

Коркіп. Але ж тры месяцы не такі ўжо і малы тэрмін.

Франкевіч. А аб чым у вас рацыяналізацыя?

Коркіп. Як павялічыць прадукцыйнасць печы.

Франкевіч. Аб'ект-то вы дакладны ўзялі. Печы — самае вузкае месца на ўсіх хлеба заводах. Але нават калі ваша рацыяналізацыя, як кажуць, і мае рацыю, то ўсё роўна ўкараніць яе не так проста.

Коркіп. Чаму?

Франкевіч. Чаму? А вы вось уявіце сабе. Вы едзеце ў аўтобусе ці там у «Жыгулях» па гладкай, роўнай дарозе і... раптам вас пачынае трэсці. Вы гледзіце ў акно і бачыце: рабочыя ўзарвалі стары асфальт, а новы яшчэ не паклалі.

Коркіп. Факт, будзе трэсці.

Франкевіч. Ага... А каму гэта падабаецца?

Коркіп. Нікому.

Франкевіч. Правільна. Нікому. А ўвядзенне ўсякай, нават дробнай рацыяналізацыі, таварыш Коркіп, гэта таксама ўзарваны асфальт. Усе службы пачынае трэсці. Парушаецца рытмічнасць, зладжанасць, зрываюцца планы, памяншаецца выдача «па-гара» прадукцыі, пагарша-

еца яе якасць. Пад пагрозу ставіцца трынаццатая зарплата і г. д. і т. п.

Коркіп. Але ж гэта ўсё часова. Трэба ж разумець. Затое потым, калі пакладзецца новы асфальт, па гэтай дарозе можна будзе ехаць з вецяркоў.

Франкевіч. Ну, хто — за «вецярок», а хто і — за трынаццатую зарплату. Па рознаму людзі падыходзяць.

Коркіп. Ваўкоў баяцца — у лес не хадзіць... Бо можа настаць такі час, што не будзе ні «вецярка», ні трынаццатай зарплаты.

Франкевіч *(раздражнёна)*. Разумею, разумею... Вы хочаце сказаць, што так разважаць могуць толькі заядлыя кансерватары, якія далей свайго носа нічога не хочуць бачыць. Правільна хочаце сказаць. І ніхто, вядома, у такіх не пойдзе на павадку. Наш час і навукова-тэхнічны прагрэс патрабуюць ад нас...

Коркіп. Смела ўзрываць стары асфальт!

Франкевіч. Смела, гэта не значыць, бяздумна.

Коркіп. Вядома, вядома... Толькі вось чаму нас пабілі нашы сапернікі, хлебазавод нумар два, з якім мы саборнічаем. Вы не задумваліся?

Франкевіч. Задумваўся. Але мне цікава і ваша думка.

Коркіп. Таму, што яны не пабаяліся ўзарваць стары асфальт. І, бачыце, з якім вецяркоў панесліся па новаму. Па ўсіх паказчыках выйшлі на першае месца. І нам па хвасце далі. А мы ж вунь колькі гадоў ім усё стоп-сігналам свяцілі. А цяпер і Чырвоны пераходны сцяг цю-цю ад нас... І прэмія, і ўсё іншае.

Франкевіч. Так, гэта вельмі, вельмі непрыемна...

Коркіп. Непрыемна — не тое слова. Вас не было... Вы ў гэты час на Чорным моры пуза грэлі. А тут, калі ад нас забіралі Чырвоны пераходны, людзі роўма раўлі.

Франкевіч. Вы думаеце, я не перажываў, хоць у гэты час і не быў тут? Як дачуўся пра гэта няшчасце, тры ночы не спаў.

Коркін (*іранічна*). А што ж вы рабілі?

Франкевіч. Думаў.

Коркін. Аб чым жа вы думалі?

Франкевіч. Як вярпуць Чырвоны пераходны, як нам зноў, як вы казалі, стоп-сігналам засвяціць.

Коркін. А вам трэба б было не толькі аднаму думаць, бо, як кажа прыказка, адзін у полі не воін, а перш за ўсё пазнаёміцца з думкамі іншых... І не трымаць па тры гады і тры месяцы (*наказвае*) перазгледжанымі гэтыя рацпрапаповы і вынаходніцтвы... Вуць якія залежы ў вас утварыліся! Можа б, вам тады і менш думаць давялося, можа, народ за вас падумаў ужо. Адна галава добра, а сто — у сто разоў лепш!..

Франкевіч. А я што раблю? Што? (*Шпурляе царцяжы, пераварочвае папкі.*) У бірулькі гуляю?.. Менавіта і займаюся раскопкамі рацыяналізатарскіх залежаў. (*Насмешліва.*) Шукаю залатое зерце.

Коркін (*накрыўджана*). Ну, шукайце, шукайце... Не буду вам перашкаджаць. (*Пакіроўваецца да дзвярэй.*)

Франкевіч (*спаханіўся*). Коркін, пачакайце!

Коркін спыняецца. Франкевіч падыходзіць да яго дружалюбна.

Вы што? Жартаў не разумееце? Сядайце, сядайце...

Усаджвае ў крэсла.

Наце закурыце.

Абодва закурваюць, некаторы час маўчаць.

Вы мне лепш вось што скажыце, што яны там такое зрабілі?

Коркін. Хто?

Франкевіч. Ну, на хлебазаводзе шумар два... Які асфальт яны там узарвалі? Не ведаеце?

Коркін. Прымянілі пейкую комплексную рацыяналізацыю.

Франкевіч. А як у іх было ў гэты час з паказчыкамі? Здарава трэсла?

Коркін. Не без гэтага. Спачатку ўсе паказчыкі знізіліся, а потым як скокнулі, мы аб такіх і не марылі.

Франкевіч. Эх, і ў мяне ж была недзе комплексная рацыяналізацыя. Ды вось прапала... Знікла... Усё перавярнуў, а знайсці так і не магу.

Коркін. А чыя, не памятаеце?

Франкевіч. Ды тут была ў нас адна студэнтка на пераддыпломнай практыцы.

Коркін. А-а, тая, з якой вы шуры-муры...

Франкевіч *(строга)*. У мяне былі сур'ёзныя намеры.

Коркін. Прабачце, я гэтага не ведаў.

Франкевіч. Дык яна зрабіла свой дыпломны праект на базе нашага завода... Здаецца, ён так і пазываўся: «Рэзервы вытворчасці на хлебазаводзе № 1».

Коркін *(здзіўлена)*. Няўжо яна знайшла на нашым хлебазаводзе якіясьці рэзервы? Здаецца, усюды пад завязку.

Франкевіч. І я так думаў. А яна знайшла. І немалыя. Як мне гаварыла, па яе разліках, з тых жа плошчаў мы можам знімаць прадукцыі працэнтаў на трыццаць больш, чым мы знімаем цяпер.

Коркін. Ого! Як я мяркую, вы ўхапіліся за гэты праект рукамі і нагамі.

Франкевіч *(крыва ўсміхнуўся)*. На жаль, не ўхапіўся. Усё гэта, усе яе разлікі, трэба было яшчэ пераправерыць. А ў мяне з часам не выпала... Не паспеў... Спачатку паехаў на курсы павышэння кваліфікацыі, потым у адпачынак...

Коркін. Адным словам, думалі, нікуды не ўцячэ... А ён узяў ды ўцёк.

Франкевіч. Нічога не ўцёк... Знайду! *(Зноў варочае папкі.)*

Коркін. Дарэмна шукаеце.

Ф р а н к е в і ч. Чаму?

К о р к і н. А таму, што па гэтаму дыпломнаму праекту і была зроблена рэкапструкцыя па хлебазаводзе два.

Ф р а н к е в і ч. Быць не можа... А як ён да іх трапіў?

К о р к і н. Вельмі проста. Ubачыла дзяўчына, што яе праект у вас ляжыць без усялякай увагі, яна яго забрала і перадала па хлебазавод нумар два. А там глянулі і адразу знайшлі тое «залатое» зерне, якое вы столькі часу ўсё шукаеце. Ubачылі і ўхапіліся. Пакуль вы, дзесьці там, павышалі сваю кваліфікацыю, яна ўсё і ажыццявіла.

Ф р а н к е в і ч *(абурана)*. Як яна пасмела забраць? Хто ёй дазволіў?

К о р к і н. А хто ёй можа не дазволіць? Мае боты, куды хачу, туды і стаўлю...

Ф р а н к е в і ч. Не чакаў я гэтага ад Ліды, не чакаў...

К о р к і н. А чакаць трэба было, трэба было... Я таксама папрашу вярнуць мне маю рацыяналізацыю.

Ф р а н к е в і ч. Як і вы?

К о р к і н. Ага, і я...

Ф р а н к е в і ч. Пойдзеце і аддасце на хлебазавод нумар два, нашым сапернікам?

К о р к і н. Так. Пайду і аддам па хлебазавод нумар два.

Ф р а н к е в і ч. Дык гэта ж здрада! Удар ніжэй пояса...

К о р к і н. Няпраўда! Гэта ўдар па бюракратызму і валакіце. І гэтага трэба было чакаць.

Ф р а н к е в і ч. Чаго?

К о р к і н. Што вас пабілі.

Ф р а н к е в і ч *(насцярожана)*. Чаму гэта «вас», а не «нас»?

К о р к і н. А таму, што я ў вас працаваць больш не буду.

Ф р а н к е в і ч *(аж падскочыў)*. Як — не будзеце?

К о р к і н. А так... Пайду па хлебазавод нумар два, мяне даўно запрашалі... Думаю, што і да гэтага *(наказвае на свой праект)* там будзе іншае стаўленне.

Ф р а н к е в і ч. Але як вы можаце... Вы наш стары кадр...

К о р к і н. Ну, што ж, а там я буду малады кадр... Зараз жа ўсе імкнуцца стаць маладзейшымі.

Ф р а н к е в і ч. Заслужацы майстар.

К о р к і н. Відаць, таму мяне так настойліва і запрашалі.

Ф р а н к е в і ч. І вы згадзіліся?

К о р к і н. Чаму ж было не згадзіцца. Там жа не бацяцца ўзрываць асфальт.

Ф р а н к е в і ч. А дзе ваша сумленне? Дзе?

К о р к і н. А дзе ваша? Трымаць па тры гады перагледжанымі рацпрапацовы?

Ф р а н к е в і ч. Я ж вам тлумачыў, чаму так часам атрымліваецца.

К о р к і н. Нічога не хачу слухаць. Аддайце мае цацкі, і я з вамі не гуляю...

Хапае са стала скрутак чарцяжоў і выбягае.

Ф р а н к е в і ч *(бегае па кабінете)*. Ты скажы... Ну ты скажы... Лепшы наш майстар... Перадавік. Ветэран... Ай-яй, як нядобра атрымалася... І рацыяналізацыя ў яго на вельмі важную тэму. Трэба яго вярнуць... Угаварыць застацца. *(Адчыняе дзверы кабінета, крычыць.)* Коркін! Таварыш Коркін, вярніцеся! *(Некаторы час чакае, потым зачыняе дзверы, падбягае да тэлефона.)* Прахадная? Затрымайце там Коркіна! Што? Прайшоў? Калі? Толькі што? Лапухі! Такого майстра выпусцілі! *(Са злосцю кідае трубку. Садзіцца за стол, запуская пальцы ў валасы. Некаторы час сядзіць нерухома.)*

Стук у дзверы.

Уваходзьце!

Уваходзіць малады чалавек у чорнай сцяпоўцы. Гэта Салавейчык.

С а л а в е й ч ы к. Добры дзень, таварыш Франкевіч.

Ф р а н к е в і ч *(прыўзнімае галаву)*. Добры, добры, таварыш Салавейчык. Ты што хацеў?

С а л а в е й ч ы к. Я падаў вам адну рацыяналізацыю... Дык я б хацеў ведаць пра яе лёс.

Ф р а н к е в і ч. А б чым твая рацыяналізацыя?

С а л а в е й ч ы к. Я распрацаваў спосаб улоўлівання мучнога пылу... Па маіх падліках, калі прымяніць маю рацыяналізацыю, то яна дасць каля пяці тысяч рублёў эканоміі ў год.

Ф р а н к е в і ч. А калі ты падаў яе?

С а л а в е й ч ы к. Ды, бадай, ужо з паўгода будзе.

Ф р а н к е в і ч. З паўгода. Не, яшчэ не разглядалі, але хутка ўжо разгледзім.

С а л а в е й ч ы к. Можакце ўжо і не разглядаць.

Ф р а н к е в і ч *(насцярожана)*. Гэта чаму?

С а л а в е й ч ы к. Я перадаў сваю рацыяналізацыю на завод нумар два. Дык яны не толькі разгледзелі, а ўжо і ўкарапілі.

Ф р а н к е в і ч *(зноў закіпеў)*. Як ты пасмеў? Аддаць рацыяналізацыю нашым сапернікам?..

С а л а в е й ч ы к. А што я павінен быў рабіць? Чакаў, чакаў, піякага адказу, ні чорнага ні белага. А тут мая чарга на машыну падышла. Грошы спатрэбіліся. Вось я і аддаў.

Ф р а н к е в і ч *(знаходзіць паперы Салавейчыка, кідае іх яму)*. На твае паперы, і каб пагі тваёй тут не было.

С а л а в е й ч ы к. Дзякую. Не будзе. *(Выходзіць.)*

Ф р а н к е в і ч *(усхвалявана ходзіць па кабінце)*. Гэта падкоп! Не іначай... Дыверсія! Ну і пяхай! Яны думаюць, калі забралі свае рацыяналізацыі, дык я і макам сеў? Дарэмна! У мяне вуць яшчэ колькі! І, можа, не горшыя! Разгледжу і ўкараню... І такіх яшчэ поспехаў дасягну... Коркін правільна сказаў: адна галава добра, а сто ў сто разоў лепш! Ну, а ў мяне, калі не сто, то дзевяноста восем яшчэ засталася.

Стук у дзверы.

Уваходзьце.

Уваходзіць маладая дзяўчына ў спячоўцы і касышцы. Гэта заводскі электрык — *К а р а с ё в а*.

К а р а с ё в а. Добры дзень... Нарэшце, я вас застала.

Ф р а н к е в і ч. А што ты хацела, прыгажуня?

К а р а с ё в а. Я тут падавала адну рацыяналізацыю...

Ф р а н к е в і ч. І цяпер ты хочаш яе забраць і перадаць на хлебазавод пумар два?

К а р а с ё в а (*здзіўлена*). Адкуль вы ведаеце?

Ф р а н к е в і ч (*крычыць*). Я ведаю... Я ўсё ведаю... на тваю рацыяналізацыю (*кідае*), і каб пагі тваёй тут не было!..

К а р а с ё в а (*забірае свае паперы*). Што гэта з вамі? Якая муха вас укусіла? (*Выходзіць*.)

Ф р а н к е в і ч (*істэрычна крычыць*). Ну хто там яшчэ? Хто яшчэ хоча забраць? Заходзьце! Налятайце!

І сапраўды, не паспеў ён выгукнуць гэтыя словы, як у пакой урываецца цэлы натоўп рацыяналізатараў, яны ўмомант разбіраюць усе свае рацпрапановы і зпікаюць. Франкевіч ашаломлены. Шафа пустая, сталы пустыя. Звоніць тэлефон, доўга, настойліва, а Франкевіч усё не бярэ трубку. Нарэшце адважыўся, падышоў, зняў трубку.

Ф р а н к е в і ч. Франкевіч слухае. Што? Вы зараз прыйдзеце з прадстаўнікамі народнага кантролю? Што? Правяраць, як вядзецца работа з рацыяналізатарамі і вынаходнікамі? Што? Падрыхтаваць усе, якія ёсць, рацпрапановы і вынаходніцтвы? Што? Будуць глядзець, ці не марынуем з адказамі? Добра, добра! Усё зараз падрыхтую. (*Кладзе трубку, у роспачы бегае па кабінеце*.) Ну, што мне рабіць? Што рабіць? Ну, што хоць сказаць? Што прыдумаць? Чаму няма ніводнай рацпрапановы ў шафе? Скажаць, што ўсім даў адказ? Не павераць. Запатрабуюць копіі адказаў. А дзе я іх вазьму? (*Прыслухоўваецца*.) Здаець-

ца, ужо ідуць... А я так пічога і не прыдумаў. (*Залазіць на падаконнік, хоча сігануць праз акно.*) Не... Высока... І ко-стачак не збярэш... (*А ў дзверы ўжо стукаюць. Франкевіч саскоквае з падаконніка і нічога лепшага не прыдумвае, як схаванца ў шафу, зачыняецца.*)

Уваходзіць дырэктар завода і два народныя капт-ралёры.

Дырэктар (*аглядае кабінет*). Дзе ж гэта Франке-віч? Куды падзеўся? Я ж толькі што з ім па тэлефоне раз-маўляў... Напэўна, кудысьці выйшаў. Прыйдзецца пача-каць.

Некаторы час сядзяць, чакаюць.

Кантралёр-жапчына. І доўга мы так будзем сядзець?

Кантралёр-мужчына. Нам няма часу. Мы яшчэ павішны і другія службы праверыць.

Дырэктар (*устае*). Добра. Я зараз пагляджу сам... Дзе ў яго ляжаць усе рацпрапановы? (*Аглядае кабінет.*) Напэўна, у сталі. (*Высоўвае адну шуфляду, потым дру-гую, трэцюю.*) Не... Тут няма... І тут няма... Няма... Няма...

Прагледзеўшы ўсе шуфляды стала, зноў абводзяць поглядам ка-бінет, падыходзяць да шафы.

Можа, тут?

Адчыняе дзверцы шафы, і адтуль вывальваецца, як мяшок, Фра-нкевіч.

Дырэктар (*схіліўся над Франкевічам*). Таварыш Франкевіч, што з вамі? (*Трасе.*) Алег Віктаравіч, праці-песя... (*Да кантралёраў.*) Выклікайце «хуткую дапамогу». Ён у непрытомнасці.

Кантралёр-жапчына (*падбягае да тэлефона, набірае нумар*). «Хуткая»? Тэрмінова прыезджайце па

хлебазавод пумар адзін. Тут чалавек страціў прытомнасць. Кантралёры і дырэктар завіхаюцца каля Франкевіча, стараючыся прывесці яго ў пачуццё.

Заслона.

Той жа кабінет. За сталом сядзіць Франкевіч, пешта піша.
Стук у дзверы.

Франкевіч. Уваходзьце!

Уваходзіць Коркін, ён трымае ў руках чарцяжы і сшытак, які пядаўна забраў.

Коркін. Добры дзень, Алег Віктаравіч.

Франкевіч. Добры, добры... Сядайце...

Коркін (сядае). Як вы сябе адчуваеце?

Франкевіч. Дзякую. Ужо нармальна.

Коркін. А што з вамі было?

Франкевіч. Урачы прызналі — нервовае перапапружанне. А вы што, прыйшлі да нас у госці?

Коркін. Чаму ў госці? Я ў сябе дома.

Франкевіч. Вы ж казалі...

Коркін. Што пераходжу на завод пумар два?

Франкевіч. Ага.

Коркін. Гэта я пажартаваў.

Франкевіч. І сваю рацыяналізацыю дзеля жарту забралі?

Коркін. Так. А цяпер вось прыёс назад.

Франкевіч. Позна. Пасля вас амаль усе рацыяналізатары і вынаходнікі пазабіралі свае прапановы і вынаходніцтвы. А там, магчыма, былі такія рэзервы для павелічэння выпрацоўкі... А ваша адна, пяхай і добрая, але адна... яна не выцягне завод з прарыву...

Коркін. Дык яны зараз назад прынясуць.

Франкевіч. Хто прынясе?

Коркіп. Ды ўсе тыя рацыяналізатары і вынаходнікі, што пазабіралі.

Франкевіч. Хто ж гэта папясе назад? Гэта вы аказаліся такім свядомым і сумленным, што прынеслі назад, а астатнія наўрад ці прынясуць.

Коркіп устае, адчыняе дзверы кабінета і робіць рукой нейкі знак. І зараз жа кабінет напаўняецца рабочымі і работніцамі, якія кладуць на стол Франкевіча свае рацыяналізацыі і вынаходніцтвы, якія нядаўна забіралі. Праз некаторы час стол Франкевіча зноў завалены сшыткамі і чарцяжамі.

Франкевіч *(радасна здзіўлены)*. Не разумею, чаму ж яны тады забіралі, калі назад усе папрыносілі?

Коркіп. А гэта, Алег Віктаравіч, так было і задумана.

Франкевіч. Што так было задумана?

Коркіп. Спачатку забраць, а потым вярнуць.

Франкевіч *(глядзіць збянтэжана)*. Але навошта? Дзея чаго?

Коркіп. Вы разумеете, Алег Віктаравіч... *(Задумаўся.)* Як бы вам гэта лепш растлумачыць... Ну вось, ёсць такое жартаўлівае выказванне: быццам выйграюць бітву генералы, а прайграюць — салдаты. І многія генералы ў гэта чыстасардэчна вераць... А чаго варты генерал без салдат, без арміі?..

Франкевіч. Разумею, разумею... Вы вырашылі, такім чынам, правучыць і мяне... Пакінуць без салдат.

Коркіп. Часова, часова...

Франкевіч. А хто гэта прыдумаў і так лоўка ўсё арганізаваў?

Коркіп *(усміхаючыся)*. Прызнаюся, я вінаваты... Мая ідэя...

Франкевіч *(устае, паціскае Коркіпу руку)*. Дзякую вам, дзякую. Вы дасягнулі сваёй мэты... Правучылі мяне добра. А цяпер я, нарэшце, займуся пошукамі...

Коркіп. Вам, відаць, гэта ўжо не давядзецца рабіць.
Франкевіч *(насцярожана)*. Чаму?

Коркіп. Відаць, таму, што ваша працоўнае сумленне таксама было ў шафе. *(Паказвае.)* Разам з гэтымі рац-прапановамі і вынаходніцтвамі.

Франкевіч. Я ж вам ужо тлумачыў, чаму так атрымалася. Няўжо вы не разумееце?

Коркіп. Я-то разумю. А вось начальства не хоча разумець і... На ваша месца прызначаюся я.

Нямая сцэна.

Павольнае зацямненне.

Заслона.

МАРНАЯ ТРЫВОГА

Аднаактовая камедыя ў дзвюх карцінах

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Х а л я ў к і н — загадчык атэлье індпашыву «Абцасік».

А м б р а ж э в і ч — майстар «залатыя рукі».

М а к у х а — старшыня мясцома атэлье.

Т р а ф і м а ў н а — прыбіральшчыца.

Г а л я — пявестка Амбражэвіча.

М а л а д а я ж а н ч ы н а - з а к а з ч ы ц а.

КАРЦІНА ПЕРШАЯ

Невялічкі кабінет. За сталом сядзіць тоўсты пажылы чалавек.
Гэта — Х а л я ў к і н. Ён праглядае кнігу скаргаў.

Х а л я ў к і н. Скаргі, скаргі, скаргі... Амаль на ўсіх майстроў. А вось Амбражэвічу — адны падзякі. Звер, а не майстар! Вундэркінд! Як зробіць пару — любя-дорага... На ўзроўні сусветных стандартаў... На любую выстаўку адпраўляй. Гран-Пры забяспечаны... *(Разрывае чарговы канверт.)* Што? І на Амбражэвіча скарга! Вось дык сюрпрыз! А я ж яго на конкурс лепшых шаўцоў-майстроў хацеў паслаць. Ну, што цяпер рабіць? Што рабіць? *(Усхвалявана ходзіць па кабінете.)*

Уваходзіць Т р а ф і м а ў н а. Яна нешта нясе ў фартуху.

Т р а ф і м а ў н а *(да Халяўкіна)*. Здарылася што? Чаго расхваляваўся так?

Х а л я ў к і н. Расхвалюешся тут, калі такое робицца.

Т р а ф і м а ў н а. А што робицца?

Х а л я ў к і н. На нашага лепшага майстра — Амбражэвіча скаргу напісалі.

Т р а ф і м а ў н а. Відаць, заслужыў, вось і напісалі.

Х а л я ў к і н. Заслужыў, заслужыў... Ды яму ж заўсёды адны падзякі пісалі.

Т р а ф і м а ў н а. А больш падзяк пісаць не будуць.

Х а л я ў к і н *(рэзка)*. Чаму?

Т р а ф і м а ў н а. Вось чаму... *(Пачынае даставаць з фартуха і выстаўляць на стол Халяўкіну бутэлечкі-чацвярцінкі, гаворыць буркліва.)* Я прыбіральшчыца, а не здавальшчыца. Гэта не мой абавязак. Здавайце самі.

Х а л я ў к і н. Дзе ты іх узяла? На стадыён пасля матча бегала, ці што?

Т р а ф і м а ў н а. Ага, бегала. Ад Амбражэвіча...

Х а л я ў к і н. Ты што? Не можа гэтага быць. Ён жа не п'е.

Трафімаўна (*іранічна*). Не п'е! Хто гэта цяпер не п'е?.. Хацела б я пабачыць...

Халяўкін. Я маю на ўвазе — не злоўжывае гэтым зеллем. Можка, у чалавека што здарылася?

Трафімаўна. Ага, здарылася... Я сёе-тое чула.

Халяўкін. А што?

Трафімаўна. Краля яго здрадзіла.

Халяўкін. І ён перажывае?

Трафімаўна. А ты б не перажываў?

Халяўкін. Вядома, перажываў бы. Каму такое прыемна?

Трафімаўна. Ну, а калі чалавек шукае ўратавання ў гэтым? (*Шчоўкае сябе на горле.*) Бывай, якасць!

Халяўкін (*захваляваўся*). Дык што ж рабіць, што рабіць? Гэтак жа мы можам страціць свайго лепшага майстра.

Трафімаўна. Ратаваць чалавека трэба, вось што... Пакуль не позна... Бо вядома, чым далей у лес, тым болей дроў. Як уцягнуцца, дык потым ніякае лячэнне не паможа.

Халяўкін. А як яго ўратаваць? Як?

Трафімаўна. Ну, на гэта я табе адказаць не магу. Трэба падумаць.

Халяўкін. Ну, добра, Трафімаўна, дзякуй табе за сігнал. Будзеш там ісці, пакліч мне Макуху.

Трафімаўна. Добра, паклічу. (*Выходзіць.*)

Уваходзіць Макуха, худы пажылы шавец з ботам у адной руцэ і малатком у другой.

Макуха. Ты мяне клікаў?

Халяўкін. Клікаў. Сядай.

Макуха. Няма мне часу расседжвацца... Заказчык хутка прыйдзе.

Халяўкін. Справа вельмі сур'ёзная... Нам трэба падумаць, як уратаваць чалавека.

Макуха. Якога?

Халяўкін. Амбражэвіча.

М а к у х а. А што яго ратаваць? Я толькі што яго бачыў, жывы, здаровы і вясёлы...

Х а л я ў к і н. Вясёлы, кажаш? Вось ад гэтай весялосці і трэба яго ратаваць.

М а к у х а. Першы раз чую, каб людзей ад весялосці ратавалі.

Х а л я ў к і н. А калі гэта весялосць не натуральная, а выклікана штучна, вось гэтым зеллем?.. (*Паказвае на пустыя бутэлькі.*)

М а к у х а. Няўжо гэта Амбражэвіч пастараўся? Ён жа не п'е.

Х а л я ў к і н. Не піў, а цяпер вось...

М а к у х а. З чаго б гэта? Гора ў яго якое ці радасць?

Х а л я ў к і н. Гора. Дзяўчына, якую кахаў, здрадзіла.

М а к у х а. Ну, гэтаму гору мы з табой не паможам.

Х а л я ў к і н. Як гэта не паможам? Я якраз цябе і выклікаў для таго, каб падумаць, як нам уратаваць чалавека.

М а к у х а. Ат, няма мне часу пустой справай займацца.

Х а л я ў к і н (*абурана*). Чаму пустой! З якога гэта часу гуманнасць, добразычлівасць, спачуванне стала пустой справай? Як ты можаш так разважаць?

М а к у х а. Людзі не любяць, калі іх шкадуюць.

Х а л я ў к і н. А шкадаваць і не трэба. Падтрымаць чалавека трэба, калі яму цяжка ці калі з ім здарылася бяда. Памагчы справай, а мы нібы саромеемся гэта рабіць ці, яшчэ горш, проста лянуемся.

М а к у х а. Дык што патрабуецца ад мяне?

Х а л я ў к і н. Я ж сказаў... Падумаць, як уратаваць чалавека.

М а к у х а. Я нават і не ведаю, з якога канца думаць.

Х а л я ў к і н. Мы навінцы думаць з двух канцоў. Як засцерагчы Амбражэвіча ад захаплення чаркай і як дапамагчы яму хутчэй забыцца на сваю каханую, што здрадзіла. Каб ён пачаў зноў працаваць так, як працаваў. А то ж

у яго цяпер усё з рук валіцца. Вунь ужо скаргу на яго напісалі.

М а к у х а. Скаргу? Э-э, тады справа сапраўды сур'ёзная.

Х а л я ў к і н. А ты думаў... Няўжо ж я праз якую дробязь буду ўзнімаць трывогу?

Некаторы час абодва сядзяць моўчкі, думаюць.

Х а л я ў к і н. Ну, прыдумаў?

М а к у х а. Хоць забі, а нічога такога ў галаву не лезе.

Зноў сядзяць, думаюць. Уваходзіць Т р а ф і м а ў н а.

Х а л я ў к і н. Можна, ты, Трафімаўна, падкажаш нам?

Т р а ф і м а ў н а. Што вам падказаць?

Х а л я ў к і н. Ну, як уратаваць Амбражэвіча? Ты ж першая ўзняла трывогу.

Т р а ф і м а ў н а (*крыху падумаўшы*). Перш за ўсё трэба зрабіць так, каб ён не мог кантачыць з сябрукамі-п'яніцамі, хоць бы на рабоце.

Х а л я ў к і н. А што? Трафімаўна правільна гаворыць.

М а к у х а. А як ты гэта зробіш?

Х а л я ў к і н. Мы пасадзім яго ў асобны пакойчык, паставім каля яго тэлефон для сувязі, а ля дзвярэй паставім Трафімаўну. Калі хто сунецца да яго з пляшкай, Трафімаўна таго — за карак. (*Да Трафімаўны, тонам загаду.*) З заўтрашняга дня ты будзеш стаяць ля пакойчыка, дзе ўладкуецца працаваць Амбражэвіч, і нікога да яго з пляшкамі не пускаць. Зразумела?

Т р а ф і м а ў н а. Я за так вартаваць нікога не буду. Я прыбіральшчыца, а не вартаўніца. Гэта не мой абавязак.

Х а л я ў к і н. Дык гэта ж за дадатковую аплату.

Т р а ф і м а ў н а. Ну, калі за дадатковую, то можна... А з якімі пляшкамі не пускаць?

Х а л я ў к і н. З любымі — і з чацвярцінкамі, і з «чарнілам», і нават з каньяком. Зразумела?

Т р а ф і м а ў н а. Вядома.

Х а л я ў к і н *(заўважае ў руках Трафімаўны нейкія часопісы)*. А што гэта ў цябе?

Т р а ф і м а ў н а. Новыя моды прыйшлі.

Х а л я ў к і н. Дык чаму ж ты не аддаеш іх мне?

Т р а ф і м а ў н а. Я яшчэ сама не глядзела.

Х а л я ў к і н. Ну, Трафімаўна, ты зусім не прызнаеш «табелі аб рангах».

Т р а ф і м а ў н а. Чаго-чаго?

Х а л я ў к і н. Ну, службовай лесвіцы.

Т р а ф і м а ў н а. А мне ўсё роўна, якая лесвіца, службовая ці асабістая. Мую і падмятаю аднолькава, каб блішчэлі.

Х а л я ў к і н. Ды я зусім не пра тое.

Т р а ф і м а ў н а. А пра што?

Х а л я ў к і н. Хто ў нас загадчык майстэрні?

Т р а ф і м а ў н а. Ну, ты.

Х а л я ў к і н. Дык хто раней павінен праглядаць часопісы?

Т р а ф і м а ў н а. Я.

Х а л я ў к і н. Чаму ты, а не я?

Т р а ф і м а ў н а. Бо я жанчына, а мужчын моды не павінны цікавіць.

Х а л я ў к і н. Дык пам жа яны патрэбны для работы, каб не адставаць ад моды.

Т р а ф і м а ў н а. Ат, што толку, што вы гледзіце, усё роўна пакуль зацвердзіце якую новую мадэль, дык яна і з моды выходзіць.

Х а л я ў к і н. Ну, гэта, Трафімаўна, ужо не твая справа.

Т р а ф і м а ў н а. Наце, наце... Глядзіце... Моднічайце...

Кладзе часопісы, выходзіць.

Х а л я ў к і н *(падымае часопісы)*. За такое абыходжанне з начальствам калісьці з работы...

М а к у х а. А дзе ты прыбіральшчыцу знойдзеш? Ця-

пер лягчэй знайсці інжынера, прафесара, нават доктара, чым прыбіральшчыцу.

Х а л я ў к і н. Дык я ж і кажу: «Калісьці!..» (*Праглядае часопісы, у захапленні.*) Якая папера, якая папера!..

М а к у х а. Што папера! Ты паглядзі, якія прыгажуні! І дзе толькі іх знаходзяць! Гэта ж убачыш такую — не хочаш, а закахашся.

Х а л я ў к і н (*раптам ускочыў радасна*). Дык ты ж прафсаюз, галава! Ты ж знайшоў вырашэнне праблемы.

М а к у х а. Прабач, не разумею.

Х а л я ў к і н. Ты сказаў мудрыя словы: «Не хочаш, а закахашся». Вось так павінна здарыцца і з нашым Амбражэвічам. Даўно ж вядома, што кліп выбіваюць клінам. Толькі новае моцнае каханне можа выціснуць тугу па той асобе, якая здрадзіла яму. І тады ён перастане заліваць сваё горла гарэлкай і перастане рабіць брак. А то пашлем яго на снаборніцтва шаўцоў-майстроў, а ў яго рукі дрыжаць будучы.

М а к у х а. Але ж мы не можам прымусіць яго закахацца ў новую дзяўчыну, ды яшчэ тэрмінова.

Х а л я ў к і н. Прымусіць яго закахацца мы, вядома, не можам, а вось дапамагчы яму знайсці новую можам...

М а к у х а. У цябе ёсць хто на прыкмеце?

Х а л я ў к і н. Не. Але мы будзем падшукваць прыгалунь заказчыц і падсылаць яму. Ды такіх, што... не хочаш, а закахашся...

М а к у х а. А дзе ты іх знойдзеш?

Х а л я ў к і н. Знойдзем... (*Напявае.*) «Кто ищет, тот всегда найдёт».

М а к у х а. Наўрад ці гэта дапаможа.

Х а л я ў к і н. Ну, дапаможа ці не дапаможа, ніхто не ведае, але паспрабаваць трэба.

КАРЦІНА ДРУГАЯ

Той жа кабінет. У кабінете *Халяўкін* размаўляе па тэлефоне.

Халяўкін. Амбражэвіч, ну як справы? Добра? Галава не баліць? Чаму павінна баліць? Бывае, што яна і без прычыны разбаліцца. Усе мы жывыя людзі. А як заказ той прыгажуні, што ўчора прыходзіла да цябе? Робіш? Ну, шуруй, шуруй... *(Кладзе трубку, высоўвае галаву ў дзверы, кліча.)* Трафімаўна, Трафімаўна!

Трафімаўна *(заходзіць)*. Чаго з паста зрываеш?

Халяўкін *(таямніча)*. Хто-небудзь спрабаваў прарвацца?

Трафімаўна. А як жа... *(Ставіць на стол перад Халяўкіным тры бутэлькі віна.)* Можа б, ты мне, начальнік, якую стрэльбу выдаў, а то не аддаюць, халеры.

Халяўкін. А як жа ты гэтыя?

Трафімаўна. Выкупіла. Па дваўной цане сваімі грошыкамі заплаціла. Так што ты гэта ўлічы, таварыш начальнік, пры разліку.

Халяўкін. Улічым, улічым... Не хвалойся. А стрэльбы не трэба. Усякія канфлікты лепш за ўсё вырашаць мірным шляхам. Ты знайшла правільны падыход. Так трымаць і далей. Ну ідзі, ідзі на свой пост. І пакліч мне там Макуху.

Трафімаўна. Добра, паклічу.

Халяўкін *(адзін)*. Ну вось, сякія-такія поспехі ўжо ёсць...

Уваходзіць Макуха. Ён усё з тым жа ботам у адной руцэ і малатком у другой.

Макуха. Ну, чаго зноў ад работы адрываеш?.. Я так нічога і не зраблю.

Халяўкін *(абурываецца)*. Ты глядзі. Ён толькі аб сваім заробку турбуецца. А тое, што чалавек трапіў у бяду, — яму да лямпачкі. А яшчэ і прафсаюз! Хто павінен выха-

вашем людзей займацца? Прафсаюз, вядома. Гэта ж твая кроўная справа.

Макуха. Ат, які з мяне выхавацель. Звычайны я шавец з прафсаюзнай пагрузкай.

Халяўкін. Вось-вось... Цябе народ выбраў, табо народ даверыў, так што не фішці.

Макуха. Ну, добра, добра. Ужо завёў. Гавары, што трэба рабіць.

Халяўкін. Бач, ужо забыўся... ідзі прыгажунь шукаць.

Макуха. А куды?

Халяўкін. На вуліцу... Хіба мала іх ходзіць... Толькі глядзі, каб мне тут былі Таццяна Дароніна, Брыджыт Бардо і Эдзіта П'еха! Ясна?

Макуха. Дык я ж не ведаю, дзе яны жывуць!

Халяўкін. І я не ведаю. Гэта трэба разумець не ў прамым сэнсе... Я маю на ўвазе, каб на прыгажосці яны былі не горшыя. Ясна?

Макуха. Не зусім. Я не ведаю, як яны выглядаюць.

Халяўкін. Божа мой! Што за чалавек! Ён не ведае, як выглядаюць лепшыя прыгажуні свету... *(Дастае з шэфляды альбом з партрэтамі прыгажунь, паказвае.)* На, глядзі... Вось гэта Таццяна Дароніна, а гэта Брыджыт Бардо... А гэта Эдзіта П'еха.

Макуха. Добра! Іду, іду! *(Выходзіць.)*

Халяўкін *(адзін)*. Уратаваць чалавека — не прстая рэч... І не вельмі багата аматараў гэтым займацца... Усе глядзяць, каб у сябе ўсё добра было. А чужую бяду лепей бокам абыду....

Вяртаецца Макуха, радасна ўсхваляваны.

Макуха. Во! *(Паказвае вялікі палец.)*

Халяўкін. Што, во?

Макуха. Аж тры!

Халяўкін. Тры? Дзе ж яны?

Макуха. Дзве з радасцю згадзіліся пашыць новыя

туфлі, дык я іх адразу паслаў да Амбражэвіча, а трэцяя нешта заўпарцілася, дык я папрасіў зайсці да вас... Можна, вы яе ўламаеце.

Х а л я ў к і н *(выглядае ў акно)*. Нешта не бачу.

М а к у х а. Зараз прыйдзе. Спынілася ля аўтамата вяды папіць.

Х а л я ў к і н. Ну, а як яны выглядаюць?

М а к у х а. Во! Усе як на падбор... Як у тваім альбоме. Нават лепшыя. Адна... Ну, чыстая Таццяна Дарафеева.

Х а л я ў к і н. Не Дарафеева, а Даропіна.

М а к у х а. Другая як дзве кроплі падобная на Дрыжыць Бардо.

Х а л я ў к і н. Не Дрыжыць, а Брыджыт.

Стук у дзверы.

Х а л я ў к і н. Заходзьце, заходзьце...

Заходзіць прыгожая маладая жанчына.

Ж а н ч ы н а. Вы прасілі мяне зайсці?

Х а л я ў к і н. Так, так... Мы хацелі ў вас запытацца, ці не хочаце вы пашыць сабе новыя туфлі?

Ж а н ч ы н а. Я ж ужо сказала гэтаму *(паказвае на Макуху)*, што не хачу.

Х а л я ў к і н. Але вы ўлічыце, што гэта будуць не проста новыя туфлі, а шык-мадэрн... На ўзроўні сусветных стандартаў... Такія вам больш нідзе не пашыюць.

Ж а н ч ы н а. Усё роўна не хачу. Я нядаўна купіла сабе прыгожыя французскія... а больш мне пакуль не трэба.

Х а л я ў к і н. Не трэба, кажаце? Як вы памыляецеся... Гэты імпорт і выедзенага яйка не варты. Зверху блеск, а з сярэдзіны трэск. Праз два дні яны разваляцца.

Ж а н ч ы н а. Вось тады я і прыйду да вас.

Х а л я ў к і н. О, не, не... Вы павінны сёння ж, зараз жа заказаць у нас туфлі. Інакш мы вас і не выпусцім.

Ж а н ч ы н а. Чаму так тэрмінова?

Х а л я ў к і н *(трагічным тонам)*. Гэта трэба для ўратавання чалавека.

Ж а н ч ы н а. Я вас не разумею.

Х а л я ў к і н. Ну, скажам, каб камусьці спатрэбілася ваша кроў, вы б далі?

Ж а н ч ы н а. Што за пытанне?!

Х а л я ў к і н. А нам, каб уратаваць чалавека, піякай крыві не трэба, а толькі ваша згода загадаць у нас туфлі.

Ж а н ч ы н а. Калі гэта кагосьці выратуе, то я згодна.

Х а л я ў к і н *(радасна)*. Выратуе, выратуе... Дзякуй, дзякуй... *(Да Макухі.)* Праводзь, калі ласка, заказчыцу да Амбражэвіча.

М а к у х а з ж а н ч ы н а й выходзяць.

Х а л я ў к і н *(ад задавальнення пацірае рукі)*. Ай ды я... Ай ды Халяўкін! Усё ж уламаў!

У кабінет прыбягае А м б р а ж э в і ч. Гэта высокі, статны хлопец.

А м б р а ж э в і ч. Таварыш Халяўкін, таварыш Халяўкін...

Х а л я ў к і н *(наспешліва)*. Ну што? Як заказчыцы? Цуд, а не заказчыцы. Хто табе больш спадабаўся? Апошняя?

А м б р а ж э в і ч. Ды я хацеў сказаць...

Х а л я ў к і н *(зноў перабівае)*. Падзякаваць хочаш? Не трэба... Мы людзі бескарыслівыя... Нам галоўнае ўратаваць чалавека.

А м б р а ж э в і ч. Я хацеў сказаць...

Х а л я ў к і н *(не дае яму гаварыць)*. А фігурка якая? *(Паказвае.)* А вочы? Ты звярнуў увагу на вочы? Якія вочы... *(Малітоўна склаў рукі.)* І паогул, уся яна... На ўзроўні сусветных стандартаў!

А м б р а ж э в і ч. Згодзен, згодзен... Цудоўная жанчына. Але я хацеў сказаць...

Х а л я ў к і н *(разлавана)*. Ну, што ты хацеў сказаць? Гавары!

А м б р а ж э в і ч. Я хацеў сказаць, дакладней, прасіць, каб вы больш не прысылалі мне такіх прыгажунь. Не трэба.

Х а л я ў к і н *(уражаны)*. Як не трэба? Ты чалавек халасты, можа, парэшце, выбераш сабе...

А м б р а ж э в і ч. Дзякую за клопаты. Але я ўжо выбраў. *(Прыадчыняе дзверы, гукае.)* Галя, заходзь! *(Уваходзіць маладая прыгожая дзяўчына.)* Знаёмцеся. Мая нявеста.

Г а л я *(падае руку Халяўкіну)*. Галя Свянцінская.

Х а л я ў к і н *(паціскае ёй руку)*. Халяўкін.

Г а л я. Вельмі прыемна пазнаёміцца з начальнікам майго жаніха.

Х а л я ў к і н *(жартаўліва)*. А мне з яго начальніцай.

Г а л я. Запрашаем вас на наша вяселле.

Х а л я ў к і н. Дзякую. Абавязкова прыйду.

Г а л я *(азірнула, заўважыла на сталі часопісы мод)*.
Можна, я пагляджу?

Х а л я ў к і н. Калі ласка.

Галя села ў крэсла, паглыбілася ў часопісы.

А м б р а ж э в і ч *(прыцішана)*. Ну, а як мой выбар?

Х а л я ў к і н. Во! *(Паказвае вялікі палец.)* На ўзроўні сусветных стандартаў... Гэта адна з трох?

А м б р а ж э в і ч. Ды не... Гэта мая Галя, з якой мы сустракаемся ўжо даўно.

Х а л я ў к і н. Тая, што табе здрадзіла?

А м б р а ж э в і ч *(нацярожана)*. Хто гэта вам сказаў?

Уваходзіць Т р а ф і м а ў н а. Япа, як і ўпачатку, прыносіць поўны падол чацвярціпак.

Т р а ф і м а ў н а *(буркліва)*. Я прыбіральшчыца, а не здавальшчыца. *(Выстаўляе чацвярціпакі на стол Халяўкіну.)* Здавайце самі...

Х а л я ў к і н *(нічога не разумее)*. А гэта адкуль?

Трафімаўна *(наказвае на Амбражэвіча)*. Усё адтуль!..

Халяўкін *(да Амбражэвіча)*. Як гэта разумець?

Амбражэвіч *(раптам пачынае смяяцца)*. Вось яно ўсё з чаго пачалося! А то я гляджу і нічога не разумею, з якой гэта прычыны да мяне раптам такая павышаная ўвага. Быццам я цяжка захварэў. Цяпер мне ўсё ясна.

Халяўкін *(наказвае на бутэлечкі)*. А гэта хіба не хвароба? Хвароба, ды яшчэ якая небяспечная.

Амбражэвіч. Але ж я ў гэтых адносінах абсалютна здаровы.

Трафімаўна. Кінь прыкідвацца. Не першы раз я вышошу ад цябе такую тару.

Халяўкін *(строга)*. Не ад малочных жа сумесей гэтыя бутэлечкі.

Амбражэвіч *(да Галя)*. Галя, растлумач, калі ласка.

Галя. Так, так... Вы правільна сказалі. Гэтыя бутэлечкі менавіта ад малочных сумесей.

Усе на яе недаверліва глядзяць.

Трафімаўна. Выгарадзіць хочаш?

Галя. Ды вы што... Хіба ж я сябравала б з такім? Проста хачу растлумачыць... Справа ў тым, што я працую ў дзіцячай малочнай кухні. І нам вельмі патрэбны вось такія бутэлечкі-чацвярцінкі. А ля вас тут пасудны прыёмны пункт. Ну, дык я часам купляю іх. Калі іду на абед. А каб не цягнуцца з грузам па горадзе, калі ў пакойчыку Амбражэвіча адчынена акно, я, іншы раз, ціхенька апускаю сетку з бутэлечкамі, а потым, калі іду з абеду, забіраю. Адным словам, я тут у вас зрабіла нібы перавалачны пункт. А ён і сапраўды пра іх і ведаць не ведае.

Халяўкін. Чаму ж тады з'явілася скарга?

Амбражэвіч. А-а, гэта, мусіць, было тады, калі мы пасварыліся з Галяй. Ну, а пасля сваркі я і сапраўды быў

сам не свой і нарабіў браку. Але цяпер у нас усё ў парадку. Поўнае ўзаемаразуменне.

Х а л я ў к і н. Дык, выходзіць, ніякай такой (*б'е сябе па шыі*) небяспекі і не было?

А м б р а ж э в і ч. Вядома, не было...

Х а л я ў к і н. І ўсё гэта (*паказвае на бутэчкі*) дарэмная трывога?

А м б р а ж э в і ч. Вядома, дарэмная...

Х а л я ў к і н (*да Трафімаўны*). Эх ты, Трафімаўна, Трафімаўна... Гэта ты ва ўсім вінавата... Узняла марную трывогу.

Т р а ф і м а ў н а (*важна*). Лепш марная трывога, чым запозненае рэагаванне.

Х а л я ў к і н. Твая праўда, Трафімаўна. А то мы часам пачынаем біць у званы пасля таго, як ужо нешта здарылася. А ўрачы правільна гавораць: хваробу лягчэй папярэдзіць, чым лячыць. (*Звоніць тэлефон. Халяўкін бярэ трубку.*) Халяўкін слухае. Што? На спаборніцтва лепшых шаўцоў-майстроў? Выдзелілі. Ад нас паедзе Амбражэвіч. Так, так, Амбражэвіч. (*Да Амбражэвіча.*) Ну, хлопча, ідзі рыхтуйся да паездкі.

А м б р а ж э в і ч. Дзякую за давер. Пастараюся яго апраўдаць.

Развітваецца. Выходзіць разам з Галяй.

Х а л я ў к і н. Эх, хоць з мяне сёй-той і пасміхаецца, што я не загадчык, а нянька, але як прыемна рабіць людзям добрае.

Заслона.

СУЭНКИ, ЭУНОДЫ

ЗНАЙШОЎ ВЫЙСЦЕ

Сцэнка

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

М у ж, ж о н к а.

Пакой у повай сялянскай хаце. Пасярэдзіне пакая круглы стол, вакол яго чатыры крэслы. У адным кутку тэлевізар. У другім — маленькі столік. На ім тэлефон. Калі паднімаецца заслона, на сцэне нікога няма. Настойліва звоніць тэлефон. З кухні выбягае сярэдніх гадоў жанчына. Перш чым падняць трубку, яна старанна выцірае фартухом рукі.

Жонка *(у трубку)*. Вас слухаюць! Каго? Данілу Ягоравіча? Няма яшчэ. Паехаў па брыгадах. Куды, куды? У райвыканком? К дзесяці гадзінам? Добра, перадам... *(Кладзе трубку.)* Зноў выклікаюць. І так кожны дзень. Няўжо мой Даніла такая важная асоба, што без яго ніводнага пытання вырашыць не могуць. Ні ў райвыканкоме, ні ў райкоме, пiдзе... А я іншы раз яшчэ і сваруся на яго... Трэба, мусіць, перагледзець адносіны да ўласнага мужа. *(Глядзіць у акно.)* Нешта ж няма. Абяцаў к дзевяці прыехаць. *(У кухні нешта зашыпела.)* Ой, ці не падгарэла сала... *(Выбягае.)*

Некаторы час ціха. Толькі з кухні даносіцца бразгат пасуды. Потым чуваць, як за сцэнай затарахцеў і спыніўся матацыкл. У наступны момант у пакой забег спацелы мужчына гадоў за сорок, распранаецца на хаду.

Муж *(крычыць)*. Жонка! Давай хутчэй снедаць! Тры дні нічога не еў.

Голас жонкі з кухні: «Зараз, зараз...»

Муж *(праходзіць да лостэрка, глядзіцца)*. Пагаліцца, мусіць, трэба, а то аброс, як стары дзед... *(Дастае брытву, разводзіць мыла, намазвае адну шчаку, другую не паспявае, бо звоніць тэлефон. Падыходзіць да тэлефона.)* Алё... Я слухаю... Зараз, зараз выязджаю... Вось толькі паснедаю... *(Вешае трубку, крычыць на кухню.)* Жонка, хутчэй!

Жонка *(нясе на патэльні яечню, ставіць на стол)*. А табе з райвыканкома запілі, гаварылі, каб быў там у дзесяць гадзін. Нарада нейкая.

М у ж (намыльваючыся). Ведаю, ведаю. Мне во яшчэ раз званілі. Дастань чыстую кашулю.

Ж о н к а. Добра. (Выходзіць.)

М у ж (пачынае галіца. Зноў звоніць тэлефон). Старшыня калгаса «Зялёны луг» слухае. Што? К дванаццаці ў райком? Важная нарада? Добра, буду! (Кладзе трубку, нешта запісвае ў паперку.) Думаў, пасля нарады ў райвыканкоме пятую брыгаду наведасць. Даўнавата не быў там... Прыйдзецца, мусіць, пасля нарады ў райком ехаць. (Набірае нумар.) Пятая брыгада? Я абяцаў быць у вас у дванаццаць гадзін? Дык не чакайце мяне ў гэты час. Прыеду пазней. Гадзіны ў тры... (Вяртаецца да лостэрка, голіца, потым абдае сябе адэкалонам. Садзіцца за стол. Толькі пачынае есці, як зноў званок.) Слухаю! Што? Народа ў «Сельгастэхніцы»? У колькі, у колькі? У тры гадзіны? Не, не магу... Што? Яўка абавязковая. Добра, буду. (Вешае трубку і зноў паднімае, набірае нумар.) Пятая брыгада? Я абяцаў быць у вас у тры гадзіны, дык не атрымліваецца — буду пазней. Калі? Гадзін у пяць. (Вешае трубку. Крычыць у кухню.) Жонка, дастаць з шафы мой карычневы касцюм! (Вяртаецца да стала, есць.)

Ж о н к а (уносіць кашулю і касцюм). Гэты надзенеш?

М у ж. Давай гэты і чаю прынясі.

Ж о н к а вешае на спінку крэсла касцюм, выходзіць. Муж устае, бярэ ў рукі штаны ад касцюма, разглядае іх. І раптам заўважае на тым месцы, якім сядзяць, вялізную дзірку.

М у ж (крычыць). Які ты мне касцюм дала?

Ж о н к а (заходзіць са шклянкаю чаю ў руках). Карычневы. Ты ж яго прасіў. А што?

М у ж (прасоўвае кулак у дзірку). Гэта бачыш? Прынясі другі.

Ж о н к а. Авой, авой, а я і не заўважыла. (Забірае касцюм, выходзіць.)

М у ж (садзіцца піць чай, звоніць тэлефон). Слухаю! Што? Сустрэча з піянерамі? Вельмі прасілі быць? (Паду-

май.) Добра, буду. *(Запісвае на лісток, набірае нумар.)* Пятая брыгада? Дык і ў пяць я не змагу заехаць да вас. У колькі? Ну, гадзін у сем... Чакайце.

Ж о п к а *(прыносіць другі касцюм).* Надзенеш гэты. *(Падае, выходзіць.)*

М у ж *(разглядае і ў другім касцюме заўважае дзірку на тым самым месцы, крычыць).* Ты што, смяешся з мяне?

Ж о п к а *(заходзіць).* Чаго гэта я смяяцца буду?

М у ж *(зноў прасоўвае кулак у дзірку).* Дык жа тут і коць праскочыць можа...

Ж о п к а *(забірае касцюм).* Божухна, калі гэта ты пра-
праседжваў усе штаны? *(Выходзіць. Зноў звоніць тэлефон).*

М у ж. Слухаю. Што? Лекцыя галоўнага агранома? У сем вечара? Вельмі цікавая? Добра, буду. *(Націскае на апарат, набірае нумар.)* Пятая брыгада? Я абяцаў быць у вас у сем. Дык не чакайце мяне. Буду, буду абавязкова. Ну, так гадзін у дзевяць... *(Кладзе трубку.)*

Ж о п к а *(прыносіць чарговы касцюм).* Тут дзірак няма. Я агледзела. Надзявай смела.

М у ж *(разглядае штаны).* Дзірак-то пяма. Але ба-
чыш — гэтае месца ўжо ўсё свіціцца. Гэтых штаноў хопіць толькі на адно пасяджэнне, а ў мяне іх сёння пяць! Хіба ж яны вытрымаюць?

Ж о п к а. Ну, тады я і не ведаю, што табе даць на-
дзець. Больш у цябе касцюмаў пяма.

М у ж. Не ведаеш? *(Некаторы час напружана думае, потым выходзіць на кухню і прыносіць адтуль старыя бо-
ты. Адразуе ад іх халявы, выразае дзве латкі, прымервае да таго месца на штанах, якім сядзяць, кідае жонцы.)* На, прышый!

Ж о п к а. Ты што, з глузду з'ехаў? На светлы касцюм ды такія чорныя латкі прышываць?

М у ж. Не твая справа. Прышывай, і ніякіх гваздоў!

Ж о п к а, паціспуўшы плячамі, выходзіць. Звоніць тэлефон.

М у ж. Слухаю. Што? Інструкцыйны даклад у ДOME

культуры? У дзевяць гадзін? Добра. Буду! (*Націскае на апарат, набірае нумар.*) Пятая брыгада? Дык я, мусіць, у вас сёння не буду. Калі? Магчыма, заўтра... (*Кладзе трубку.*)

Ж о н к а (*вяртаецца са штанамі*). На, прышыла.

М у ж (*бярэ штаны*). Дзякуй... (*Выходзіць у другі пакой і праз момант вяртаецца ў светлых штанах з вялікімі скуранымі латкамі ззаду. Глядзіцца задаволена ў люстэрка.*) Во, цяпер можна і пазасядаць.

Заслона.

ЧОРНЫ КОТ

У паштовай скрыпцы Зоі Фёдараўны ляжала пісьмо. Жапчына не спяшаючыся разарвала канверт, дастала адтуль лісток, спісаны дробным, прыгожым почыркам.

«Паважаная Зоя Фёдараўна, — прачытала яна, — гэта піша ваш шчыры сябра. Па зразумелай прычыне я не магу пазваць свайго прозвішча. Але вы не сумнявайцеся ў праўдзівасці майго пісьма. Куды вы толькі глядзіце? Ваш муж, Алег Пятровіч, валэндаецца з другімі жапчынамі...»

Зоя Фёдараўна нахмурылася, капрызна скрывіла губкі.

— Мусіць, хоча выпусціць паміж намі «чорнага ката», вось і вярзе ўсялякае глупства.

«...Я разумею, вы мне не падта і паверыце. Таму буду прыводзіць толькі факты. Дзевятага чысла мінулага месяца ваш муж ішоў па вуліцы Паркавай пад ручку з вогненна-рыжай жапчынай і з вялікім замілаваннем глядзеў на яе...»

— З вогненна-рыжай? Можа, якая наша агульная знаёмая? Не, нешта я такіх не прыпамінаю. Ну, ды ці мала з кім ён мог ісці... Што — ён не мае права ні з кім і прайсці? Глядзеў з замілаваннем? Ну, гэта анацімшчыку магло і здацца...

Зоя Фёдараўна ўсё яшчэ старанна адганяла «чорнага ката», якога выпусціў анацімшчык.

«...А ўжо дзевятнаццатага, — працягвала яна чытаць далей, — ён таксама ішоў па вуліцы Паркавай, але ўжо не з рыжай, а з брупеткай і на хаду цалаваў яе ў шчаку...»

— Пацалаваў у шчаку? Такая звычка ў яго ёсць.

«Чорны кот», відаць, усё ж падкраўся зусім блізка, бо Зоя Фёдараўна з тугой прамовіла:

— Ат, усе яны аднолькавыя.

«...А дваццаць дзевятага ён ужо ішоў не з рыжай і не з чорнай, а з бялюткай-бялюткай... Гэтую ён на руках праз кацаўку пераносіў...»

«Чорны кот» парэшце перабег дарогу, бо Зоя Фёдараўна скамячыла пісьмо, хацела яго парваць, але потым перадумала і схавала ў кішэню халата.

— Вось нягоднік! Узяў і перанёс. А я, дурніца, думала, што ён адну мяне пераносіць. Ну што мне рабіць? Што?

Тут жа Зоя Фёдараўна выцягнула з-пад ложка чамадан.

— Ні адной хвілінку пад адным дахам не хачу з ім быць. Я даўно заўважыла, што ў апошні час ён стаў надта ўжо ўважлівым... То кветак прынясе, то цукерак любімых купіць... Ды што далёка хадзіць... Узяць хоць бы сабе гэты выпадак з пуцёўкай у Крым... Я не хацела ехаць, а ён прымусіў. Цяпер усё разумею... Не пра мяне ён клапаціўся, а пра сябе... Каб вальней дзейнічаць.

І тут міжволі з вачэй Зоі Фёдараўны паліліся слёзы. Яна нават не павярнулася, калі ўвайшоў муж. Як сядзела над расчыненым чамаданам, укладваючы рэчы, так і засталася сядзець.

— Няўжо? — радасна загаварыў ён, убачыўшы, што жонка ўкладвае чамадан.— Ой, як хутка далі пуцёўку. А ў які сапаторый? Чаму ты маўчыш?

Не дачакаўшыся адказу, ён падышоў да жонкі, зазірнуў ёй у твар.

— О-о, у цябе нават на вочках слёзкі... Хто цябе пакрыўдзіў? А я тваіх любімых кветак купіў.

Алег Пятровіч падышоў яшчэ бліжэй і працягнуў жопцы кветкі. Зоя Фёдараўна ўзяла іх і... шпурнула ў кут.

— Нават так? Дык, можа, ты скажаш, што здарылася? Але Зоя Фёдараўна, бліснуўшы заплаканымі вачамі, рэзка кінула:

— Адыдзі, бабскі ўгоднік!

— Ого, якія кампліменты... Я яшчэ ніколі не чуў такіх...

— Хопіць блазнаваць! Калі ты думаеш, што я жартую, то памыляешся.

Зоя Фёдараўна падышла да серванта, дастала адтуль фужэр і бразнула аб падлогу так, што толькі звонкія кавалкі пасыпаліся.

— Ну скажы, што здарылася! — ужо не жартаўліва, а патрабавальна загаварыў Алег Пятровіч.

— Ах, ён не ведае, што здарылася? Дык паце, — Зоя Фёдараўна дастала пісьмо з кішэні і кінула яго мужу, — пачытайце.

Алег Пятровіч прачытаў пісьмо і зноў павесялеў.

— Першы раз сустракаю ананімшчыка, які напісаў чыстую праўду.

— Д-дык г-гэта ўсё п-праўда? — ледзьве выціснула з сябе Зоя Фёдараўна. У яе яшчэ цяплілася надзея, што муж будзе апраўдвацца, а ён так адразу і прызнаўся.

— Праўда! Чыстая праўда!

— Ах так!

І яшчэ адзін фужэр паляцеў на падлогу.

— Навошта ты б'еш фужэры? Яны ж тут ні пры чым!

— Трэба было б табе галаву разбіць!..

І Зоя Фёдараўна зноў залілася слязьмі. А муж нават не стаў яе суцяшаць, а выйшаў у другі пакой. Ад гэтага ў Зоі Фёдараўны яшчэ мацней сціснулася сэрца. Але вельмі хутка ён вярнуўся.

— Дык да каго ты мяне больш за ўсё прыраўнавала? Да рыжай, брусткі ці бландзінкі?

— Ідзі сабе да якой хочаш...

— Дзякую, — спакойна адказаў муж. — Толькі рыжая жанчына, з якой я ішоў дзевятага па Паркавай вуліцы і на якую, паводле сведчання ананімшчыка, глядзеў з вялікім замілаваннем, была — ты!

— Я! — Зоя Фёдараўна ажно падскочыла.

- Так, ты...
- Н-не можа гэтага быць!
- Не можа? А ты мне скажы, ты слухала оперу «Чыо-Чыо-Сан»?
- І-ну слухала...
- З кім ты яе слухала?
- І-ну з табой...
- А калі гэта было?
- Я не памятаю...
- Дык я табе напамню. Гэта было якраз дзевятага мінулага месяца.
- Няўжо дзевятага?
- Вось білеты, праграмка. Можаш сама паглядзець. Цяпер адносна брунеткі, з якой мяне бачылі дзевятнаццатага і якую я нацалаваў у шчаку. Дык гэта таксама была ты!
- Я? Не можа быць!
- Аб гэтым сведчаць усё тыя ж тэатральныя білеты і праграма, якія, на шчасце, я захаваў. Дзевятнаццатага мы з табой былі ў драматычным тэатры, глядзелі...
- «Без віны вінаватыя»,— не дала дагаварыць мужу жошка.
- Так, «Без віны вінаватыя»,— шматзначна паўтарыў муж і працягваў.— Ну і нарэшце бландзішка, якую я дваццаць дзевятага перанёс цераз канаўку на руках,— таксама была ты!
- Памятаю, памятаю... Мы з табой ішлі ў філармонію. Якраз прайшоў дождж... Але чаму? — Зоя Фёдараўна правяла рукой па валасах.— Хіба я кожны раз была іншай? А-а-а!!!

РОДНАЯ КРОЎ

— Таварыш лейтэнант, вы стаіце на маёй пазе...

— Даруйце, я не заўважыў.

— Але ж я вам сказала, а вы ўсё стаіце!

— Я раблю ўсе захады... Вось, здаецца, знайшлося крышачку вольнага месца.

— Ой, божа! Вы проста саступілі з адной маёй нагі на другую! Гэта ж, нарэшце, ліха ведае што!

— Не первуйцеся. Зараз усё будзе добра. Ну, вось і парадак.

— Добры парадак. Паглядзіце, што зрабілася з маімі туфлямі.

— Дык павошта ж падстаўляць іх пад чужыя боты?

— Я не хачу больш з вамі размаўляць!

Гэтая размова адбывалася позна ўвечары ў паўносенскім трамвайным вагоне. Гаварылі маладая дзяўчына з топкімі рухавымі рысамі твару і выразнымі разгневанымі вачамі і малады лейтэнант з бледным, пібы стомленым тварам, па прозвішчу Сяргейчык. Паток людзей, што прасоўваліся наперад, усё шчыльней прыціскаў да дзяўчыны Сяргейчыка, які з цікавасцю разглядаў шаўкавістую пасму валасоў сваёй задзёрыстай суседкі. Гэтую пасму Сяргейчыку чамусьці хацелася адхінуць, каб лепей разгледзець дзявочы твар. Яму раптам зрабілася няёмка за тое, што ён, як мядзведзь, паступіў ёй на ногі. Ён заўважыў, што ў дзяўчыны стомлены і заклапочаны твар. І чым болей ён глядзеў на сваю выпадковую снадарожніцу, тым больш расло ў яго нейкае падсвядомае цёплае пачуццё да гэтай незнаёмай дзяўчыны. Па яе знешняму выглядзе ён спрабаваў адгадаць, хто яна, чым займаецца, і аж здрыгануўся, калі печакана незнаёмка загаварыла зноў.

— Чаго вы стаіце перада мною, як зачараваны? Наўкола ўсе месцы вольныя, а вы стаіце...

Сяргейчык азірнуўся. Вагон быў амаль зусім пусты. Не мог жа ён так адразу і сказаць, што сапраўды быў ёю

зачараваны. Сяргейчык хутка прайшоў наперад і сеў на адно з вольных месцаў. І толькі цяпер успомніў, што яму ж трэба было яшчэ знайсці вуліцу Чайкоўскага. Сяргейчык запытаўся ў аднаго пасажыра, у другога... Дзе знаходзіцца вуліца Чайкоўскага, чамусьці ніхто не ведаў. Не дапамагла на апошнім прыпынку і вагонаважатая.

— Хадзем, я пакажу вам,— печакана адгукнулася дзяўчына, выходзячы з вагона.

Яны спыніліся на плошчы, і дзяўчына пачала доўга тлумачыць, як прайсці на вуліцу Чайкоўскага.

— Прабачце,— перапыніў яе Сяргейчык,— а вы куды ідзяце?

— На вуліцу Чайкоўскага.

— Дык ці не пайшлі б мы разам?

— З адной умоваю, што вы будзеце ўсю дарогу маўчаць.

— Завошта гэтая кара?

— Гэта не кара, а ўмова. Я прыкмеціла, мы абое не лазім за словам у кішэню і можам зноў пагаварыць адно аднаму розных «кампліментаў».

— Я магу папрасіць прабачэння, але ж вы разумееце — я не зусім адказваю за сябе.

— Як жа гэта так, дарослы чалавек і не адказвае за сябе!

— А тут няма нічога дзіўнага. Я толькі тры дні назад выпісаўся са шпіталю.

— Ага, разумею, пасля хваробы вы зрабіліся больш первовым.

— Не зусім так. Проста ў шпіталі я атрымаў добрую порцыю чужой крыві, і, магчыма, разам з ёю з'явіліся новыя рысы ў характары.

— Ах, вось яно што! — усміхнулася дзяўчына.— Мабыць, вам улілі кроў якой-небудзь сварлівай бабулі.

— Не, мне пашанцавала. Мне ўлілі кроў адной цудоўнай маладой дзяўчыны.

— Ванай знаёмай?

— Пакуль што не.

— Адкуль жа вы ведаеце, што яна цудоўная і маладая?

— Па-першае, цудоўная ўжо таму, што аддае сваю кроў хворым, а па-другое, мне пра яе шмат раскавалі.

— І вы, вядома, зараз шукаеце гэтую дзяўчыну, каб асабіста пазнаёміцца.

У голасе дзяўчыны прагучала яўная насмешка. Але Сяргейчык не адказаў ёй «шпількай», а запытаўся на поўным сур'ёзе:

— Скажыце, вам даводзілася калі-небудзь паміраць?

— Не.

— А мне даводзілася.

— Якая ж такая небяспечная хвароба да вас прычпілася?

— Я быў паранены.

— Паранены? Цяпер жа няма вайны. Хто ж вас параніў?

— Усё тая ж вайна... Дакладней, рэха вайны. Недалёка ад горада быў знойдзены склад фашысцкіх снарадаў і мін. Мы выносілі іх на руках. Шмат вынеслі і мін і снарадаў. А вось апошняя міна ўзарвалася. Я быў цяжка паранены. Мяне лічылі безпадзейным, але адзін прафесар усё ж узяўся аперыраваць. Праўда, каб вярнуць мяне да жыцця, аказалася мала прафесарскага ўмельства, спатрэбілася яшчэ шмат чужой крыві.

— Вы павінны быць удзячны, — вельмі ціха і ўсхвалявана сказала дзяўчына, — гэтаму прафесару.

— Так, паправіўшыся, я пайшоў, каб яму падзякаваць, але прафесар не захацеў мяне і слухаць, ён даў паперку з імем і прозвішчам дзяўчыны, кроў якой мяне ўратавала. І цяпер я шукаю тую дзяўчыну не для таго, каб дамагчыся асабістага знаёмства, як пакпілі вы, а каб падзякаваць ёй. Вось так... А дзяўчына гэтая жыве на вуліцы Чайкоўскага, у доме 55.

— Гэты дом вось,— спыняючыся, прамовіла дзяўчына.— А якая кватэра?

— Чатыры.

— Чатыры? А як прозвішча дзяўчыны?

— Казімірава.

— Чакайце. Я яе ведаю, але толькі з выгляду. Яна паехала, яе няма дома.

— Шкада. Вельмі шкада. У мяня яшчэ ёсць ліст да яе ад брата, з якім мы разам служым.

— Божа мой!.. Чаму ж вы раней не сказалі? Давайце мне яго сюды. Дзе Барыс? Чаму ён нам так доўга не пісаў?

— Чакайце. Чаму вас цікавіць чужы брат? І не тузайце мяне за рукаў.

— Гэта не чужы!.. Гэта мой родны брат! А мы так хваліліся, што з ім? Чаму ад яго так доўга няма пісем? Дайце мне хутчэй яго пісьмо.

— Даруйце, вы мне сказалі, што ведаеце Казіміраву толькі з выгляду.

— Мала што я сказала! Казімірава — гэта я. Давайце ж пісьмо!

— Але тут цёмна. Вы нічога не ўбачыце.

— Хадзем да нас у кватэру.

Праз некалькі дзён Лена праводзіла Сяргейчыка назад у часць і, ходзячы з ім па пероне, жартаўліва гаварыла:

— Цяпер мне зразумела, чаму мы ў трамваі пасварыліся: у нас з вамі адна кроў. Вось і трапіла каса на камень.

— А мне цяпер зразумела, чаму я ад першага погляду адчуў да вас замілаванне. Родная кроў сустрэлася.

Даўно прапалі ў далечыні апошнія вагоны, а Лена яшчэ доўга стаяла і глядзела ўслед цягніку.

ЮБІЛЕЙ

Нараду ў галоўнага ўрача абласной бальніцы раптам перапыніў працяглы, нецярыплівы тэлефонны званок. Так звычайна звоніць міжгародня.

Галоўурач, грузны, пажылы мужчына, не спяшаючыся зняў трубку і нізкім, крыху хрыпатым голасам сказаў звычайныя ў такіх выпадках словы: «Алё! Вас слухаюць!»

Па тым, як сурова ссунуліся ў яго бровы і адразу пасур'ёзнеў твар, урачы, што знаходзіліся ў кабінце, зразумелі: дзесьці здарылася няшчасце.

— Добра, — нарэшце зноў загаварыў галоўны, — зараз да вас вылеціць хірург.

Ён паклаў трубку і, не звяртаючыся да каго-небудзь асабіста, дадаў:

— У бальніцу рабочага пасёлка торфапрадпрыемства прывезлі цяжкахворага. Патрэбна тэрміповая аперацыя. Мясцовы хірург сам хворы і зрабіць аперацыю не можа.

Пытаньня «хто паляціць?» ён не задаў, а толькі ўсіх абвёў маўклівым позіткам.

І калі на гэтае маўклівае запытаньне першым азваўся хірург Бальцэвіч, яго калегі моцна здзівіліся, нават запра-тэставалі:

— Ну што вы, Віктар Міхайлавіч, сёння вам ляцець нельга...

— Знойдзецца каму паляцець і без вас.

— Ведаю, што знойдзецца, і вельмі рад гэтаму, — устаў са свайго месца і цвёрда загаварыў Бальцэвіч, — толькі на аперацыю ўсё ж палячу я. Па-першае, аперацыя там якраз майго профілю, а па-другое... (тут Віктар Міхайлавіч перайшоў на жартаўлівы тон) не вялікая будзе бяда, калі вы сённяшні вечар пасядзіце і без мяне.

— Ну, не!..

— Вось з гэтым мы якраз і не можам пагадзіцца! — зноў зашумелі ўрачы. — Што ж гэта будзе за юбілей без юбіляра?

— Тады табе, Віктар Міхайлавіч, ляцець сёння сапраўды не выпадае... — павярнуўся да хірурга галоўурач.— Я зусім забыўся на гэтую акалічнасць.

Пад такім дружным націскам калег Віктар Міхайлавіч пачаў падумаць аб «капітуляцыі», але ў гэты момант галоўурач дадаў:

— Да таго ж сёння ў нас на вечары будзе твой аднакашнік па інстытуту прафесар Лавецкі. Праўда, ён тут праездам. Але ў мяне такое ўражанне, што спецыяльна затрымаўся, каб павіншаваць цябе, бо ўсё распытваў пра тваё жыццё, працу...

Паведамленне галоўурача аб прыездзе ў іх горад прафесара Лавецкага ўмомант змяніла «капітуляцыйны» настрой Бальцэвіча.

Віктар Міхайлавіч быў чалавек сціплы і не вельмі любіў розныя ўрачыстасці, звязаныя з яго асобай.

— Ат,— адмахнуўся ён,— што я за шышка такая, каб вакол мяне шумець.

Але на гэты раз акрамя сціпласці была ў Бальцэвіча і другая прычына, праз якую ён хацеў уцячы са свайго юбілею. Праўда, гэта была такая прычына, што каб каму расказаць, дык толькі б пасмяяліся.

Лавецкі быў ляўша. І калі яны былі студэнтамі, Бальцэвіч аднойчы сказаў: «З цябе ніколі не выйдзе добрага хірурга, бо ты ляўша».

— А гэта мы яшчэ паглядзім! — упэўнена адказаў Лавецкі і высока ўзняў сваю левую руку.

Прайшоў час. Лавецкі не толькі стаў добрым хірургам, але ў якойсьці меры абагнаў і Бальцэвіча.

Вось чаму Віктару Міхайлавічу не хацелася сустрэцца з ім, тым больш на сваім юбілеі. Яму здавалася, што Лавецкі добра памятае іх студэнцкую размову і пры сустрэчы будзе глядзець на яго са сваёй «прафесарскай вышыні».

— Юбілеі юбілеямі, а справа перш за ўсё! А па-другое, я паспею ўсё зрабіць і вярнуцца. Цяпер гэта не прабле-

ма: сеў на самалёт і — жых!.. Праз гадзіну на край зямлі можна заляцець. Мы яшчэ паспеем узняць чарку за мой юбілей.

На гэтым усе пагадзіліся.

* * *

Сапраўды, праз гадзіну Віктар Міхайлавіч быў ужо ў раённым цэнтры, а там яго чакала машына «Волга», якая за сорок хвілін прымчала ў пасёлак, дзе і быў хворы. А яшчэ праз якіх хвілін дваццаць хірург Бальцэвіч, як кажучь, у поўнай баявой гатоўнасці падыходзіў да хірургічнага стала.

Аперацыя прайшла паспяхова. Віктар Міхайлавіч адыходзіў ад стала з пачуццём радаснай перамогі і нейкага замілавання да сваёй прафесіі, якое заўсёды напаўняла яго ў такія моманты. Ён пібы яшчэ і яшчэ раз пераконваўся ў тым, што вельмі правільна выбраў свой шлях у жыцці. Бо што можа быць прыемней, як прыкосіць людзям збаўленне ад пакут або прымусіць адступіць ад чалавека няўмольную смерць. І ці не ёсць гэта тое пайвышэйшае чалавечае пачуццё, якое пазываецца шчасцем?

Не паспеў Віктар Міхайлавіч памыць рукі і перапрапуцца, як яго паклікалі да тэлефона. Зваціў галоў-урач, цікавіўся, як прайшла операцыя, а ў канцы размовы папрасіў не затрымлівацца, «а то калегі мяне з'ядуць», калі, чаго добрага, увечары юбілейнае месца будзе пуставаць.

— Ды што вы так хвалюецеся... Прыеду я, нідзе не дзенуся, — гаварыў у трубку Віктар Міхайлавіч, а сам напружана думаў: якую ж знайсці прычыну, каб затрымацца. І такі прыдумаў. Сказаў, што хоча абысці ўсіх хворых.

Урачы насялковай бальніцы спрабавалі яго адгаварыць, але Віктар Міхайлавіч і слухаць нікога не хацеў.

Ён падоўгу спыняўся ля кожнага хворага, знаёміўся з гісторыяй хваробы, распытваў пра жыццё і такім чынам «адханіў» ад дарожнага часу гадзіны дзве.

Але прыбегла дзяжурная сястра і паведаміла, што яго зноў клічуць да тэлефона.

— Скажыце, што мяне няма, што я паехаў ужо...

Развітаўшыся нарэшце з калегамі, сеў у машыну.

— Няўжо паснею? — незадаволена думаў Бальцэвіч. — Сорака хвілін да аэрадрома. Гадзіну ляцець. Цяпер восем. У дзесяць магу быць на месцы.

Ехалі яны па шырокай асфальтаванай шашы, крыху зацярушанай снегам. А па абодва бакі шашы стаяў прыгожы, высокі лес у белым зімовым убранні. Фары выхоплівалі з цемры прыдарожныя яліны з вялікімі снежнымі шапкамі. Здавалася, што гэта былі сапраўдныя дзяды-марозы.

Віктар Міхайлавіч ехаў і думаў, як гэта затрымацца яшчэ гадзінкі на дзве...

І раптам машына спынілася.

— Прыехалі! — змрочна сказаў шафёр. — Кардан паляцеў. (Відаць, ён ведаў «хваробу» сваёй машыны.) Цяпер трэба толькі буксір.

— Дык што будзем рабіць?

— Прыйдзецца вам, мусіць, ісці начаваць у вёску, тут недалёка, — паказаў шафёр рукой, — за гэтым лесам.

— А вы не пойдзеце са мной?

— Не, я павінен быць пры машыне. Можа, хто будзе ехаць, на буксір возьме.

Віктар Міхайлавіч развітаўся са сваім сябрам на цяшчасцю, вылез з машыны і пакіраваўся ў бок, паказаны шафёрам.

Ён ішоў адзін праз лес па вузенькай, у адзін след, сцяжынцы, і яму ўспаміналася вайна, партызанскае жыццё. Вось і тады часта даводзілася так хадзіць з атрада ў атрад, рабіць аперацыі без належных інструментаў, без патрэбных лекараў, і добра, калі ў зямлянцы, а то — проста над дрэвам. Было дзіўна, як толькі людзі выносілі такія пакуты.

Неўзабаве сцяжышка вывела яго да вялікага сяла.

У вокнах хат гарэла яркае электрычнае святло. Куды ісці, у якую хату? Віктару Міхайлавічу гэта было абсалютна ўсё роўна. Ён тут нікога не ведаў, ніколі ў жыцці не быў.

«Зайду вось у гэту!» — спыніўся ён ля звычайнай сялянскай хаты. Прайшоў па двары, потым зайшоў у сенцы, дзе гарэла невялічкая цьмяная лямпачка, а перад тым як зайсці, пастукаў.

— Уваходзьце! — пачуў ён запрашэнне.

Віктар Міхайлавіч зайшоў. Відаць, уся сям'я была ў зборы і кожны займаўся сваёй справай. Гаспадыня нешта шыла, гаспадар, немалады вусаты мужчына, падбіваў боты. Прыгожы, ружовашчокі юнак сядзеў за сталом і чытаў газету. Прывітаўшыся, Віктар Міхайлавіч запытаў:

— Ці нельга ў вас пераначаваць?

— А вы адкуль будзеце? — адарваўся ад сваёй работы вусаты мужчына.

— Я ехаў на аэрадром, але на дарозе машына сапсавалася. Вось і прыходзіцца людзей турбаваць.

Вусаты мужчына падышоў бліжэй і пачаў пільна ўглядацца ў Бальцэвіча:

— Ды гэта ж Віктар Міхайлавіч! І вы яшчэ пытаецеся, ці можна пераначаваць? Вы ж у нас самы дарагі госць будзеце! Распрапайцеся, хутчэй распранайцеся!

— Адкуль вы мяне ведаеце?

— Ды як жа адкуль? Вы ж мяне ад смерці выратавалі! Аперацыю мне рабілі.

— Калі? Нешта я не памятаю.

— Дзе ж вам усіх упомніць. Ды хіба мне адпаму? Толькі ў пашай вёсцы вы чалавек дзесяць аперыравалі. А Сымона Тумара, пашага старшыню калгаса, вы яшчэ ў вайну аперыравалі. Ён любіць расказваць пра гэты выпадак, як вы ў лесе пад сасной без замарозкі яму кулю з нагі даставалі. Кажа, каб цяпер, дык напэўна б не вытрымаў...

— А вы ж сёння юбіляр! — Раптам павярнуўся да іх

ружовашчокі юнак.— Вось жа тут у газеце пра вас напісана. І фота ваша.

— Дык чаму ж вы маўчыце? Такую дату абавязкова трэба адзначыць. Мальвіна, хуценька падрыхтуй стол, а ты, Мікола, збегай на сяло, пакліч Сымона Тумара і іншых там.

— Ды што вы! — пачаў аднеквацца Віктар Міхайлавіч.— Нічога гэтага не трэба. Я з горада знарок уцёк...

— Каб у нас адсвяткаваць? — перабіў яго гаспадар.— І правільна зрабілі. Там такія юбілеі не навіна, а для нас гэта будзе вялікае свята... Такі паважаны чалавек да нас завітаў...

Так і не ўдалося Віктару Міхайлавічу «ўцячы» ад свайго юбілею.

ГОСЦІ З КОСМАСУ

(НЕНАВУКОВА-ФАНТАСТЫЧНАЕ АПАВЯДАННЕ)

— Не ведаю, чым гэта вытлумачыць, але самыя неверагодныя гісторыі чамусьці заўсёды здараюцца менавіта з рыбакамі ці паляўнічымі. Вось і з намі здарылася адна такая гісторыя — са мною і з маім сябрам Васілём. Не хочацца нават расказаць, бо можаце не паверыць...

Так пачаў сваё апавяданне дзядзька Пятрусь, вельмі вясёлы чалавек, заўзяты рыбалоў і паляўнічы. Каб яшчэ больш падахвоціць дзядзьку, мы палілі яму добрую чарку гарэлкі, бо ведалі, што ён вялікі аматар гэтага зеля. Раптам дзядзька Пятрусь адсуцуў чарку і накінуўся на нас:

— Спаіць мяне хочаце? Не выйдзе! Мінуліся тыя часы. Досыць з мяне таго, што выпіў. Як кажуць, «што за падта, то не здрова». Я на ўласным вопыце ў гэтым пераканаўся. Вось пра гэта хачу і вам расказаць. Можна вам, маладым, навучаі будзе. Ну дык слухайце...

Задумалі мы, значыцца, аднойчы з Васілём паласавацца свежай рыбкай. Паехалі на Мінскае мора.

Прыехалі. Падыходзім да мора, а Васіль і кажа:

— Глядзі, хто гэта тут снежных баб панастаўляў?

Я прыгледзеўся.

— Хіба ж гэта снежныя бабы? — кажу. — Гэта ж такія самыя рыбаловы, як і мы з табою. Толькі, мабыць, даўно сядзяць, дык іх снегам замяло.

— Нам і месца ўжо няма.

— Нічога, — супакоіў я сябра, — адшукаем дзе-небудзь добрае месца, праб'ём пельку і пачнём лавіць...

Доўга шукалі. Нарэшце знайшлі. Па ўсіх прыкметах гэтае месца павінна быць самым рыбным, бо тут валялася шмат бляшанак, бутэлек (пустых, вядома) і розных іншых рыбацкіх атрыбутаў.

Праседзеўшы амаль што дзень і нічога не злавіўшы, мы пад вечар пайшлі дахаты. Ідзём гэта полем і на неба глядзім. А па ім ужо і мясячык узышоў, ды такі яркі, быццам яго толькі што зубным парашком нацерлі.

У нас адна думка — хоць бы паспець у рыбны магазін. Не вяртацца ж з рыбалкі з пустымі рукамі. І раптам проста да нашых ног пешта ўпала. Паглядзелі, аж гэта вымпел. Мы паднялі яго, разгарнулі, а там запіска. У дапамогу мясячыку запальваем сярнічку і бачым на корпусе вымпела штамп: «Марс». Вось з гэтага моманту і пачаліся нашы непрыемнасці, якія ўрэшце і прывялі нас...

Запіска была вельмі цікавая.

«Людзі Зямлі! Да нас накіраваліся два нашы марсіяніны, мужчына і жанчына, у замарожаным выглядзе. (Мы, марсіяне, звычайна адпраўляемся ў міжпланетныя падарожжы ў замарожаным выглядзе. Так даўжэй захоўваецца маладосць.) Але пакуль нашы пасланцы з'являцца (а яны апусцяцца на Зямлю на тры гадзіны пазней, чым упадзе вымпел), вы павінны па прыкладзенаму рэцэпту прыгатаваць сываратку для размарозкі нашых падарожнікаў».

Вось і ўсё. Гэтая запіска нас, вядома, вельмі ўсхвалявала. Але мы не ведалі, што рабіць. Ці можна ёй верыць? Сапраўды яна з Марса ці, можа, проста хто-небудзь пажартаваў? Мы паглядзелі на рэцэпт. Ён быў напісаны па-латышлі. Не разбярэш. Ні я, ні Васіль латышлі не вывучалі. Але два словы нам усё ж удалося прачытаць: «спірытус рэктыфікат». Такая, здавалася б, дробязь, а яна адразу і ўшчэнт развеяла ўсе нашы сумненні.

— Вядома,— сказаў Васіль,— гэта сапраўды пасланне з Марса. Спінт заўсёды ўжываецца для сагравання. Хіба ж можна без спірту размарозіць марсіян?

— Дык што ж рабіць? — спытаў я.

— Трэба адвезці гэтую запіску ў Акадэмію навук,— прапанаваў Васіль.— Няхай там і зоймуцца сывараткай. Але ўсё трэба рабіць як найхутчэй. У нашым распараджэнні толькі тры гадзіны, а можа, і таго менш.

Хутчэй дык хутчэй. Хто ж пры такіх выключных абставінах будзе яшчэ марудзіць?

І мы з Васілём кінуліся бегчы. Бяжым, пыхкаем, як паравозы, і думаем: «Добра, што мы нічога не злавлілі. А то як бы мы беглі, каб за плячамі ў рукаках было па пуду рыбы?..»

Прыбягаем на станцыю Ганалес.

— Хутчэй, дзяўчынка, два білеты да Мінска.

— Не спяшайцеся, дзядзькі, электрычка адышла, а другая будзе толькі праз тры гадзіны.

Чаго мы баяліся, тое і здарылася. І гэта заўсёды так. Дзе коратка, там і рвецца.

— Пойдзем на шашу, пагаласуем,— прапанаваў Васіль.

На шашу дык на шашу, калі выйсця няма. Прышлі. Стаім. Чакаем. Нарэшце ўдалечыні ўбачылі два агенчыкі. Наўрад ці Рабінзон Круза больш ўрадаваўся таму караблю, які ён заўважыў, чым мы, убачыўшы гэтыя аўтамабільныя фары.

Неўзабаве, зарынеўшы тармазамі, спынілася грузавае машына. З кабіны высунуўся шафёр і гукнуў:

— Калі ў Мінск, дык гапіце па дзесятцы і залазьце ў кузаў!

Мы гатовы былі даць хоць па дзесяць дзесятак, абы хутчэй дабрацца да горада.

Ехаць у кузаве — не вялікае шчасце. Калі мы злезлі на вуліцы Апанскага, дык пас узялі такія дрыжыкі, што Васіль толькі прастагнаў:

— Калі цяпер не сагрэемся, дык абавязкова захварэем.

Я ведаў, на якое «сагравапне» ён намякае, і адказаў:

— Нам жа няма часу. Трэба хутчэй у Акадэмію.

— Сагрэемся, дык жа ўдвая хутчэй усё і рабіць будзем. Вось зойдзем у аптэку, атрымаем па марсіянскаму рэцэпту спірту, прапусцім па маленькай і...

Так мы і зрабілі. Зайшлі ў першую трапіўшую нам па дарозе аптэку. Дзяўчына, якая прымала рэцэпты, спачатку адмовілася выдаваць, але, даведаўшыся, што гэтае лякарства прызначана для выратавання марсіян, згадзілася. Нам вынеслі вялікую бутэльку спірту.

Выйшлі мы на вуліцу і думаем, як падступіцца да такой бутэлькі. Піць з рыльца — нязручна, шклянкі ці кубка ў нас, як па злосць, не было.

— Пачакай! — раптам узрадаваўся Васіль. — Я скочу яшчэ раз у аптэку і куплю гумаваю трубку.

Вось гэта і была наша памылка.

Калі п'еш са шклянкі, дык ведаеш хоць норму. А паспрабуй вызначыць, колькі ты выпіў, калі цэдзіш гэтае зелле праз трубку. Карацей кажучы, Васіль як прысмактаўся, дык я ледзь яго адарваў. Потым ён мяне ледзь адарваў. Потым Васіль хацеў яшчэ раз прыкласціся, а за ім зноў я. І так мы разоў па пяць прыкладаліся. Спачатку нам сапраўды зрабілася цёпла, а потым нават горача. І было вельмі весела, што нам першым удалося падняць марсіянскі вымпел. Ад радасці мы заспявалі і пачалі цагавацца. А потым спрачацца. Спрэчка ў нас узнікла з-за таго, што кожны з нас хацеў прыпісаць сабе, быццам ён першы ўбачыў марсіянскі вымпел. Якраз як Добчынскі і

Бобчынскі спрачаліся, хто першы сказаў «э», калі яны ўбачылі Хлестакова. У вышкі мы схапіліся за грудкі. А што было потым — ні я, ні Васіль ужо не памяталі.

Прачнуліся мы назаўтра раніцай у выцвярэзніку: у галаве тлум, на душы кошкі скрабуць. А тут яшчэ пра марсіян ні дома, ні на рабоце піхто веры не даў, а па строгай вымове з апошнім папярэджаннем кожнаму — далі.

КРЭСЛА ЗАСТАЛОСЯ ПУСТОЕ

Калі слова папрасіў Мікола Пятровіч, у зале падняўся такі шум, што старшыня сходу ледзь не пабіў шклянку, звонячы па ёй алоўкам.

— Дайце ж, нарэшце, і мне выказацца! — настойліва паўтарыў Мікола Пятровіч.

Наўрад ці выклікаў бы большае здзіўленне чалавек, які заявіў бы, што ён пешкі перайшоў акіян, чым тое, што Мікола Пятровіч папрасіў слова. Нават «старажылы», што працавалі з самага заснавання трэста, не ведалі такога выпадку. Толькі аднойчы Мікола Пятровіч на перавыбарах мясцкома заявіў, што ён згодзен з «папярэднім прамоўцам», — і ўсё.

А справа была вось у чым. Мікола Пятровіч працуе ў трэсце многа год і лічыцца пядрэнным спецыялістам. З трэстам ён, як кажуць, «зросся». І калі, бывала, яму даводзілася доўга адсутнічаць на рабоце, то ён прыкметна сумаваў. Затое без Міколы Пятровіча ў трэсце піхто не сумаваў. І ён добра ведаў аб гэтым. Праўда, яго быццам і не абыходзілі, запрашалі на вечары, на маёўкі, аднак ён адчуваў, што ўсё рабілася не ад шчырага сэрца, а проста з ветлівасці. І Мікола Пятровіч моцна перажываў праз гэта. «Так можа адчуваць сябе толькі лінавы сук на бяро-

зе», — гаварыў ён сам сабе. А здавалася — у каго-каго, а ў Міколы Пятровіча павінна было быць больш за ўсё сяброў, бо ён жа ніколі нікога не пакрытыкаваў, ні з кога не пажартаваў, не пасмяяўся ў гурце... «Ты мяне не чапай, і я цябе не зачэплю», — думаў ён. А гэта, у рэшце рэшт, прывяло да таго, што Міколу Пятровіча не толькі «чапаць», а нават і заўважаць перасталі.

А ці не рупіла яму часам пакрытыкаваць перарадкі? Ой, бывала яшчэ і як рупіла. Немалады ўжо чалавек, вопытны работнік, ён добра ведаў справу, і, вядома, яго парады маглі быць карысныя маладым спецыялістам, але выступіць на сходзе ці на нарадзе перад людзьмі Мікола Пятровіч не адважваўся.

Апошні час Мікола Пятровіч усё часцей і часцей задумваўся над тым, што так, адшчапенцам, жыць далей нельга. Толькі невядома, як доўга б яшчэ ішло жыццё Міколы Пятровіча «па-старому», каб не адно печаканае адкрыццё, зробленае ім.

Аднойчы выклікаў дырэктар яго да сябе і, прыжмурыўшы вочы, загаварыў:

— А ведаеце, Мікола Пятровіч, я думаю вас прэміраваць...

— Гэта справа ваша, Кірыла Сымонавіч, над балансам наш аддзел сапраўды папрацаваў добра.

— А прэміраваць я хачу толькі вас...

— Гэта чаму? — здзівіўся Мікола Пятровіч.

Кірыла Сымонавіч устаў з-за стала, паляпаў Міколу Пятровіча па плячы:

— А таму, што вы адзін з аддзела правільны курс трымаеце... Цярпець не магу балбатуноў...

— Дык, выходзіць, не за працу, а за паводзіны прэміруеце?

— Так, і хачу, каб гэта зразумелі і другія...

Пазаўтра ў трэсце адбываўся сход.

— Таварышы! — так пачаў сваю прамову Мікола Пятровіч. — Асабіста я хачу спыніцца на дзейнасці нашага

дырэктара. Метад працы ў яго стары і даўно асуджаны. Інакш кажучы — бюракратычны. Папрабуйце, напрыклад, трапіць да яго на прыём. Гэта не так проста... Ён заўсёды заняты, а вось чым заняты — цяжка сказаць. Каб хто сказаў — працай... Дык не бачу я той працы, дакладней, выпікаў яе. Трэст як не выконваў план, так і не выконвае.

— Так-так, Мікола Пятровіч, не ў брыво, а ў вока! — гукнулі з залы.

Мікола Пятровіч глянуў на дырэктара і ўбачыў, як той первова выціраў акуляры.

— А хіба мы не можам выйсці ў перадавыя? Можам! Завод імя Калініна ўвёў цудоўную рацыяналізацыю, якая адразу павялічыла выпрацоўку і дала эканоміі больш за сто тысяч рублёў. Дык чаму мы гэтую рацыяналізацыю не распаўсюдзілі на іншыя заводы трэста? Усё так ды гэтак... А адклад, вядома, не ідзе на лад... Дрэнна арганізаваны ў нас і пагрузачна-разгрузачныя работы. Вагоны ўвесь час затрымліваем, а таму і са штрафаў не вылазім.

— Што праўда, то праўда! — зашумелі ў зале.

А Мікола Пятровіч прыводзіў усё новыя факты:

— Паглядзіце яшчэ, як наш дырэктар павярнуў справу з крытыкай. На словах ён, вядома, за крытыку, строгую і прынцыповую. А што атрымліваецца на справе? Усе тыя, хто выступаў з крытыкай, аказаліся не па душы яго асобе. А першым чалавекам хто ў яго стаў? Я! А хіба гэта справядліва? За што мяне хваліць і ў прыклад ставіць? Працыю не лепш за другіх, а што тычыцца маёй грамадскай дзейнасці, то сёння першы раз слова ўзяў! Дык чым жа я заваяваў такую сімпатыю ў Кірылы Сымонавіча? Думаю, што расшыфроўваць не трэба.

— Ясна, зусім ясна! — пачулася ў зале.

— Ну дык вось, — пасля таго як зала сцішылася, працягваў Мікола Пятровіч, — я лічу, што Кірылу Сымонавічу трэба перагледзець свой метады працы, і чым хутчэй, тым будзе лепш для яго і для трэста. Усё!

Гром апладысmentaў пакрыў апошнія словы прамоўцы.

Мікола Пятровіч, выціраючы па хаду ўзмакрэлы лоб, спяшаўся на сваё месца.

Пакуль ён ішоў, дзесяткі рук з прывітаннем цягнуліся да яго. А начальнік планавага аддзела, вядомы жартаўнік Макарэнка, загарадзіў яму дарогу і пасадзіў на крэсла каля сябе. Крэсла ў апошнім радзе, на якім заўсёды сядзеў Мікола Пятровіч, засталася пустым.

НЕЗАДАВОЛЕНЫ

Леанід Сяргеевіч сустрэў мяне на станцыі.

— І ты сюды? Адпачываць? Ну, браце, вяртайся лепей назад.

— А што?

— І не пытайся! Сам пабачыш...

— А чым жа дрэнна тут? — спытаўся я і, пачакаўшы, дадаў: — Мясцовасць прыгожая, лес, рэчка, чыстае па-встра...

— Але затое сум такі, што не ведаеш, дзе падзецца.

— А як кормяць?

— Кормяць таксама дрэнна. Не ведаю нават, ці на поўную норму. А ўжо гатуюць!..

Тут Леанід Сяргеевіч так скрывіўся, што мне ледзь млосна не зрабілася.

— Нічога не зробіш, як-небудзь аднакутую дванаццаць дзён.

Першае ўражанне ад будынкаў дома адпачынку, ліпавай алеі, што вяла да яго, клумбаў з прыгожымі кветкамі было вельмі прыемнае.

— На гэта не звяртай увагі, гэта ўсё мішура, — паспяшаўся запэўніць Леанід Сяргеевіч. — Пасля першага абеду ўсё гэта развесца, як дым, як рапішні туман.

Пасля гэтых слоў Леаніда Сяргеевіча я ўжо нічога не

мог прымаць за чыстую манету і да ўсяго ставіўся з на-
сцярожанасцю. Я ўжо не мог паверыць, што ў сталоўцы
сапраўды чыста і ўтульна і што жывыя кветкі на сталах
сапраўды ўпрыгожваюць сталоўку... Я не даў веры, што
сурвэтка на сталае чыстая, пакуль не паглядзеў на адва-
ротны бок. А калі падалі абед, дык перш чым апусціць
лыжку ў боршч, я доўга прыглядаўся, ці гэта тлушч пла-
вае, ці, можа, якая-небудзь «мішура». Аднак, калі апусціў
лыжку, дык не выпускаў з рук да таго часу, пакуль не
было чаго чэрпаць.

Раптам у другім канцы залы пачуўся пісклявы голас
Леаніда Сяргеевіча:

— Колькі можна душыць нас такім баршчом? Няўжо
нельга згатаваць што-небудзь смачнейшае?

Я толькі плячамі паціснуў.

Назаўтра была малочная лапша. Леанід Сяргеевіч за-
стаўся незадаволены, што ў талерцы адно малако, пасля-
заўтра ён абураўся тым, што яму падалі адну лапшу без
малака...

— Ніяк вам не дагодзіш! — ледзь не плакала афіцы-
янтка, мяняючы яму талерку.

Увечары былі танцы. Леанід Сяргеевіч сядзеў у кутку
і рыпеў: «Кожны дзень танцы ды танцы...» Назаўтра ар-
ганізавалі гульні. «Што гэта за гульні? Мяшчанства адно...
І за што толькі культмасавік тут грошы атрымлівае?!»

Потым было кіно.

— Ну вось, кіно, гэта значыць — ідзі і сядзі дзве га-
дзіны ў душнай зале. Хіба гэта адпачынак? — стагнаў Ле-
анід Сяргеевіч.

Я і не агледзеўся, як праляцелі два тыдні. Прышла
пара ад'язджаць. Пайшлі мы з Леанідам Сяргеевічам узва-
жвацца.

— Тут вагі недакладныя. Не можа быць, каб я на тры
кілаграмы направіўся. Я нават не ведаю, ці поўную норму
прадуктаў атрымліваў.

— Кіньце вы бурчаць! — нарэшце не вытрымаў я.—

Не ад наветра ж вы паправіліся, ды самі ж ведаеце, што тут быў рэвізор і казаў, што нормы вытрымліваюцца.

— А можа, яны згаварыліся?

— Хто згаварыўся?

— Дырэктар з рэвізорам.

— Шу, калі яны згаварыліся, дык ваш твар з вамі яўна не згаварыўся і выдае вас. Адразу відаць, што вы атрымлівалі поўную норму. Ды яшчэ з дабаўкай. Калі ж паедзем дадому?

— Я не паеду, — адказаў Леанід Сяргеевіч. — Яшчэ на два тыдні застаюся.

СКАРГА АНАНІМШЧЫКА

«Дарагая рэдакцыя! Ратуйце! Дапамажыце! Лбараніце! Мяне абразілі, зняважылі, зганьбілі, змяшалі з гразёю. І за што? За тое, што я змагаюся за справядлівасць, смела выкрываю педахопы, крытыкую, не зважаючы на асобы. Вось за гэта мяне ледзь не праглынулі жыўцом.

Але пачну ўсё на парадку. Не так даўно мне давялося пайсці па ўласнаму жадаанню з адной установы і перайсці ў другую. Не будзем удакладняць, з якой і куды, для справы гэта не мае значэння.

Я адразу заўважыў шмат непарадкаў у гэтай новай для мяне ўстанове. Магчыма, абьяквы да ўсяго чалавек ці які-небудзь шкурнік, што мае на ўвазе толькі свае інтарэсы, не стаў бы выносіць смецце з хаты. Але я не такі! Для мяне перш за ўсё справа! Таму я адразу ж забіў трывогу, як кажуць, ва ўсе званы. Паслаў адно пісьмо ў райгазету, другое — у абласную, трэцяе — у прафсаюз, чацвёртае — у вышэйштую інстанцыю. І трэба сказаць, што ўсе гэтыя арганізацыі вельмі хутка адгукнуліся на мае сігналы і амаль адначасова выслалі сваіх прадстаўні-

коў — правяраць факты. Стварылася даволі аўтарытэтная камісія. І ўсё, напэўна, было б добра, каб нашаму начальніку не прыйшла ў галаву дурная думка — падключыць да гэтай камісіі і прадстаўнікоў грамадскасці ад пашай установы. І хоць я працаваў там яшчэ мала, але ўсе паспелі прыкмеціць маю сумленнасць і прынцыповасць. Таму ў камісію ўвялі мяне і яшчэ вельмі вострую на язык жанчыну — Мар’ю Іванаўну. Як цяпер я мяркую, ці не знарок гэта ўсё было падстроена, бо больш за ўсё зняваг я паслухаўся ад яе. Тут, праўда, трэба ўнесці адно ўдакладненне. Вы самі разумееце, што які б я ні быў смелы чалавек, але падпісваць пісьмы сваім прозвішчам не хацеў. Няма дурных! Я падпісаўся псеўдапімам — «Вока». Чаму я так зрабіў? Наіўнае пытанне. Вы ж самі добра ведаеце, як у нас яшчэ некаторыя людзі ставяцца да крытыкі. Бывае, зачэпіш каго, дык потым непрыемнасці не абярэшся. Акрамя таго, у мяне ёсць некаторыя свае жыццёвыя прынцыпы, якіх я стараюся прытрымлівацца. Вось асноўныя з іх: а) не вельмі вытыркайся наперад, а то можаш атрымаць па носе, і не вельмі пляціся ззаду, бо могуць таксама агрэць; б) уважліва слухай начальства, згаджайся з усімі яго заўвагамі, а рабі ўсё па-свойму; в) ніколі не ўнось каштоўных прапапоў, бо цябе ж і прымусяць іх ажыццяўляць; г) ніколі не гавары ў вочы тое, што можна сказаць за вочы. Ну і да таго падобнае. Магчыма, гэтыя мае прынцыпы і не ўсім спадабаюцца, але хіба я не маю права мець свае погляды на жыццё?

Даруйце, я крыху адхіліўся ад тэмы. Дык вось: камісія пачала працаваць. Рашылі ўсё правяраць па пунктах. у такой паслядоўнасці, як было выкладзена ў маім пісьме. Першае абвінавачванне было супраць самога начальніка (бачыце, які я смелы!). Я абвінавачваў яго ў маральна-бытавым разлажэнні, бо аднойчы прыкмеціў на яго лысіне ярка-чырвоны адбітак жапочых вусаў. (Паколькі я чалавек дакладны, то ўказаў пават чысло.) Пачалі правяраць гэты факт. Прыйшлі да начальніка і пытаем: «Вас

цалаваў хто-небудзь у лысіну такога вось чысла?» Начальнік адразу неяк абмяк, а яго твар і лысіна сталі надобны колерам на пераспелы памідор. «Так, цалаваў!» — ледзь чутна прамовіў ён. Вы ўяўляеце, як узрадавалася мая душа? Мы чакалі, што ён пачне адмаўляцца: «Ну, што вы... Як вам не сорамна нават падазраваць такое... у маім узросце...» А ён, напэўна, убачыў, што нам усё дакладна вядома і палічыў за лепшае прызнацца. Мы яго тады давай далей прыпіраць: «А хто гэта, дазвольце запытацца, загарэўся да вас такім каханнем, што размалываў усю лысіну? Вы можаце назваць нам гэтую асобу?» — «Магу, — адказвае начальнік. — Гэта мая дачка ў той дзень якраз ад'язджала на курорт, забягала развітацца. Можаце праверыць».

Мы не вельмі яму паверылі. Але, на жаль, гэта пацвердзілі і іншыя супрацоўнікі. Тут камісія і стала ў тупік. Як ацаніць гэты факт? З аднаго боку, ён быццам і пацвердзіўся, а з другога — не пацвердзіўся. Ну што ж тут такога асаблівага? Бывае, што і не ўсё цюцелька ў цюцельку супадае, але хіба з гэтага трэба рабіць драму? А Мар'я Іванаўна зрабіла з гэтага не драму, а цэлую трагедыю. Як пачала клясці ананімшчыка...

Вы ўяўляеце маё становішча? Я толькі змушаны быў усміхнуцца і рабіць выгляд, што цалкам падзяляю яе абурэнне.

— Ананімшчык — гэта тое самае, што каларадскі жук, ён з'ядае наш добры настрой, — пажартаваў я.

— Не каларадскі, — паправіла мяне Мар'я Іванаўна, — а той, што ў гнаі корпаецца...

Потым мы пачалі праверку другога пункта. Другі пункт абвінавачваў галоўнага бухгалтара ў тым, што ён п'яніца і распуснік. Падставай для гэтага мне паслужыла тое, што ў бухгалтара быў чырвоны нос і што ў бухгалтэрыі працавала многа маладых жанчын.

І вось заходзім мы ў бухгалтэрыю. Гляджу я на бухгалтара і вачам сваім не веру. Нос у яго, як і ва ўсіх

пармальных людзей, зусім не чырвоны, а пават белы. «Не можа быць, — падумаў я, — пяўжо так старанна запудрыў?» І, быццам зняць парушышку, я правёў па бухгалтарскім носе хустачкай. Але якое ж было маё здзіўленне, калі і пасля гэтага нічога не змянілася. Аднак хутка ўсё высветлілася. Калі я першы раз убачыў галоўнага, у яго сапраўды быў чырвоны нос. Але ён растлумачыў, што тады ў яго на носе сядзела болька, і нос, само сабой зразумела, пачырванеў. А зараз усё прайшло. Ну, а калі адпала першае абвінавачванне, то недарэчна было пастойваць і на другім. Таму я сам сказаў, што правяраць далей няма патрэбы — і так усё ясна. Відаць, адбылося непаразуменне, хаця аналімішчык і меў падставу так напісаць.

— Трасцу ён меў, а не падставу! — вызверылася на мяне Мар'я Іванаўна. — Гэтак толькі гад паўзучы мог напісаць...

Потым Мар'я Іванаўна заявіла, што больш ні радка з гэтай бруднай пісаніны (так яна пазвала мае справядлівыя пісьмы) правяраць не будзе. З гэтым пагадзіліся і ўсе астатнія члены камісіі. А мне стала крыўдна: завошта мяне так вылаяла Мар'я Іванаўна. Я яшчэ і зараз не магу забыцца на такую ганьбу, таму я прашу вас, дарагая рэдакцыя, так працячыць Мар'ю Іванаўну, каб яна і дзесятаму заказала, як зневажаць людзей, няхай сабе і аналімішых, якія самааддана змагаюцца за праўду, смела выкрываюць недахопы і крытыкуюць, не зважаючы на асобы.

Я мог бы, вядома, падаць на яе ў суд, і, упэўнены, ёй як піць даць уляпілі б усе пятнаццаць сутак... Але ж вы самі разумееце, што я не магу рассакрэчваць свой псеўданім. Майму «Воку» яшчэ прыйдзеца многае ўбачыць. Там, на новым месцы, куды я неўзабаве ўладкоўваюся, таксама, відаць, будзе шмат недахопаў, з якімі мне прыйдзеца змагацца.

Калі вы не заступіцеся за мяне, то майце на ўвазе:

людзей без загап не бывае, нават калі яны працуюць у рэдакцыі... Але гэта так, між іншым... Чакаю адказу і, вядома, не праз год, а адразу».

ДЗВЕ ГАЛАВЫ ЛЕПШ

Я вырашыў напісаць сатырычнае апавяданне. Вострае, смелае, надзённае. Мой герой, вядома, павінен быў «любіць выпіць», няправільна паводзіць сябе ў сям'і, быць гультаём на рабоце, падхалімам перад начальствам, грубіянам у тралейбусе, сімулянтам у амбулаторыі і г. д. і да т. п.

І вось я паклаў перад сабой стос чыстай паперы, узяў шарыкавую ручку і ўжо хацеў пісаць. Задума, як вы самі бачыце, была зусім ясная. І раптам — стоп машына! Як жа назваць героя? Назваць яго якім-небудзь імем, якое рэдка сустракаецца, дык могуць не паверыць, скажуць: «Ну гэта калісьці былі такія тыпы». Не, надумаў я, майго героя трэба назваць самым сучасным і самым распаўсюджаным у нас імем. Ну, скажам, Іванам Іванавічам.

Усю поч з натхненнем пісаў я апавяданне. Потым прачытаў сам сабе ўголас. Атрымалася, па мой погляд, нішто: востра і смела.

Я меўся адразу несці яго ў рэдакцыю «Вячоркі». Але потым падумаў і ўстрымаўся. «Навошта спяшацца? Адна галава добра, а дзве — лепш. Забягу я да свайго сябра — літаратурнага крытыка, параюся з ім. Ці мала чаго начная фантазія можа патварыць?»

Той прачытаў. Доўга маўчаў. Потым нарэшце сказаў: — Ведаеш што, стары (так ён па-сяброўску называў усіх, не зважаючы на ўзрост), гэта тваё сама лепшае апавяданне, якое ты калі-небудзь выдаваў на-гара. Ты проста малайчына!

— Можна несці ў рэдакцыю? — чырвансеючы ад нечаканай пахвалы, запытаўся я.

— Нясі смела. Яны ўхопяцца за яго рукамі і нагамі. Падбадзёрашы сябрам-крытыкам, я хацеў ужо бегчы, як ён раптам спыніў мяне.

— Толькі вось што, стары... Навошта ты свайго героя назваў Іванам Іванавічам?

— Проста так, — адказаў я. — Дакладней, не проста, а таму што гэта імя самае распаўсюджанае і цяпер, у наш атамны век.

— Так-то яно і так... Але раптам тваё апавяданне прачытае наш Іван Іванавіч? І прымае ўсё гэта на свой рахунак? Ты аб гэтым падумаў?

— Не, я аб гэтым не думаў.

— Яно адразу і відаць... Тым больш, — працягваў мой сябра, — што некаторыя дэталі з твайго апавядання вельмі нагадваюць некаторыя моманты з яго біяграфіі.

Тут я прызнаўся свайму сябру-крытыку, што я крышачку сапраўды меў на ўвазе і нашага Івана Іванавіча, бо ствараў збіральны вобраз.

— А навошта табе гэта? Мабыць, спакойнае жыццё надакучыла?

— Так, ты маеш рацыю, — крыху падумаўшы, згадзіўся я...

Сапраўды, навошта мне гэта трэба: пакрыўдзіцца яшчэ чалавек, будзе коса глядзець... А пры выпадку можа дзе і падножку падставіць. Не, трэба-такі замяніць імя.

І я тут жа прапанаваў замест Івана Іванавіча паставіць Пятра Пятровіча.

— Бачыш, стары, — разважліва начаў мой сябра-крытык. — Пётр Пятровіч — не меншая шышка, чым Іван Іванавіч. І, замяніўшы Івана Іванавіча на Пятра Пятровіча, ты можаш трапіць з агню ды ў полымя. Тым больш, — зноў выдзеліў ён гэтыя словы, — што некаторыя эпізоды з твайго апавядання вельмі нагадваюць эпізоды з жыцця шапоўнага Пятра Пятровіча.

І тут я ў другі раз прызнаўся свайму сябру-крытыку, што калі пісаў апавяданне, у некаторай ступені меў на ўвазе і Пятра Пятровіча.

— Ну вось,— канстатаваў мой дарадчык,— выходзіць, ты сам на ражон лезеш. Табе што, у жыцці больш нічога не трэба?

— Ну, што ты, шмат чаго яшчэ трэба... І кватэру лепшую атрымаць не шкодзіла б, і вельмі ўжо хочацца перайсці выкладаць з вячэрняй школы ў дзённую.

— Дык што ж ты сячэш сук, на якім сам сядзіш? Пятро Пятровіч ва ўсім гэтым можа здрава данамагчы.

— Не падумаў, не падумаў,— вінавата прамармытаў я,— дзякуй табе, што заўважыў усё гэта. А то сапраўды мог бы наламаць дроў...

Я хацеў прапанаваць тут жа яшчэ некалькі імён, але мой сябра-крытык перапыніў мяне:

— Ты з гэтай справай не спяшайся. Падабраць імя для такога героя зусім не проста. Трэба ўсё ўзважыць, абмазваць. Ідзі і сур'ёзна падумаў, а потым мы яшчэ вернемся да гэтага пытання.

З гэтым я і пайшоў. Дзень думаў, два думаў, але так нічога і не прыдумаў. Кожнае імя, якое прыходзіла мне ў галаву, абавязкова супадала з імем якога-небудзь майго знаёмага, з якім мне не хацелася псаваць адносіны. Урэшце я вырашыў пазваць свайго героя рэдкім у наш час імем, ну якім-небудзь Акакіем Акакіевічам.

Калі я зноў прыйшоў да свайго сябра-крытыка, каб зацвердзіць гэта імя, ён доўга думаў, первова пастукваючы пальцамі, а потым сказаў:

— Ведасш, стары, мне не хацелася б гаварыць табе непрыемнае, але ўсё ж я павінен сказаць. Каму гэта патрэбна? Варушыць мінулае? Апавяданне з такім імем нікога не закрупе, нікога не ўсхваляе і нікога не выправіць. Інакш кажучы, атрымаецца халасты выстрал. А задача літаратуры, асабліва сатырычнай, змагацца з такімі

з'явамі ў жыцці, як, напрыклад, п'янства, хуліганства, няправільныя паводзіны людзей, хамства, грубіянства...

— Так-то яно так, — нясмела запырачыў я, — але як усё ж быць з імёнамі?

— Імёны трэба падбіраць асцярожна. Вельмі асцярожна...

Так я цяпер і раблю. Перад тым як даць імя герою, я стараюся ўсё ўзважаю і прыкідваю. А часцей за ўсё даю адмоўным героям — сваё імя. І пакуль што, дзякуй богу (цьфу-цьфу, каб не сурочыць!), жыву спакойна.

Што ці кажыце, а дзве галавы — не адна!

ДВАЙНІК

На банкеце, які наладзіў знатны майстар завода Фёдар Пятровіч Карапец у дзень свайго нараджэння, адначасова адзначалася другая вялікая радасць: за выдатную рацыяналізацыю ён атрымаў прэмію.

На такую ўрачыстасць ён запрасіў сяброў. А па Івана Залуцкага, сябра маладосці, зайшоў сам.

— Добры дзень! — прывітаўся ён з Іванавай жонкай. — Гаспадар дома?

Але тая, замест адказу на прывітанне, утаропілася на яго, быццам ён з таго свету з'явіўся.

— Д-дык, як жа гэта... ці вы жартуеце?.. Вы ж захапілі да нас, Івана і мяне запрасілі і пайшлі...

Цяпер ужо Фёдар Пятровіч утаропіўся ў жанчыну.

— Ты што гэта, з глузду з'ехала, ці што?.. Ды я ж Івана яшчэ і ў вочы не бачыў...

Фёдар Пятровіч паціснуў плячамі і выйшаў з хаты... На вуліцы ён спыніўся, памацаў рукой галаву. «Мусіць, нешта з Іванавай жонкай сталася, што яна такую лухту

вярзе... Трэба будзе сказаць Івану, пяхай звозіць яе да доктара...»

Праходзячы каля магазіна, ужо недалёка ад дома, Фёдар Пятровіч вырашыў зайсці і купіць упукам цукерак.

— Адваж там з кілаграм «Мішак», — весела падміргнуў ён знаёмаму прадаўцу. — І гэтую закруці, — паказаў яшчэ на бутэльку «крыжачка».

— Гэта можна! — ветліва адказаў прадавец і хуткімі, спрактыкаванымі рукамі пачаў накідваць у папяровы мяшчак цукеркі. — Відаць, спадабаліся «Мішкі», што яшчэ раз прыйшлі па іх...

— Чаму гэта яшчэ раз? — насцярожана перапытаў Фёдар Пятровіч.

— А таму, што вы былі ўжо ў нас і гэтыя самыя «Мішкі» бралі...

— Ну, ці мала калі я бываў у вас...

— А як жа, Фёдар Пятровіч, вы сёння былі ў нас... Хвілін дваццаць таму назад...

Фёдар Пятровіч адчуў, як у яго галава закружылася. «Ці не падсунулі мне якога зелля ў тым ларку... замест віна...» Але, трохі падумаўшы, ён вырашыў, што тады б яму здавалася, а так людзям здаецца...

Спрэчкі з прадаўцом Фёдар Пятровіч не распачынаў, а хутчэй пакіраваўся дахаты. Яму не цярпелася расказаць дома пра такую загадкавую з'яву. Праз адчыненыя вокны сваёй кватэры ён убачыў паўнютка гасцей, пачуў шум, гоман. «Мусіць, зачкакаліся мяне», — падумаў ён. Але, пераступіўшы парог, пачуў быццам свой голас, свае жарты.

«Што ж такое? — стаяў і думаў Фёдар Пятровіч. — Ісці туды, дык «я» ўжо там. Вупь я прашу Лену, дачку суседкі, сыграць мой любімы вальс «На сопках Маньчжурый».

Потым, калі Лена скончыла іграць, Фёдар Пятровіч пачуў, як «ён» звярнуўся да свайго старэйшага сына Рыгора.

— Усе ў мяне дзеці як дзеці. Ты вупь канструктарам

самалётаў стаў, Васіль новы гатунак пшаніцы вывеў, адзін Антось не пайшоў бацькавай дарогай.

— Ну, чаго ты, тата, крыўдзішся? — адказаў Рыгор. — Бачыў я яго ў ролі Саціна ў п'есе «На дне». Выконвае добра...

— А ці ведася ты, што яго за гэтую ролю раскрытыкавалі так, што ён тры дні як пад зямлёй хадзіў?.. Ці лёгка ўсё гэта бацькаваму сэрцу пераносіць?

— Ну, мала каму не спадабалася! Усім ніколі не дагодзіш, а вось у тэатры яго паважаюць. Галоўную ролю атрымаў у новай п'есе...

— Атрымаў, атрымаў, а я вось што табе скажу, — загарачыўся «той» Фёдар Пятровіч. — Ён і сам, мусіць, падбірае сабе новую спецыяльнасць — на завод ходзіць. І сапраўды, токар з яго выйшаў бы куды лепшы. Ён так адну дэталю абтачыў, што ўсе майстры ў захваленне прыйшлі.

Далей трываць Фёдар Пятровіч ужо не мог, зрабіў шырокі крок і апынуўся ў дзвярах пакоя, дзе былі ўсе госці. За сталом сядзеў самы сапраўдны «ён»...

Невядома, чым бы гэта скончылася, каб не маці са словамі «досыць табе ўжо людзей смяшыць» схапіла «таго» Фёдара Пятровіча, тузанула за вусы, і «гэты» Фёдар Пятровіч пазнаў свайго сына Антосю.

КАХАННЕ

— Ну вось, глядзі, глядзі, панесла ўжо... — штурхнуў мяне пад бок Мікіта Крышталік.

— Хто панёс, што панёс?.. — не адрываючы вачэй ад шашачнай дошкі, прамармытаў я.

— Таня Малініна фатаграфіі панесла.

І хоць цяпер быў мой ход, але, пачуўшы гэтае імя, я кінуў усё і пабег да акна.

Мы ўбачылі, як да заводскай Дошкі гонару падышла невысокая тоненькая дзяўчына з пачкам фотакартак у руцэ. Некаторыя фотакарткі яна здымала з Дошкі зусім іншыя апускала крыху ніжэй або перастаўляла на самы верх.

Але было на гэтай Дошцы яшчэ адно месца ў самым цэнтры: тут Таня змяшчала фотакарткі тых, хто быў «героем дня». Трэба сказаць, што на гэтае цэнтральнае месца цяжэй за ўсё было трапіць.

На гэты раз «героямі дня», здаецца, былі мы з Мікітам: у нас лепшыя паказчыкі — 320 працэнтаў нормы, і пяць цэнтральнае месца на Дошцы гонару належала нам. Вось чаму мы так моцна прыціскаліся да халоднай шыбы.

Але была і іншая прычына, можна сказаць, самая галоўная. Справа ў тым, што мы абодва — я і Мікіта — былі на вушы загаханыя ў гэтую невысокую тоненькую дзяўчыну. А яна... адзін танец танцавала са мною, а другі — з Мікітам. Калі мы частавалі яе цукеркамі, дык яна колькі цукерак возьме ў Мікіты, столькі ж возьме і ў мяне. Праводзіць сябе Таня таксама дазваляла толькі абодвум разам. Мы звычайна ішлі так: яна пасярэдзіне, а мы па баках. Яна, трымаючы нас пад рукі, бяскопча шчабятала, нахіляючыся то да аднаго, то да другога.

І вось з'явілася магчымасць высветліць, каго ж яна больш калі не кахае, дык хоць паважае. Ёй трэба было, парэшце, зрабіць выбар. На Дошцы гонару было толькі адно цэнтральнае месца, а мы знарок так падагналі, што ў нас з Мікітам быў аднолькавы працэнт выканання плана. На іншых паказчыках — па якасці, чыстаце рабочага месца — мы таксама ішлі параўні. Дык каго ж яна змесціць у цэнтры? Паміж сабой мы вырашылі: чыю фатаграфію яна змесціць у цэнтры, таго яна, мусіць, і больш кахае.

А яна, размеркаваўшы ўсе фота вакол цэнтральнага месца, дастала яшчэ адно, значна большае па памерах, і... прымацавала ў самым цэнтры.

Здалёк мы не маглі ўгледзець, чыю фатаграфію яна паставіла ў цэнтры, Мікітаву ці маю. І таму, як толькі Таня адышлася, мы што было духу пабеглі да Дошкі гонару.

Прыбеглі і... здзіўленыя, спыніліся. З цэнтра на нас глядзеў мужчы, прыгожы твар Петруся Брадавіцкага, нядаўна дэмабілізаванага з радоў Савецкай Арміі. Пад фота быў надпіс — 320 працэнтаў нормы! А брак у яго на адну сотую працэнта быў меншы, чым у нас.

Мы глянулі адзін на аднаго і засмяліся.

...Увечары мы зноў сядзелі ўтраіх, Таня, Мікіта і я, у тэатры. У Тані ў кожнай руцэ было па порцы марожанага. Гэта адну купіў Мікіта, другую — я.

СПАЗНІЎСЯ

Платон Пакумейка выдаў сваю першую кніжку. Ён раслаў яе ўсім сябрам, паказваў, нібы візітную картку, знаёмячыся з дзяўчатамі. Купіў, можа, экзэмпляраў сто і ўсюды выстаўляў іх на відным месцы дома. І калі хто заходзіў да яго, то куды б госць ні павярнуўся, толькі і чытаў: «Платон Пакумейка», «Платон Пакумейка». Акрамя таго, ён кожны дзень абыходзіў кніжныя магазіны і падоўгу назіраў, ці купляюць яго кніжку. Праўда, у гэтых адносінах асаблівых поспехаў не было. Часам людзі бралі яе ў рукі, перагортвалі некалькі старонак, а потым ставілі на месца. Прозвішча Платона Пакумейкі было для іх яшчэ невядомым. Вось гэта больш за ўсё і засмучала маладога аўтара.

«Не ведаюць мяне, таму і не бяруць,— думаў ён.— А каб прачыталі хаця б два-тры апавяданні, то адразу купілі б».

Чыталі кніжку сябры, знаёмыя, і ўсе, як кажуць, у асноўным хвалілі яе.

І вось месяцы праз два ў яго кватэры пачуўся тэлефонны званок.

— Алё, гэта Пакумейка? — пачуўся ў трубцы незнаёмы голас.

— Пакумейка, а што? — насцярожана перапытаў малады аўтар.

— Не можаш пісаць, дык і не бярыся! Леш ідзі кароў пасвіць, дык больш карысці будзе... А то ў пісьменнікі захацеў падацца...

— Чаму вы са мной так размаўляеце? — паспрабаваў абурыцца Пакумейка. — Якое вы маеце права?

— А як жа з табой яшчэ гаварыць? Пачытай сённяшнюю газету, і ты сам з сабой будзеш так гаварыць, — выгукнуў пехта і павесіў трубку.

Потым пазваніў яшчэ хтосьці незнаёмы (а мо і знаёмы) і таксама з такой з'едлівасцю запытаў:

— Добра цябе пеканулі сёння? Маладзец Шмель!

Пазней званілі сябры і спрабавалі падбадзёрыць Пакумейку, раілі не звяртаць асаблівай увагі на гэту крытыку, не падаць духам, а рабіць сваю справу. Усіх крытыкуюць і крытыкавалі, нават Талстога, але піхто ад гэтага яшчэ не паміраў.

«Што ж там такое пра мяне напісалі?» — думаў Пакумейка, таропка апрапаючыся. І вось, нарэшце, газета ў яго ў руках, на першай і апошняй старонцы аб ім нічога. А вось усярэдзіне, у самым цэнтры яму адразу кінуўся ў вочы загалавак, набрацы буйнымі літарамі: «Праторацай сцежкай». Пакумейка прынаў да маленькіх літарак тэксту, якія чамусьці скакалі ўваччу. Спачатку, як гэта заўсёды, аўтар выказваў некалькі агульных і не новых думак пра работу пісьменніка, пра талент. Потым перайшоў да разбору апавяданняў. Але што гэта быў за разбор? Нейкія агульныя, бяздоказныя абвінавачванні або вельмі спрэчныя вывады, якія былі напісаны ў катэгарычнай форме.

Але больш за ўсё ўразіла Пакумейку тое, што крытык гаварыў не ад свайго імя, а ад імя чытачоў, быццам усе яны прыслалі яму свае «даручэнні» з просьбай выказаць іх думкі.

Можа, з тыдзень ён хадзіў сам не свой, яму здавалася, што ўсе ведаюць і паказваюць пальцамі: «Вуць пайшоў Пакумейка. Той, што напісаў «Песні вясны», кнігу, якую расчыхвосцілі».

Як бы там ні было, але ён сапраўды рашыў выкінуць аўтаручку і зацяца якой-небудзь карыснай справай.

Але раней ён рашыў скупіць усе экземпляры сваёй кніжкі і спаліць.

З такім цвёрдым намерам ён прыйшоў у кнігарню.

— «Песні вясны»? Платона Пакумейкі? — перапытала прадаўшчыца, чамусьці спачувальна пазіраючы на яго.

— Та-так, Платона Пакумейкі... І нясіце ўсе экземпляры, колькі ў вас ёсць.

— Ого, малады чалавек, — працягнула прадаўшчыца, — вы спазніліся ўжо.

— Як спазніўся? — не зразумеў аўтар.

— А так, Пакумейку даўно разабралі... У той жа дзень, як толькі яго кнігу раскрытыкавалі ў газеце.

ПАСЛЯ АБЕДУ

— Цудоўны абед! — задаволена сказаў мой сябра, закурваючы цыгарэту.

— Ага. Даўно я з такім апетытам не еў, — згадзіўся і я. — Як кажуць, ледзь язык не праглынуў.

— А ў мяне аж за вушамі трашчала.

— І прынеслі хутка.

— А чысціня якая... Як прыгожа сервіраваны сталы!

— Заўтра таксама абавязкова прыйдзем сюды абедать.

— Давай запішам падзяку дырэктару, кухару, афіцыянтцы... — печакана прапановаў мой сябра.

— Давай! — ахвотна згадзіўся я. — Толькі ж ці ёсць у іх такая кніга для падзяк?

— Спецыяльнай кнігі для падзяк, вядома, няма, — растлумачыў ён. — Кніга скаргаў усё прымае: і падзякі, і скаргі.

— Дык неяк жа няёмка прасіць кнігу скаргаў, калі хочаш запісаць падзяку, дарэмна толькі людзей напалохаеш.

— Вось і добра, — усміхнуўся ён. — Спачатку спалохаюцца, затое потым як будуць задаволены, калі замест скаргі ўбачаць падзяку!

— Ну што ж, добра, — згадзіўся я, — давай прасі.

Калі да нас падышла афіцыянтка — прыгожанькая дзяўчынка з маленькімі чорнымі вочкамі, мой сябра асцярожна, такім лагодным тонам папрасіў:

— Дайце пам, калі ласка, кнігу скаргаў.

Вочы ў афіцыянткі спалохапа забегалі, шчокі пачырванелі.

— Хіба вам што не спадабалася ў нас?

— Не, усё добра, — як мага больш мякка адказаў я, — але вы ўсё ж прынясіце.

— Вось людзі! — злосна прамармытала афіцыянтка. — Сказаць проста яны не могуць, абавязкова падавай ім кнігу скаргаў. Самадуры!

Афіцыянтка крута павярнулася і пайшла.

— Ну вось, — кісла ўсміхнуўся мой сябра, — можа, не трэба было і пачынаць.

— Нічога, нічога... — паспяшаўся супакоіць я, — зараз усё ўладзіцца.

Афіцыянтка між тым падышла да буфетчыцы, пешта горача загаварыла.

Праз колькі хвілін, нібы пава, выплыла з-за стойкі буфетчыца і пакіравалася да нас.

— Кнігі скаргаў цяпер няма. Яна ў дырэктара ў кабі-

неце. Дырэктара таксама пяма, і певядома, калі прыйдзе. Калі хочаце, можаце сабе чакаць,— адным духам выпаліла яна і, гляпуўшы на нас знішчальным позіркам, адплыла да буфета.

Мы пераглянуліся. Што рабіць? Яўна было відаць, што буфетчыца гаворыць няпраўду. На адной з калон зала вісела аб'ява: «Кніга скаргаў знаходзіцца ў буфете».

Лагодны настрой, які быў у нас да гэтага, пачаў знікаць. Цяпер усё ўяўлялася нам зусім у іншым святле. І сурвэтка здалася не такой чыстай, і кветкі завялымі, і нават саянка, успаміналася, была крыху перасоленай.

— Ану іх!..— махнуў рукой мой сябра.— Пойдзем!

— Не,— заўпарціўся я,— як гэта, каб мы кнігі скаргаў не маглі дабіцца.

Я ўстаў і пайшоў сам да дырэктара. Ісці мне трэба было каля ўсё той жа буфетчыцы. Яна, відаць, адгадала мой намер і ўмомант загарадзіла сабою дзверы.

— Вы куды?

— Да дырэктара.

— Без халата тут хадзіць забарапяецца.

— Тады давайце мне халат,— напрасіў я.

— У нас не халатная майстэрня.

— Тады паклічце мне сюды дырэктара.

— Служак у нас таксама няма.

Я ўспыхнуў і павысіў голас. Буфетчыца ў даўгу не засталася. Узняўся шум. Не ведаю, чым бы ўсё гэта скопчылася, каб з кабінета не выйшаў дырэктар і не прынёс кнігу скаргаў.

Кончылася ўся гэта справа тым, што замест падзякі мы напісалі досыць рэзкую скаргу.

ДРОБЯЗІ ЖЫЦЦЯ

Тры дні таму назад упраўдом Іван Казіміравіч Гамейша паведаміў інжынеру Вышамірскаму, што рамонт ягонай кватэры скопчан.

А сёння ў каптору зайшла Ніна Паўлаўна, жонка Вышамірскага, і запрасіла Івана Казіміравіча да іх на ўваходзіны.

— Прыходзьце заўтра, гадзін у восем вечара... Будзем чакаць вас. Толькі абавязкова...

Івану Казіміравічу гэта было вельмі прыемна пачуць, таму што да яго заўсёды прыходзілі толькі скардзіцца на дрэнна зроблены рамонт, а тут здарылася нешта незвычайнае.

Назаўтра роўна ў восем гадзін вечара Іван Казіміравіч падымаўся па шырокіх усходках новай лесвіцы, што вяла ў кватэру Вышамірскіх.

Але нечакана... Цьфу ты, згінь, прападзі!.. Дрэнна прыбітая ўсходка не вытрымала яго цяжару, і ён паляцеў кудысьці ўніз.

— А каб вы на той свет так лёталі, майстры праклятыя, як вы прыбіць усходку па-людску лянуецеся! — вылаяўся Іван Казіміравіч, падымаючыся і абтрасаючы пыл.

У пакоях Ніны Паўлаўны было вельмі прыемна і ўтульна. Сцены і столь былі пабелены, падлога пафарбавана, на вокнах віселі прыгожыя фіранкі.

Іван Казіміравіч спыніўся, як зачараваны.

— Добра, добра адрамантавалі вашу кватэру, далёка не ўсім так шанцуе, — задаволена прагаварыў ён. — А я, прызнацца, яшчэ і не заглядаў сюды, усё неяк не выпадала.

— Праходзьце, калі ласка, далей, — запрасіла яго Ніна Паўлаўна. — Сядайце і будзьце як дома, а я зараз тое-сёе прыгатую.

Іван Казіміравіч толькі хацеў крапуцца з месца, але,

не зрабіўшы і кроку, грывнуўся на падлогу. Ён здзіўлена паглядаў на свае ногі: у што гэта ён так уліп? Іх жа не адарваць ад падлогі.

— Выбачайце, Іван Казіміравіч, забыліся вас папярэдзіць. Вось вам вазелін, падмажце падэшвы, бо гэта не фарба, а сапраўдная смала.

— Не маляры, а махляры,— злосна прамычаў Іван Казіміравіч, так-сяк дабраўшыся да стала.

— Вы, калі ласка, не звяртайце на гэта ўвагі,— ветліва прамовіла Ніна Паўлаўна, ставячы перад Іванам Казіміравічам графін з півам і патэльню з яешняй.— Па сутнасці, гэта дробязі жыцця... Вось вам шклянка, палівайце і піце.

Іван Казіміравіч наліў сабе шклянку піва і толькі хацеў выпіць, як нешта — боўць!.. У шклянку ўляцеў добры кавалак атыпкоўкі.

— Не палохайцеся, калі ласка,— паспяшалася зноў яго сунакоіць Ніна Паўлаўна, — гэта Ірына Антонаўна на версе дзвярамі стукнула. А ў нас ад гэтага заўсёды атыпкоўка валіцца...

Іван Казіміравіч пакруціў галавою і надышоў да люстэрка, каб выцерці спацелую лысіну.

— Божухна ты мой! — заенчыў ён.— Я ж, здаецца, прыйшоў у чорным гарнітуры, чаму гэта ён белы зрабіўся?

— Нічога, нічога, гэта вы да сцяны дакрануліся. Але гэта адчысціцца... Вось вам шчотка.

Толькі Іван Казіміравіч пачаўчысціцца, як з кухні пачуўся спалоханы голас гаспадыні:

— Іван Казіміравіч, хутчэй сюды! На дапамогу!

— А што здарылася?

Іван Казіміравіч прыбег на кухню, і яму адразу зрабілася ўсё ясна. Адзін з кранаў, відаць, быў дрэнна закручаны, і напорам вады яго сарвала. Давялося Івану Казіміравічу самому змагацца з пругкім струменем ледзьве не вору. Пакуль ён самаробным інштэтам затыкаў трубу, яго

здорава такі абліло вадой, і новы святочны гарнітур быў падобен на самую звычайную анучу.

— А хіба вам краны не мянялі? — запытаўся Іван Казіміравіч у гаспадыні.

— А як жа, мянялі.

— Дык чаму яны такую старызну паставілі? Гэта ж не краны, а ўтыль.

— Яны казалі, што другіх у іх няма, што ім такія выдалі.

— Ну ж і брахушы! Я ж сам бачыў, як ім выдавалі по-веськія бліскучыя краны.

— А можа, яны не паставілі мне новыя краны таму, што я не дала ім на паўлітра? — здагадалася гаспадыня. — Яны нешта такое намякалі, што «сухая лыжка рот дзярэ», але я не звярнула на гэта ўвагі. Каб ведала, што так будзе, я б паставіла ім дзесяць паўлітраў.

Пасля ўсяго, што здарылася, Іван Казіміравіч паспяшаўся хутчэй пайсці адсюль, так і не дапіўшы піва і не даеўшы яешні, бо хто ведае, што яшчэ магло здарыцца пасля такога халтурнага рамонту.

НЕЗВЫЧАЙНАЯ ПРАВЕРКА

Архітэктар Сяргей Яворка закончыў праект Дома культуры, заклеіў паперы ў канверт, напісаў на ім буйнымі літарамі «на конкурс» і задумаўся.

Сапраўды, чаму б яму не ажаніцца? Вучобу ў інстытуце ён скончыў, атрымаў цікавую работу і кватэру.

Як добра было б цяпер падзяліцца сваімі думкамі, надзеямі з любімым чалавекам. Але каму ён можа даверыцца? Хто здолее правільна зразумець яго не заўсёды паслядоўную натуру?

— Няма такой дзяўчыны,— сумна падумаў Сяргей.—
Вось хіба Вольга.

Вольга Чачоткіна — студэнтка апошняга курса геалага-разведвальнага інстытута. Зграбная, прыгожая дзяўчына, але надзвычайна строгая. Пазнаёміліся яны даўно, але сустрэкліся даволі рэдка, бо правесці вечар разам і не пасварыцца не маглі.

Пасля апошняй сваркі, хоць яна была даволі даўно, яны не памірыліся і да гэтага часу. А пачалося ўсё вось з чаго. Вольга зрабіла некалькі заўваг па праекце Сяргея. Ён спачатку не толькі не пагадзіўся, а нагаварыў дзяўчыне яшчэ і грубасцей, заявіўшы нешта накшталт: «З якіх гэта часоў яйцо пачало вучыць курыцу». Вольга ў даўгу не засталася і, у сваю чаргу, нагаварыла яму шмат непрыемнасцей. Праўда, потым ужо, добра падумаўшы, Сяргей зрабіў амаль усё так, як раіла Вольга. Вось аб гэтым ён і хацеў паведаміць ёй.

Сяргей напісаў паштоўку, у якой прасіў Вольгу неадкладна прыйсці да яго, для апошняй, «сур'ёзнай» размовы.

Але мінуў дзень, другі, трэці, прайшоў цэлы тыдзень, а Вольга ўсё не прыходзіла. Больш трымаць Сяргей не мог. Ён надумаўся ажаніцца і паслаць Вользе запрашэнне на вяселле. Няхай ведае, што не на ёй адной свет трымаецца. Але хто, акрамя Вольгі, падабаецца яму?

— Лена Купрыянава?.. Ну, гэтая, бадай, ужо выйшла замуж. Яна ж не хацела пачакаць нават паўгода, пакуль ён скончыць інстытут.

— Каця Паўловіч? Прыгожая, хоць, праўда, трохі легкадумная. Толькі яна ўжо аднойчы адмовіла мне... Нічога, наспрабую зрабіць другі заход. Можна, перадумае.

Памеркаваўшы і прыкінуўшы, што абедзве нявесты не дужа надзейныя, Сяргей паслаў лісты з прапановамі адначасова і Лене, і Каці. А сам таго ж вечара выехаў з горада на вёску, пабачыцца з роднымі.

Толькі праз месяц Сяргей вярнуўся дахаты. Яго чакала мноства лістоў і сярод іх адказы ад абедзвюх «нявест».

Тое, што было жаданым месяц таму назад, цяпер кінула Сяргея ў халодны пот. А здарылася гэта таму, што там, на вёсцы, ён сустрэў Вольгу. Як яны ўзрадаваліся адно аднаму, быццам і не сварыліся ніколі!

А ў лістах «нявесты» паведамлялі, што яны глыбока дакараюць сябе за бессардэчныя адносіны да Сяргея.

— Вось нарабіў дык нарабіў, — падумаў Сяргей, правёўшы рукою па змакрэлым твары. Ён цяжка сеў па крэсла. Стаповішча ўскладнялася тым, што «нявесты» абяцалі прыйсці да яго ў нядзелю. Гэта значыць сёння. З хвіліны на хвіліну яны маглі быць... Што рабіць?

Сяргей пазваніў таварышу і папрасіў яго зараз жа прыйсці. Уладзік, так звалі Сяргеевага таварыша, даведаўшыся, у чым справа, весела сказаў:

— Не бядуй. У цябе ёсць кавалак бінту?

— А пры чым тут бінт?

— Ты адказвай па сутнасці: ёсць ці няма? Астатняе по твая справа.

— Н-ну ёсць, — няпэўна адказаў Сяргей.

— Дык давай яго сюды.

Сяргей дастаў з шуфляды стала бінт і падаў сябру.

— А цяпер распранайся.

— Што ты задумаў?..

— Распранайся, кажу, хаця б да палавіны...

Сяргей нехаця распрануўся. Уладзік абкруціў яму галаву, твар і тулава бінтам.

— А цяпер кладзіся на канапу і накрывайся коўдрай... Ды хутчэй, хутчэй... А то, здаецца, пехта ідзе... Чуеш, жаночыя абцасы пастукваюць па сходках?

Толькі паспеў Сяргей легчы на канапу, як у дзверы пастукалі. У пакой увайшла высокая бландзінка з ярка нафарбаванымі вуснамі.

— Сяргея Іванавіча я магу бачыць?

— Можаце, толькі ён у неспрытомпасці, — хмура адказаў Уладзік.

— А што з ім?

— Ды вось трапіў у аварыю, зламала трынаццаць скабаў, адбіла лёгкія...

— Які жах, які жах! — завойкала дзяўчына. І, крыху памаўчаўшы, запытала: — А ён паправіцца?

— Калі і паправіцца, то ўсё роўна інвалідам застанецца.

— А працаваць ён зможа?

— Чаму ж не, будзе кошыкі плесці.

— А на спецыяльнасці, архітэктарам, ён ужо не зможа працаваць?

— Паўрад ці зможа.

— Ай-ай, як шкада, такі здольны архітэктар быў.

— Цяпер усе аб гэтым гавораць.

— Я ўважліва сачыла за яго творчымі поспехамі. А зараз усё прапала. Усё!

На вачах у бландзінкі з'явіліся слёзы.

— Вы плачаце? Вам так шкада яго?

— Вядома, шкада, а яшчэ больш сябе.

Дзяўчына дастала люстэрка, пачала прыхарошвацца. І раптам чароўна ўсміхнулася Уладзіку.

— Давайце пойдзем сёння ў кіно.

— У кіно? — разгублена перапытаў Уладзік і, крыху падумаўшы, дадаў: — А што, можна!

Тут ужо не вытрымаў Сяргей і гучна застагнаў: «О-о-о-ох!»

Дзяўчына заспяшалася.

— Дык вы прыходзьце... У «Чырвоную зорку»... на васьмігадзінны... Я вас буду чакаць... Толькі абавязкова...

Ужо ў дзвярах яна слыпілася.

— А Сяргею, калі паправіцца, перадайце мае віншаванні з атрыманнем прэміі.

Прыкладна такім жа чынам прайшла сустрэча і з другой «нявестай» Сяргея.

— Ну вось і разлічыліся... — радасна абвясціў Уладзік. — Бачыш, якія гэта «нявесты», у іх у галаве не ты, а твая прэмія.

— Якая прэмія? — ускочыў з ложка Сяргей.

— Ды за практ... Хіба ты не ведаеш?

Але Уладзік не паспеў адказаць, у дзверы зноў пастукалі, і ён пабег адчыняць.

— З Сяргеем здарылася вялікая бяда, ён трапіў у аварыю і цяпер поўны інвалід, — не пускаючы нават на парог высокую зграбную дзяўчыну, пачаў дакладваць Уладзік.

— Сяргей трапіў у аварыю? — спалохана перапыніла дзяўчына і, адштурхнуўшы Уладзіка, убегла ў накой.

Абураны такімі паводзінамі дзяўчыны, Уладзік пабег за ёю і спыніўся, убачыўшы, што Сяргей, ззяючы ад радасці, абдымаў і цалаваў госцю.

— Што з табою, Сяргейка, мілы?.. Як гэта здарылася? Дай я перавяжу цябе... Ты не хвалюйся... Я буду моцна-моцна кахаць цябе... — прыціскаючы галаву Сяргея, усхвалявана гаварыла дзяўчына.

— Са мною нічога, Волечка... Я зусім здаровы... — І Сяргей пачаў зрываць з сябе бішты.

— Што? Ты здаровы? Дык навошта гэты маскаррад?

Абурэнне дзяўчыны было такое вялікае, што яна нават не захацела слухаць тлумачэнняў. Яна моцна стукнула дзвярамі, і часты стук абцасікаў на сходках хваравіта адзвзяўся ў грудзях Сяргея.

— А гэта, відаць, сапраўдная дзяўчына была, — з захапленнем прамовіў Уладзік. — Як яна мяне ёмка адштурхнула. І з прэміяй нават не павіншавала.

— Яна нічога не ведае, мы з ёю разам прыехалі.

— Дык чаго ж ты стаіш? Вярні яе хутчэй!

І Сяргей кіпуўся даганяць.

Што ён гаварыў дзяўчыне, невядома, аднак вярнуліся яны разам.

НЕ НА ТУЮ КЛАВИШУ

Малады інжынер Віктар Кананелька ішоў па вуліцы, пізка апусціўшы галаву. Раптам на яго плячо лягла чыясць-ці рука.

— Што з табой, Віктар? Чаму такі сумны? У цябе не-прыемнасці?

Віктар прыўзняў галаву і ўбачыў перад сабой свайго даўняга сябра, Глеба Цыбульскага, маладога кандыдата фізічных навук.

— Ат,— сумна ўсміхнуўся Віктар,— невясёлыя думкі лезуць у галаву.

— Зойдзем у кафэ,— прапанаваў Глеб,— пагутарым. Пасля бутэльні піва Віктар стаў больш гаваркі і ахвотна расказаў пра сваю бяду.

Зусім нядаўна ён рашыў жапіцца. Раней аб гэтым не думаў, бо лічыў сябе непадрыхтаваным для такога сур'ёзнага кроку ў жыцці. Цяпер, калі ён надумаўся жаніцца, выявілася, што ў яго нікога няма на прыкмеце.

— Ты дарэмна павесіў нос,— паспрабаваў сцешыць яго сябра.— Гэта не загана, што ты фігурай не Апалон Бельвядэрскі. Знойдзеш цудоўную дзяўчыну.

— Ат! — безнадзейна махнуў рукою Віктар.— Для сучасных дзяўчат галоўнае — даўгія ногі ды каб яшчэ добра ўмеў імі віхляць у модных танцах.

— Не кажы глуцтва,— запырэчыў сябра,— далёка не ўсе дзяўчаты такога погляду. Хоць умець добра танцаваць таксама нядрэнна. Не ў гэтым справа. Пакахаць такога чалавека, як ты, трэба час. Каб да цябе прыгледзеліся, зразумелі тваю душу...

— Патрэбны сустрэчы! А дзяўчаты, з якімі мне ўдавалася сустракацца, больш аднаго вечара не вытрымлівалі. Ды і я зусім не ўмею трымаць сябе з імі: чырванею, зайкаюся, пляту немаведама што...

— Эх, каб цябе хто хоць крышачку прыўзняў! Тады б усё найшло інакш.

— Што значыць прыўзняў? — не зразумеў Віктар.

— Ну, каб хто падаў цябе з лепшага боку. Расказаў аб тваіх здольнасцях, аб тваім лагодным характары, аб тым, што ты добры спецыяліст. Раней гэта вельмі добра ўмелі рабіць сваці...

— Ну-у,— сказаў Віктар,— чым звяртацца да свахі, лепей хадзіць вечным халасцяком.

— Дарэмна ў цябе такі песімізм. Выбраць сабе сяброўку ці снадарожніка і каб адразу на ўсё жыццё — не такая простая справа. У апошні час, як сведчыць статыстыка, многа разводаў стала. Вось людзі і задумаліся — цядрэнна было б, каб хтосьці дапамагаў маладым парам. У наш атамны век замест свахі пачалі звяртацца да ЭВМ.

— ЭВМ? А што гэта за клуб такі?

— Гэта не клуб, а электронна-вылічальная машына.

— Машына? Ну што яна можа разумець у маіх пачуццях? — недаверліва паківаў галавою Віктар.

— Цяпер з ЭВМ раецца па многіх пытаннях,— працягваў развіваць сваю думку Глеб.— Яна дапамагае медыкам. Чыгуначнікам падказвае, як лепш скласці графік руху паяздоў. Сталяварам — якую трымаць тэмпературу... Сур'ёзна! Чаму не параіцца з ёй па сардэчных справах? ЭВМ яшчэ інакш называюць «электроннай дарадчыцай». Разумееш, не сваццяй, а звычайнай дарадчыцай.

— А хто-небудзь ужо карыстаўся яе паслугамі?

— Многія карысталіся. У тым ліку і я.

— І што?

— Устаноўлена цвёрда: асобы, якія ўступілі ў шлюб згодна парадзе ЭВМ, вельмі рэдка разводзяцца. Я таксама не шкадую, што ажаніўся са сваёй Любай. Калі ты не супраць, то я магу параіцца з ЭВМ і наконт цябе.

— Ну, наспрабуй,— без асаблівага энтузіязму згадзіўся Віктар.— Як эксперымент...

Атрымаўшы згоду лірыка, фізік запатаваў рост, вагу, колер вачэй, звычкі, пажаданні і іншыя дадзеныя. А праз некалькі дзён прыйшоў і прынёс картку з дадзенымі дзяў-

чыны, якой, як устанавіла машына, мог бы спадабацца Віктар. Машына раіла, што яму можна падысці дзяўчына ростам каля 160 сантыметраў, бландзінка з чорнымі вачамі, кірпатым носікам, ціхая па характару. Да таго, яна любіць паэзію.

— Вось такую і шукай, — сказаў па развітанне Глеб. — А высокіх brunetак ці рыжых — асцерагайся.

Як кажуць, машына закруцілася.

Адноічы, у адзін з выхадных дзён, Віктар выйшаў пагуляць у парк. Ідзе і.. о, цуд! Нават вачам сваім не верыць. На лавачцы з кнігай у руках сядзіць амаль дакладна такая асоба, партрэт якой параіла і намалювала ЭВМ. Бландзінка. З кірпатым носікам. Чорныя вачаняты. І росту прыкладна метр шэсцьдзесят сантыметраў... Захапілася кніжкай, што нічога не бачыць і не чуе. «Трэба паспрабаваць пазнаёміцца з ёй, — хвалюючыся, парашыў Віктар, — а раптам гэта і ёсць мая, машынай суджаная...» Прысеўшы па другі канец лавачкі, ён некаторы час набіраўся смеласці, а потым загаварыў:

— Што вы чытаеце?

Дзяўчына зірнула на Віктара, а потым неяк вельмі проста і шчыра адказала:

— Лермантава! Вельмі люблю паэзію.

— І я таксама... Лермантава.

— А вы напамяць што-небудзь з яго твораў ведаеце?

— Бя... бялее ветразь адзінокі!.. — аж забляў ад радасці Віктар і падсунуўся бліжэй да дзяўчыны.

— Прачытайце мне, — папрасіла бландзінка.

І Віктар пачаў чытаць вершы. Потым яна чытала яму. Так яны і прасядзелі ледзь не да раніцы. Развітваючыся, Віктар узяў яе за руку... О, ён быў на сёмым небе! Нарэшце знайшоў тое, што так доўга шукаў. І як усё было проста і лёгка. Ён не чырванеў, не гаварыў лухту. А галоўнае, дамовіліся сустрэцца заўтра. Віктар пазваніў Глебу. Яму адказалі, што Глеб паехаў у камандзіроўку. Надоўга. Ну што ж, урэшце, ён цяпер быў і не падта патрэбны. У Вік-

тара складваліся спрыяльныя акалічпасці. Хвалюючыя сустрэчы, радасныя, бліскучыя вочы і пацалункі. Потым... Ён з Ленай (так звалі тую дзяўчыну) распісаўся. Пажаніліся!

З таго часу прайшло гады тры. У іх парадзілася маленькая дачушка, і яны, як кажучь, на пачатак свайго знаёмства забыліся.

Раптам да іх зайшоў Глеб. Вядома, яго прынялі як самага дарагога госця. Сват не сват, аднак меў нейкае дачыненне да іх жаніцьбы. Частавалі, весяліліся. Потым, калі жонка Віктара выйшла на кухню, Глеб запытаўся:

— Ну, як вы жывяце?

— Добра, — адказаў Віктар.

— Не сварыцеся?

— Не.

— Ты скажы, — паківаў галавой Глеб, — а я так баяўся...

— Чаго ты баяўся? — насцярожыўся Віктар.

— Ты разумеш, у чым справа... Калі я раіўся з ЭВМ паконт дзяўчыны для цябе, я выпадкова націснуў не на тую клавiшу. Аказваецца, табе зусім не бландзінка патрэбна была, а брунетка. І яна павінна была любіць не паэзію, а прозу. І чытаць не Лермантава, а Талстога.

— Вунь яно што-о, — неяк расчаравана працягнуў Віктар, але зараз жа спыхаўся. — Можа, машына і памылілася, але я ніколечкі не памыліўся, што жаніўся з Ленай. У гэтым я перакананы цвёрда.

— Ну, добра, калі так, — вінавата ўздыхнуў Глеб.

— Ну, а ты як жывеш? — у сваю чаргу запытаў Віктар.

— У мяне не клеіцца, — цяжка ўздыхнуў Глеб.

— А што?

— Разышоўся з Любай.

— Ого! Як жа так? На якую ж ты клавiшу націснуў?

— На тую, што трэба.

— Дык у чым жа справа?

— Ат,— махнуў рукой Глеб,— усё гэта новаўжыванні атамнага веку... А жаніцьба як была цёмны лес, так і застаецца.

СЭРЦА НЕ ПРЫМУСІШ

Гісторыя, аб якой я хачу расказаць, адбылася ў... 1989 годзе. Так-так, не здзіўляйцеся. Як вы ўбачыце далей, рапэй яна і не магла адбыцца. Адзінае, аб чым вы можаце запытацца ў мяне,— адкуль я дазнаўся пра яе. Адказваю: вельмі проста.

Адзін мой сябар з радыётэхнічнага інстытута, дацэнт Вераскоў, сканструяваў на паўправадніках апарат, па якому можна было бачыць будучае. Гэты апарат вельмі нагадваў «машыну часу» Герберта Уэлса. Але быў яшчэ не вельмі дасканалы, «бачыў» усяго да 2000 года.

І вось неяк, пазіраючы за жыццём людзей 80—90-х гадоў, дацэнт Вераскоў і даведаўся пра гэтую гісторыю. А потым ужо расказаў мне.

Пачалася яна, як пачынаюцца амаль усе падобныя гісторыі. З месяца і зорак, а потым пясмелага шэшту... «Я вас кахаю...» Галоўнымі дзеючымі асобамі былі: ён — Ігар Міхайлавіч, высокі, мажны мужчына гадоў пад пяцьдзесят. Яна — незвычайнай прыгажосці жанчына гадоў трыццаці. Дацэнт Вераскоў толькі адзін раз убачыў яе і сам закахаўся па самыя вушы. Жонка даведалася аб гэтым і ўшчэнт разнесла апарат. (Вось чаму да гэтага часу іх і няма ў продажы!)

Аднак вернемся да Ігара Міхайлавіча і ягонай каханай Іры. Пазнаёмліся яны ў санаторыі ў Кіславодску, дзе Ігар Міхайлавіч ладлечваў сваё сэрца. А Ірачка была яго палатным урачом. Калі ён першы раз убачыў яе, то яго ледзь не ханіў інфаркт. Так застукала ў грудзях сэрца.

Ірачка была высокай, стройнай, вочы і валасы ў яе былі чорныя-чорныя, як восепьская поч. Ігар жа Міхайлавіч толькі і прызнаваў такіх «пікавых дам», а бландзінкі з ільнянымі валасамі яму зусім не падабаліся. Нарэшце ён сустрэў сваю мару, свой ідэал. Што ў такіх выпадках робяць мужчыны нават не першай маладосці? Яны забываюць пра ўсё: жошак, хваробы і спрабуюць, можа, апошні раз у жыцці, ухапіць «жар-птушку». Асобным шчасліўчыкам, бывае, і пашацце.

Праўда, Ігару Міхайлавічу было крыху лягчэй лавіць сваю «жар-птушку», чым многім іншым мужчынам ягонага ўзросту. Справа ў тым, што ён быў яшчэ не жанаты (ніяк не мог стрэць свой «ідэал»), і таму на яго не глядзелі коса і не палохалі «персанальнай справай». А вось Іра была замужам. Праўда, мужам сваім яна была вельмі незадаволеная, бо ён больш схіляўся перад Бахусам, чым перад прыгажосцю сваёй жонкі, і яна мелася развесціся з ім. Пасля знаёмства з Ігарам Міхайлавічам намер яе стаў больш цвёрдым, і неўзабаве яна напісала заяву ў суд.

Калі ж перад ад'ездам Ігар Міхайлавіч расхныкаўся, што невядома, колькі яшчэ прыйдзеца чакаць, маўляў, «пакуль суд ды справа», то Іра напамніла яму пра каханне Бальзака да графіні Ганскай і ад сябе дадала:

— Калі ёсць сапраўднае каханне, гэта зусім няцяжка — пачакаць...

Як толькі ўсё будзе аформлена, яна дасць яму тэлеграму з адным словам: «прыезджай».

Ігар Міхайлавіч дзівіўся сам сабе, сваіму поспеху. Жартачкі, з хворым сэрцам ды завабіць такую жанчыну. Такое не заўсёды ўдавалася і больш маладым. І ён быў, як кажуць, на сёмым небе.

А далей пацягнуліся дні пакутлівага чакаання. Адзінай радасцю былі пісьмы ад Іры, у якіх яна як магла падбадзёрвала яго і суцяшала, што, відаць, чакаць ужо засталася пядоўга, бо яе ўжо выклікалі ў суд на размову.

Нарэшце (усяму ж бывае канец!) Ігар Міхайлавіч

атрымаў доўгачакавую тэлеграму з заветным словам. Ён сабраўся вельмі хутка, за якія-небудзь паўгадзіны склаў рэчы, сеў на звышгукавы самалёт і праз колькі мінут быў ужо ля сваёй Ірачкі. За гэты час, што ён не бачыў яе, Іра яшчэ больш папрыгажэла, і Ігар Міхайлавіч не мог адвесці ад яе вачэй.

Але Іра чамусьці была нейкая задуменная, не такая, як заўсёды.

— Што з табой, Ірачка?.. — не вытрымаў Ігар Міхайлавіч. — Ці не шкадуеш ты, што я прыехаў? — І міжволі схпіўся за сэрца.

— Не, любы, я не аб тым, — усё гэтак жа задуменна адказала Іра. — Мяне хвалюе наша будучае. Ты разумеш, наша каханне з табой вельмі нагадвае каханне Бальзака і Гапскай. Ён чакаў, і ты чакаў, а калі парэшце яны пажаніліся, то шчасце іх было вельмі пядоўгім. Будзем гаварыць шчыра, у цябе вельмі хворае сэрца... Не-не, ты не махай рукамі, як урач я ведаю гэта лепш за цябе. І мне зусім не хочацца неўзабаве стаць маладой удавой.

— Дык што ж рабіць? — разгублена перапытаў Ігар Міхайлавіч. — Ты хочаш адмовіцца ад мяне?

— Не, — цвёрда адказала Іра, — я па-ранейшаму згодна выйсці за цябе замуж, але... — Яна крыху памаўчала, потым сцішыла голас і дадала: — Але ты павінен замяніць сэрца на больш здаровае і маладое.

Пачуўшы гэта, Ігар Міхайлавіч зноў схпіўся за сэрца.

— Ну вось, бачыш, — працягвала Іра, — яно ў цябе зусім пікуды не вартае, і няма чаго шкадаваць гэтую сапсаваную помпу. Я напрушу прафесара К., каб ён сам зрабіў табе аперацыю, а не давяраў студэнтам. А потым, як толькі ты выйдзеш з бальніцы, мы адразу пажэнімся.

Што было рабіць Ігару Міхайлавічу? Ён адчуваў, што без Іры ў яго ўсё роўна не будзе жыцця. І, крыху падумаўшы, згадзіўся.

І не пазней як назаўтра Ігар Міхайлавіч, развітаўшыся на ўсякі выпадак са сваімі знаёмымі, пайшоў у бальніцу

мяняць сэрца. А Іра пайшла ў швейнае атэльэ заказваць сабе шлюбную сукенку.

Цеўзабаве прафесар К. зрабіў трыста шэсцьдзесят пятую бліскучую аперацыю на перасадцы сэрца. На гэты раз яго пацыентам быў Ігар Міхайлавіч. Паколькі ў яго, акрамя сэрца, арганізм быў здаровы, то ён хутка пайшоў на праўку. Праз колькі дзён Ігара Міхайлавіча прыйшла наведаць Ірына. Але што гэта? Яго новае сэрца зусім не закалацілася ад радасці, убачыўшы яе, як гэта бывала раней. Ён глядзеў на яе зусім абыякава, без хвалявання, быццам бачыў упершыню і быццам не дзеля яе ён мяняў і сэрца. Затое як яно пачынала калаціцца, калі падыходзіла медсястра Леначка, такая кірпаценькая бландзіначка з вялікімі блакітнымі вачамі.

«Што ж,— сказала сама сабе Ірачка, убачыўшы ўсё гэта,— сэрца не прымусіш, новае сэрца, новыя сімпатыі»,— і, пажадаўшы Ігару Міхайлавічу хутчэйшага выздараўлення, выйшла з палаты. Яна толькі шкадавала аб тым, што паспяшалася з патрабаваннем «замяніць сэрца», бо, як высветлілася на аперацыйным сталі, старое сэрца Ігара Міхайлавіча было яшчэ не такое дрэннае, і яны маглі б яшчэ шчасліва пражыць не адзін год.

Так скончылася гэта незвычайная гісторыя. І дацэнт Вераскоў, які спачатку вельмі зайздросціў людзям 80—90-х гадоў, што яны так лёгка могуць замяніць сэрца, і сам марыў аб гэтым, моцна задумаўся: ці варта гэта рабіць?

ГАСПАДАР

Дзіўны сад у Кірылы Ферапоптавіча! Не сад, а карціна. Кожнае дрэўца набелена, падстрыжана, толькі што завіўка не зроблена. Дарожкі роўненькія, ідзеш, быццам па

паркеце. Яблыкі там — не яблыкі, а пібы футбольныя мячы. Парэчкі і агрэст хутчэй падобны не на ягады, а на яблыкі. А якім плотам абгароджаны сад Кірылы Ферапонтавіча, каб вы толькі бачылі, — высокі, а зверху тры рады калючага дроту. У садзе два вялізныя сабакі, злосныя, як ваўкі.

Мы, карэспандэнты рэспубліканскай газеты, пазнаёміліся з Кірылам Ферапонтавічам і ягонай гаспадаркай у мінулым годзе.

— Але і скупеча твой Кірыла Ферапонтавіч, — успомніў мой сябра леташні візіт, — падумаць толькі, абышлі разам увесь сад, а ён нават яблыкам не пачаставаў. Скупара стары, цярпець не магу такіх людзей.

— Ну гэта ўжо залішне, — уступіўся я за Кірылу Ферапонтавіча, — можа, ён трохі і скупаваты, але затое гаспадар вельмі добры. А потым, мы ж яму не браты і не сваты.

Цяпер мы таксама былі недалёка ад уладанняў Кірылы Ферапонтавіча, але заязджаць да яго нам не хацелася. Таму мы накіраваліся проста ў саўгас, са становішчам якога павінны былі пазнаёміцца.

За каго нас там прынялі, мы не ведаем, але сустрэлі вельмі добра. Перш за ўсё запрасілі на абед. Чаго-чаго там толькі не было: і смятана, і тварог, і яйкі, і гуркі са свежым мёдам.

— Хто гэта аб нас так клапаціцца? — запыталіся мы ў гаспадыні, што падавала абед.

— Дырэктар наш, на яго загаду робіцца, — пачулі мы адказ.

— О, гэта чалавек не скупы, — заўважыў мой таварыш, — не тое што Кірыла Ферапонтавіч. Як гэта ў адной чалавечай сям'і нараджаюцца такія розныя людзі?

Я прамаўчаў. Бо і сапраўды было крыху няёмка за негасціннасць Кірылы Ферапонтавіча.

Пасля абеду ўвайшоў намеснік дырэктара і прананаваў нам пазнаёміцца з гаспадаркай.

Наогул, саўгас быў вялікі і багаты. Зямля была добрая, і, як казаў Чэхаў, пасадзі тут аглоблю, дык вырастуць калёсы. Але на ўсім ляжаў адбітак неахайнасці і абыякавасці. Не адчувалася клапатлівай гаспадарчай рукі. Асабліва гэта кінулася нам у вочы пасля таго, як мы пабылі ў саўгасным садзе.

Вялікі, малады сад быў занядбаны, па ім бегалі свінні, трава была вытаптана, дрэвы не пабелены, і на некаторых заводзіліся вусені. Плот, які некалі агароджваў сад, згніў і паваліўся.

Тут мімаволі ўспомніўся сад Кірылы Ферапонтавіча, і пам стала балюча, чаму, як казаў мой таварыш, у адной сям'і нараджаюцца такія розныя людзі.

— Пойдзем хутчэй, — шапнуў я таварышу, і ён моўчкі кіўнуў галавой. Вяртаючыся назад, я запрапапаваў:

— Пагаворым з Кірылам Ферапонтавічам, ці не згодзіцца ён быць дырэктарам гэтага запушчапага саўгаса. А потым запрапануем яго кандыдатуру ва ўпраўленні.

Кірылу Ферапонтавічу мы, як і ў мінулым годзе, засталі ў садзе.

— Вы ўжо назад? Чаго ж так хутка? — ветліва спытаў ён у нас. — Хіба вас там дрэнна прынялі?

— Не, прынялі нас вельмі добра.

— А пачаставалі?

— Яшчэ лепш.

— Я ўбачыў, што вы прасхалі каля майго дома і не заехалі. Ну, думаю, пакрыўдзіліся хлопцы за леташні прыём, але цяпер я іх пачастую... Выбачайце толькі, што самому не давялося з вамі пасядзець, чарку выпіць. Часу ўсё няма, гарод... сад...

— Пачакайце, пачакайце, — перапыніў я яго, — а якое вы маеце дачыненне да гэтага саўгаса?

— Як якое? Я дырэктар!!!

Вярнуўшыся ў райцэнтр, мы, як і меркавалі, ва ўпраўленне ўсё ж зайшлі...

ГАРЭМ ПА-ЕЎРАПЕЙСКУ

І так... У мяне тры жонкі. Адначасова. І жывём мы ўсе разам у адной кватэры. Як так атрымалася? Вельмі проста. Усе яны ў свой час і былі маімі жонкамі, потым пазбягалі. І нейкі час я пагул жыў адзін. Раптам атрымліваю пісьмо ад маёй першай: «Міленькі, даражэнькі мой Міколка, я зрабіла вялікую памылку, што ўцякла ад цябе з гэтым прайдзісветам Грышкам. Цяпер я шчыра каюся. Лепшага мужа, чым ты, не было, няма, і не будзе. Калі можаш мне дараваць, то даруй і дазволь вярнуцца да цябе...»

«Ну, што ж,— падумаў я,— хто ў жыцці не робіць памылак?» І я дазволіў вярнуцца сваёй першай жонцы — Марусі. Жывём мы зноў разам месяц, другі... Як раптам прыходзіць пісьмо ад маёй другой жонкі — Іры, на якой я жапіўся пасля таго, як збегла Маруся.

«Міленькі, даражэнькі мой Міколка,— пісала Іра,— я зрабіла вялікую памылку...» І далей усё амаль слова ў слова, як і ў Марусі. Толькі прайдзісвета звалі не Грышка, а Мішка. Узяў я гэтае пісьмо і панёс да Марусі. Прачытала яна, выцерла хусцінкай слёзы ды кажа:

— Як я яе разумею... Няхай вяртаецца, будзем жыць утрох.

І вось зажылі мы ўтрох. Жывём месяц, другі, нібы ўжо і прызвычаліся, як — бац! Прыходзіць пісьмо ад маёй трэцяй жонкі — Ані, на якой я жапіўся пасля таго, як збегла Іра. І Аня запрасілася назад да мяне. Бо не вытрымала з прайдзісветам Сашкам.

Узяў я пісьмо Ані, панёс да Марусі і Іры.

— Што рабіць? — пытаюся.

Прачыталі яны, праслязіліся ды і кажуць:

— Ніхто так не можа яе зразумець, як мы... Няхай прыязджае. Будзем жыць учатырох. Нічога страннага...

Вярнулася Аня, зажылі мы ўчатырох — я і тры мае

жонкі. Многія мужчыны мне пазаўздросцяць, скажуць: «Шчасліўчык!»

Не было ў мяне вопыту, і я ніяк не мог наладзіць гарэмнае жыццё. На Блізкім Усходзе там усё гэта спрадвеку. У Лівіі, напрыклад, яшчэ зусім нядаўна, пры каралі Ідрысе, законам дазвалялася мужчыне мець тры-чатыры жонкі. Праўда, цяпер Ідрыса гэтага прагналі, можа і там што змянілася. А ў кувейцкага шэйха па прозвішчу Абдула Дыяла Салех аль-Сабах эль-Бакр ас-Хафід эс-Шамсудзін жончак ажно восемнаццаць! Дазнаўшыся пра гэта з замежных газет, я напісаў яму пісьмо з просьбай падзяліцца сваім вопытам, бо ў маім гарэме пешта не клеілася. Кожная з трох жонак лічыла, што яна ў мяне адзіная, і не звяжала на астатніх. Вось прыклад. Раніцай усе жонкі гатавалі мне сніданак — кожная свой. Каб нікога не пакрыўдзіць, я вымушаны з'ядаць замест аднаго сніданка — тры. Тое ж з абедам і вячэрай. У выпіку я пачаў катастрафічна набіраць вагу.

Хадзіць у кіно разам яны таксама адмовіліся. Таму па адзін і той жа фільм я хаджу тройчы! Калі кладуся спаць, то кожная з іх, праяўляючы аба мне клопат, накрывае мяне сваёй коўдрай. Так і зімою і летам сплю пад трыма коўдрамі...

Апранаюць мяне, як клоуна, бо кожная патрабуе, каб я абавязкова падзяваў хоць што-небудзь з таго, што набыла яна. Калі, дапусцім, піпжак я апрануў ад гарнітура, які купіла Маруся, то штаны мусіў надзяваць ад гарнітура, які купіла Ірына або Аня, хоць такое спалучэнне часам не лезла ні ў якія вароты.

Усе чакаюць лета, як маншы нябеснай. А мяне ад аднаго слова «лета» ў халодны пот кідае. Жонкі мае раз'язджаюцца па розных курортах. Адна едзе ў Крым, другая — на Рыжскае ўзмор'е, а трэцюю мясе наогул чорт ведае куды. Ну, і з кожнай жонкай я, вядома, павінен хоць з тыдзень адпачыць. Так вось і гоісаю ўвесь месяц ад адной

жонкі да другой, ад другой — да трэцяй. Народу ўсюды процьма, нікуды не ўбіцца, нідзе не прыткнуцца...

Але па ўсім гэтым яшчэ жыць можна. Горш за ўсё мне даводзіцца тады, калі я часам, бывае, праштрафлюся: выні'ю з кім-небудзь ці недзе затрымаюся. Тады беражыся, нябога! Мужчына ў такіх выпадках баіцца вяртацца нават да адной жонкі. А ўявіце сабе, як калоціцца маё сэрцайка, ведаючы, што мяне чакаюць аж тры! Тады яны праяўляюць здзіўляючае аднадумства. І калі ў чым іншым яны стараюцца размежавацца, то тут агульнымі намаганнямі надаюць мне такіх кухталёў, што потым я хаджу цэлы тыдзень як аршын праглынуўшы — ні сагнуцца, ні павярнуцца. А каб прылашчыць, дык фігу з макам, перасылаюць адна да адной, нібы той футбольны мяч.

Хутчэй бы ўжо атрымаць адказ ад Абдулы Дыялы Салеха аль-Сабаха эль-Бакра ас-Хафіда эс-Шамсудзіна! А пісьма ўсё пяма і пяма. А я ўжо не магу больш трываць. Усё часцей і часцей выходжу на балкон і пазіраю ўніз з пятага паверха...

...Кончыліся мае ваганні! Бывайце, людцы добрыя! Бывайце, мае мілыя, дарагія жончкі! Бывай і ты, Абдула Дыяла Салех аль-Сабах эль-Бакр ас-Хафід эс-Шамсудзін!

ЗАЯЦ

Міхась яшчэ ні разу не ездзіў на электрычцы. Усё неяк не выпадала. Але вось парэшце ў яго ёсць і вольны час, і грошы.

Міхась падышоў да касы, купіў білет і, як толькі абвясцілі пасадку, кінуўся хутчэй займаць месца. Але ля самай падножкі яго адштурхнулі і першымі ўскочылі некалькі хлапчукоў такога ж узросту, як і ён. Малыя прашмыгнулі каля самага яго носа і расселіся ля акон, заняўшы лепшыя месцы.

Міхасю давлялося сесці на лаўку трэцім і глядзець у акно паверх галоў сваіх суседзяў. Ён, напэўна, глядзеў бы так усю дарогу, каб нечакапа ў канцы вагона нехта не гукнуў:

— Зайцы, хавайцеся!

Не паспеў Міхась і вокам міргнуць, як усе хлапчукі ўскочылі са сваіх месц і пахаваліся пад лаўкі.

Міхась здзівіўся, чаму гэта ўсе хлапчукі раптам пазнікалі.

Але ў гэты момант з-пад лаўкі высунулася рыжая калматая галава аднаго з хлапчукоў, што нядаўна сядзеў з ім побач.

— А ты заяц? — запытаўся рыжы хлапчук.

— Заяц, — адказаў Міхась.

— Дык чаго ж ты сядзіш, лезь хутчэй сюды! — І ён пацягнуў Міхася за крысо.

Міхась паслухмяна саслізнуў з лаўкі і ўмясціўся побач з рыжым хлапчуком.

Неўзабаве ў канцы вагона з'явіліся два вусатыя дзядзькі ў форме чыгуначнікаў. Гэта былі кантралёры. Яны падышлі да лавак, дзе толькі што сядзелі хлапчукі. Не ўбачыўшы нікога, кантралёры зазірнулі пад лаўкі і... пачалі выцягваць адтуль хлапчукоў. Сабраўшы ўсіх у адно месца, адзін з кантралёраў, хаваючы ўсмішку, грозна запытаў:

— Дзе вашы білеты, арлы?

Хлапчукі маўчалі. Толькі Міхась палез у кішэню, дастаў свой білет і паказаў.

— А чаго ж ты тады хваўся? — здзіўлена глянуў на Міхася кантралёр.

— Я і не ведаю... — паціснуў плячыма Міхась. — Хлапчукі спыталіся ў мяне: «Ты заяц?» Я кажу: «Заяц». — «Тады хавайся», — казалі яны. Я і схаваўся.

— Дык які ж ты заяц? — рассяяўся кантралёр. — У цябе ж білет ёсць.

— А маё прозвішча Заяц!

З М Е С Т

П'есы, якія і вучаць і радуюць. *А. Вольскі* 3

П'ЕСЫ

Юнацтва рыцара. <i>П'еса ў трох дзеях з эпілогам</i>	8
Марат Казей. <i>П'еса ў дзвюх частках; васьмі карцінах</i>	74
Тыдзень вечнага каханьня. <i>Камедыя-вадзвіль у трох дзеях</i>	125
Злавацца не трэба. <i>Камедыя ў трох актах, васьмі карцінах</i>	188
Надзейная апора. <i>Бытавая камедыя ў адной дзеі</i>	263
Пад гарачым прасам. <i>Камедыя ў адной дзеі</i>	282
Сумленне ў шафе. <i>Скетч у дзвюх карцінах</i>	289
Марная трывога. <i>Аднаактовая камедыя ў дзвюх карцінах</i>	303

СЦЭНКІ, ЭЦЮДЫ

Знайшоў выйсце. *Сцэнка*. 318

Эцюды

Чорны кот	323
Родная кроў	327
Юбілей	331
Госці з космасу	336
Крэсла засталася пустое	340
Незадаволены	343
Скарга ананімшчыка	345
Дзве галавы лепш	349
Двайнік	352
Каханне	354
Спазніўся	356
Пасля абеду	358
Дробязі жыцця	361
Незвычайная праверка	363
Не на тую клавiшу	368
Сэрца не прымусіш	372
Гаспадар	375
Гарэм на-еўрапейску	378
Заяц	380

Зуб В.

З-91 Надзейная апора: П'есы, сцэпкі, эцюды.—
Мн.: Маст. літ., 1985.—382 с., іл., 1 л. партр.
У пер.: 1 р. 30 к.

У кнігу ўвайшлі лепшыя творы, што стварыў аўтар за гады творчага жыцця. П'есы В. Зуба неаднаразова ставіліся на сцэнах прафесійных і самадзейных тэатраў рэспублікі. Гумарыстычныя эцюды, уключаныя ў кнігу, даюць больш поўнае ўяўленне аб творчасці пісьменніка.

3 $\frac{4702120200-058}{M 302(05)-85}$ —138—85

ББК 84 Бел 7
Бел 2

ВАЛЕНТИН АНДРЕЕВИЧ ЗУБ

Надежная опора
Пьесы, сценки, этюды

Минск, издательство «Мастацкая літаратура»
На белорусском языке

Рэдактар *Л. Р. Законнікава*

Мастак *В. А. Губарай*

Мастацкі рэдактар *Л. Я. Прагін*

Тэхнічны рэдактар *А. Б. Барадзіна*

Карэктар *Т. М. Собалсва*

ІБ № 2312

Здадзена ў набор 09.10.84. Падп. да друку 04.02.85. АТ 12137.
Фармат 70×108¹/₃₂. Папера друк. № 1. Гарнітура звычайная
новая. Высокі друк. Ум. друк. арк. 16,80+0,08 укл. Ум.
фарб.-адб. 16,89. Ул.-выд. арк. 17,22. Тыраж 2500 экз. Зак. 769.
Цана 1 р. 30 к.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта
БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага
гандлю, 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфікам-
бінат МВПА імя Я. Коласа, 220005, Мінск, Чырвоная, 23.